

ВІСТНИК

ПОЛІТИКИ, ЛІТЕРАТУРИ Й ЖИТТЯ

Виходить що неділі. — Менших рукописей не звертаєть ся.
Адреса: Wistnyk, Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 6
Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090

Передплата: річно—20 К., 10 карбованців; піврічно—12 К.,
6 карб.; квартално—6 К., 3 карб. Ціна поодинокого числа
50 сот., 25 коп. Зміна адреси 50 с., 25 коп.

V рік. Ч. 9.

Відень, 3-го марта 1918.

Ч. 192.

Польська трагедія.

Берестейський мир проводить межу між Україною і Польщею на етнографічній основі. Землі, заселені українською більшістю, мають увійти в склад Української Народньої Республіки, землі, де більшість творять Поляки, мають відпасти до Польщі. Західня межа України наразі ще точно не визначена. Буде утворена міжнародня комісія, в котрій будуть заступлені не тільки держави, що заключили берестейський мир, але й Польща. Ся комісія має докладно перевірити, чи означена тимчасово лінія Тарногород—Білгораї—Щебрешин—Красностав—Радин—Межиріче відповідає дійсно тій цілі, щоб на схід від неї найшла ся етнографічно українська область, на захід польська? Якби показало ся, що на схід від сеї лінії є ще якийсь шматок землі в суцільною польською більшістю і населенне сього шматка забажало-б злуки з Польщею, то комісія постановить прилученне дотичної області, чи місцевости до Польщі.

Ось на таких основах визначено межу між Україною і Польщею. Взято під увагу й етнографічний принцип і принцип самоозначення, бо само населенне спірного пограничного паса землі має висловити свою волю, до котрої з двох держав бажає належати.

Кращої розв'язки питання приналежности спірної полоси теоретично не можна собі уявити. Ціла річ генер тільки в тім: допильнувати, щоб ся теоретично найслушнійша й насправедливійша засада була в практиці як найточнійше й найвірнійше приложена! Саме до того покликана названа комісія, а в ній заступлені обидва народи, що мають територіально розмежувати ся.

Се відносить ся до самого пограничного паса, де можуть заходити сумніви, чи ся або та незначна область має українську чи польську більшість? Таких сумнівів не може бути щодо Волині, східного Підляшя, ані східних повітів Холмщини, тому берестейський мир повертає ті області на основі етнографічного принципу назад Україні.

Кожний безсторонній мусить признати, що годі було найти справедливішу основу задля територіального розмежування Польщі й України. Саме ся основа найкраще відповідає новітньому погляду на се питання. І тому не тільки з українського становища, але й зі становища міжнародньої справедливости та демократичних засад кожний безсторонній мусить заявити свою згоду на сю полагоду справи.

Але з другого боку кожний безсторонній мусить признати, що Полякам стала ся кривда! Кожний справедливий, незалежний шовінізм мусить проти сеї кривди рішуче запро-тестувати! І саме для того, що дійсно Полякам заповідано кривду, треба се обуренне, яке берестейський мир викликав серед Поляків, оцінювати без злоби й ненависти, а з тою холодною вирозумілістю і предметовістю, з якою все треба підходити до всяких суспільних появ.

Самі Поляки кажуть, що берестейський мир спав на них, як грім з ясного неба... Як що небо затягнеть ся грізними хмарами, блискавки скачуть огненними вузами, дуднять і грохотять громи, тоді кожний знає, що грім може ударити. Такий удар грому не так переражує, не так лякає, не так денервує й виводить з рівноваги, як несподіваний грім з ясного неба. Як же берестейський мир був для Поляків громом з ясного неба, не трудно зрозуміти їх перераженне, тривогу, жах і денервуванне.

Чому розв'язка питання про межі між Україною і Польщею, усталена берестейським миром, була для Поляків громом з ясного неба?

З двох причин. Перша — се власна польська політична ідеологія. Цілими віками живе ціла польська суспільність ідеєю великої Польщі від моря до моря. Ся ідея опираєть ся не на чімсь тільки вимрянім у буйній фантазії, викоханім у палкім серці, зродженім з абстрактного бажання, але на історичнім факті, що ще так недавно ся велика, могутча Польща була, сягала від моря до моря, зєдиняла в собі три народи, володіла багатими у всякі природні багатства землями, в історії східної Європи грала першу роль, її голос мав вагу для долі цілої Європи!.. З усіх тих фактів ідея великої Польщі черпала й по розборі польської держави ту свою могутню силу, той блиск і чар, що кожного Поляка й цілу польську суспільність осліплювали, манили, поривали! Під їх впливом витворила ся окрема психологія польського народу, що давала йому внутрішню силу перетривати найтяжше лихолітте. Не зважаючи на утрату державности, Поляки ні на хвилику не переставали бути нацією з високорозвиненими й далеко сягаючими державними аспираціями, були все нацією в політичнім розумінню сього слова.

Цілком противно було у нас Українців. По втраті нашої державности ми перестали бути нацією в політичнім значінню, ми зберегли ся тільки яко етнографічна окремішність; Поляки були й по упадку Польщі національно-політичною окремішністю. Історія позбавила їх тільки форми, в якій їх національно-політична окремішність колись проявляла ся, себто зорганізованої держави, але не позбавила їх сути, істоти національно-політичної окремішности, не зменшила її об'єму й розгону. Ся національно-політична окремішність зостала ся та сама, що була за часів Ягайлонів, і цілий час змагала до відзискання давньої форми, давніх рамок, себто давніх територій і державних меж.

Се змаганне можемо називати імперіалізмом, анексіонізмом, жаждою панування і підчинювання собі інших народів. Можемо його осуджувати, малювати чорними, відємними барвами; з нашого українського становища мусимо всіма силами поборювати його, енергічно боронити ся проти нього, але, як хочемо його зрозуміти, то мусимо оцінювати як існуючий психо-політичний

стан душі цілого народу, дуже глибоко вкорінений і розпа-
ношений.

Сей стан народньої душі робив нарід сліпим і невраз-
ливим на все, що кругом нього діяло ся, розвивало ся, основно
перемінювало ся і мало рішучий вплив на можливість здій-
снення традиційної великопольської ідеї.

Шведський учений соціолог Рудольф Челен пояснює,
яким способом такі річі можливі для націй, бо для людини
з здоровими зміслами щось подібне неможливе. Він каже:
„Нації як такі є в основі річі природні сотворіння, котрі
в історії бажать не правди та права, а тільки себе та своєї
справи. Нація се не особистість у вищій поняттю, що
у своїм поступованню кермуєть ся розу-
мом, се первісний організм в біологічній поняттю. Одиноке
сильне й тривке у нації є її інтереси, пересуди й наклони:
наклон до самоудержання і розросту, охота жити, охота мати
власть. І длятого обвинувачення в лицемірстві та фарисей-
стві тут не на місці, тут маємо до діла з цілковитово несвідомі-
стю та дійсною доброю вірою. Надто нації мають ту ціху,
що не мірять інших і себе тою самою міркою, а се тому, що
в кождім випадку, як лише ходять про самих них, входять
в гру інтерес, а тоді справа представляєть ся їм цілком
інакшою.“

Отся характеристика проф. Челена піби живцем фото-
графована з польської нації, але хиба інші нації відмінні?
Гляньмо на Мадярів, Москалів, Німців, Чехів, Болгарів, Іта-
лійців і т. д. Візьмим під увагу, як напр. Англіїці поводять
ся супроти Індійців або Ірландців, а проте з одного боку під-
носять гасло: розбити Австрію, „тюрму народів“, а з другого
уважають себе, Англіїців, двигачами справдішньої свободи,
демократизму і т. ин., себе на гвайт мілітаризують, а голосять,
що головна їх ціль знищити мілітаризм, але... прусський!

Отже фактів на ствердження правдивости характеристики
Челена тьма-тьменна! Тому й на Поляків не можна дивити ся,
як на якусь виїмкову націю, виїмково жадну панування, виїм-
ково експанзивну, імперіалістичну і т. д.

Маючи все сказане на увазі, зрозуміємо, чому берестей-
ський мир є для Поляків таким сильним болючим ударом. Не
в тім річ, що Холмщину звернено Україні, але в тім, що
завдано смертний удар польській великодержавній ідеї. Не тим
боліє польський нарід, що межа між Україною і Польщею
влучує якесь дрібне число Поляків до України, але тим, що
кладає хрестик над ягйлонською ідеєю!.. Правда, ягйлонська
ідея сьогодні в часах демократії, де гасло самоозначення, сам-
остійність, незалежність народів дунає по цілім світі, —
чистий абсурд! Але абсурд тільки для посторонніх народів і
для народів, zagrożених сею ідеєю, — се велика небезпека, а
не для Поляків, вихованих в сій ідеї, для народу, що тільки
часу жив сею ідеєю, що найкращі свої сили віддавав у службу
й жертву сій ідеї... Чи-ж се справді так тяжко зрозуміти, що
для них значить, коли бачуть наглу й несподівану руїну?
Вони-ж ніколи не вірили, не припускали, що щось подібне
може стати ся!

Та се все лежить у середині національної душі польського
народу і, знаючи, хто є нація та яка вона, годі винуватити її
за се, що вона робила, як Челен каже, „в дійсній добрій вірі та
цілковитій несвідомості.“

Що берестейський мир був для Поляків громом з ясного
неба, має ще і другу причину, яка лежить вже поза Поляками.
Вона лежить передовсім в дотеперішнім відношенню до поль-
ської справи з боку дипломатів і політиків осередніх держав.
І тут Поляки можуть мати цілком слушний жаль і тут кождий
безсторонній мусить дати вислів своему обуренню. Кривда, яку
Полякам заподіяно, містив ся не в постановках берестейського
мира, а в усім тім, що було від хвилі зайняття Польського
Королівства осередніми державами аж до берестейського мира

А що се було, бачили ми всі на власні очі, а ще до-
кладніше довідали ся з уст польських послів (промова Да-
шинського) та виводів польської преси. Центральні держави,

а передовсім Австрія, постійно манили Поляків приреченнями
та запевненнями, що майбутня Польща так далеко на схід
сягатиме, як далеко засягне окупація осередніх держав. І не
були се тільки голословні запевнення! Адже знаємо, що цілу
Холмщину віддано в управу Полякам, що українському насе-
ленню не забезпечено там навіть мінімальних національних
прав, не дозволено відкрити ані одної української школи, не
тільки не дано дозволу на видавання української часописі, але
навіть часописям, видаваним на Підляшшу під німецькою оку-
пацією, заборонено вступ на Холмщину, любинський генерал-
губернатор гр. Шептицький заявив публично, що ціло його
політики в Холмщині є як найскорше спольщити сю країну!
Подібне діяло ся і на Волині. І тут обсаджено всі уряди
польськими урядниками, школи підчинено інспекторам Поля-
кам, віттами пороблено Поляків, урядові оголошення видавано
в польській мові і т. д. і т. д. і т. д. Коротко кажучи:
словом і ділом удержувано Поляків у тій
вірі, що Холмщина, Підляше, Подіссє і Во-
линь увійдуть в склад польської держави.
Ще в жовтні й листопаді минулого року відбували ся звісні
коронні ради в Берліні при участі гр. Черніна, на котрих
як не дефінітивно порішено, то в кождім разі дуже поважно
трактовано т. зв. австро-польську розвязку питання про зай-
няті центральними державами землі колишньої Росії. В тім
приманюванню Поляків коштом українських областей першу
ролю грала Австро-Угорщина, її дипломатія, офіціальні та
півофіціальні політики, але й Німеччина не так то дуже ли-
шила ся позаду. Пригадаймо тільки голоси німецьких політи-
ків про се, що за втрату Познанщини треба відшкодувати
Поляків через приділення їм межуючих з Польщею на сході
непольських областей.

Коли отже такой довгий час і такими приманливими
співанками вколисувано Поляків до сну, чи-ж треба так дуже ди-
вувати ся, що виснив ся їм сон про минулу силу та славу?
Чи треба дивувати ся, що тим привабливим сном загипноти-
зувала ся не тільки безкритична товпа, але й ковані на чоти-
рі ноги польські політики? Чи треба ввінці дивувати ся, що
пробудження з того сну й стріча з дійсністю, такою далекою
від того, чим гіпнотизовано, що суїгеровано польській суспіль-
ности,—стало для неї страшно болючим ударом, повним роз-
чарування і упокорення, ударом, який потряс цілою польською
суспільністю.

Ось в чім лежить суть сучасної трагедії польського на-
роду. Повторюю ще раз, щоб відібрати зброю тим, що хоті-
ли-б навмисно фальшиво вьяснювати мое становище. Поль-
ському народови стала ся велика кривда, але ся кривда не
лежить в постановках берестейського мира. Як про се тепер
говорять так багато політики й газетарі польського табору, то
їх устами промовляє саме те „первісне природне сотворіння,
що кермуєть ся не розумом, а пересудами й наклони“. І не
в тім лежить кривда, що Поляків не покликано до Берестя та
„польсько-українського спору не порішено порозумінням між
обома сусідючими державами“. Бо з формального боку не за-
ключувано мира між Україною і Польщею та не визначувано
межі між Україною і Польщею, але мир заключували осередні
держави з Україною і визначувано там західні межі України.
Польща не була воюючою стороною за цілий час війни ані
на хвилику, Україна зразу також не була, але з тою хвилею,
як цілий фронт від Припяти до Чорного моря проголосила
українським фронтом і підчинила його Ген. Секретаріатови та
Ц. Раді, стала ся формально воюючою стороною, а з хвилею
проголошення незалежної Української Народньої Республіки
стала ся здатною заключати мир. Усього того з боку Польщі
не було й тому вона не мала ніякого більшого права або
сильнішого титулу бути заступленою на мировій конференції,
як напр. галицькі й буковинські Українці, буковинські й семи-
городські Румуни, Сербі з Банату, Італійці з полудневого Ти-
ролю і т. ин. А з мериторичного боку—яке инше порозуміння
між Україною і Польщею було-б можливе, як не таке, що
українські землі до України, а польські до Польщі? Але те

саме зробив і берестейський мир. Неправда, буцім він кинув яблуко незгоди між Україною й Польщу! Протинно, він розкрав те яблуко по правді та справедливості й дав Польщі те, що їй належить ся, а Україні те, що її!

З огляду на се всяке говорення, буцім кривда Поляків лежить в тім, що їх не було в Берестю або що питання про Холмщину й Підляшє треба було розв'язати за взаїмним порозумінням обох народів, се тільки фрази, які, правда, гарно звенять, але хиба тому, що не мають змісту, що порожні!

Розуміють ся, я не є за того, що мир зробили тільки фахові дипломати, а не вибрані народом його представники, але в такому випадку треба ставити справу ширше й жадати поперше, щоб і в імені Австро-Угорщини, Німеччини і т. инш. зробили мир не Чернін, Кільман і ин., але делегати парламентів або навмисно до того вибрані справдішні представники народів. Таке домагання ставляли свого часу славянські послы Віденського парламенту, та воно не удостоїло ся поперіференції були заступлені що найменше всі ті народи, котрих сей мир безпосередно торкаєть ся, отже в данім випадку й Білоруси й Литовці й галицькі та буковинські Українці. Чому обмежувати се домагання до самих тільки Поляків?

Що Поляки тільки для себе того права домагали ся, се незрозуміле, бо „нації—скажемо знову словами Челена—бажають в історії не правди та права, а тільки себе та своєї справи“, але що посторонні люде обстоють чомусь се право тільки для Поляків, поминаючи всіх инших, се можна вяснити тільки таким способом.

Кому міжнародні відносини не є тайною, той мусів зауважати, що Поляки тішили ся на протязі якогось півтора століття спеціальною протекцією майже у загалу народів. Як часом трапляеть ся в родині, що на дітей звернуть всі члени родини спеціалнї симпатії, найблизьшій виросте в їх очах на найдішшу, найрозумнішу, найблагороднішу, — так трапило ся се Полякам по розборі Польщі. Правда, трагічна доля Польщі звернула увагу світа на Поляків, та подібні трагедії, тільки ще тяжчі, переживали й Українці й Білоруси й Литовці. Їх трагедія тривала далеко довше! Скорше почала ся, тяжче дала ся їм в знаки та глибші сліди вирила на їх національнїм організмі! А побіч них переживали свої великі історичні трагедії і Фінляндія і Кавказ і Ірландія і ще дехто инший. Годі отже шукати джерела тих симпатій в самій тільки історичній трагедії народу, не можна також твердити, буцім польський народ визначаєть ся справді якимись незвичайними прикметами або сповняє якусь особливу місію.

Поляки ні гірший, ні ліпший народ від багатьох инших, а проте вирости вони в очах навіть дуже розумних—у одних на двигачів революції, у других на двигачів справедливості, у третіх демократії, у инших знову політичного розуму, розваги, консерватизму і т. ин. Одним словом кождий владав ту ідею, якою сам одушевляв ся, на плечі польського народу й казав йому її двигачи, щоб за се прославляти й величати сей народ і обдаровувати всякого роду теоретичними привилеями.

Як дитина в родині, на котру звернуть ся всі симпатії, похвали, признання і протекція цілої рідні, вінець кіпців сама повірить в свою виїмковість і зманеруєть ся, — так стало ся таке і з польським народом. Він повірив у свою виїмковість, пишав ся, любував ся нею, виріс у своїх власних очах на велетня, звідна море по коліна, гадав, що ось протягне руку та здіпне звізду з неба, — алж тут прийшов берестейський мир і зникло все, як фата моргана!.

Польський народ переживає тяжку потрясаючу трагедію. Обставина, що катастрофа в сій трагедії принесла нам припадково те, що нам належить ся, нехай нас не засліплює, нехай не відбирає нам спромоги запротестувати проти того, щоб дипломати сильних сього міра грали ся народами, як кіт з мишею. З глибини демократичних ідей добудьмо голос обурення, станьмо в обороні гідности народу, хоч він тепер найзав'язтійший наш противник. Не забуваймо, що ми стільки

разів були мишею для забави нікчемних котів, не кажім: а! добре, що й Полякам раз таке трапило ся, але голосім всюди: досить того! Геть з нікчемними методами обдурювання, туманення і торгування народами! І змагаємо до того, щоб міжнародні відносини оперти на здорових підвалинах демократії, свободи, самоозначення. Собі до серця візьмім науку, яку силу мусимо, самі з себе треба, то втягає те мишею в лапці корітиса, що, як йому добути, щоб втягає то витягає гострі пазурі. А на адресу Поляків скажім: саме длятого, що розуміємо трагізм вашого теперішнього переживання, бажаємо вам, щоб ся трагедія стала зворотною точкою у вашім національно-політичнїм життїю. Подайте ся в межі своєї національної території, покиньте мрії про давню ширинь і велич, шукайте сили в глибині свого власного народу й на нїм тільки будуйте, а не на чужих спинах, і тоді певно найдемо себе взаїмно. Берестейський мир нехай не буде для вас камінем образи, а для нас дешевим триумфом, але зробім його тим, чим він по своїй суті повинен нам стати: вихідною точкою того шляху, що одинок може допровадити до щирого порозуміння між Україною і Польщею.

Володимир Гемлицький.

3 Волинї.

(Житте-бутте по селах.—Що принесла війна й окупація. — Шкільна справа. — Відкритте Учительської Громади. — Концерти й вистави. — Під вражіннем миру з Україною.

Війна дуже дала ся в знаки нашому селянинові. Довело ся виїти йому до дна повну чашу всякого горя і нужди, зазнати безмежних злидців. Багата країна виглядає тепер на пустку. Гірко згадує селянин часи 1915—1917 рр. Особливо дали ся в знаки реквізиції. Забрано без милосердя все, що дадо ся, особливо хліб, не лише зжатиї на полі, але й печенї по хатах, коні, корови... Забрано навіть одєжу, сорочки, кожухи, чоботи і т. ин. Заведено примусові роботи, лихо плачені. Українська мова, особливо в початках окупації, була вилнята зпід права. Та й досі в урядових зносинах допускаєть ся лише польська та німецька мови. Для властей на Волинї існували тільки „Polen und Juden“, а коли хто уперто заявляв себе Українцем, то вищі власти зі здивуванням питали ся, звідки заяв ся сей сміливець, аджеж „тут ніяких Українців нема“.

Варто піднести, що етапова почта в Устилузі ще й тепер відеєдає листи, писані українськими буквами, дозволяючи писати лишень латинкою! Се вже просто скандалу супроти заключеного з Україною мирового договору. Не меншим скандалом є й инший свіжий факт. Недавно з особистих причин покинула українську школу в с. Будятичах учителька з Галичини п. С. М.—н. За згодою повітового начальства школу обняв місцевий дідиц п. Василь Бобко, чоловік поступовий і тамучий, що якийсь час учителював і за російських часів і то навіть в часах такої реакції, як за Олександра III. Та ледві зачав науку п. Бобко, як за кілька днів прийшло з жандармерії запитання, якої він національности та якою мовою вчить. Коли Бобко відповів, що він Українець і вчить по українськи, то по 12-ти днях науки школу замкнено і вчити п. Бобкови заборонено!

Коли так поводитя ся зі значнійшим чоловіком, то що вже казати про тих селян?! Особливо жовки могли-то багато розповісти про ті насильства, які доводило ся їм виперіти. В обороні своєї жіночої чести бідні молодичі й дівчата мусіли ховати ся в очеретах, по ровах, по горнищах, в незгатім збіжжі тощо. Оборону тяжко було знайти. Час би вже рішучо змінити адміністрацію і усунути польські „władze“ та їх ставленників війтів. Всі сі війти здебільшого не заслугоють на довіре місцевої людности. Призначає їх жандармерія, не дуже те оглядаючи ся на їх моральні прикмети, а пильнуючи тільки, щоб

йшли вони їй на руку. Тому у війти попав здебільшого що найгірший елемент. Бувають навіть, як кажуть, бувші конокради...

Та коли взагалі людям тяжко живеться, то евакуованим приходиться ще гірше — майже гинуть з голоду та холоду, не маючи ні звідки помочи. Тільки в останній часі, як почалися мирові переговори, почали давати потроху допомоги, котра ані в приближенню не відповідає тому, що люде мусіли втратити. Ціни на реквізовані предмети страшенно низькі, тимчасом як селянин хоче купити щось з реквізованого, то мусить платити два рази дорожче. Які ціни у нас на предмети першої потреби, покаже отсей урядовий цічник. Фунт цукру коштує 75 коп. на 2 місяці на одного чоловіка; фунт пафти 25 коп. на родину на місяць; фунт соли 15 коп. (на цукор, сіль і пафту заведена в окупації урядова монополія); чоботи на чоловіка від 200 до 300 корон пара; шапка яка небудь 16—30 корон; шаравари 20—50 кор.; хустка, що перед війною коштувала 15 коп., тепер платять ся 20 корон.

Робітник з парою коней, крім їди для нього й коней, бере 40 кор.; будь який ремісник 15—20 кор. денно на харчах господаря, а тимчасом уряд платить за пару коней з робітниками 3 кор.; робітникові — чоловікові 2 кор. без їди, а а бабам по 1½ кор.; коли-ж наймати коні від уряду, то за пару коней треба заплатити, крім годівлі для коней і вояка, 20—30 кор. за 8—9 год. роботи! Найвища ціна при реквізичіях за добру корову 250 кор., а за порядну 3 літню коняку 100 кор. і то ще не грішми, а квітом... Через сі реквізичії ще в початках окупації багато господарів зосталося цілком без худоби, лишилися корови, котрі привели телят. На початку 1917 р. багато селян покупали телиці, маючи надію, що дочекають ся з них коров, та ось 6 лютого 1918 р. забрано сі ялівки на мясо для війська, зоставлено лише тільні корови, а тепер жандармерія списує вже й сі...

Таке то наше життє-бідування!

Одинокий ясний промінь — се наше рідне шкільництво, котре добре розвивається, не зважаючи на всі несприятливі умови. Як відомо, на глум з української Волині, шкільництвом управляє вшеполяк п. Гіршлер, котрий поставив собі за ціль спольщити Волинь. Він ревнює дбає за польські школи, а яким духом дихає на українські видко з того, що сей панок поклав собі за мету привернути польське шкільництво на ту висоту, на якій стояло воно за блаженної пам'яті „Komisyi Edukacynej“ колишньої Польщі! Горливого польонізаторови помагає та обставина, що в команді армії піддержує його другий Поляк — п. Крупські, який є там резервентом від шкільних справ! Багато перешкод зазнали від них наші школи, та може бодай тепер, коли Волинь має відійти до Української Народньої Республіки, власти схаменуть ся і усунуть сих культуртрегерів. Найвищий би вже час покінчити з сею комедією, яка зовсім не приносить чести Австрії!

З важніших подій в життю нашої школи відмітимо передовсім урочистий концерт на честь Шевченка, уладжений 16 грудня 1917 р. в українській школі в Устилузі. Вечерок пройшов дуже гарно, програма його складала ся з відчиту, деклямацій, хорових пісень і гімнастичних вправ, виконаних самими школярами. Були на концерті власти, а також гості з інших місцевостей, між иншим з Володимира.

Далі мусимо згадати за відкриття „Української Учительської Громади“, на яку таки по довгих заходах дозволили окупаційні власти. 19 січня відбула ся у Володимирі Волинській перші установа збори сеї Громади в присутності численних учасників і гостей. Наради відкрив др. Лука Мишуга вступною промовою, в котрій коротко підніс колишню славу старого волинського князівства на полі освіти й культури та пізнійшу сумну долю її за царського правління. Згадавши про нову добу, яка відкривається перед Україною, й склавши глибокий поклян її теперішнім діячам, вказав др. Мишуга на ті важні завдання, які тепер стають перед україн-

ським учительством в його праці над духовою еманципацією нашого народу, й закликав присутних до сеї праці на честь і славу рідної України. Потім він відчитав і пояснив статут товариства, яке має гуртувати учительство для сеї праці. Осідок Громади у Володимирі, а поза тим оснують ся в різних місцевостях кружки. Рішено поки-що оснувати кружки в Любовні, Матіїві й Новій Вижві яко центрах відповідних шкільних округ.

До відділу Громади вибрано: головою управительку української школи у Володимирі С. Сидоровичівну, містоголовою учительку з Любовні А. Бігунівну, членами — учительки А. Гайдучківну і Т. Ліщинську й учителів Кадлубицького та Лучинського; членами мирового суду: Н. Масюківну, М. Мурицьку й Ів. Мойсея.

Потім наступили відчити: д-ра Мишуги „Реалізм у творях Мартовича“ й С. Сидоровичівни „Українське шкільництво супроти нових завдань“. По відчитанні була дискусія і наради про всякі шкільні й учительські справи. На збори приїхав також делегат Української Шкільної Ради з Білої на Підляшші.

Тогож дня у Володимирі Волинській відбула ся ялинка для шкільної дітвори й діточий концерт. Програма була така: колядки Стеценка, „Нова радість“ і „Ой, у саду“; хори: Воробкевича: „Як умру“, „Ой, піду я до млина“, Колесси: „Ой, гук, мати“, „Закувала та сива“; деклямації: „Зазив“ і „Пісня про гарбуза“; вправи дівчат рупниками; український гімн. Кожда дитина дістала даруночок: два зшитки, перо, олівень, записну книжечку, булку, цукорки. Радість була велика, діточі забави тривали довго. На ялинку з дітьми прийшло багато батьків, так багато, як ніколи. З гостей були учителі, що зіхали ся на свої збори, кількох офіцерів, під кінець також полковник-командант і єпископ др. Боцян. Такі ялинки були й в інших школах.

В днях 2 і 3 лютого в Любовні була вистава „Наталя Полтавки“, яку дало місцево учительство першого дня для війська, а другого для міщан. Ролі обняли: Наталя — п. Модрицька, Терпихи — п. Бігунівна, Петра — УСС. Лучинський, Миколи — УСС. Ткач, виборного — УСС. Мойсей, вольного — УСС. Вербовий. Декорації й куртину малював один з чеських офіцерів. Була й військова музика. По виставі була товариська забава, в котрій брали участь між иншим і полонені українські офіцери, котрі захопили цілу публіку майстерним виконанням козачка.

Згадати годить ся ще також і про иншу виставу „Наталя Полтавки“ в Ковлі, де грали аматори Жиди. Як відомо, з причини відомого відношення до українського шкільництва п. Гіршлера в Ковлі перестала існувати українська школа й лише яких 6 дітей побирає приватно науку. Та може таки незабаром настануть крапці часи. Хотіло ся-б бачити заповіді їх у закриттю двох польських шкіл — одної в Любовні, а другої в любовенській повіті. Час би вже зліквідувати Польщу на стародавній українській землі.

Заключення миру з Україною з боку центральних держав, зокрема визначення західної межі викликало на Волині безмежну радість. Коли учителі й учительки проголосили в школах дітям, що вони вільні, була се така радісна хвиля, що на її опис слів не стає. Звідкись набрали ся і свіжі сили до найтяжшої праці й охота працювати день і ніч, аби тільки не вернуло ся старе...

І в сусідній Холмщині зробив мир величезне враження. Селяне радіють, що по страшній польській окупації-неволі, з насильним польщенням і зневагою до всього того, що українське, досугнули щастя зєднання з Українською Народньою Республікою, і ждуть нетерпеливо тої хвилі, коли вернуть ся давні економічні відносини.

А та спільність господарських відносин з Україною велить і Жидам, яким надоїв уже польський антисемітизм, заводити українську мову по жидівських школах. Що більше, навіть

польський загальний прийняв з вдоводенням заключення миру, бо віддала небезпека ділати спільну долю з Польським Королівством. З польського загальної треба виключити галицьких зайд-Тояків, які мають тепер добру нагоду пописувати ся „народо-ними“ шопками в формі протестів, жалоб з хоругвами і т. ин.

В. Л—ко.

Українська маніфестація в Матіїві.

Події в українській державі знайшли і в найтемнішій закутку України — на Волині відгомін. Народ цікавив ся ними та все дожидав нетерпеливо нових вісток з другого боку. Правда, народ не все орієнтував ся в сих подіях, не все розумів їх і не все належить опіював. Та хто знає, які відносини панували тут перед війною і які панують тепер під час окупації, той не подивується ся сьому явищу. Протинно, він дивуватись буде, що не зважаючи на все, діляють ся одиниці, які вже вирости понад етнографічну масу та в яких національна свідомість запустила глибоко своє коріння. Заклучення мира між Україною й осередніми державами дало нагоду переконатися, що сї одиниці не тоять самітні та що за ними піде й народ.

З приводу заклучення мира уладжено в Матіїві 15 лютого величю маніфестацію, яка згодом перемінилася у справжнє національне свято. Ініціатива до маніфестації прийшла від найповажніших тутешніх міщан: Гр. Виноградського, Павла Полухтовича та п. Солодухи. Взятю в ній участь коло 3-ох тисяч місцевого й повітового населення. Присутна була й дітвора місцевої української школи під проводом учительки п.ни А. Гайдучківни та шкільна дітвора. Новосілок під проводом учителя п.ни А. Жиди. Та згадані вище комітетові пригадали сим „неофітам“ недавні часи, коли вони закладали в себе польсько-жидівську школу, пригадали їм і їхню маніфестацію зперед трьох днів, яка виявила чисто польшевицькі тенденції серед жидівського населення. Тому Жидів не допущено до участі.

Свято зачало ся походом, який рушив зпід церкви в напрямі до повітової команди. На переді йшла рядами дітвора, а нею представники міщан і сіл, а за ними безпроглядна маса народу. Над головами учасників повітали синьо-жовті прапори й білий — мировий стяг. Шкільна дітвора й велика кількість учасників прикрасили ся синьо-жовтими лентами. Три звуки українських маршових пісень похід рушив улицями міста, перейшов попри повітову команду й завернув назад під церкву.

На середині міста коло магістрату промовив до народу бувший депутат до першої Думи, член Української Громади,

п. Ол. Бабич, якого воєнне лихоліття застало на Волині, хоч він сам походить з Чернігівщини. Промовець змалював коротко й досадно історію поневолення українського народу та його визвольні змагання. Опісля перейшов до загально-російської революції і до сотворення Української Народньої Республіки. Закінчив: „Тепер знай же, народе, що ти є господарем на своїй землі!“ Грімка „слава“ рознесла ся по тих словах. Після промови відспівав хор гимн: „Вже воскресла Україна“, який учасники вислухали з відкритими головами.

Гарну, палку промову виголосив також п. П. Полухтович. Він в своїй промові посвятив увагу борцям за волю України, а закінчив окликом: Многая літа Українській Центральній Раді, многая літа Раді народніх міністрів, многая літа Вольному Українському народови! За кожним разом хор відспівав: многая літа. Народ, скинувши шапки, помагав хором.

По поході вернули всі знову до церкви, польовий куратор о. Тимінський відправив молебень за мир. На молебень явив ся також повітовий командант підп. Боденштайн з делегацією від озіцерського корпусу. Перед молебнем виголосив о. куратор гарну патріотичну промову. Після молебня вітс многолітствіе Українській Центральній Раді яко найвищій влади Української Народньої Республіки. Шкільний хор відспівав ще поважний гимн: „Боже великий, єдиний, нашу Україну храни“, і на тім свято закінчено.

Розбурханий народ розходив ся поволі до дому, гаряче дебатуючи над тим, що того дня чув і бачий. Т. К.

Російський сфінкс.

(З дорожнього альбому).

Велика, безмежна країна, яку можна уважати за шосту частину світу. Тисячу літ вона безупинно зростає, — стільки активно, через воєвничу політику, скільки пасивно, внутрішнім таємничим процесом, як росте хліб на дріжджах або цвіль на хлібі...

Тисячу літ вбірає вона в себе сотні народів, розплоджує мільони людю, бореть ся з ними, воєе, дещо перетравлює в своїм велетенськїм організмі, силу псує і губить, а дещо полишає, хоч знівеченим, але живим на дальшї спроби. Вже за сей довгий час могла витворити ся її культура, могли визначити ся її завдання, мета її життя, та роль, яку вона відгравала в історичнім процесі. Велика на ній лягла відповідальність за сю роль. Вона веда за собою на ланцюгах припнуті до неї малі й великі країни з їх людом, з їх —поганом чи доброю, — але власною культурою. Як величезна планета на своїм відвічнім біговищі тягне за собою непереможним магнетичним впливом малі небесні тіла, так і вона в своїм історичнім русі притягала до себе менші організми, силуючи їх звертати з простого шляху, жити не своїм життям і світити не власним, а перепозиченим від неї — також чужим — світлом...

Тепер, коли історія пише свої присуди й підраховує на терезах усе, що хто за своє існування взяв і що з того зробив, варто розважити, який може бути сей підрахунок книги життя народів. Хто вона — ся країна? Хто той народ, що її зложив і поширив? Що він зробив з себе і з інших?

Спокоєвкю се була стихія, перейнята безупинним хемічним процесом в її петрах. Вона ворухнула ся, жевріла, горіла, застигала і знову розпливала ся від внутрішнього жару. Вона випускала з себе барвисті пухири й баньки, що, подержавши ся якийсь час на розтопленім поверсі, лускали й зникали без жадного сліду. Вона шумувала й кипіла, вкривала ся піною, знов утихомирювала ся і холонула до нового напливу таємничої, природної сили. Вічний рух бурхливого моря, з павзами поверхової тиші, під якою всеж крило ся те саме життя великої, несвідомої себе стихії...

Вона так і не вишла з сеї стадії. Правда, се не була невразна мішанина первісних елементів, що колись надповнювала всесвітню безодню, не відчуваючи навіть тремтіння крил божого духа над нею. Се був родючий ґрунт, в с'їм були зародки життя, пускало наростки насіння, але не вистарчало живущого дощу, тепла з погожого повітря, щоб ті зародки поволі перетворилися в цільне, широке, могутнє життє і своєрідну культуру великої нації. Напруженне внутрішньої сили було й вибивало ся на гору, але не могло опанувати матерією й скоро згасало до нового вибуху. З великими труднощами, за підмогою чужих впливів, що йшли від пишного, сильного культурним розцвітом заходу, вкривала ся і ся країна п'явкою культури. І тут вела ся не мала культурна робота, витрачала ся духова енергія, виникали сильні духом люде, виявляла ся велика сила і краса творчого процесу, що йшов від божого подиху... Але занадто тонесенька була та культурна п'явка против сеї незміряної, незчисленої маси, в глиб якої мав би той подих культури вітхнути свідомість життя. Проти тої глибокої енергії світла й тепла на поверхсі була сама по собі дрібна й безсила, а їй на дорозі стояли ще елементи, ворожі всякому світлу, всякій культурі, які живили ся соками маси, спіраючи ся на її темноту й несвідомість. І вплив великого розуму, глибокого почуття, щирої праці сильних одиниць вертав ся до західних джерел, з яких та праця брала свій зразок і початок, а не доходив до дна народної душі, котра, як була, так і зостала ся на протязі віків темною, інертною, сумною.

Поволі безмежне людське море, розлите на величезнім обширі сеї країни, оточувало ся кам'яними берегами державности, замикало ся у залізни п'ята східно-византійського абсолютизму. Під батогами й стусанами царської власти хаотична людська маса жила вік за віком, їла й пила, — власне більше пила, ніж їла, — годувала свої культурні верхи, будувала собі церкви та в'язниці, вкривала своїм трупом свої ї чужі землі. Державний лад використовував людські маси, як гній, для державного господарства і той гній мирив ся зі своєю долею, а коли й не мирив ся, то мусів корити ся. І на тїм хитким, непевнім ґрунті складала ся всесвітня велетенська держава... Зверху закована в блискучу зброю, а в середині повна гною... На причлєку напис „третій Рим“, а насправжкї — тисячу літ нечищена овеча кошара...

В її гною бурдили ся і гинули дорогоцінні перлини народної душі, національної творчости. Зверху, з тоненького окультуреного шару йшли повлики до всяких „народніх ідеалів“, але сї ідеали, як мана, як бліді примари, витворені в фантазії далеких від реального життя людей, мріли понад масами в тумані інтелігентської ідеології, не досягаючи до розуму й почуття низів... Маса жили своїм сонним, приглушеним життєм, своїми стихійними законами, сильні в руйнуванню, нездатні до культурного будівництва, байдужні до своєї історії, як і до будучини. Народна душа бруднила ся внутрішнім гниттєм, заповняла ся зневіррєм до своєї сили, зневагою до себе і до всього, що повинно бути найдорожчим людині. В національній культурі місце народніх ідеалів заступив, як виразнійша і характернійша формула світогляду, московський проклін материнї чести...

Примітивні форми життя — і байдужність до свого безмірного приниження... Містичні мрії про посмертне раювання — і поруч дрібний егоїзм, буденні інтереси кишені та шлунку... Відвічна неволя, звичка до безмежної опіки — земної й небесної — виробили в тїм народі рабську психіку, дали йому рабську історію і рабський світогляд: досить в житті інтересу на сьогодні; воно не варто втрати енергії, хіба з примусу. І з народа стала людська отара: доти добре, поки є під писком травици, а нема, то можна перейти десь далі. Та можна й не шукати кращого: як буде треба, то й вівчарі переженуть пугою, аби було вільне місце...

А вільного місця, як на те, було завжди багато. І се також поклало свій штемпель на весь хід життя і поступу культури в безкраїх межах збудованої сим народом держави. Культура ся і досі у великій мірі первісна, мандрівна. Як пісок на просторі дикої пустині, пересипаєть ся люд під вітром, не маючи ні змоги, ні охоти спинити ся на місці та доложити упертої, напруженої праці на підвищення і усвідомлення свого життє... І от поволі на тїм піску розпорозонених людських мас паростала складна і химерна будівля великодержавного імперіалізму, який сам собі ставив свої завдання і цілі, не числячи ся з тїм ґрунтом, на якому він ріс, і з тїм матеріалом, який доводило ся брати на будованне. Темнота і апатія низів і активна державність над ним.

На широкім просторі мертвої Сахари — велетенська піраміда з царським гробовищем і скарбами в середині, з мономаховою шапкою та двохголовим орлом зверху...

Час ішов і все далі розгортав сторінки історії. Наставали грізні, відповідальні моменти. Часами провидав ся глиняний велетень, к'їпав очима, ворухив ся, деколи виявляв навіть власну активність, але не надовго — і далі знову починав куняти, роблячи тільки несвідомі рухи. Життє ставало все складнійше, все більше вкривав ся иржею і псував ся механізм то штучно витвореної державности. І прийшла раптом страшна рішуча година великого іспиту сїї машини й її машиністам. Не вдержали напруження ні ланцюги, ні дроти, розпала ся залізна зброя держави і в дрібні скалки розбіла ся всесвітня монархія. Але разом з нею порохом розсипала ся і вся велетенська країна. Оголений від старих державних форм, народ зостав ся з невидючими, після тисячолітньої темряви, очима з темним розумом, який тим легче приймає гасла руйни, чим трудійше йому пригадати старі поклики до боротьби за рідну землю, за її волю, за її славу... Старий лад, колись вироблений собі самим народом, згнів за віки свого панування і своєї землі, і її славу, і націю... Так, буває, стародавня мумія, що її видобув учений дослідник з глибини гробовища, тільки хвилину видержує на свіжїм повітрі, а далі відразу розсипаєть ся цвілью і порохом, в яким не пізнати ні форми, ні фарби колишньої людини...

Не так ще давно довели ся мені бути переїздом в осередку Великої Русі, в старій столиці, звідки пішла великоруська державність, в теперішнім губерньськїм місті Владимирі. Малий тихий городок, що якби не центральна частина, то нагадува би такий наш повітовий, як Умань. Але центральне-історична частина цікава і велична: старовинні собори, з фресками, орнаментальним декором, прекрасної архітектури. В самім місті й поза містом багато слідів історичного звязку з Київщиною: Золоті Ворота, річище Либідь, Рївнє. Архаїчний вигляд життє поважна, старозавітна людність. Ось де, здавало ся, можна знайти вирази народнього великоруського духу, зразки великоруської культури, типові ознаки, з яких врешті складаєть ся обличчє народу та його країни. Тут може виявив ся той психологічний синтез, що вяже історичне минуле великоруської держави з її революційною сучасністю і що даєть змогу вгадати напрям державного і громадянського поступу російської нації, коли в ній і надалі вестимуть перед Великороси.

Як і скрізь, місто нове неохайних, обшарпаних Москалів. Як і скрізь, на загіджених смітєм площах імпровізовані вічарьба кричить і змагаєть ся, в усіх відмінках вживаючи слова „буржуй“. Се все відомий, набридалий вже шаблон революційної ідеології, се все та сама, що і скрізь, передчасно застаріла, зморщена, хоч і повонароджена Росія. А де-ж справжнє нове слово нової Росії? Де той вогонь, що мала-б викресати з неї політична воля?

Ріденький, убогий, міський садок, з бульваром, з простими ослічками по доріжках. Чудовий красвид згори на широкій долину заріччя, оточену лісами. А ось і пам'ятник явийсь посеред садка: когось пошанувало місцеве громадянство. З сірої

каміню підстава, на ній спереду напись : „А. С. Пушкину“.
З боків зворушливі цитати:

„И долго буду тѣмъ любезенъ я народу,
Что чувства добрыя я лирой пробуждалъ,
Что въ мой жестокой вѣкъ возславиль я свободу
И милость къ падшимъ призывалъ“...

І ще :

„Нѣтъ, весь я не умру! Душа въ завѣтной лирѣ
Мой прахъ переживетъ и тлѣнья убѣжить“...

А зверху, на підставі, також сірий бюст великого автора
сих гордих віршів. Але що-ж се таке? На вас дивить ся го-
лова без обличчя. Всі риси лица збиті, стерті й гладко
вишаровані невідомим вандалом. Ні очей, ні носа, ні уст, —
одна сіра пляма, як на сміх, облямована типічними Пушкіно-
вими бакирями...

Се все, на що по революції спроміг ся „народ“ у відпо-
відь давнім мріям свого національного поета. „Свобода“, яку
в свої жорстокі часи прославив поет, віддячила йому в наш
славний час визволення ще більшою жорстокістю. Ще досі
з темної, несвідомої маси не виріс той народ, якому справді
міг би бути „любезен“ Пушкин.

І се не тільки звичайне собі худіганство якогось розбі-
шеного паливоди. Се щось більше, щось страшне і символічне.
Се аналогія московській лайці на саме святе для людини.
Се прокляти від народу його власній історії, його власній
культурі, його рідному краю. У велику історичну хвилю про-
кинув ся сей придушений і засліплений народ—і показав своє
обличчє.

От той страшний привид безликого Пушкина в старо-
давній стольній містї Владимирі— се либонь і є обличчє до-
теперішньої, великоруської Росії...

Чи ж може вона зостати ся такою й надалі?

(Нова Рада).

II. Смуток.

УКРАЇНІ.

Мій Рідний Краю! Україно люби!
Дивуюсь я тобі: яка метаморфоза!
Ще вчора ти—ніщо, етнографічна маса,
Сьогодні-ж ти—краса і велич і погроза!

Ще вчора світом ти були зовсім забути
І ворог твоїй, аби зовсім тебе збити,
З крові і сліз кував страшний пуга;
Хотів бо й в гріб тебе закуту положити.

Сьогодні-ж глян! Твоїй найстрашнійший ворог
Запнув сам в борні твій, ним піднятий,
І від півночі аж по закавказький Чорох*)
Знов піднялись народи, ним розп'яті.

А впереді всіх ти, моя Вкраїно любя!
І високо в горі тримаєш прапор волі.
І кличеш всіх синів під стяг твоїй жовто-синій
До праці широй на вільнім ріднім полі.

І ми ждемо... ждемо лише хвилини,
Коли спадуть вже з нас тяжкі неволі путя
І ми повернем всі до Рідної Країни,
Де в вільних берегах тече Дніпро-Славути.

І там, де над Дніпром на березі крутому
Високий білий хрест виднієть ся згаслоді,—
Припадемо в слозах, в екстазі чарівному
До рідної землі на волі й вільні люде.

Полонезій Микола Капельгородський.

*) Річка в південнім Кавказі.

Війна України з Московщиною.

До поданих вісток про війну большевицької Москов-
щини з Українською Народною Республікою в попередніх
числах „Вісника“ зібрана ось тут дальша пайка, правда,
з старих чисел українських газет, бо нові від довшого часу
тяжко дістати, головннз до комунікаційних відчин, але все-
таки сі вістки не позбавлені цікавості. Як попереду, так і те-
пер дата в скобках по новому стилю означає дату часописи,
коли дістала ся вістка до неї.

Господарювання большевиків на Україні. До революцій-
ного комітету шляхів України приходили цікаві вісти про
господарювання большевиків у Харкові. Вони займають ся
головно реквізиціями й нагробане майно відправляють на
північ („Роб. Газ.“ з 12/І). В Сарнах большевики зажадали
10.000 карбованців контрибуції від міського самоврядування
(11/І). По відомостям революційного комітету шляхів України
большевики наклали на Проскурів контрибуцію 100.000 карб.
(13/І).

Досить добре характеризує большевицьке поступован-
не на Україні М. Авдїєнко в статі „Большевицький терор і
контрреволюція“, надрукованій в „Роб. Газ.“ з 6/ІІ (н. ст.).
Він пише: „Під гуркіт гармат, від якого сиплеть ся шкло
в будинках, приходять ся нам відкривати опанцирене об-
личчє „большевиків“. Большевики завжди й скрізь галасу-
ють про те, що вже настиг соціалїзм, що його вже, як спіле
яблоко, можна зірвати й віддати народови й що тільки одна
буржуазія стоїть на перешкоді переведенню в життє соціал-
лізму. Отже треба її нищити без милосердя. І почало ся
винищування „буржуазії“ большевиками по всій Росії. Веїх,
що ще зумів або не встиг начинити на себе табличку „боль-
шевик“, зумів простати й начинити як „буржуїв“ і по-
лила ся кров салдатів, робітників і селян по всій Росії.

„Зачала ся большевицька різня з Дону. Але вищербив-
ши ножа й розквасивши носа об товстошкурних буржуїв,
каледінців, большевики тим тупим і щербатим ножем по-
становили повирізувати „буржуїв“ в Українській Народній
Республіці й почали свою криваву роботу від Ц. Ради, яка
хоч вибрана селянством, робітництвом і військом України,
яка хоч і дбає про перехід землі трудовому народови без
викупу, про встановлення контролі над виробництвом, про
забезпечення людности від безробіття, про найшвидше здо-
буттє миру на зовнішнім фронті й закріплення всіх соціаль-
них і національних здобутків революції,—ся Ц. Рада всеж-
таки „большевиками“ обявлена буржуазною і контрреволю-
ційною.

„Бо Центральна Рада з одного боку не начинила таблич-
ки „большевик“, а з другого боку зоветь ся „радою“,
а не „советом“, а потретьє, заводить соціалїзм і самоозна-
ченне націй „аж до відділення“ не на словах, а на ділі.

„Та большевики, твердячи скрізь всім, що вони борють
ся тільки з Ц. Радою, почали бити сю Раду від самого Хар-
кова, хоч вона містить ся тільки в Києві. А потім перенесли
різню в Катеринославщину, Полтавщину та в інші міста
України, де в більшості живе українське селянство, робіт-
ництво й військо та де органами місцевої влади є ради. Але
винищуючи „буржуазні“ ради українського трудового народу
й утверджуючи власть „совітів“ тільки не з Українців, боль-
шевики одночасно „очистиють“ Українську Народню Рес-
публіку й від „контрреволюційного“ та „буржуазійного“
вугілля, уроди, хліба, цукру й інших шкідливих для соціал-
лізму на Україні річей.

„Довго робітники, селяне й військо не хотіли вірити, що
большевики так, як і бувші царські жандарми, розстрілами,
насильством і кривавим терором ідуть проти волі народу,
нищучи та глузуючи з усіх здобутків революції. Але за сі
восьмеро суток від голоду, від гуркату гармат і розстрілів
мирних людей і дітей, від тої руїни будинків, заводів і ин-
ших цінностей трудящі маси м. Києва побачили власними
очима красу большевицького „соціалїзму“.

„Тепер робітництво, селянство, військо повинно дати рішучу відсіч сим „соціалістам“ під фірмою „большевиків“ і zorganizовано, оберігаючи спокій і порядок в Українській Народній Республіці, укріплюючи всі соціальні й національні здобутки сучасної великої революції. Большевицька різня сильно поруйнувала робітничі, селянські й військові організації, винищила й загнала в підполле краді революційні сили України й таким чином ослабила народні сили. Всі, хто йшов під табличкою „большевик“, утворили добрий ґрунт для хуліганства й контрреволюції. Грабіж, роздагання людей, вуличні вбивства свідчать найкраще про се. Байдужність і втома від боротьби трудящого люду з кожним днем збільшають безладність і анархію в народнім господарстві Української Народньої Республіки, а се йде на користь тільки контрреволюційним кодлам.

„Щербатий ніж большевиків, яким вони поранили український трудящий народ, зробив велику послугу каледніщині, алексєєвщині й иншим контрреволюційним кодлам, для яких єдиним страхом була твердість і єдність демократії Української Народньої Республіки й як ще на початку самоозначення України розстрілювали богданівців, щоб в коріні знищити невинну для всіх контрреволюціонерів, так тепер уже Вільну й Незалежну Україну“.

На Волині. Член фронтової ради Рябоконт повідомляв з Рівного, що в ніч на 10 січня арештовано армейську раду в повнім складі; сюди прибув Криленко; Рівне опинило ся в руках большевиків. Зїзду ще не відкрито. Представники зїзду Українці не могли приступити до праці. Арештовано членів воєнно-революційного комітету й захоплено штаб 10 армії. Залізничий дворець находив ся поки що в руках большевиків. В Рівнім, де відбував ся большевицький зїзд, оголошено стан облоги (12/І). Революційному комітетови шляхів України донесено, що 13 січня місто Рівне зайняло українське військо, яке приїхало з Здолбунова. Арештовано вибраного большевиками командуючого окремою армією Сторева. Увільнено зїд арешту членів української армейської ради й голову її Кузя. Згідно з відомостями командуючого військом України проти большевиків полк. Капкана залізничий дворець в Рівнім ще був у руках большевиків. Їм на підмогу приїхали ще ешелони (16/І). З Житомира дня 12/І доносили: В місті спокійно, варту несе українське військо.

На Поділлію. В революційний комітет шляхів України поступила резолюція 6 й 8 українських полків, які стояли у Винниці. Салдати сих полків заявили, що вони постановили твердо захищати Україну від навали большевицького війська та не відступлять до тієї пори, поки хоч один солдат-большевик зостанеть ся на території Української Землі (6/І).

На Київщині. Захоплення міста Черкас большевиками, що призначало ся на 8/І, не здійснило ся. Український „курінь смерти“ не допустив до большевицького виступу (11/І).

На Полтавщині. „Роб. Газ.“ з 11/І повідомляла: Протягом останніх днів Полтава тероризувала ся нападами „большевиків“. Тепер салдатецька секція полтавської ради робітничих і салдатецьких депутатів узяла охорону міста в свої руки. Грабунки й насильства над громадянами припинили ся. Та сама газета з 12/І доносила, що в Полтаві загальний погром. Варти нема кому нести. Просять негайно прислати надійне військо. Дня 16/І таж газета писала: Большевики готувлять ся до цілковитого захоплення Полтави. Вони організують в місті большевицький совіт робітничих і салдатецьких депутатів, розкидають свої прокламації. З Харкова хочуть большевики послати своє військо на Полтаву. На 19 січня вони назначили термін захоплення міста. — В Ромен прибули матроси-большевики. 18 полк дуже піддасть ся агітації большевиків.

На Катеринославщині. По відомостям з Катеринослава там шли криваві бої між Українцями й большевиками. За-

лізничий дворець переходив з рук до рук. Телеграфічне подучення перервано (11/І). Отаман гайдамацького куріня Єфременко телеграфував, що Катеринослав у руках большевиків, яких було там до 15.000. Гайдамаки, до 1000 чоловік, окопали ся під містом. У них були кулемети й артилерія (16/І). На селянськїм зїзді, який відбув ся в Катеринославі при кінці січня, виявило ся вповні вороже відношення селян до большевицьких насильників, що своїми грабіжницькими реквізиціями добирають ся й до сіл. Зїзд прийняв резолюцію українських соціалдемократів про підтримання Української Народньої Республіки. Делегати селянського зїзду були в полку Орлика, який свого часу підтримував большевиків і через своє становище поміг їм запанувати в Катеринославі. Після звідомлень делегатів селянського зїзду полк постановив: „Вітаючи зїзд, рішуче піддержувати всіма засобами всі постанови, ухвалені зїздом, щоб захистити всі здобутки революції в Українській Народній Республіці, передаючи їх до закріплення в Українські Установчі Збори“ (6/ІІ).

В Харкові большевицький гарнізон у січні зменшив ся. Там стояло всього 2000 червоногвардійців і 500 матросів. Ждали приїзду Криленка й командуючого військом московської округи салдата Муралова. Командантом Харкова став матрос Конунтков. Штаб матроського відділу містив ся на залізничім дворіці. Червона гвардія перебувала в будинку „Саламандри“.

Довкола Бахмача. Революційному комітетови шляхів України донесли, що відділ большевицького війська, посланий большевиками з Брянська для захоплення ст. Бахмач, після переговорів з представниками українських полків біля ст. Зерново вернув ся назад у Брянськ (17/І). Комісар Бахмач повідомив, що там панують банди червоної гвардії. З Корнева туди йшли ще два ешелони большевиків (12/І).

До справи помочи Українській Народній Республіці.

Та й розгуляли ся большевицькі банди по Україні. Як вони „самоозначують“ свої кишені добром України, як руйнують її гірше Татарви, про се писали ми вже багато у „Вістнику“. Большевицьку грезу для України малює і отсей поклик Українського Правительства, розісланий іскровим шляхом з його тимчасового осідку—Житомира, який за кордоном став відомий з донесення бюро Вольфа з 18 лютого. Ось він:

„До всіх! Ви читали іскрові вісти й часописи російських большевиків, в яких вони говорять, що вони воюють з невинною Ц. Радою, яка не хоче признати власть большевиків, а не з українським народом. Не вірте тому! Се лише маска, скрита причина. Не зважайте на слова большевиків, а дивіть ся на їх діла в нашім краю! Ще перед двома місяцями говорили скрізь в Росії про Україну яко про оазу в російській пустині. В нашім краю був розмірно порядок. Радість, гордість і повага огортали нас перед нашим першим народнім парламентом, Ц. Радою, яку вибрав сам український народ. Ми старали ся не нищити, але відбудувати собі самі на руїнах війни наш край. Большевики в Петрограді, Москві й инших російських містах з задрістю і ненавистю дивили ся на поступ Українців. Та се була мала причина. Головною причиною їх задрости було природне багатство України на збіже, цукор і все инше, що наш Рідний Край видав з себе. Се стара, історична звичка захланного, ненаситного московського народу, нашого поневольника, нас грабити й висисати.

Носителі большевицьких ідей не ріжнять ся нічим від царських посіпак і визискувачів; вони топчуть колишні права й вольности не-російських країв бувшої російської імперії, продовжують грабіжи царату. Чому большевики

раблять лише саме в нас на Україні? Чому напр. не в Доречинні, де також є багато запасів збіжжя, а по большевицькому розумінню зібрані ся там самі контрреволюціонери? Се-ж очевидно: Донська область заселена в більшій часті Москалями, тому її щадять, будь вона революційна, чи реакційна. Українська територія — се українська земля, заселена українським народом, тому треба її визискувати, хоч вона організувала ся як соціална й демократична республіка.

Ви, чужинці, які дотепер нас не знали й до яких сьогоднішня наші голоси лише тяжко доходять, розумійте нас! Тепер зрозуміть ви правдивий характер большевиків. У Харкові, Полтаві, Катеринославі й Києві тепер убивають і палять. Кожного Українця, який брав участь у соціалній революції, щоб підперти нову верхову нашою краю, переслідує, витягає з хат і розстрілює червона гвардія. Читайте самі, як нам не вірите, що большевики самі пишуть в своїй власній газеті, петроградській „Правді“ з 18 січня. Там стоїть: „Уряд комісара для засобів поживи й видобуття їх на українській області поручено народньому комісарови Лукановському. Весь технічний апарат, як залізниця, стаційні комісари, агітатори й летучі ревізійні відділи дано йому до розпорядження. По селах і економіях величезні запаси збіжжя, в закладах на Україні є маси цукру, на стаціях повно вагонів камінного вугля. Та на жаль стан залізниць в страшнім стані: курсько-московська залізниця напр. може перевести тепер денно лише 115 вагонів замість передтим і нормально 1.500. Залізничні вузли забиті. Се все треба поліпшити. Наші комісари, які організують по селах безробітних, мають багато грудю з українськими сільськими комітетами, які не хочуть видати збіжжя“.

Чужинці, чи знаєте ви, що то значить мати большевицьку ревізійну комісію на селі та в яких матах стані вона село поліпшить? Все новими бандами надходять вони. Вони стоять під командою соток шпівнів і жандармів старого правительства, які тепер без зайняття й які звикли за царату знищити невинних, безборонних людей. Вони продовжують своє ремесло й ширять горе та пекло в нашій країні, що не має другої вини, лише що він плодючий, зводолюбний і миролюбний.

Чужинці, що живете вільно на землі своїх батьків, вислухайте та зрозумійте нас! І ми боремо ся за нашу соціалну вільність, за рятунок наших жінок і дітей і за право нашого самоозначення, яке вони хочуть вирвати нам з рук. Чужинці, ширіть се, як ви є приятелями правдивої соціалної і демократичної волі, і посилайте у всі краї, де нема реакційних і анархістичних робітників, які-б спинали, щоб вислухано голос правди й волі! Українська Центральна Рада“.

З огляду на розпучливе положення України звернула ся українська делегація в Берестю через німецьке правительство з таким закликом до німецького народу:

„До німецького народу! 9 лютого с. р. ми в глибокій і гарячій бажанню жити в мирі й приязні з сусідніми нам народами—підписали мировий договір з чотирма союзними державами, щоб покласти кінець братовбійчій війні й обднати всі сили коло одної мети створення форм нашого власного самостійного державного життя. Але радісна вістка з 9 лютого, на яку так дуже чекали працюючі маси нашого народу, не принесла нашому краю миру. Ворог нашої свободи вдер ся до нашого Рідного Краю, щоб ще раз, так само, як перед 254 роками, огнем і мечем поневолити український народ. Російські большевики, які перед місяцем розігнали загально-російські Установчі Збори в Петрограді, що склали ся майже всією Україною в Петрограді, тепер, як вони кажуть, „святу“ війну проти соціалістів України.

„З півночі вривають ся в наш край наємні банди червоної гвардії. Вони обднюють ся з російськими салдатами, що втікають з фронту, та з увільненими злочинцями. Під умілим проводом бувших поліцаїв і жандармів нападають вони на наші міста, розстрілюють мужів довіря та провід-

ників публічної думки й накладають на населення контрибуції. Вони лишають знищені й палаючі в пожежі міста, щоб іти далі шукати нової поживи. Ся варварська інвазія нашого північного сусіда поставила собі ще раз за ціль, як се було вже колись у нашій історії, під ніби-то „святими“ приводами знищити самостійність нашої держави. Дійсні й останні причини її лежать в небажодній нагоді й махinations тих, які мають інтерес бачити Україну в анархії, як також і тих, що змагають до повернення старого режиму.

„Ми заявляємо перед цілим світом, що петроградські комісари брешуть, коли вони говорять про повстання народу на Україні, що вони брешуть, коли вони називають Ц. Раду, парламент Української Народньої Республіки, яка складається з українських соціалістів і переважно далекоюягі соціалістичній демократичній реформи, радою буржуазії. Петроградські комісари, що тільки на словах твердо боронили добробуту України, Польщі, Курляндії й інших народів, уживали в Берестю гарних поз, щоб відтягти з фронту решту російського війська для того, щоб таємно кинути його проти України з тим наміром, аби нас ограбувати, забрати запаси збіжжя на північ і поневолити наш край.

„Тепер, коли після чотирьох років упав твердий мур, що розділяв нас від наших західних сусідів, ми підіймаємо наш голос, щоб заявити про нещасте нашого народу. Ми бачимо, що плоти нашої молоді революції в небезпечі, й боїмо ся за нашу тільки-що здобуту свободу. Криваві сутички з російськими бандами трапляють ся щоденно. На Волині та в інших пунктах ми стягаємо нові сили, щоб виступити проти все напливаючих з півночі ватаг.

„У сій тяжкій боротьбі за наше існування ми шукаємо поміч. Ми глибоко переконані в тім, що люблячий спокій і мир німецький народ не зостанеть ся байдужим, коли він дізнаеть ся про нашу нужду. Німецьке військо, що стоїть з боку нашого північного ворога, має силу, щоб нам допомогти й своїм втрученням охоронити наші північні межі від дальшого вдирання ворога. Се є те, що ми мали сказати в тяжкій години, й ми певні, що наш голос буде почутий“.

Поклики України до німецького народу не лишали ся без відгону. Вже вечірне звідомлення німецького генерального штабу з 18 лютого зазначило, що закликані Україною на поміч в їх тяжкій бою з Москалями німецькі війська рушили на схід зпід Ковеля. Спільно машруючи, багато послугуючи ся залізницями й тягаровими автомобілями, німецькі війська в короткім часі вичистили з большевицьких банд майже всю Волинь. Місто за містом переходило в управу Української Центральної Ради, яка зараз привертала скрізь лад і спокій, отже в Луцьку, Новгороді Волинським, Сарнах, Рівнім, Дубні, Острозі, Кременці, Шепетівці, Житомирі, Бердичеві, Хвастові, Казатині, Річиці (в горі над Дніпром) й т. инш. В Новгороді Волинським і Житомирі українські війська злучили ся з німецькими, в інших містах почали відразу творити ся з Українців-воєків українські дивізії. Німецьке воєнне звідомлення з 2 марта принесло вістку, що українські і саксонські війська увільнили Київ. Вище на півночі німецькі війська прогнали Москалів з Гомеля.

Також австро-угорська армія під командою фельдмаршала Бем-Ермолі вступила в межі України. 25 лютого з'явив ся комісар для подільської губернії др. Степура й штабовий офіцер головнокомандуючого південно-західного фронту майор Николаїв у команді 54 австро-угорської дивізії в залвою, щоб вони з недостаці всякого зв'язку з Українською Центральною Радою прийшли просити в імени українського народу військової помічи Австро-Угорщини проти насильств, зародинів і розбоїв большевиків. Обидва відпоручники підкреслили, що вони просять в імени усього українського населення. В акції австро-угорських військ, котрі увійшли в межі України, й зайняли Хотин, Камінець Подільський і Проєкурів, беруть також участь Українські Січові Стрільці.

В справі помічи Німеччини Україні у вичищуванні її з большевицьких банд зазначив державний канцлер Німеччини

гр. Гертлінг на засіданні Райхстагу 25 лютого, що похід німецьких військ на схід має тільки на цілі забезпечити собі овочі заключеного з Україною миру. Міродатним було тут прохання помочи з боку Українців помогти їм завести в краю лад, який нарушили большевики. Так само австрійський президент міністрів др. Зайдлер заявив 28 лютого в палаті панів, що Австро-Угорщина не може відмовити помочи Україні. Монархія бере через те участь в акції, яка не має нічого спільного з воєнною акцією, яка навіть не має ніякого політичного характеру, але яка є виключно актом попрошеної з другого боку й даної в добрім власнім інтересі сусідської правної й адміністративної помочи.

Поспішили на поміч Україні й полонені-Українці. Українська Громада полонених офіцерів табору Ганн-Мюнден, вислухавши поклик української мирової делегації в Берестю, постановила одностайно йти на оборону волі й добробуту Рідного Краю. Зальцведельська Українська Громада ухвалила з одушевленим: „душу й тіло за Вітчизну-Україну покласти“. Такі самі ухвали запали й в інших таборах. Виконуючи волю Народнього Правительства, генерал Зелінський приступив 13 лютого (н. ст.) до формування відділу з полонених Українців, який складається з 300 козаків-офіцерів і 6000 козаків-садатів. Відділ ділиться на 6 курнів піхоти, 3 батерії по 4 гармати й 36 пулеметів. Військові частини з полонених-Українців почали формувати ся в околиці Ковля.

Перед відїздом козаків полонених на Україну видав представник пруського міністерства війни ген. Фрідріх таке прощальне слово:

„Браття і козаки Вільної України!

„З нагоди заключення миру наших обох тепер заприязнених держав вислав я мої найсердечніші бажання вам, козаки, котрих я відвідував часто в таборах в Раштаї, Зальцведелі й Вецлярі. Я мав нагоду два рази особисто говорити з вашим паном ген. Зелінським, як також підпоручником Сиротенком, і особисто сердечно подати руки иншим панам офіцерам штабу ген. Зелінського. Я побажав їм від серця, яке щиро беть ся для добра Вільної України, здоровля, щастя і успіху. На жаль, не міг я кождому з вас, любі козаки й товариші, сказати се особисто при вашім відїзді з Німеччини. Я подаю вам, любі Українці, сим шляхом мій прощальний привіт:

„Я знаю, товариші, яка гаряча любов є у вас до вашої Батьківщини, і я певний, що ви всі, кождий на своїм місці, совісно й вірно вивоните те, чого ваше Правительство від вас жадатиме. Візьміть від вашого приятеля раду в дорогу: Залїзна сила, непохитна воля, вірний послух є найбільшими приятелями козака! Тільки при їх помочи може козак доконати найбільших діл. Що се є правдою, то бачите ви на німецьких жовнірах, які ось вже четвертий рік ідуть від побіди до побіди. Коли ви, козаки й товариші, будете завжди пам'ятати про се, то ви поконаєте большевицьких розбишак, що рабують і нищать вашу любу Україну, освободите свою Батьківщину й окрасите ваші прапори давньою козацькою славою. Ви принесете своєю побідою вашій Батьківщині, вашим браттям і сестрам щастя та свободу.

„Ще, правда, багато тяжкого труду перед вами, але пам'ятайте слова вашого великого Шевченка, котрий кличе вас у своїм „Заповіті“:

Поховайте та вставайте,
Кайдани порвіте
І вражою злою кровю
Волю окропіте.
І мене в сімї великій,
В сімї вільній, новій
Не забудьте помянути
Не злим, тихим словом.

„Козаки, сповіть його заповіт, і сонце щастя осяє вас.

„Але прошу вас сьогодні при прощанні, не забувайте й ваших приятелів у Німеччині, пам'ятайте про німецьких

братів і сестер, у котрих ви були під час свого побуту в Німеччині. Дечого навчилися ви у нас, що стане вам в пригоді на вашій Батьківщині, що принесе вам користь.

„Українське й німецьке правительство заключили між собою мир і дружбу. Також ви, товариші й козаки, і я завжди були приятелями. Тому всім вам кажу від щирого серця: „Щастя Боже! Хай живе Вільна Україна во віки й віки!“

Також з фрайштадського табору виїхав перший курнів козаків-полонених до Володимира Волинського.

Мир з Україною перед парламентами центральных держав.

(Продовженне) *].

22 лютого забрав у віденським парламенті слово др. Еуген Левицький, що назвав обурення Поляків штучним, бо-ж усі фактичні передумовини його відпадають. Холмщина під історичним оглядом українська земля, під етнографічним має українську більшість. Так само стоїть справа з Підляссем і Поліссем. Коли з польського боку наводять ся інші цифри, то вони походять з часу австрійської окупації, коли або Москалі забрали з собою українське населення або прогнали його австро-угорські війська. Коли австро-угорська управа пішла зовсім на руку польським планам, а генерал-губернатор заспокоював, що все стало ся, щоб Холмщина лишилася при Польським Королівстві. Ще не підписано берестейського договору, а вже відбули ся у Львові демонстрації й проголошено нову орієнтацію. Поляки хочуть сягати далеко на схід і сподівали ся, що дістануть не тільки Холмщину, але й Волинь, а навіть Поділля і всі землі аж по Чорне море. Посол Дашинський потвердив те в своїй промові. Великі держави Європи згодили ся на формулу без анексії, а тільки Поляки, яким зроблено дарунок, за котрий пролили кров осередній держави, не хочуть зрети ся анексії. Се польська мегаломанія. Милить ся др. Вінтер, коли він сподівається ся чогось від російського соціалізму, бо російський соціалізм се тільки зверхня форма, а внутрішня істота Москаля се анархія. З огляду на виводи з славянського боку бесідник стверджує, що Українці не є жадними васалами Німеччини, а тільки її союзниками. Україна була першою державою, яка заключила мир, Україна є основницею мира й вона не бажає нічого иншого, як тільки можливости самій розвивати ся.

Того самого дня промовляли ще три польські послы. Др. Дембінський в справі польсько-української межі сказав, що її установить Польща й будуче Українське Правительство. Инакше стало ся, як гадали Поляки. Військова управа люблинського генерал-губернаторства прилучила Холм, Грубешів і Томашів до Польщі. Сим сповнено бажання, яке походило з серця Поляків. Тим більше можуть сподівати ся Поляки, що й Українці будуть мати вирозуміння для сього. Бесідник буди-то бажав Україні повного щастя і повождення, але просив застановити ся, чи схоче Україна переймати безпосередно спадок царської Росії й починати своє державне життя дідичним гріхом. Від польської держави залежить упорядкити граничне питання між Україною і Польщею. Але Поляки не хочуть бути окружені, хочуть мати світло й повітря. Була-б се дуже сумнівна річ, колиб скрізь почали торгати історичні права. Розвиток подій мусить йти тим шляхом, щоб кождому стала ся справедливість. Бесідник домагав ся, щоб на Україні не нарушено католицьких інтересів. Вшехполяк др. Гломбінський заявив, що Ц. Рада висловила ся за тим, щоб Поляки зъявили ся в Берестю, а гр. Чернін висловив ся проти того. Українці відібрали польським земельним власникам на Холмщині землю. Селянам сказано, що коли вони хочуть посідати панські землі, хай заявлять ся за Україною, а коли не хочуть їх мати, то за Польщею. При таким стані справи чого можна жадати від пабісциту? Др. Тертіль по доповняючій інтерпретації надїяв ся ще дальших уступок і сказав, що Українці мусять ще дальше подати ся назад аж до справедливої межі.

*] Пор. ч. 8.

На засіданню головної комісії берлінського Райхстагу 19 лютого державний секретарь др. Кільман заявив, що поведіння російської делегації в Берестю перейшло найгірші побоювання та зробило заключення миру з Росією неможливим. Особливо характеристичним було поведіння Радека (Поляка), який відкрито заявляв, що про якусь уступчивість супроти центральних держав не може бути й мови. Перебіг переговорів показав, що й Троцький не думав серйозно про повернення миру. 18 лютого скінчило ся перемир'я і наступив стан війни. Централістичні насильства большевирів супроти Фінляндії, Естляндії й Ліфляндії та крики про поміч з міжючюх з Німеччиною країн примушують її подбати про повернення в них спокою й ладу. Нове вступлення Німеччини у війну витверезить Петроград і зміцнить нахил до миру. Німеччина готова ще й сьогодні заключити мир, який відповідав би німецьким інтересам. З німецької миролюбності повстав мир з Україною. Національна думка здобула на Україні міцний ґрунт і національна свідомість там представляє гарний і величній маюнок. Українська державна ідея полишить ся завше важним чинником в життю Росії. Україна є багатою країною з великими запасами сирівців і засобів поживи. Сі господарські огляди грали, розуміть ся, найбільшу ролю при заключенню мира. Для будучности матиме довготривалу вартість та обставина, що центральні держави перші павязали зносини з новою державою. Саме той, хто уважає правильним утримання добрих відносин до сходу, мусить радісно привітати порозуміння з Україною яко перший крок в тій справі. При установленню кордонів нової державної території повстали труднощі щодо холмської губ. Україна піднесла жадання щодо сього краю з найбільшою енергією, так, що була небезпека, що між центральними державами повстане явське затемнення відносин. Ся мішана комісія буде складати ся з представників держав, які заключили договір, і Польщі. Державний секретарь скінчив зазначенням, що він уважає сей мировий договір корисним, і просив комісію признати його.

В дебатах, які почали ся по промові Кільмана, забрав слово член центру Гребер і заявив, що при переговорах повинні були-б взяти участь і Поляки. Тоді не зайшло-б те, що Холмщину віддали Україні. Тепер потрібні додаткові точки в договорі з Україною, щоб польські частини Холмщини увійшли туди, куди вони належать. З виїмкою сього пункту він згоджуєть ся на мировий договір. Посол Зейда (Поляк) підніс відомий протест Поляків проти прилучення Холмщини до України та скаржив ся на те, що представників Польщі не допущено до участі в мирових переговорах. Незалежний соціалдемократ Ледебур жадав предложення державного акту, на підставі якого німецьке правительство мало право заключати мир з Україною, складовою частиною російської держави. Досі було се можливе лише у відношенню до держави, з якою провадили війну, отже в данім випадку з Росією, а не з Україною.

Член партії поступовців Навман поставив питання про державно-правні відносини на Україні. Оскільки він знає, нема ще жадної української конституції, є лише її проєкт. Хоч Установчі Збори й існували, але полишили дуже незначні сліди. Чи можна заключити якийсь договір з групою осіб, се питання. Коли захотіли-б нагло змінити польську політику, усталену проклямаціями двох цїсарів у падолисті

1916 р., та зробити відбудову Польщі залежною від поведіння Поляків, то се зробило-б зле вражіння. Нарешті промовець питав, які великі можуть бути запаси хліба на Україні. Соціалдемократ Давід заявив, що він не поділяє сумнівів посла Ледебура щодо заключення мира. Гр. Вестарп сказав, що він відчуває незакаламучену радість, що торкаєть ся мира з Україною. Його видаєть ся сумнівним, чи потрібно наноше починати переговори щодо прилучення Холмщини по заяві австрійського міністра президента. Німеччина мусить поводити ся в сій справі дуже стримано. Посол Фішбек заявив від імени партії народніх поступовців, що з радістю признає мир з Україною. Розуміть ся, було-б ліпше, колиб пощастило досягнути порозуміння з п. Троцьким. Але коли його поведіння зробило се неможливим, то бесідник вітає мир найнаймїє з частиною Росії та сподїваєть ся, що через мировий договір з Україною, в яким передбачено також право самоозначення для деяких частин Холмщини, будуть взяті під увагу також і справедливі жадання Поляків.

Відповідаючи промовцям, державний секретарь Кільман заявив, що Поляки не могли взяти участі в мирових переговорах з Україною, бо мир заключено дуже швидко. Та обставина, що большевики посилають такі значні сили на Україну, є вже доказом того, що там є засоби поживи. При остаточнім усталенню кордонів візьмуть ся під увагу повіти з польським населенням. Передовсім потрібно було забезпечити мир, а не робити його сумнівним задля холмської справи. Троцький виступив проти Ц. Ради лише тоді, як вона почала провадити українську, а не московську політику. Непевність щодо сталости Українського Правительства не могла спинити заключення миру, бо в иншїм випадку взагалі не прийшло-б до миру. В урядовій політиці супроти Поляків не наступила жадна зміна. Права Поляків є предметом нарад і договорів з Україною. Др. Кільман уважає мир з Україною попередником миру з цілою Росією.

На сїм скінчено обговорення політичного боку мирового договору з Україною.

При першїм читанню мирового договору з Україною в Райхстагу 20 лютого державний секретарь др. Кільман в початку своєї промови заявив, що українська держава, яка повстала тепер на руїнах бувшої російської держави, була завдяки своїм природним багатствам найважнійшою складовою частиною Росії. Коли представники України побачили, що петроградський кабінет не провадить щирої миролюбної політики, постановили заключити мир, не бажаючи покутувати гріхів царизму. Мирові переговори з Українцями були не легкі, бо вони ставили територіальні жадання, які тяжко було задоволити. Відмежування від Росії довело ся полишити на пізнійший час по переговорах з правлячими російськими кругами. Нас обходила лише східна границя, яка викликала таку гостру критику з боку Поляків. Справа заключення миру була для Німеччини дуже важна, але ще важнійша вона для придунайської монархії, бо для Німеччини є вона лише заграничною справою, а в Австро-Угорщині вона нарушує і внутрішні відносини. Що мир з Україною заключено так, як його заключено, стало ся через те, як про се вже говорив і голова міністрів Зайдлер у віденським парламенті, що при дальшїм відсеуненню холмської границі на схід мирові переговори могли-б бути розбиті ся. А се осудила-б переважаюча більшість німецького народу. Польських інтересів при заключенню миру з Україною не забрав. Шляхом пізніших переговорів досягнуто, що параграф про остаточне усталення кордону дістав досить широке толкування. При сїм візьмуть ся під увагу у великій мірі етнографічні відносини й жадання місцевого населення. В комісії, що буде займатися розмежуванням, візьмуть участь представники й польського народу. Українська делегація мабуть з особистих зносин у Відні й Берліні переконаєть ся, що за відкриті й щирі відносини до центральних держав недорого буде заплатити й деякими територіальними жертвами на спірнім кордоні. На Україні є багато хліба й паші,

що стане у великій пригоді для центральних держав. Мірний договір з Україною містить в собі як правні управління відносин, так і торговельні договори з Україною. Мир з Україною не буде перешкодою до миру з Росією, а навідворіт є єдиним засобом примусити правительством Троцького до миру.

(Кінець буде).

Як виглядає просвітно-організаційне життя в українських таборі у Вецлярі.

(Кінець)*.

Саме тоді, як „Генеральна Рада“ (сойм) не могла виробити собі впливу на організаційне життя в таборі й не була в силі стати начальною таборовою властю, (в місяці червні) творить ся нова власть „Генеральна Старшина“. „Генеральна Старшина“ мала бути таборовим правительством. Тут були: кошований отаман (яким міг бути тільки голова Просвітнього Виділу), отаманний писарь, канцлер, скарбник, підскарбник і т. д. Склад досить скомплікований і невизначений, тому пізніше зроблено його простішим, а то: голова, заст. голови, писарь-скарбник й референти від організацій, яких вибирала кожда організація по одному. Але та сама недостача начальної власти, яка була у „Генеральної Ради“ та спричинила її упадок, зішнувши сойм до ряду звичайної організації (а не законодавчої власти), повторює ся і в „Генеральній Старшині“, бо хоч „Генер. Старшина“ мала назву таборового правительства, всеж-таки головна начальна власть була поза табором, в т. зв. Просвітнім Виділі. Уже те, що в „Генеральній Старшині“, де референтів вибирали організації, члени Просвітнього Виділу без вибору були членами „Ген. Старшини“ й важливіші ухвали поодиноких організацій, як і „Ген. Старшини“, мусіли бути санкціоновані „Просвітнім Виділом“, — стало відчувувати „Просвітний Виділ“ від таборових товариств.

Тому то члени таборових організацій, упоравши ся з реформою в себе в середині товариства, взяли ся до начальних властей. Перш усього зайшла потреба реформації таборового правительства, т. зв. „Генеральної Старшини“. Виходили з того, що коли „Генер. Старшина“ є таборовим правительством, тобто коли вона є начальною властю в таборі, тоді сеї власти не може мати „Просвітний Виділ“ поза табором. Кінець кінців скінчило ся тим, що управи всіх організацій зложили з себе з початком листопада тимчасові установчі збори з трьох-місячним існуванням, вибрали споміж себе також на 3 місяці правительством — Генеральну Старшину, головою якої став полонений. Таким способом власть і організаційний провід опинили ся в руках таборового правительства — „Генеральної Старшини“. На рисунку виглядає воно так:

Від 1915 до 1916 (листопад)	Від листопада 1916 по сьогодні
Просвітний Виділ	Уставадавні збори, тепер Народна Рада (парламент)
Генер. Рада	Генеральна Старшина
Генер. Старш.	Генеральна Старшина
Таборові організації.	Таборові організації.

Як бачимо, то після реформації „Просвітний Виділ“ яко влада або організація для табору перестала існувати, а члени „Просвітнього Виділу“, оскільки були членами таборових організацій, користували ся такими правами, як і всі інші. Склад нової „Генеральної Старшини“ був такий: голова „Г. Старшини“ (який разом є і головою табору), секретарь, який є й рівночасно заступником голови, референт для зносин з командатурою (німецькою таборовою владою), скарбник і по одному делегатови з кождої організації.

Нова таборова управляюча влада „Генеральна Старшина“ вже на самім початку свого існування мала побороити багато трудностей. Між иншим на неї з управляючою владою „свої“ таки вказували, де лише могли, як на велику небезпеку для дальшої таборової праці, а тим більше проведу тієї праці, їй приписувано недостачу й невмілість самоуправи і т. ин. Одначе

при помочи таборових організацій, які зуміли пошанувати свою виборчу владу, вже по двох місяцях своєї праці „Г. Старшина“ вивязала ся, як слід.

За неї таки вже при кінці 1916 р. повстають з „визу“ дві могутні таборові організації: т-во „Січ“ і т-во „Самостійна Україна“. Т-во „Січ“, яке заклало з початком (2) листопада 3 чоловік з чотирма точками статуту, вже на 14 грудня мало одну сотню, для якої патроном вибрано Союз визволення України. Ніяка організація до того часу не виказала такої дисципліни, яку мала „Січ“. Кождий, хто на 1 мінуту спізнився, йшов до свого виборного сотника просити вибачення. Що тижня робило т-во „Січ“ січові вправи зі співом і музикою, а крім того раз в тижні устроювало т-во сходини, де були реферати, деклямації, співи з музикою і т. ин. Завданням т-ва „Січ“ є виховати національно свідомих людей, здорових душею і тілом.

Друге т-во „Самостійна Україна“ взяло на себе ширити просвітню працю по робітничих командах. І т-во називає ся „Самостійна Україна“ не тому, що тільки ся організація бажає самостійности України, але се стало ся більше випадково з огляду на робітничі команди. До т-ва „Самостійна Україна“ належать тільки виборні члени таборових просвітних товариств, яких затверджувала або ні „Генеральна Старшина“. Діяльність „Самостійної України“ починає ся вже з початком найближнього року.

Коли в попередніх роках (1915 і 1916) ціла просвітня робота, виключаючи пресу, обмежувала ся лише на табор, то вже в сім році переносить ся вона на робітничі команди, на яких знаходиться 11.000—12.000 полонених. 28—52 членів т-ва „Самостійна Україна“ йдуть з команди на команду, навязують з полоненими розмову, виголошують реферати й мають читання, а то й так оповідають, що чувати вдома та в світі. На робітничих командах бачили полонені, що в таборі товариства дбають про них тут на чужині. Тому почали писати до „Генеральної Старшини“, щоб їм прислати мужа довірря (члена „Сам. Укр.“). З незалежних від Української Громади (як названо табор) причин годі було вислати більше членів С. У. на робітничі команди. Хоч робітничих команд є досить багато, всеж-таки вдало ся відвідати кожду, бодай раз або два на місяць.

Забравши кілька книжок, лишав муж довірря їх на робітничій команді, щоб прочитали. Недовго тривало, а з робітничих команд стали слати листи за книжками: то за Кобзарем, то за Салдатовою Душею, то за Біблією і т. ин. Показала ся потреба заснувати мандрівні бібліотеки. Добирало ся 5—10 книжечок, вязало ся в маленьку бібліотечку й висилало ся на 2—4 тижні на робітничі команди. Мандрівна бібліотека й далі мандрує по робітничих командах; від початку 1917 р. аж досі вислано на робітничі команди 1.126 мандрівних бібліотек.

До того по робітничих командах значно облегчила роботу теперішня російська революція, бо ті, що колись бояли ся української політики, тепер стали ближше до неї: замовляли книжки, часописи й читали їх. І як у квітні-маю прийшло ся збирати голоси (підписи) полонених на мандат для члена президії Союзу визволення України О. Скорописа-Іолтуховського на російські Установчі Збори, то хоч як був короткий час (ледви два тижні), серед різних труднощів вдало ся товариству „Самостійна Україна“ зібрати по командах зверх 3000 голосів.

Крім т-ва „Самостійна Україна“ відвідувало час від часу поближкі робітничі команди „Т-во ім. М. Лисенка“. Чи то з концертами або й театральною виставою йшло т-во туди й ширило українську штуку, музику та спів. А нераз знову стягано сусідні робітничі команди в табор на театральну виставу. Треба зазначити, що в минулім році положило „Т-во ім. М. Лисенка“ дуже багато праці й дало слухачам як найкращі українські театральні штуки, як: Дорошенко, Бурлака, Суєта. Театральних вистав на сей рік було в таборі 31, на робітни-

* Пор. чч. 3, 7 і 8 з 1918 р.

чий команді 2, концертів було в таборі 13, на робітничій команді 1, а 1 духовий концерт в місті Вецлярі в церкві. Не проминуло неділі чи свята без вистави чи концерту.

Та не лише на робітничих командах поширено просвітну й організаційну працю. В таборі також ішла та сама робота з більшим успіхом ніж за попередніх часів. Вже сама школа мала значно більше учеників ніж давніше. 200—250 чоловік день в день ходили та слухали лекцій і вчили ся. Поширено також і шкільний плян, увійшло багато нових предметів. Що не в силі була дати школа, те доповнив курс для більше свідомих і розвитих під духовим оглядом, який і досі триває. Так само школи в лазареті та в інвалідів мали досить своїх учеників.

„Просвітна Громада“, яка так широко поставила роботу народньої таборової школи, розпочала рівночасно та збільшила свою діяльність по бараках і бльоках (через читання, реферати), устроювала політичні віча що другої середи. На переміну з „Просвітною Громадою“ улаштовано що другої середи (одної середи „Пр. Гр.“, другої „Воля“) також політичні віча, а крім того має т-во далі в себе реферати або читання.

Завдяки так широко поставленій просвітній роботі як в таборі, так і на робітничих командах т-во „Січ“ збільшало все свої ряди членами січовиками. Сотня за сотнею прибували й вже при кінці місяця листопада має „Січ“ близько 12 сотень, 1.173 січовиків. Нею управляє виборна отаманна старшина, яка складається з отамана, сотників і січового писаря. Січові сходи по четвергам відбувають ся й до сьогодні. Січові вправи з кінцем літа припинено через пільну роботу. Січові вправи відбували ся все в супроводі оркестри, яка також і на сходах „Січи“ грала січові марші й народні пісні. Крім співи й музики на сходах виголошувано деклямації й реферати. Урочисто виглядали Шевченкові свята 9 й 10 марта, де „Січ“ виступила з гімнастичними вправами на площі, при грі оркестри та в залі з січовим концертом (9/III), на яким співано січові пісні разом з музикою. В повнім строю виступала „Січ“ на національній святі Відродження України, яке обходила Українська Громада табору Вецляр в сернії з приводу уконститування І. Секретаріату на Україні.

Відколю організаційне життя в таборі вступило на самостійний шлях, себто від часу, як організації поставили свою виборну начальну таборову владу „Генеральну Старшину“, відтоді показується серед полонених ще більше зрозуміння і зацікавлення своєю власною пресою. Купують часописи, пишуть частіше до неї, вступають численніше в члени „Видавничого Т-ва“. Вже з кінцем 1916 р. виказує цілий ряд збірників „Видавничого Т-ва“ бажання змінити назву часописи „Просвітний Листок“. З початком 1917 р. виходить вже „Громадська Думка“, яка виходить 6 разів на місяць, а далі 2 рази в тиждні. За перший піврік розійшло ся на самі робітничі команди поперх 20.000 примірників. Коли від 1 липня посилало ся на 607 робітничих команд „Громадську Думку“, то вже з кінцем минулого року нема команди, куди-б та часопис не заходила. Тому через часопис „Громадську Думку“ найгучіший куток робітничої команди звязаний з життям табору. Десятки листів надходять день в день до адміністрації з різними запитами та справами, так само й грошеві жертви на ріжні цілі. Бувають дні, в яких 300—400 марок надходить яко жертви з робітничих команд.

І „Генеральна Старшина“ за посередництвом часописи „Громадська Думка“ є все в звязи з робітничими командами. Всі ріжнього роду справи, чи то скарги, бажання або запита поодиноких людей або й цілих команд, „Генеральна Старшина“, одержавши від них лист чи картку, зараз полагодує чи то робить відповідні заходи в справі того й про вислід повідомляє в „Громадській Думці“ інтересованого. Через те в кождім числі часописи містить ся урядовий куток: Від „Генеральної Старшини“.

З другим вибором „Г. Старшини“ в лютім 1917 р. зайшли знову деякі реформи. Не все відповідний склад делегатів

до „Г. Старшини“ був причиною, що на місце делегатів від організації до „Г. Старшини“ увійшли референти, які вибирають ся вже незалежно від організації. „Г. Старшина“ складається з 9 членів, а то з президента, писаря, який є його заступником, референта до командатури, скарбника й п'ятих референтів, як: 1) референт від преси, 2) мистецтва й музики, 3) внутрішніх справ, 4) народнього господарства та 5) просвіти й віроісповідання.

Референтів, як і цілу „Г. Старшину“, вибирає „Г. Рада“, яка також перейшла в минулім році дуже великі зміни. А то вже самим правом вибору. „Генеральну Раду“ зроблено таборовим парламентом, який названо „Народня Рада“. До „Народньої Ради“ вибори загальні, рівні, таємні й безпосередні. Вибирає кождий, хто є в таборі не менше ніж 2 тиждні і має 20 років. Хто має 21 років, уже може бути послом, як його виберуть. Табор розділено на 4 округи, які дали 40 послів. Незвичайно живий був виборчий рух і досить велика боротьба між кандидатами. В „Народній Раді“ стали двома клуби, клуб Шагова (назва від голови клубу полоненого Шаго) й клуб „Воля“. До сього часу мала „Народня Рада“ дві сесії з перервами. „Народня Рада“ вибирає споміж себе „Г. Старшину“, так, що кождий член „Ген. Старшини“ мусить бути передтим послом. „Г. Старшина“ відповідальна лише перед парламентом, „Народньою Радою“. Правління „Г. Старшини“ мусить спирати ся все на парламентарну більшість. На парламентарних нарадах є також „галерея“ для публіки, яка досить численно сюди заходить.

Першу парламентарну сесію відкрито урочисто 25 червня. На деннім порядку були: 1) вибір президії „Народньої Ради“, 2) верифікація виборів, 3) звіт про „Г. Старшини“, 4) прочитання регуляміну засідання „Народньої Ради“, 5) основний закон для Української Громади. Початкові засідання тривали без перерви (крім відпочинку вночі) 9 днів, в нарадах великого числа слухачів. Цілий табор цікавив ся нарадами парламенту, які по кождім засіданню ходили в оповіданнях по бараках, в чайні або в „Українськім Клубі“.

Тут вже в „Українськім Клубі“ (торговельна спілка, яка повстала в 1917 р.) при українськім борщі або кашусті, яку доставляє „Сільський Господар“, пераз розтрясають кожді-сіньке слово декого з послів-промовців. Видко, „Народня Рада“ почала цікавити народ. Той народ, себто члени Української Громади нашого табору, старали ся за посередництвом своїх властей увійти в зносини з своєю рідною Україною, чи то підписуючи мандат Скорописови-Іолтуховському, чи то урочистим святом Відродження України з приводу утворення Ген. Секретаріату на Україні або жертвами на „Національній Фонд“.

Хоч як тяжко, а дає кождий свою лепту на піддержання українського руху там вдома, хоч здалека, а рад допомогти в боротьбі за долю свого народу. А треба зазначити, що хоч інших фондів було й є чимало (на волинські школи, сиріт, втікачів, пам'ятник і т. ин.), то найрадше давали й дають полонені свій зароблений феніг на „Національній Фонд“. І всі таборові товариства поставили собі за обовязок збирати на „Національній Фонд“, чи то в формі одноразового датку або місячної складки, знаючи, що він буде вжитий для їхнього власного добра вдома—на Україні.

Пилип Лисецький.

ДО П...

*Так!.. Це був лиш дивний сон:
Нім весняна, місяць, зорі,
Скрізь в безмежному просторі
Гармонійний унісон...*

*І в що гарну ніч весни
Ми, кохана, в двох з тобою
Упивали ся красою
Ночі, зірок, тишиною.*

*Так припадне все було;
Сяйвом місяця залиті,
В чарах сну стоять повиті
Гай і гори і село.*

*Тільки річка — вічний рух —
Ністю вічну співає
І все лле, переліває
В сяйві зрок свій жемчуж...*

*Там над березом крутим
Ми сидім в двох з тобою,
Упиваючись красою
І чарівним шумом тил...*

*Нам здавалось: все життя
Буде мов ця ніч весною
Вищерть наповнена красою
Без журби, без боротьби.*

*Але це все був мій сон!..
Дійсність сіра, немолима
Вже стояла під дверима,
Заглядала до вікон.*

*І ми й щастем не етились,
Як вже щасте й проминуло...
Ми заплакали, зітхнули,
Прощались й розійшлись.*

*І в далекій стороні
Я в неволі, на чужині,
Ти-ж хоч й дома на Україні,
Але теж у самотині.*

*І не знаю, чи діждуся,
Дожишу тої землі,
Що до Рідної Країни
Я з неволі повернуся?*

*Чи діждуся я тих днів,
Коли нічо ослабно
Буду слухати з тобою
Знов Губані вітний спів?..*

Полонений М. Капельгородський.

До відома всім полоненим Українцям.

До Союзу визволення України щоденно надходять листи від полонених горожан Української Народньої Республіки з запитом: чи скоро почнеться виміна полонених, чому й досі полонених Українців не звільняють від робіт і не відсилають до дому на Україну, з якою осередні держави вже заклали мир, і т. ин.

Не маючи змоги відповідати на ці запити кожному полоненому зокрема, Союз визволення України подає до відома всіх полонених Українців ось що:

Мир поміж Україною й почвірним союзом осередніх держав, хоч уже й заключено, але він ще не ратификований (не затверджений верховною державною владою) в усіх державах.

До правильної формальної виміни полонених ще поки що не прийшло.

Але тому, що мирового делегація Української Народньої Республіки звернула ся до Німеччини й Австро-Угорщини з проханням прийти на поміч Українській Центральній Раді в запровадженню порушеного більшовиками й ріжними максималістами й анархістами спокою та ладу в українській державі, прохаючи пустити на Україну й тих полонених, що добровільно зголосять ся стати в ряди оборонців свого Рідного Краю від усяких напасників і свідомих ворогів українського народу, Німеччина й Австро-Угорщина почали вже випускати полонених на Україну, але поки-що тільки з тих

таборів, де були зібрані самі Українці (Фрайштадт, Раштадт, Зальцведель і Вецляр) для ведення культурної й політично-національної роботи. В тих таборах формують ся відділи української армії по кілька тисяч людей, посилають туди полонених офіцерів-Українців для того, щоб вони перебравши військовий провід у свої руки, й потім ті відділи відсилають на територію України, в околиці Ковля, Луцька, Володимир-Волинського й ин. На Україні армію з полонених Українців належно озброюють, відповідно передосягають і після короткої військової муштри посилають далі до розпорядження української державної влади, якою зараз є Українська Центральна Рада й Рада народніх міністрів.

Зголошувати ся до української армії з полонених можуть усі полонені-горожане Української Народньої Республіки, що добровільно хочать стати в її ряди, де-б вони зараз не були і до яких би таборів не належали. Для сього треба звернути ся до тих австрійських чи німецьких властей, в розпорядженню яких полонені знаходять ся, з виразною заявою, що вони хочать вступити до української армії й просять, щоб їх негайно перевели до табору полонених Українців: в Австрії до Фрайштадту, а в Німеччині до Раштадту, Зальцведеля або Вецляру. Разом з тим про таке бажання треба сповістити й Союз визволення України, який зі свого боку буде старати ся допомогти полоненим Українцям перенести ся до українських таборів.

Ті з Українців, що до війни проживали десь поза межами України (в Сибірі, на Кавказі, в повольських губерніях і т. ин.), також можуть зголошувати ся і до вступу в українську армію і до повороту в Українську Народню Республіку загалом.

Та зголошуючи ся до української армії, кожний полонений Українець повинен добре розважити, що він робить. Зараз ціла Україна потребує помочи всіх своїх свідомих горожан, а поміч ту можна виявити в найпершу чергу лише міцною військовою дисциплінованою організацією, яка-б положила край всьому тому безладдю, яке зараз панує на Україні. З сих причин той, хто зголошує ся до української армії, мусить знати, що він повертає на Україну не для того, щоб як найскорше дістати ся до дому, а для того, щоб своєю силою захищати свій Рідний Край від руїни й безладдя, хочби довело ся в тій боротьбі й життє своє покласти. Всі, що повернуть ся на Україну, щоб боронити її, а потім не виконають як слід свого горожанського обовязку, покинувши українську армію або що, будуть уважати ся державними зрадниками й суворо будуть покарані.

Зрозуміла річ, що на кожнім горожанині України Народньої Республіки лежить обовязок боронити свою дорогу Вітчизну, але всі ті, що уважають власне своє життє і інтереси ціннішими ніж інтереси своєї молоді держави й добробут та волю і щасте українського народу, не повинні мати місця в українській армії і вони не мають права зголошувати ся до неї.

Поза сим в дану хвилю більше нічого не можна сказати в справі виміни полонених Українців. Як прийде до формальної виміни, себто як почнуть випускати з полону до дому всіх полонених без усякого поділу на свідомих і несвідомих, оповістять ся.

Реалізм в творах Леся Мартовича.

(З нагоди виходу посмертної його повісти „Забобон“).

(Видит, виголошений у Володимирі Волинським дня 19 січня 1918 на літературно-наукових сходинах Української Учительської Громади на Волині).

I.

Поминаючи недавно видану повість Мартовича „Забобон“, ціла його літературна діяльність як на чоловіка з таким великим літературним талантом дійсно аж надто мала. Причини сього треба шукати в щоденних злиднях і тяжкій боротьбі за хліб насущний, які відривали покійного автора

Холмшаків українських таборів. Про рух Холмшаків у Фрайштаті не чувати. Про існування Холмшаків в українських таборах Німеччини дізнали ся ми з „Вільного Слова“, де за прикладом Холмшаків табору Дунасердагель на Угорщині видруковано протест проти польських претенсій до Холмщини (Червоної Русі) й Підляської землі. Автором дунасердагельського протесту є учитель-Холмшак Йосип Томчук. Під привітом холмському секретареві й проф. М. Грушевському підписав ся також Пянько Починок, подільський учитель. Він же є головою нашої таборової української організації, скарбником Одаренко (Полтавець), секретарем і бібліотекарем М. Панас (Холмшак). З підписаних під дунасердагельським протестом Українців-Холмшаків участь в діяльності нашої організації брали тільки учителі Дурдовський, Панас і Томчук. Інші-ж „протестанти“ до нашої організації не належали, бачучи тяжке життя Холмщини від „закондів ляшків“, загубивши віру в те, що долю Холмщини колись поправить ся, що й для неї засвітить сонце колись в її темне віконце. Тепер же всі воскресли духом, сміливіше підносять голови й дивлять ся в ту будучність, яку викуємо нашими власними руками та власним хистом. Впав духом тільки учитель Петро Врона, бо його рідне гніздо село Отроч, котре зберегло досі „гарну руську“ мову, полишено в межах анівського повіту, учителював же він в Холмщині й хотів би надалі працювати тамже.

Згуртуймо ся, зєднаймо ся в трудове „товариство чесне“, нехай нашими трудами Холмська Русь воскресне! „Держімо ся, браття, купи твердою рукою, щоб, що наше, не поплило, як листок водою!“

Проектую хомську-підляську політичну організацію ім. нашого короля Данила, а наукову в честь Грушевського. Як на програму діяльності учителя вказую на книжку Івана Герасимовича „Підбірний розклад праці учительства“. Організаційну програму-ж нехай вироблять земляки, що перебувають в українських таборах. „Щастя нам, Боже!“ Михайло Панас, Dunaszerdahely, 22/II 1918 р.

Німецькі умови миру з Росією. На засіданні 26 лютого німецького Райхстагу відчитав державний підсекретарь Буше такі умови, на яких Німеччина готова заключити мир з Росією:

1. Німеччина і Росія заявлять, що війсьни стан скінчив ся. Обидва народи рішені жити далі мирно та в приязні.
2. Области, які лежать на захід від лінії, представлених російській делегації, які належали до російської держави, в будучині не будуть вже підчинені територіальній зверхності Росії. Лінію належить пересунути в околиці Двинська аж до східної межі Курляндії. Попередня приналежність сих областей до Росії не обов'язує їх до нічого супроти Росії. Росія зрікаєт ся всякого вмішування у внутрішні справи сих областей. Німеччина й Австро-Угорщина мають в порозумінню з населенням сих областей означити їх будучу долю. Німеччина готова по заключенню загального мира й по основнім переведенню російської демобілізації опорожнити області, положені на схід від сеї лінії, наскільки точка з не постановляє инакше.
3. Лівонію і Естонію негайно опорожняють російські війська й червона гвардія й обсадиють німецька поліція до хвилі, в якій краєві інституції запевнять безпечність і привернуть державний лад.
4. Росія заключить мир з Українською Народною Республікою. З України й Фінляндії уступлять без ніякого договору російській й червоногвардійській військам.
5. Росія зробить усе, що лежить в її силах, щоб запевнити як найкоршу видачу східно-анатолійських провінцій, і признать скасування турецьких капітуляцій.
6. а) Належить негайно перевести цілковиту демобілізацію російського війська й військових формацій, утворених теперішнім правительством. б) Російські кораблі на Чорнім

і Балтійським морях і Ледовім океані належить негайно евакуювати до російських пристаней і задержати там аж до заключення загального мира. З війсьними кораблями антант на російській території треба так поступати, як з російськими в) Торговельна плавба на Чорнім і Балтійським морі буд привернена, як се передбачено в договорі про перемирре. Уенненне мін має негайно розпочати ся. Блокювана область в Ледовім океані зостане такою до загального мира.

7. Німецько-російський торговельний договір з 1904 р. входить в силу так, як артикул VII/2 мирового договор з Україною з поминенням артикулів XI/III/3 торговельного договору, що передбачив особливе узглядненне азійських країв. Належить тут також частина кінцевого протоколу забезпеченне свободи вивозу й вивозового мита на металі негайні переговори в справі заключення нового торговельного договору, гарантії найбільшого упривилеювання найменше до кінця 1925 р. також в разі виповідження провізії, вкінці постанови арт. VII/III/IV А, ост. 1 і 5 мирового договору з Україною.

8. Правно-політичні справи будуть поладжені на основі нові рішень першого читання німецько-російської правничої комісії, оскільки не усталено ще постанов, а саме винагороди цивільних шкід на основі німецького предложення, винагороди за видатки на війсьних полонених на основі російського предложення, Росія допустить німецькі комісії для охорони німецьких війсьних полонених, німецьких цивільних осіб і тих, що повертають, і буде їх по силам підпирати.

9. Росія зобов'язуєт ся занехати всяку агітацію протівительства або ним підпирану зглядно пропаганду протів чотирьох союзних правительств і їх державних і військових інституцій в областях, зайнятих осередніми державами.

10. Повищі умови мають бути прийняті протягом 4 годин. Російські повновласники мають негайно удати ся до Берестя і там протягом 3 днів підписати мир, який мусит бути ратифікований протягом найблизших двох тижнів.

Мир почвірного союзу з Росією підписали делегати в Берестю 3 марта о 5 год. попол. В мировім договорі зобов'язала ся Московщина заключити мир з Українською Народною Республікою і забрати негайно всі свої війська та червону гвардію з України.

Хто хоче певно та скоро інформувати ся про події в Українській Народній Республіці, то мусить читати щоденник

Виходить що дня рано. **Діло.** Видає: Вид. Спід., Діло

Наших читачів і прихильників просимо приднувати „Діло“ нових передплатників, бо тільки таким способом може часопись удержати ся і поступити вперед в області інформаційних вимог.

Місячна передплата виносить 5 К., чвертьрічна — 15 К., піврічна — 28 К., річна — 56 К.

Редакція й Адміністрація: „Діло“, Львів, Ринок, ч. 10

Спішіть, доки наклад не вичерпаний!
Переписні листки „Червоної Калини“ Українське Січово Військо в коліривих малюнках та карнаатурах.
18 карток в перес. 3.40 К.

Гроші слати на адресу: М. Угрин, Кіш У.С.С., Etappenpost 448
Літер. збірник „Червона Калина“ по 6 К., 10 К і 20 Кор.

Зміст: Володимр Темницький. Польська трагедія.—В. Л.—ко. 3 в лінії.—Т. К. Українська маніфестація в Матіві.—П. Смуток. Російський сейм.—Полонений М. Канельгородський. Україна.—Війна України з Московщиною.—До справи помочи Українській Народній Республіці.—Мир з Україною перед парламентами центральних держав.—Піліп Лисецький. Як виглядає просвітньо-організаційне життя в українських таборах у Вецлярі.—Полонений М. Канельгородський. До П...—До відома всім полоненим Українцям.—Др. Мишуга. Реалізм в творах Леся Мартовича. I.—Вістк.

Видає і відповідає за редакцію Микола Троцький
—З друкарні Адольфа Гольцгаузена в Відні.—

ВІСТНИК

ПОЛІТИКИ, ЛІТЕРАТУРИ Й ЖИТТЯ

Виходить що неділі. — Менших рукописей не звертаєть ся.
Адреса: Wistnyk, Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 6.
Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090

Передплата: річно—20 К., 10 карбованців; піврічно—12 К., 6 карб.; квартално—6 К., 3 карб. Ціна поодинокого числа 50 сот., 25 коп. Зміна адреси 50 с., 25 коп.

V рік. Ч. 10.

Відень, 10-го марта 1918.

Ч. 193.

Шевченків „Заповіт“ і Україна.

*Як умру, то поховайте мене на могилі,
Серед степу широкого, на Вкраїні милій,
Щоб лани широкогополі і Дніпро і кручі
Було видно, було чути, як реве ревучий!*

*Як понесе з України у синє море
Кров ворожу,—от тоді я і лани і гори,
Все покину і полину до самого Бога
Молити ся. А до того — я не знаю Бога!*

*Поховайте та оставайте, кайдани порвіте,
І вражою злою кровю волю отрїзте.
І мене в семі великій, семі лній, новій!
Не забудьте пам'янути незлим тихим словом
Переяслав, 25/XII 1845. Т. Шевченко.*

Свого роду національним гимном став Шевченків „Заповіт“ по вибуху революції. Дунав він і лунає на всяких зборах і маніфестаціях революційної України. І не задля бажання Шевченка поховати Його на Україні над Дніпром співають „Заповіт“ українські маси, бо-ж се бажання сповнили Його приятелі й прихильники з хвилею перенесення Його тіла з Петрограду до Канева. До теперішности й будуччини належить тільки уладженне обстанова Шевченкової могили, а утримуванне її в гідній пам'яті Шевченка стані перейме без сумніву українська держава на рахунок українського державного скарбу.

Щось инше винесло „Заповіт“ Шевченка на верх хвилі українського національного ентузіазму. Видко, „Заповіт“ є висловом того, що пливе з серць тих мас, які не відбудуть зборів без відспівання „Заповіту“. Видко, друге бажання Шевченкового „Заповіту“, побіч поховання на Україні, стало, головню завдяки безсмертній пісні Кобзаря, бажанням широких мас українського народу. Видко, кожний свідомий Українець почуваеть ся до обов'язку виконати й другу частину „Заповіту“, щоб не лишити ся довзником перед ясною пам'яттю Шевченка.

Коли ревучий Дніпро понесе з України ворожу кров у синє море, тоді тільки почуветь ся Шевченко щасливим. Щойно коли Україна окропить свою волю злою, ворожою кровю, приємно буде Шевченкови, як Його помяне незлим тихим словом нова, вольна велика українська семья.

Склало ся так, що саме в сто літ по уродженню Шевченка вибухла найбільша світова війна, яка по трилітнім триванню довела до революції там, „де од Молдовани аж до Фінна на всіх язиках“ все мовчало. І показало ся, що правительства рево-

Тарас Шевченко (1814—1861).

люційної Росії, від кадетського до ультраматеріалістично-соціалістичного — большевицького, всі далі продовжали політику царату супроти України. А большевицька війна Московщини з Україною тільки ствердила, як знаменито відчув Шевченко в 1845 р. передумови волі України. І хоч тоді кирило-методіївські братчики спили про славянське збратаннє і заразили своїми мріями й Шевченкову поезію, Шевченко все-таки своїм селянським розумом став незрівняно вище Костомарова та приятелів і в 1845 р. кликав до українського народу, щоб виборів національну й державну волю для свого краю. Щойно тепер сповняєть ся друге бажання Шевченкового „Заповіту“. Тверда большевицька лекція привела провідників українського народу до того становища, на яким Шевченко стояв уже в 1845 р. в своїм „Заповіті“. З хвилею як найповнішого визволення України на економічній, культурній і політичній полі зпід впливу та зв'язи з Московщиною, з хвилею повної державної незалежности України від Московщини український народ матиме свідомість, що сповнив свій довг супроти свого найбільшого, Поета.

І тоді лишити ся для України тільки згадати свого найбільшого Сина „незлим тихим словом“. А найкращою згадкою Його пам'яті буде, побіч пам'ятників у столиці Києві й містах і селах України, побіч заложення у Києві окремого товариства для досліду Шевченкової творчости, часу й культу, створення вседержавної організації, яка мала-б на ціди облекшити можливість здобути освіту всім тим, що не матимуть на се власних засобів. Що міг би був дати Шевченко при систематичній освіті! Доля Шевченка в здобуванні освіти українських мас на шляху до світла правди, покинутих помосковцями й попольцями вищими верствами.

На звиш 250 літ схирила Московщина наш національний похід вперед і тепер приходиться ся нам подвоїти й потроїти енергію, щоб здогнати незроблене в пропащі часі й визволити українську культуру з під московських впливів, зробити її як найбільше самостійною і оригінальною. В хвили здобуття повної незалежності України треба подумати українському народови над будовою нерукотворного пам'ятника Шевченка, організації, яка обіймала-б увесь український народ, а яка давала-б змогу добути систематичну освіту кожному талантові, в яким напрямі не проявив ся-б сей талант.

У ВЕЛИКІ ДНІ.

... І мене в семі великій,
В семі вольній, повій,
Не забудьте поминути
Незлим тихим словом.
(„Заповіт“).

*О, Генію! Нарід твій не забув тебе
І навіть живе завжди одним лише тобою
І в імені твоім силів своїх веде
Тепер вперед до щастя і розвою.*

*А в час, коли найбільший ворог епав,
Безславно епав, а з ним упали й пута,
Що твій нарід століття цілі мав,
Що нині вся Вкраїна була вкута,—*

*То твій нарід в ці перші волі дні,
Коли кружом все з радості пляло,
Твоєму Генію співав хвали пісні,
Твоє мли імя скрізь все шепотіло.*

*Це був величний здем, якого світ не знав,
Якого в світі білми вже може і не буде:
То Генія свого нарід твій шанував,
То пам'яті Твоїй вклонялись вільні люде.*

*Було це рік тому... Сьогодні-ж свято знов,
Вкраїна знов тебе, наш Генію, шанує
І в імені твоім відродження своє
В отсі великі дні нарід Твій скрізь святкує.*

*Бо сталося те, чого Ти все життя бажав:
Вкраїна вільна вже і Твій нарід на волі
І стелить ся йому вперед широкий шлях,
Залитий світлом правди, щастя, волі.*

*І кожний крок вперед на новому шляху
Ми знаменуем все величчями підняли
Твоїми, Генію!.. Хоч тілом Ти й помер,
То духом все живий і-в постійно з нами.*

Полонений М. Капелмордовський.

В сімдесяті роковини кирило-методі- ївської справи. *)

Наше щорічне свято Шевченківське сього року (1917. Ред.) зійшло ся в великим святом воскресення України—величчю хвилею, якої не переживала Вкраїна від свого визволення „від іга лядського, єгипетського“ великим повстанням 1647—48 р. Тоді малий сотник чигиринський, збентежений до краю, вибитий з свого рідного гнізда, позбавлений всього, став на чолі запорозького своєвольного козацтва і дав притоку великому рухови, що повалив польське панування над українським народом і визволив з під польського режиму східну Україну. Тепер — скільки судити можна по уривковим відомостям — роллю такої запальної іскри відограв гурток свідомих Українців у Петрограді, що знайшов дорогу до

гвардії Українців-салдатів, сих найголовніших сторожів царської деспотії, і завдяки їх починови вилетіла в повітря „в'язниця народів“, в котрій першим між в'язнями сидів сам „державний“ великоруський нарід разом з недержавними народами Росії. А на перехрестю тих ниток, що йдуть від великого народного повстання України 1647/8 року до сього нового її визволення, тільки що пережитою нами революцією, стоїть вічної пам'яті Кирило-методіївське братство, котрому в сімдесятьлітню річницю його хрестних днів, що припадають саме тепер, належить від нас вдячний спомин і слово пошани перед великим подвигом мисли, від котрого веде свій початок Нова Україна.

Ми й досі все ще мало знаємо, як формувалась ся програма і якими дорогами виробляла ся її програма. „Товариство“ захоплено в стадії формації, в процесі творення спільної програми, котра мала знайти середню лінію між ріжними течіями дуже ріжноманітною ідеологією братчиків, об'єднати їх на спільній національно-політичній платформі і перетопити ріжні напрями в один одностайний порив. Організаційна робота розвивалась ся протягом 1846 року, коли в Києві зішлись ся головніші з учасників. Різдвяна розмова їх у Гулака була підслухана донощиком Петровим і доля братства була порішена вже тоді. Офіційний донос був поданий Петровим 3 марта, від середини сього місяця почали ся арешти і ревізії у членів братства (першим ухоплено Гулака). Протягом квітня і першої половини мая були переведені слідство і допити. Як відомо, результати їх випали досить щасливо для братчиків: шеф жандармів признав, що донос і перші відомости, зібрані адміністрацією, перебільшили вагу справи, і в дійсности вона виявила ся не такою небезпечною, очевидно, завдяки чуйности жандармерії, що встигла захопити і знищити небезпечні замисли в самих початках і тим чином „утвердила на десятих літ епокій в Малоросії, що міг бути нарушений“. Вдоволений таким оборотом справи, признаним самим царем, шеф Орлов подав доволі поміркований, в порівнянні з початковим розмахом адміністрації, проект покарання братчиків. Царь конфірмував його 28 мая 1847 року.

Братчики перенесли страшні моральні страждання, пройшли тернисту путь в'язниці, інквізиторських допитів, всьего рода понижень, недостатків. Вирвані з привычного оточення, від улюбленої роботи і викинені після довшої або коротшої висідки в обставини, зовсім непридатні для їх духового і творчого життя, — вони були навіть формально позбавлені або умисно поставлені в неможливість близької їм дорогої роботи. Ми маємо всяке право думати, що творчість великого генія України була безповоротно надломлена страшними умовами салдацтва, в котрі його поставлено. Було зломлене життя і діяльність інших визначних талантів, найкращих духових сил сучасного українського громадянства, як Костомарів, Гулак, Вілозерський й ин. Але кінець кінцем, — хто знає, чи всі ті страшні страждання, які впали на них, ті втрати, які понесло в сім спустошенню духове життя України, через зломанне таких визначних людей, через паніку, яка запанувала в громадянстві наслідком сих арештів і заслань і сливе припинила на ціле десятиліття його культурну і громадську роботу, — хто знає, кажу, чи все се не було ще невеликим викупом за ті незмірні вартости, які дав українському життю сміливий порив політичної мисли Кирило-методіївців!

Ми звикли рахувати початок відродження України від її оновлення літературного, уважаючи за граничний камінь з сього погляду вихід Євєїди Котляревського 1798 року. Се має, розуміється, свої підстави і я зовсім не маю заміру їх захитувати. Але Нова Україна, в котрій живемо ми, — котра відкрила своє лице вже в політичних заходах 1890—1900-х років в Росії й за кордоном, ще повніше — під час перших днів свободи 1906—1907 рр., і встає на рещті у весь

*) Друковано в 1-й кн. „Літературно-Наукового Вістника“ 1917 р. у Києві, коли ще Україна стояла на федеративнім принципі.

зріст перед нами після нинішньої революції, — ся Нова Україна веде свій початок від товариства 1846 року, від кирило-методіївських братчиків.

Те, що дала російська революція й визволенню народів Росії українська політична думка, іде від їх сміливих протестів проти царського деспотизму, проти бюрократичного самовластя, проти всіх обмежень старого режиму, проти панування маючих і владущих верств і виліску ними робочих мас, проти поневолення селянства, проти темноти і безправа, в яких пробували демократичні верстви народу. Огненні строфи Шевченка, натхненні поклики Костомарова, пройняті ненавистю до царського самовластя, котрим держала ся вся система безправа і поневолення, мови різних молодших братчиків, особливо з селянства, взагалі з демократичних сподів, як Андрузький, Посада й ин., вони запечатані, заборонені, вийняті з громадського ужитку, такі докотили ся до наших часів, коли не дорогою писання, то устною переданням, щоб розгорнути наразі тепер, в умовах всеросійського визволення, своєї ідеї демократичної української республіки, федеративного об'єднання народів Росії, скасування всякого обмеження слова, організацій, релігійних і всяких інших переконань, енергійних заходів коло фактичного зрівняння суспільних верств, дорогою широкої освіти, піднесення економічного добробуту. Ми живемо і рухаємо ся в сфері сих ідей кирило-методіївських братчиків, що серед безпросвітної пітьми тодішнього поневолення сміливо викликали на герць всі сили реакції і самовластя.

Їх літературна спадщина у великій частині загинула, а те, що заховало ся, і досі в значній частині зістало ся неприступним. Тепер тільки можна буде приступити до її студіювання і публікування. За всім тим головні моменти кирило-методіївської ідеології виступають досить ясно. Вони позвояють зв'язати не тільки зв'язки з нею для наших часів, але і зв'язки кирило-методіївських ідей з ідеологією старого визволення України, — спадщиною політичної української мисли XVII. в. і дають нам право дивити ся, як я уже сказав вище, на Кирило-методіївське товариство, як на перехрестну точку, де сходять ся наші зв'язки з старими політичними традиціями, визвольними змаганнями Старої України.

Ідеологія Кирило-методіївців складна, як увесь національний рух XIX віку. Ми бачимо тут впливи західно-європейської національної романтики кінця XVIII і початку XIX віку (ідеї народности та її історичного ґрунтування), славянофільство з його мріями про всеславянське братство, ідеалізацію славянського патріархального елемента і протиставлення славянської свободолюбности і демократизму германському аристократизмови, католицькій виключности і татарській деспотії, відгуки російського визвольного і федералістичного руху 1820-х років („Соединенних Славян“ і декабристів), польського революційного романтизму (особливо Міцкевичевих „Книг паломництва польського народу“), західного християнського соціалізму з його покликком до повороту від офіційного християнства до первісної апостольської церкви з її демократизмом (проповіді Лямене й ин.) і французьких соціальних доктрин, проповідником котрих Костомарів називав Савича).

Але все се збирало ся коло одного центра, — того центра, який зіставав ся властивим нервом всього українського відродження XIX віку і творив той ґрунт, на котрий пересажували ся і культивували ся всі ті впливи. Таким центром були традиції великої визвольної боротьби українського народу.

Першу ролю тут грала ідеалізація козацтва як ідеології вільности, рівности й братерства, найкращого й найвищого виразу найдорожших і найсердечніших змагань та мрій українського народу. Перепушена кирило-методіївськими братчиками через подвійний фільтр романтичного народни-

тва й ідеалістичного славянофільства, вона знайшла найкращий свій вираз у Костомарівським панегірику козащині в його „Книзі биття українського народу“. Вона виступає тут яко найвище об'явлення славянського й українського духу (се все одно, бо українська народня стихія представляє ся найвірнійшою представницею правдивого, невикривленого славянства), — принципів свободи, рівности й братерства. Козацтво було брацтвом, де кождий, хто вступав, ставав братом інших, хочби був перед тим паном чи невольником. Старшина козацька вибирала ся на те, щоб служити всім по слову Христовому, — вона приймала свої уряди з примусу, як обов'язок, і не було між козацтвом ніякої панської пихи ні титулів. Колиб козацтво поширило ся на всю Україну, воно-б зробило всіх козаками, себто людьми вільними й рівними, і се було-б початком повороту всієї Славянщини до її патріархального демократизму й свободи.

Другою підставою демократизму, принципів вільности, рівности й братерства в старій українській традиції було брацький рух України XVI—XVIII вв. Трагедія про нього не була передана народньою пам'яттю, він був виявлений і вияснений виключно науковою, історичною роботою — і тут особливо визначну ролю мала історична праця Костомарова (його зайняття історією унії для дисертації, знищеної, як звісно, і потім в новім обробленні опублікованої ним в 1860-х рр.). В тій же „Книзі биття“ знаходимо ентузіастичні слова про брацтво, що відродили серед українців принципи апостольської церкви. І брацтва, демократизм і виборність української церкви з тих часів стали також одною з підстав українського традиційного демократизму і республіканізму — менше популярною, бо прийнятою тільки інтелігенцією, але тим не менше тривкою і впливовою.

Коли таким чином Костомарів — поруч з Гулаком і Кулішем — виступав в голові народі щодо історичного уґрунтування республікансько-федеративної ідеології братчиків, і так-би сказати, націоналізації всього того міжнародного політичного ідейного добра, нагромадженого Кирило-методіївцями, — великий Кобзарь відіграв єдину в своїм роді ролю популяризатора сеї ідеології в конкретних образах українського життя, української минувшини, які втіляли в собі проповідні ідеї її. Його незвичайно гаряче відношення до української історичної традиції, завзятой протест проти неперемінливої ідеалізації її зверхніх, показних сторін і нерозуміння дійсних демократичних і революційних вартостей та їх палку пропаганду ми помічаємо в його поезії це перед останнім сформуванням брацтва. Правда, що наші відомості про початки його знайомости з голоснішими братчиками не докладні і може бути, що в дійсности його найгарячіші, найзапальніші вірші 1845 р. являють ся відгомонам саме тих вступних суперечок, в котрих виробила ся кирило-методіївська ідеологія. В кождім разі, коли хто відживив українському громадянству, а головню широким верствам революційний зміст української традиції, се був, розумієть ся, Шевченко. Без нього вся духова праця Кирило-методіївців, увесь подвиг їх життя в переважній частині зістав ся-б страченим для українського народу, для нинішнього визволення. Великому Кобзареві, Пророкови України, ми завдячуємо, що їх

слово пламенем взялось,
людям серце ростеносло
і по Вкраїні пронеслось, —

кинуло велику іскру в сумну хвилю.

Як відомо, Шевченко не присвятив Хмельниччині особливої уваги в своїй творчости. Правдоподібно його відпихав від неї той апотеоз великого гетьмана і його діла, в котрім мудрі земляки його зручно сполучили свій малоросійський патріотизм з російською лояльністю, а головню сам фінал — підданне під власть московських царів, про яке він не міг спокійно згадувати до кінця днів своїх (його звісна, незвичайно різка поминка по Богдані, написана під час останньої подорожі на Україну, за півтора року до смерті). Він спо-

минає Хмельниччину не як триумф визволеного народу, а як окрадення його з здобутих свобод „Богданом п'яним“. Переяславський акт, до котрого він стільки разів повертав ся („Великий лях“, „Суботів“, „Як би то ти, Богдане п'яний“), з'явив ся для нього моментом найбільш страшним, найбільш ганебним в усій історії України.

Але тут саме Шевченко явно стоїть під впливом контрасту фіналу Хмельниччини з великим рухом народнього визволення, у влади котрого живе його уява. Се очевидно, Шевченко мало згадує се визволення, але вся поезія його палає, гучить, гуде огнем сього великого народнього пориву, переданого невмирущою народньою традицією і підогрітою козацькою історіографією (включно до „Історії Русів“, „Запорозької Старини“). В ній джерело високого патосу Шевченкової поезії, її пророчого натхнення. Він розглядає сучасне життя, оцінює його й судить при світлі полум'я Хмельниччини. Там вся краса, вся правда, вся сила. „Гайдамаки“ се тільки епігони її. Гетьманщина XVIII в. — одна „грязь Москва“. Сучасна Україна се одно берестецьке поле, що, раз почорнівши, вже не може зеленіти...

Переяславський акт вихопив з рук визволеної України її кровю облиту волю, надії нового життя на основах свободи, рівності й братерства. Кирило-методіївці поставили своїм завданням вернути їй сю свободу і народовласте—замість гетьманщини XVIII в. демократичну українську республіку, замість старої лукавої зв'язи України з Московщиною та Польщею—свобідну славянську федерацію. Николаївський режим вирвав з рук братчиків се діло, замкнувши в жандармські скрині їх натхненні і кровю серця писані твори, і розточивши їх самих по в'язницях, казармах і засланнях. Продовжити їх діло доля судила нашим часам.

Воно вершить ся тепер.

М. Грушевський.

У ВІНОК ГЕНІЄВИ.

*Я убогий співець і в великі ці дні
Не мені би співати хвалебні пісні,
Бо і сам я убогий і муза моя,
Що родилась в неволі, теж вбога, як й я.
І не маю ми ані вборі бучиц,
Щі копитових бандур і ні струн голосних,
Тільки й того, що це серця щирою спів,
Без блискучих прикрас, без цвітних каменів.
Але й той, для кого в ці великі дні
Вся Україна співає хвалебні пісні,
Сам убогим родивсь і протягом всіх днів
Найщиріший любив своїх бідних братів,
І для нього увесь час дорожше було
Щире слово правдиве ніж золото й срібло.
Своїм генієм він розгадає мій спів
Без зовнішніх прикрас й розмальованих слів,
І цей пролісок, перший весняний цвіток
Прийме в своїй такій яскравій лавровій вінок.*

Полонений Микола Капельгородський.

Мир з Україною перед парламентами центральных держав.

(Докінченне)*.

В дискусії берлінського Райхстагу над промовою державного секретаря д-ра Кільмана представник центру Гребер привітав мир з Україною та признав добрі його боки, але жадав перегляду справи Холмщини. Соціалдемократ Давід підкреслив, що мир з Україною повинен принести наслідки, яких від нього чекають. Він обстоював виправлення холмського кордону й гадав,

що треба уникати всього, що могло-б пошхнути Поляків до антанги. Поляк Зейда заявив, що мировий договір з Україною означає новий поділ Польщі, й підніс відомий протест Поляків проти придурчення Холмщини до України. Член поступової народньої партії Дове вітає пропозицію большевиків розпочати знову мирові переговори, але вони поперед мусять опустити край, захоплені ними насильством, а передовсім дати спокій молодій українській державі. Націоналліберал Штреземан дякував правительству за заключення миру з Україною і говорив, що передумовою заключення миру з Росією є признання з її боку заключеного миру з Україною. Консерватист Вестарп підніс значінне миру з Україною і відпер закиди, направлені проти української Холмщини, та жадав, щоб з Росією заключено мир не раніше, аж большевики опустять Україну. Незалежний соціалдемократ Ледебур заступав ту точку погляду, що Україна є частиною Росії й що з нею мир можна заключити, лише одночасно заключаючи мир з цілою Росією. Протест Поляків проти включення Холмщини до України він уважає голо-сом цілої польської нації. Після короткої відповіді д-ра Кільмана на закиди, зроблені протягом дебат над мировим договором з Україною, передано мировий договір до головної комісії.

При другім і третім читанню мирового договору з Україною дискусія обертає ся коло тих самих питань. На окрему згадку заслугоє реферат славного німецького географа проф. д-ра Пенка про польсько-українську межу, де він зазначив, що вона перебігає лінійкою, яку менше більше всі географи й автори етнографічних карт уважають польсько-українською етнографічною межею. При третім читанню Райхстаг прийняв мировий договір з Україною і додатковий договір всіма голосами проти голосів Поляків і незалежних соціалдемократів.

Для 28 лютого у віденській палаті панів з приводу внеску на висловлення довіряя гр. Чернінови др. Паттаї признав гр. Чернінови заслугу, що він використав положення, щоб наперед заключити мир з Україною. Бесідник домагав ся дати поміч Українській Центральній Раді в заведенню ладу, щоб сим робом австро-угорська монархія увійшла в тривкі приязні зносини з Україною. Князь Карло Аверсперг зазначив, що ніхто в Австрії не міг би зрозуміти того, колиб задля Польщі ведено далі війну. Коли з огляду на польську справу все була мова про австрофільську розв'язку з персональною унією, бесідник мусить сказати, що він волів би й австрійські Німці свободніше відітхнули-б, колиб Поляки власними силами вибудували собі державу й пішли собі тим шляхом, який приписує їм їх політика. Дати поміч Українській Народній Республіці й рятувати престиж австро-угорської монархії на Україні домагав ся др. Пленер. Др. Думба назвав мир з Україною економічним миром. Уважає просто неправдоподібною річю те, що Австро-Угорщина так, як зробила се Німеччина, не пішла Україні на поміч, щоб забезпечити собі економічні користи сього миру. Князь Клярин висловив велике задоволення, що прийшло до першого частинного миру, котрий є першим значним кроком до загального миру.

Митрополит Шептицький висловив свій жаль, що Українців репрезентує в палаті панів тільки трьох членів і тому часто єпископ приневолений забирати голос в політичних справах. Погляд, що єпископ не повинен мішати ся до політичних справ, з ґрунту фальшивий. Єпископ має до сього рівне право, як і всі інші горожане держави, а часто сам обов'язок знеохоче єпископа до такого виступу. Щодо питання, чи мир з Українською Народньою Республікою був би без звісного поладження холмської справи загалом можливий, бесідник висловлює переконання, що на інших умовах мир ніколи не прийшов би був до успіху. Во не можна сумнівати ся, що всі Українці уважають холмську землю старим українським краєм, який не тільки під етнографічним оглядом тісно злучений з Україною, але який також через багате віків належав до української держави. Бесідник пригадує часи Великого Князівства Київського й Галицько-Володимирського Королівства. З сим краєм зв'язані найкращі культурні й історичні традиції українського народу, а найкращі традиції краю,

* Пор. чч. 8 і 9.

геройські страждання за віру, добровільне мучеництво українських уніятів на Холмщині, є і зостають на вічні часи доказом споконвічного українського характеру сього краю. Факт, що споконвічні православні Українці ту сьвяту мученичу кров шанують і почитають, може мати величезне значіння для утвердження західної традиції в цілій Українській Народній Республіці.

Коли заступники австро-угорської монархії зійшлися в Берестю з делегатами Української Народньої Республіки в справі мирових переговорів, Австрійці домагалися деяких матеріальних користей. Чейже сьому мирови надано імя мира для хліба. Що могла австро-угорська монархія посвятити в заміну за ті чинитьби? Очевидно, не могло тут ходити про признання самостійности республіки. Се признання не могло навіть бути предметом переговорів, бо було воно передумовою переговорів і такою мусіло воно зостати. Зрештою таке признання самостійности не було-б відповідним реванжем, тим більше, що мусіло-б воно оперти ся на обіцянім вже признанню антанті. Крім сього були наражені Українці через самі переговори, а ще більше через мировий договір на небезпеку війни з Росією. Колиб ще крім того засадничо жадано зречення сього краю, мусіли-б поставлені Австро-Угорщиною умови так звучати: Дайте нам хліба, виречіть ся провінції й зачніть війну з Росією.

Війна з Росією була-б для України дуже небезпечною, а вдержання воєнного стану з осередніми державами зовсім ні. Офензиви проти України не належало зовсім боятися, була-б вона зрештою такою великим політичним блудом. Вдержання воєнного стану з осередніми державами було-б тому для України майже тим самим, що мир з ними. Супроти такого стану річчей ясно, що відповідне означення західних меж по бажанням Українців було для України одиноким моментом, що промовляв за миром. Коли-ж в мирових переговорах мало ся діло з двома сторонами, з яких одна домагала ся майже всього, а друга тільки однієї тільки, не можна на сій однічій точці уступити, щоб другу сторону тим самим примусити до уступства в усім. Большевики домагалися всього. Вони бажали просто накинути народам осередніх держав большевицькі засади. Вони бажали перестроїти Австро-Угорщину й Німеччину на большевицькі держави. Натомісць Українці домагалися тільки сього одного, що очевидно з їх становища означало, що вони зрікаються ся анексії. Визискати ситуацію так, аби довести до загального й почесного мира на цілім східнім фронті та здобути собі приязнь української держави, було трудним до осягнення успіхом, але великим успіхом! Сей успіх Австро-Угорщина здобула.

Правда, сказано, що мир з Великою Росією маємо швидше завдячити німецькій зброї ніж сій мировій штуці з Україною, що почасти правдиве, однак не можна заперечити, що заява Троцького, в якій він зрік ся мирових переговорів, була великим успіхом дипломатії, який міг спричинити тільки мировий договір з 9 лютого. Не можна заперечити, що сей мировий договір означає незвичайно щасливий і для Австро-Угорщини прихильний оборот на цілім східнім фронті. Він мусів з залізною послідовністю спричинити два інші мирові договори й тим самим зближає Австро-Угорщину дуже до загального миру. Що мир з Великою Росією скорше чи пізніше наступить, се залежить більше від внутрішнього політичного положення Австро-Угорщини. Також мир на західнім фронті є сьогодні багато правдоподібніший ніж перед місяцем. Наслідкам сих історичних випадків ніщо не стоїть на перешкоді. Однак се правда, що саме та залізена послідовність історії часами зовсім не бере під увагу аспірації поодиноких народів.

Старій засаді, опертій на повільнім історичнім розвитку, засаді, сущь якої полягає на устійненім меж поодиноких держав дипломатами, протиставити ся в найближчих часах нова засада, яка домість усі постанови давніх державних договорів і накидає нові угрупування, котрі більше відповідають свідо-

мості народів. Очевидно та засада побіджає, яка відповідає життю і потребам народу. Не ходить про се, що ухвалено на міжнароднім конгресі, тільки про те, чого домогаються під етнографічним оглядом окремі народи. Ходить про етнографічні межі, про право самоозначення народів. Завдяки мішаній комісії, в якій мають взяти участь представники всіх інтересованих народів, і супроти широкої області ділання сеї комісії намірено показати, що по війні між народами не має бути ні побідників ні побіджених, ні пануючих ні опанованих, а треба конче забезпечити згоду між народами. Велика користь етнографічних меж лежить в тім, що неможливим є панування одного народу над иншим. Засада етнографічних меж очевидно не може подобати ся тим, які привикли до геґемонії над иншими. Такої геґемонії не можна надалі вдержати, вона належить до пережитків минулої історичної доби. Се буде може найбільшим здобутком сеї війни.

Бесідник висловив вдоволення, що між усіма воюючими державами Українська Народня Республіка була перша, з якою заключено мир. Українцям в Галичині скоре покінченне війни на сім фронті дає нові надії. По війні треба буде зрівати з нею шкідливою традицією і надужиттям. Бесідник висловив надію, що Українці під скиптром Габсбургів дістануть можливість розвинути повну національну силу.

Мировий договір з Росією.

Урядово доносять з Берестя під датою 3 марта: В мировім договорі, підписанім Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією і Туреччиною з одного боку, Росією з другого боку, зазначено, що названі держави годять ся скінчити стан війни й покінчення умовно скорше осіб ідуть такі умови:

1) Німеччина, Австро-Угорщина, Болгарія і Туреччина з одного боку й Росія з другого боку заявляють, що стан війни між ними скінчив ся. Вони порішили на далі жити між собою в приязні й мирі.

2) Сторони, що заключають договір, не будуть провадити жадної агітації чи пропаганди проти правительства або державних і військових інституцій другої сторони. Се зобов'язання має силу, наскільки воно торкаєть ся Росії, також для земель, зайнятих державами почвірного союзу.

3) Краї, які лежать на захід від лінії, щодо котрої умовили ся сторони, що заключають договір, і які належали ранійше до Росії, не будуть вже підлягати російській державній суверенности; умовлену лінію зазначено на залученій карті, яка є важною складовою частиною мирового договору. Точне означення сеї лінії переведе німецько-російська комісія. Для названих країв не випливають жадні обовязки супроти Росії з їх попередньої приналежности до неї. Росія зрікаєть ся всякого вмішування у внутрішні відносини сих країв: Німеччина й Австро-Угорщина мають намір уладити будучу долю сих країв в порозумінні з їх населенням.

4) Німеччина готова, як заключить ся загальний мир і переведець ся російську демобілізацію, опустити територію на схід від лінії, зазначеної в 3-ім артикулі, відступ 1, наскільки артикул 6 не говорить чогось иншого. Росія звакує все від неї незалежне, щоб перевести частково скорше евакуацію східно-анатолійських провінцій і віддати їх у відповіднім порядку Туреччині. Повіти Ардаган, Каре і Батум також негайно опустять російські війська. Росія не буде вмішувати ся в нове уладження державно-правних і народно-правних відносин сих повітів, але лишає населенню сих повітів перевести новий лад в порозумінні з сусідніми державами, себто з Туреччиною.

5) Росія негайно переведе цілковиту демобілізацію своєї армії, включно з новоутвореними частинами армії. Росія далі або переведе свої воєнні кораблі до російських портів або полишить їх там, де вони знаходять ся, до загального

заключення миру й роззброїть їх. Военні кораблі держав, які полишають ся у війні з державами почв'їрного союзу, наскільки вони знаходять ся в межах влади російської держави, підлягають тимже самим приписам, що російські кораблі. Военна область в Білім морі полишаєть ся до закінчення загального мира. На Балтійськiм морі, як далеко там сягає власть російської держави, та в Чорнiм морі негайно почнеть ся очищення з мін. Торговельна морська плавба в сих частинах моря вільна й почнеть ся негайно. Для установлення близших приписів, а саме для означення безпечних доріг для торговельних кораблів призначить ся мішані комісії. Шляхи плавби кораблів треба завше держати вільними від плаваючих мін.

6) Росія обов'язуєть ся негайно заклучити мир з Українською Народньою Республікою і признати мировий договір між сею державою та державами почв'їрного союзу. Українську територію негайно очистить ся від російських військ і російської червоної гвардії. Росія припиняє всяку агітацію чи пропаганду проти правительства чи публичних установ Української Народньої Республіки. Естляндію і Ліфляндію також негайно опускають російські війська й російська червона гвардія. Східна межа Естляндії переходить загальною по ріці Нарві. Східною межею Ліфляндії є в загальних рисах озеро Пейпус і Пековське озеро до його південно-західного краю, далі переходить межа по Любанському озері в напрямі до Лівенгофа на Двині. Естляндію і Ліфляндію займає німецька поліція, поки там не заведеть ся суспільної безпечности власних краєвих інституцій і державного ладу. Росія пустить на вільну стопу всіх арештованих і забраних мешканців Естляндії та Ліфляндії й дозволить на свобідний поворот для всіх засланих Естляндців і Ліфляндців. Російське військо та червона гвардія опустять також можливо скорше Фінляндію і аляндські острови, а також російська фльота й російські інші морські военні сили опустять фінські пристані. Як довго лід не дозволить перевести военных кораблів до російських портів, на них лишить ся лише незначна команда. Росія припиняє всяку агітацію і пропаганду проти правительства й публичних установ Фінляндії. Укріплення, вибудовані на аляндських островах, треба можливо скорше скасувати. Відносно постійного неукріплення сих островів і щодо інших мілітарних і корабельно-технічних справ, які їх торкають ся, заклучить ся особливу умову між Німеччиною, Росією, Фінляндією і Швецією; є також умова, що в сій справі на бажанне Німеччини можна-б притягнути також інші держави, що еусідуєть з Балтійським морем.

7) Виходячи з того факту, що Персія і Афганістан є вільними й незалежними державами, сторони, які заклучають договір, зобов'язують ся шанувати політичну й господарську незалежність і територіальну непорушність сих держав.

8) Полонених з обох сторін пустять до їх рідного краю. Упорядкування справ, получених з сим, переведуть на основі поодиноких договорів, передбачених в 3 артикулі.

9) Сторони, які заклучають договір, відмовляють ся обоюдно від звороту коштів війни, себто державних видатків як на ведення війни, так і на відшкодування шкід війни, себто тих шкід, які завдано їм і їх горожанам на полях війни наслідком мілітарних заходів або через реквізиції, переведені у ворожій державі.

10) Дипломатичні й консулярні зносини між сторонами, що заклучають договір, відновлять ся зараз же по ратифікації мирового договору. Щодо припущення консулів з обох боків застерігають ся окремі умови.

11) Для господарських відносин між державами почв'їрного союзу й Росією мiродатні установи в додатках 2—5, а саме другий додаток для німецько-російських, третій для австро-угорсько-російських, четвертий для болгарсько-російських, пятий для російсько-турецьких відносин.

12) Відновлення публичних і приватно-правних відносин, виміна полонених і інтернованих цивілітетів, справа амнестії так само, як справа поводження з торговельними кораблями, які дістали ся в руки противника, упорядкують ся в окремих договорах з Росією, які творять важну складову частину теперішнього мирового договору і, оскільки можна, вступають одночасно з ним в силу.

13) При виясненню сього договору важні для відносин між Німеччиною і Росією німецький і російський текст, для відносин між Австро-Угорщиною і Росією німецький, угорський і російський текст, для відносин між Болгарією і Росією болгарський і російський текст, а для відносин між Туреччиною і Росією турецький і російський текст.

14) Теперішній мировий договір буде ратифікований. Ратифікаційні документи потрібно найскорше вимінати в Берліні. Російське правительство обов'язуєть ся перевести виміну ратифікаційних документів на бажанне одної з держав почв'їрного союзу протягом двох тижнів. Мировий договір вступає в силу по його ратифікації, оскільки його параграфів не змінять додаткові пункти.

Народ і армія.

Власна національна армія необхідна для народу, який з етнографічної маси перетворив ся в націю і утворив власну державу. За рік революції Україна перейшла щаблі свого розвитку, для якого вона при інших умовах потребувала-б десятиліття. Не минуло ще року від того часу, як Українці ще сперечали ся про те, якою має бути влада українського правительства, чи самою лише моральною, чи примусовою, опертою на силі, як кожда державна влада. Навіть свої матеріальні засоби хотіло українське правительство спочатку черпати з добровільних датків народніх мас. Дуже скоро показало ся, що моральний вплив українських центральних національних інституцій дійсно дуже великий, а майже необмежений в українських народніх масах, а разом з тим показало ся, що найбільша українська моральна влада не може бороти ся з опертою на силі або, ліпше сказати, на насильстві владою російської держави. Між російською державою і зорганізованою біля своїх інституцій українською нацією почала ся боротьба за державну владу, в якій Україна крок за кроком виборювала свою національно-державну самостійність.

Утворення української армії йшло поруч з утворенням самої української держави; военний час сприяв у деякій мірі чисельному зростови т. зв. української армії, яка в розмірно короткім часі числила майже два мільйони українських солдатів, що були заступлені на другім військовім з'їзді. Але такий швидкий зріст української армії відбив ся дуже негативно на її якості. Українська армія показала ся незабаром значно слабшою від української державности. Традиції української державности й українська національно-політична думка не вмiрали ніколи, як то яскраво показало відродження українського народу в часі першої російської революції. За час від 1905 р. до вибуху другої революції та протягом її національна організація українського народу поступила далеко наперед. Зорганізована політична боротьба України проти російських кадетів, правительства Керенського й большевиків, яка скінчила ся такою блискоучою перемогою Українців на виборах до загально-російських Установчих Зборів, показала, що Ц. Рада спираєть ся дійсно на широкіх народніх масах і Українська Народня Республіка стоїть на міцних ногах. Сьому не перечить і та обставина, що большевицька навала перекотила ся майже по цілій Україні й примусила Ц. Раду на якийсь час опустити столицю України. Большевики могли так опустошити Україну не лише тому, що деяка частина змосковщеного населення міст України пішла за їх демагогічними гаслами, а головним чином тому, що українська держава не мала свого дійсно національного війська, яке могло-б її боронити від червоногвардійських орд.

Традиції старого українського козацького війська самі по собі ще не вистарчали, щоб в короткі часі утворити значне національне військо. Поліцейські умови царської Росії не дозволяли Українцям і по 1905 р. утворити якісь зародки національного війська на зразок хочби галицько-українських соколів і січей. А до тогож і українські демократи під впливом хибно зрозумілих засад демократизму відпекували ся від усього, що нагадувало військо та мілітаризм. Навіть вже в часі панування Керенського, коли неминучість збройного конфлікту між Україною та Росією була невідомою, знаходили ся ще на Україні поважні політики, які остерігали перед захопленням мілітаризмом. Але потреба українського війська була така очевидна й утворення української армії було такою невідривною складовою частиною творення української держави, що ся армія творила ся елементарно шляхом розколу буншої російської армії на її російську й українську частини. Але незвичайно скорий чисельний зріст української армії дуже зле відбив ся на її якості.

Ті військові частини російської армії, які механічно відірвали ся від неї й заявили ся за Ц. Радою, мали в значній мірі всі органічні хибі армії, отже не могли служити основою здорової національної армії. Найменше, розумієть ся, вони були здатні для боротьби проти большевиків, дезорганізаційною отрутою яких вони в значній мірі були вже перейняті.

Ся „українська армія“ розлізла ся так само скоро, як і згодила ся, при перших серйозних сутичках з большевиками. З мільонової армії полишали ся лише, порівнюючи, невеличкі частинки, яких національна свідомість і привчаєнне до організації дисципліни охоронили від розвчаєнного впливу большевиків. Найхоробріше били ся з большевицькими напасниками частини українською війська, які найдалше стояли від російського війська — Українські Січові Стрільці з Галичини й деякі частини українських добровольців.

При теперішнім творенню нового українського війська треба в повній мірі використати досвід останніх боїв з большевиками. Разом з тим треба мати на увазі й ті помилки Росіян, які причинили ся до цілковитого розкладу російського війська. На першім місці між ними стоїть те зване „демократизація“ армії, головним пунктом якої є виборність начальників. Росіяне цілком хибно зрозуміли демократичність армії, яка сама по собі не може бути ані демократичною ані аристократичною. Армія є такою, якою є ціла держава з її правительством. Організація армії демократичної, скажім, Франції в ґрунті річи мало чим ріжнилася від будови армії деспотичної Росії. Армія є таким же сучасним органом держави, як почта, залізниці і т. д. Провід модерного війська потрібне і не меншої, коли не більшої, спеціальної освіти та догмаїтнього досвіду, як якийсь инший державний фак. Військовий начальник повинен передусім бути знавцем своєї справи, а судити про те, оскільки він знає своє діло, можуть лише ті, що стоять або нарівні з ним або вище його. Отже салдати не можуть судити про досвід і здібности офіцерів, а тим самим не повинні й вибирати їх, а низші офіцери так само не можуть вибирати вищих офіцерів. Побоявати ся, що вища військова команда може ошцери ся в руках панів, нема чого вже через те, що демократична республіка взагалі не знає ріжниць станів. Перенести засади парламентаризму до армії, як се зробили большевики, було так само нерозумно, як перенести їх до управи почти або залізниці. „Парламентаризація“ армії большевиками є тим більшим демагоїчним засобом, що вони-ж виключили парламентаризм з управи державою, розігнавши конституанту. Демократичність української армії забезпечує не виборність начальників, а щирий демократизм Української Центральної Ради й інших українських державних інституцій.

Основами нового українського війська має передусім бути національна свідомість, зорганізованість і демократична самодисципліна, себто карність, основана не на сліпим страху перед начальниками, а на свідомости в необхідности підлягати одному

руководячому центрови. Саме сї ознаки нової української армії повинні дати поважне місце в ній Українцям, що знаходять ся тепер в німецькій і австро-угорській полоні. Полон захистив їх від дезорганізуючого впливу большевицької агітації. В таборних організаціях вони мали нагоду набути національно-політичну свідомість і привичаїти ся до зорганізованої праці. У сих Українців могло виробити ся разом з тим і почуття горожанських обовязків, потрібне для салдата остільки-ж, як і для кожного иншого горожанина своєї вітчизни.

Перш ніж українські частини української армії повинні мати особливу високу якість, бо вони є тою основою, на якій буде збудована ціла військова сила Української Народної Республіки. Сеж є в деякій мірі і причиною того, що полонених вербують до української армії виключно на основі добровільности. До українського війська ідуть в першу чергу ті, що свідомі своїх обовязків до Вітчизни, хочуть віддати свої сили для відбудування армії Української Народної Республіки й повороту ладу та спокою в Рідній Краю.

Мир України з центральними державами й мир з Росією, який в найблизшій часі буде заключений, зовсім не виключає ще потреби можливо скоршого сотворення сильної української армії. Молода українська держава потрібне міцного війська більше ніж старі держави. Державна організація України ще не закінчена та її грозить ще небезпека з боку зовнішніх і внутрішніх ворогів. Україна потрібне власного національного війська не для якихсь заборчих цілей, а виключно для охорони спокою й мирного розвитку українського народу.

М. Троцький

Українські Січові Стрільці на Україні.

(Нові часи—нове життя.— На галицькій етапі УСС. Вісткі зісток.— Важкі дні для стрілецького розуму. Бєзліч вісток.— „знаком питання“ й „іскрові телеґраму“ та їх „сортуванне“.— Облави „телеґрафістів“ і „реквізіція“ часописей.— Щоденні гості з України.— Нові типи.— УСС. в Одесі й Харкові.— Боротьби в Одесі.— Курінь УСС. в Києві та його життя.— Сторожа УСС. в Ц. Раді та біля дому проф. Грушевського.— Цікава зміна варті.— Заходи роззброїти стрілецького.— Стрілецька армія на нараді большевиків.— Київські студентки в куріні УСС. і оборона ними касарні через кілька днів.— Боротьби в Києві.— Що робила Ц. Рада з полоненими большевиками?— Де віддано ранених УСС.? Чому большевики зайняли Київ і як?— В дорозі до Житомира.— Житте по селах.— Хто се большевики „на хлопський розум“ і яке їх гасло?— Що буде далі?

Живемо в часах, коли кожний день, кожна хвилина приносить щось нове. Люде стали такими цікавими й рухливими, що проєсто годі повірити. Славний галицький консерватизм, що все ще має своє корінне навіть в душах молодшого покоління, та байдужність пропали десь, „рутенство“ побрело невідомими стежками, а місце їх заступила жадоба як найбільшого знання, щоб могли добре орієнтувати ся в хаосі сучасного життя народів, жадоба нових знань, живі дискусії та безтантання твердження і заперечування подій на горизонті людства. Та вже найбільша біда зі свіжими вістками! Бувають дні, що понад нашим тихим етапом перелетить така безліч новин, що людина не в силі зорієнтувати ся в них... Стаєш тоді безрадний, задумуєш ся і поволі „сортуєш“ в своїм мозку свіжі вістки, певніші до певних, зі „знаком питання“ до непевних, а вже так звані у стрільців „іскрові телеґраму“ до непевних, як про походження котрих ніхто не вміє сказати, відкладаєш до „засобу“ або по австрійськи в „резерву“. Кожного дня, а навіть пізними ночами вибираєть ся громада стрільців (т. зв. у нас „телеґрафістів“, себто тих, що перші пускають в рух свіжі вісти) на залізничий дворець, де переловлюють кожного, хто приїздить, і „реквірують“ часописі.

— Товаришу, ви відкіля приїхали?—питають.

— Зі Львова—відповідає і як свіжий і необзнайомлений з тутешніми відносинами рішуче мусить віддати весь „масток“ свіжо задрукованого паперу, а ні, то „ревідують послушно“.

— Я задармо не хочу, їй Богу, плачу́, — кричить один через другого та справді платять щедро, щоб тільки знати, що світ дїє... Кажуть „фаховці“, що то багато залежить, щоб сон був спокійний і чарівний або бурхливий або й—безсонний... Не знаю, то й не перечу...

Та мабуть найбільше „покутують“ від цікавих „телеграфістів“ гості з України, що десятками приїздять сливе кожного дня в Січковий Кіш, себто стрільці, що були в російським полоні, а тепер, змушені всякими обставинами, вертають безпечно через порожній фронт до своїх. Їх випитують цілими годинами, заскочують всякими питаннями, тішать ся й спускають понуро голови, блискають розпаленими очима та здержують сльози в них — словом, переносять ся тілом і душею в уяві на широку Україну „без хлопа й пана“. Глядиш з боку розсудним оком на таку громаду, то дивувеш ся й шукаєш початку тій страшній гарячці, завзятої й рішучості, коли ще так недавно пишала ся на її місці байдужність і резигнація...

Кожного дня доводить ся мені стрічати ся й розмовляти з тими „гостями“ таки по службовим обов'язкам. Дивлю ся я на тих людей і не пізнаю! Се рішуче не Галичане! Цілком інші типи! Не кажу про се, що сливе кожний з них говорить доброю українською мовою*, але їх національна свідомість, їх орієнтація в сучасній політиці, їх тверда рішучість, сміливість думок, поглядів, розсудність!.. Хай ніхто не думає, що говорю про інтелігентів. Признаю ся, що по моїм поміченням на інтелігентів зробили менший вплив події на Україні, менше відродили їх ніж стрільців-селян або робітників. Серце мало не тріскає з радості, як глядиш на такі нові багатонадійні типи, а ще краще, як подумаєш, що колись вернуть з України в наш край тисячі таких типів! Се вже не вернуть ся „Русини“, пересаклі сервілізмом, байдужі на нехтування народніх святощів і народніх прав!.. Україна пришле нам вишколених, загартованих борців, невтомних і рішучих плугаторів рідної ниви... А в нашім краю, по наших селах і містах ще безліч хабаззя!

Передо мною громадка стрільців, що саме вернули зза кордону. Се здорові хлопці, з обмаленими обличчями, на яких у деякого видніють ще недавні шрами від куль або ножів, у довгих шинелях і високих сивих шапках, з малою відзнакою (архангел на синім полі зі щитом, на яким спинаєть ся лев). Відзнака досить недбало виконана, бо на швидку.

— Де ви, товаришу, жили?—питаю.

— Де тільки доля не загнала! Бував на Сибірі, в інших частинах Азії, в Московщині, а по вибуху революції на Україні. Вертаю просто з куріня гайдамаків в Одесі.

— А се що за шрам на чолі?

— Е! Марниця! Большевик ножем „погладив“. Та вже нікого не буде він „гладити“!.. Се було під час одного бою в Одесі. В руках гайдамаків була частина міста, друга частина в руках большевиків і червоногвардійців. Нас небагато було, кілька курінів зорганізованих з полонених, студентів, робітників і селян. Ми ждали на поміч, що мала наспіти нам від козаків. Та заки поміч надійшла, большевики зачали вдирати ся до нашої частини. Ми вдарили на них і загнали на стацію... З моря зачала бити на них фльота, тимчасом червоногвардійці вдарили на нас ненадійно ззаду, ми вигнали большевиків зі стації й зайняли її. Тимчасом большевикам прийшла поміч і вони вигнали нас знову назад. Фльота зачала бити, як перше на них, на нас, червоногвардійці з дахів

домів, а порозсівані відділи большевиків з вулиць. Чисте пекло! Бий ся, куди хоч! Та тоді ми кинули ся перш усього на вулиці. В рукопашнім бою „погладив“ мене якийсь „милосердний“ ножем по чолі... Над вечір надійшли козаки та вдарили на большевиків, що були на стації. За кілька годин Одеса була чиста від наїздників...

— А чи полонили часом большевика?

— Га, га! Чи раз і то десятками, а червоногвардійців сотками!

— Що-ж робили ви з ними?

— А! Революційний суд! Про се не кажесть ся голосно в такій супокійній країні, як Галичина... Спитайте большевика, що робить він з Українцем, як полонить? Зуб за зуб! Тяжка рада, але взаїмним все треба бути... Та тепер, як вам уже відомо, большевики перемогли й зайняли всі важніші пункти України. Се через байдужність тамошніх Українців і самого Українського Правительства. Большевики господарили, як у себе вдома, а наші — радили та спорили. От і я по зайняттю Одеси побрив Україною аж до галицької межі.

— А я — каже другий — жив у Харкові. Останніми часами з одним товаришем організував вільне козацтво. В самім Харкові було нас шістьсот. Були се переважно студенти й учні гімназій. Ми післали делегатів до Києва по зброю. Відмовили нам. Вдруге поїхало нас двох стрільців. Також вернули з нічим. А незадовго без ніякого протесту, бо всі були безборонні, запанували в Харкові „народний комісар Української Народної Республіки“...

Кремезний стрілець, з недавнім ще шрамом від кулі на голові, оповідає про життя в Києві. Стрілець селянин з Березанщини.

— Революція застала мене в Азії. Та як тільки долетіли до мене перші вісти про відродження України, я за кілька тижнів був уже в Києві. Бо, мовляв, вовка все тягне до ліса... Як тільки зачали організувати курінь Січових Стрільців, я зараз згодосив ся. Тоді вже існували деякі українські полки. Курінь стрільців складав ся з чотирьох сотень. Були в нім виключно галицькі Українці (переважно полонені УСС. і жовніри з австро-угорських полків) і кількох київських студентів. Наша касарня містила ся в духовнім монастирі. Старшина не носила ніяких відзнак крім вигантованих жовтим шовком на синім сукні пагонів. Харч варили нам стрілецькі кухарі, але був він за скупий. За цілий час дістали ми 5 рублів заслуженини...

— З яких людей складали ся інші українські полки?

— Полки Шевченка, Хмельницького, Полуботка та Сагайдачного складали ся сливе всі з салдатів-Українців, вільне козацтво з населення, а проводили ними студенти абм галицькі Українці. Один стрілець був їх курінним отаманою, що пізнійше, в останніх кривавих боях у Києві, був дужь тяжко ранений в ліві груди й попав ся в большевицький полон. Певно вже не живе. Гайдамаки се робітники, студенти й дещо галицьких Українців. Є „червоні“ й „чорні“ гайдамаки. „Чорні“ є більшим пострахом для большевиків ніж „червоні“. Їх називали „летючими“. Час від часу в різних околицях України з'являти ся вони нагло, розбивали большевиків і знову пропадали.

— Що робили ви, стрільці, доки не вибух большевицький рух?

— Життя стрільців було все однакове кожного дня. О год. 9 ми снідали, а о год. 10 йшли на вправи та вправляли до 12 в полудне. По обіді була звичайно т. зв. „школа“. Нас вчили про військові справи, полеву службу, викладали рідну історію, вчили про організацію, пояснювали й викладали про державу, самостійність і т. ин. Се все робили наші товариші стрільці. Природна річ, що за се кривили ся на нас інші українські полки й нарікали, мовляв, „вони хочуть завести тут дисципліну, як в Германії! Досить вже її! Ми не хочемо!“ Та ми на се не зважали. В службових обов'язках

* Правда, бувають одиниці, що чешуть, як не московщиною, то бодай страшною мішаниною. Та се переважно ті, що попали в полон в 1914—15 рр. та жили між самими Москалями. Національно вони також дуже свідомі. А. Б.

була в нас дисципліна, але поза ними менша... Кожний пам'ятав про свої обов'язки, хоч по правді був вільним... До стравляння. Представте собі, що там полоненому можна жити серед такого непорядку, де сам захоче. На що-ж наражати ся кожної хвилини на неминучу смерть? А всеж у стрільців сього не було. Вони йшли там, де бачили небезпеку й потребу допомогти народови. Се не наємні „оборонці“, як у большевиків! Нам ніхто не платив по 50 рублів денно!

— Ви були під час останніх битв у Києві?

— Я й ранений був серед них у голову та руку. Ц. Рада щадила нас дуже й не висилала у бій. Під час перших малих ще большевицьких розрух ми давали сторожу при Ц. Раді та домі проф. Грушевського. Сам проф. Грушевський не хотів мати біля своєї хати ніяких вартових, тільки стрільців. Вірив їм дуже. Служе при кожній зміні сторожі, як що він був вдома, виходив з хати, цілував кожного стрільця, стискав дружню руку й кілька хвиль розмовляв з ними. Правдиві розрухи большевиків почали ся тоді, як український полк ім. Шевченка перейшов на бік большевиків. За ним пішов полк ім. Сагайдачного, але не цілий, тільки половина. Друга половина й старшина полку стали в обороні Ц. Ради. Одного вечора довідали ся ми, що вночі має напасти на нашу касарню полк ім. Шевченка й роззброїти нас. Над тою справою мали ще радити депутати большевиків і згаданих вище півтора полка. Стрільці вислали й своїх делегатів, котрі на закид, що вони боронять буржуїв, заявили, що „Ц. Рада не є буржуазною радою, вони не бачуть в ній нічого подібного, тому й стають в її обороні, як при правдивім Українським Правительстві“. . . Ніч перейшла спокійно. На другий день вибухли розрухи. Наш курінь, готовий кожної хвили до оборони, ждав на прикази. В тім часі пройшли в нашу касарню чотири українські студентки й прохали, щоб дати їм зброю, бо хотять іти бити ся з большевиками. Управа куріня відмовила їм. Тоді студентки серед плачу заявили, що краще відберуть собі життя, ніж мають попасти безборонні в руки розюшених большевиків. Дали їм кріси й zostавили боронити касарні. Перший виступ стрільців були скоропали (машинові карабіни). Ними дуже хитрим способом вибили в одній вулиці, замкненій стрільцями з обох боків, більш тисячки большевиків. Тоді називали ще нас „Чехами“, але пізніше таки січовими стрільцями. Цілий курінь пішов відбивати Поділ. Боротьба була дуже важка. Наперед ішли сильніші стежі, за ними сотня. По вулицях треба було здобувати барикади, з вікон кидали на нас бомби. Стежі все посували ся наперед, а сотні очищували домів. Бувало, що приходило до боротьби на третім і четвертім поверсі камениці. Там вже зброя не помагала. Летіли через вікна люде й розбивали ся на твердих вулицях до каміння. Ми очистили Поділ. Колиб ви бачили, як радо вітало нас населення Подолу! Се годі описати! Хто не бачив, той не повірить.

— Як пізнавали ви большевиків?

— В тім була й біда! Таке саме одінне носили Українці, як і большевики. Годі було пізнати. От іде бувало наш відділ вулицею й стрічає такий самий відділ, що йде напроці зустріч. Тоді стають і питають один другого: „Ти з якої частини?“ „А ти з якої?“—питаємо. Одні других хочуть витягнути за язик. „Ми большевики!“ „А ми Українці!“ Тоді вже не можна стріляти, за близько. Кидаємо ся одні на других з багнетами. Як вже лежить на землі двох-трьох ворогів, то большевики кидають навіть зброю й розбігають ся.

— Як ішли далші бої в Києві?

— Се було чисте пекло! Ми все очищували місто, а большевики знову вдирали ся. Найбільше розлютіло нас се, що одного дня большевики кинули ся по домах і почали рабувати та нищити все, а також різати безборонних людей, навіть і дітей! Нас було тоді в Києві три сотні, значить, поверх 600 люда, бо Петлюра з першою стрілецькою сотнею

й иншими полками виїхав був на Полтаву. Большевицькі сили числили до 40.000 людей. Ми кинули ся по вулицях і рівночасно Ц. Рада телеграфічно поклікала Петлюру назад в Київ. Битва була страшна. Днями били ся, нічу відпочивали. Стрілецьку касарню цілий час боронили вище згадані чотири студентки. Боронили по героїськи. Також героїсько списували ся гайдамаки, що вернули з Петлюрою, вільні козаки, а з полків прегарно держали ся полуботківці. Ми відбили Хрещатик, Троїцьку площу, арсенал і Поділ та викинули большевиків за Дніпро.

— Чи полонили ви кого в тих битвах?

— Полонили багато, та Ц. Рада тільки арештувала їх, списувала в тюрмах протоколи, а пізніше випускала... Але як де гайдамаки зловили кого з них, то робили свій суд... „Протоколи“ у них дуже короткі...

— Чи мали стрільці які втрати в тих битвах?

— Мали й то дуже поважні. Зостало нас небагато вже. Найбільше було ранених. Ц. Рада віддала їх під опіку шведського шпиталю таки в Києві. В полон попало дуже маленько й то тільки ті, що були тяжко ранені й не можна було в поспіху забрати їх.

— Чи перед нагадами большевиків уступили ви з Києва?

— Ні! Як ми вигнали їх за Дніпро, вони зачали страшно обстрілювати місто артилерією. Найбільше били на арсенал і собор св. Софії, де була наша артилерія. Не пощадили також Лаври й інших частей міста. Населення вмирало від експлозів стрільні сотками. Щоб рятувати місто й населення від руїни й заглади, Ц. Рада постановила опустити Київ, і без оборони опустити його. Як ескорта Ради, що їхала з усіма документами на автомобілях, були січові стрільці. Петлюра з частини українських військ останній стрільці Київ, обійшов його й заплечима большевицьких військ розтаборив ся й зостав там. Що діяло ся далше з ними, не знаю. По дорозі до Житомира стрільці очищували ще й села від большевицьких банд.

— Як населення думає, за ким стоїть?

— Се трудна справа. З бозні за своє життя населення говорить так, як сього хочуть большевики, як впадут в село. Як прийдуть Українці, то вони за Ц. Радою. Зрештою цілі села се дезертери з колишньої російської армії. Артилерист приїхав до дому враз з гарматою й кінями, инший привіз з собою скоропал і т. ин. Але по селах тихо. Тільки в деяких лежать попід тинами трупи людей та коней і ніхто не знає, хто вони та хто порізав їх. Ніхто й не закопує.

— Хто-ж се большевики? Ану скажіть так „на хлопський розум“.

— Властивих большевиків, себто свідомих програми своєї партії, маленько. Се розбійничі банди. Робітники, котрі не можуть дістати тепер роботи, всякі злочинці, випущені з тюрми, дезертери та дуже багато Жидів. Їх гасло: „рабунок і смерть“, а „долой буржуазія“ се тільки маска перед культурним світом. Представте собі, що голодний відділ червоногвардійців уставляєть ся близько залізної дороги та скоропалом стріляє в поїзд. Поїзд стає, а вони приказують усім, хто тільки їде, віддати все, що тільки має.

— Ви коли були в Житомирі?

— Ще 15 лютого був я там. Ц. Рада сидить таємно в місті. Тільки найвірнійші війська знають про неї. Війська було у них небагато, зате артилерії 150 гармат, які привіз відомий перед війною організатор У. С. С. у Львові, тепер австрійський полонений, аж з Сибіру. Страшно цікавий і спритний хлопець. З самого Сибіру, враз з обслугою, умів привезти 150 тяжких гармат з муніцією під Київ (вже за пізно), а по зайняттю Києва перевіз усе своє „майно“ зайнятою большевиками залізницею до Житомира.

— Як думаєте, чим воно скінчить ся?

— Найбільшим бажанням населення України се порядок в краю. Колиб там була більша сила свідомих одиниць, котрі зрозуміли-б вагу хвилі та збройною силою змогли-б

виперти найздикив, тоді зацвіло-б правдиве життя. Та тепер, як підуть німецькі й австрійські полки на поміч, можна бути певним, що порядок буде скоро... Бо Росія не має ніякої армії й не скоро буде вже мати її... А на Україні треба праці, невтомної праці серед народу. Треба, щоб народ став народом, а не масою, котру можна захопити й потягнути зі собою навіть проти рідних братів...

Андрій Бабюк.

3 приводу холмської справи.

(Знахідки до національного питання).

З приводу прилучення Холмщини й Підляся до України наслідком її миру з центральними державами т. зв. холмська справа знов опинилася на денному порядку, а саме у зв'язку з масовим і загальним протестом Поляків проти вище згаданого її полагодження. Недавно доводилося нам писати про становище Поляків до цієї справи під час війни в нашій нарисі: Поляки й т. зв. „східні окраїни“ (пор. „Вістник“ за 1917 р. ч. 178—179). І коли ми знову вертаємо до цього питання, робимо це через те, що воно не має характеру та значіння лише локального польсько-українського спору, але дуже типове для національних відносин у східній Європі, а подекуди й з огляду на Балкан (Македонія) й осередню Європу (пор. польсько-чеський спір на Шлезьку або чесько-німецький з приводу т. зв. „Deutsch-Böhmen“). Зрештою загально-громадський інтерес виявляє ота справа ще й під іншим оглядом: а саме — яко дуже цікавий знахідок до національної, мовляв, психології й етики, отже неабияких чинників при полагодуванні національних питань нашого часу.

Дальші уваги цього нарису викликані таким чином вище згаданими причинами й мотивами та на нашу думку вповні ними виправдані. Однак насамперед мусимо зробити одно застереження. В справі, яка нас тут цікавить, треба розрізнявати два моменти: формальний спосіб її полагодження берестейським миром і фактичну її істоту під національним оглядом.

Проти першого з погляду демократичної політики — можна робити закиди, бо полагоджено це питання старою дипломатичною методою (при зачинених дверях і закулісовою махинацією), суперечною з основними принципами нової політики, опертою на засаді загальної прилюдності як внутрішньої, так і заграничної політики. Але ся обставина очевидно не може ніяким робом вплинути на зміну фактичного боку цієї справи під національним оглядом, про що говоритимемо далі. Вона може лишень спричинити потребу ревізії в напрямі демократичного й модернішого її розв'язання в дусі засад і техніки, які відповідають новочасному розумінню національної проблеми й думок про її полагодування.

Польський протест, звернений як проти форми розв'язки цього питання, так, і се головню, проти його фактичної полагоди саме з національно-етнографічного становища. Оскільки сей останній польський погляд обґрунтований, про се є мова далі. Тут хочемо лише висловити сумнів, чи польська політика, котра під час війни систематично признавала й навіть послуговувалася сею старою дипломатичною методою, коли розходилося про поширення державних меж майбутньої самостійної Польщі на схід і включення до неї непольських провінцій колишньої Річипосполитої (головню Білоруси й Литви, а навіть Курляндії), має моральне право протестувати й застерігати ся проти форми прилучення Холмщини й Підляша до України?!

Ось тут саме натрапляємо на першу цікаву рису національної психології й етики, на яку звернув увагу шведський соціолог Челен: „Народи вимагають здебільшого для себе окремої мірки. Вони засуджують в інших те, що в себе вважають справедливим і добрим“. У Поляків ся риса особ-

ливо сильно розвинена. Для них польська справа є якимсь європейським унікум, що виходить поза межі цілого комплексу решти східно-європейських питань і вимагає якихось спеціальних норм для свого полагодження. Всі інші національні справи в східній Європі се, мовляв, маловажні справи, без політичного значіння й необхідности для західної й осередньої Європи. Поляки спокушають ся неначе об'єктивним робом доказати, що сильна й велика польська держава є не лише в національних інтересах польського народу, але та кож і неминучою передумовиною політично-економічної могутности центральних оержав.

„Nowa Reforma“ (ч. 71) в статі „Четвертий поділ“ зауважає напр. з приводу відокремлення Холмщини від Польщі: „Щоб не зробив австрійський міністер заграничних справ, се не змінить факту, витвореного історією та географією, що в інтересі Австрії є, щоб повстала Польща сильна й здатна до життя“. Трохи нижше читаємо так в сій статі: „Задля рівноваги сил в осередній Європі неминуча відбудова самостійної та здатної до життя Польщі“. Але се речення „здатна до життя“ вельми гучке. Польська публіцистика, як се ми бачили вже в цитованім вище нарисі про польську політичну ідеологію в справі т. зв. „східних окраїн“, розуміє ці апокаліптичні слова в сенсі по змозі повної відбудови колишньої Річипосполитої або бодай і в кожному випадку з прилученням до майбутньої польської держави Литви й Білоруси.

Найцікавіше при сїм те, що Поляки рівночасно покликають ся на засаду національного самоозначення народів і саме в ім'я цього гасла протестують проти відокремлення „польської“ Холмщини. Але вони нічого не хочуть чути про сю засаду, коли розходить ся про адміністративно-національний поділ Галичини, щодо якої Українці хіба мають не менше права ніж Поляки до Холмщини та до Підляша, як і не добачають далі ніякого порушення гасла національного самоозначення в тїм випадку, колиб Литва, Білорусь або бодай Курляндія були прилучені до майбутньої самостійної Польщі. Саме се є дивовижним „міркуванням мозку“ в національній логіці, котре головню стоїть і ще певню довго стоятиме на перешкоді справедливому полагодуванню національних спірних справ.

Від сих загальних уваг вертаємо ся знову до нашої справи, а саме до фактичного її боку. В своїх теперішніх протестах Поляки покликають ся на польський характер відокремлених від Польщі двох країн; отже заявляють щодо них не лише історично-державне право, але й етнографічно-національне. В українській пресі й публіцистиці взагалі, а зокрема на сторінках цього органу останніми часами чимало писало ся з цього приводу й докладно були засовані фактичні національні відносини в обох спірних країнах, які нас тут цікавлять (пор. напр. ґрунтовну розвідку М. Кордуби: Північно-західна Україна); було б отже зайвим знову тут писати про се. Однак заслуговує на увагу неоднакове засовання сих відносин з польського боку перед війною та під час війни. А отся саме обставина дуже характеристична для національного боку польського становища в сій справі й тому слід при ній трохи зупинити ся.

Адже до війни польська публіцистика (бодай поступова й ліва) признавала справедливість українських претенсій щодо Холмщини й Підляша. Тоді вона не уважала ще сих країн за національно й етнографічно польські. Так напр. відомий польський спеціаліст від національної справи в східній Європі Я. Плохоцький у своїй брошурі: „Chełmszczyzna i sprawa jej oderwania“ (Холмщина та справа її відокремлення), стверджуючи неумотивованість російських претенсій щодо сей країни, з огляду на українські зауважав: „Інша річ є з твердженням Українців, що виступають за відокремлення Холмщини від імени уніяського населення. Во не підлягає сумнівови, що Українці (Rusini) творили й творять на тери-

орії Підляша та Холмщини тубільне й численне населення і до отже їх інтереси треба взяти під увагу" (стор. 26). Той самий автор в етнопісторичній праці „Współczesna Słowiańszczyzna. Zagrys etnograficzno-statystyczny" (Сучасна Славянщина. Етнографічно-статистичний нарис. Варшава, 1909), значучи українську національну область, зачислив до неї південно-східну частину Польського Королівства: частини повітів янівського, більського й володавського в сідлецькій губернії та холмського, грубешівського, замостенського, білорайського й томашівського в люблінській губ." (ст. 127), отже отже признає подекуди під етнографічним оглядом право українців до Підляша та Холмщини.

Під час війни Поляки забули нараз оті свої писання перед кількох років і почали говорити про „цілком польське" Підляше, про очевидний польський етнографічний характер відокремлених сьогодні двох країн, про їх приналежність до Конгресівки не лише під історично-державним і культурним оглядом, але й під національним (пор. численні прогести заяв та статі з цього приводу в польській пресі після прилучення Підляша та Холмщини до України). Для характеристики сеї експресної еволюції польських поглядів на холмську справу дуже цікава саме недавня полеміка між „Narząd-ом" і „Arbeiter-Zeitung". Віденська соціалістична часопись в статі про Холмщину навела національну статистику, правдоподібність якої закwestіонував краківський соціал-демократичний орган і запідозрив навіть її в московським походженню. На се „Arbeiter-Zeitung" відповіла, що сеї статистичні дані черпала з праці відомого польського вченого з вшепольського табору проф. Ромера.

Вище зазначена еволюція в польській публіцистиці щодо справи, яка нас цікавить, скоїла ся протягом заледви кількох років (навіть менше ніж десяти). Загально відомо, що етнографічні відносини утворюють ся нормально історичним процесом і що не змінюють ся за кілька літ. В таких коротких часі може настати (наслідком деяких апоральних умовин) лише зміна в зовнішній поволі національно-культурних відносин. Але така зміна звичайно не буває тривкою та є тільки тимчасовим і перехідним станом. Бо нормально національні відносини в кожній країні утворюють ся на природній основі дійсно етнографічного в ній матеріалу, а зовсім не на історичнім ґрунті чужої державности й чужонаціональної культури, а тим менше очевидно на анахронічній підваліній релігійній асади.

В Холмщині та Підляшу стрічаємо ся саме майже зі зразковим прикладом такої аномалії в розвитку національних відносин, умовою якої був саме релігійний момент. Ми не мусимо хіба читачеві пригадувати, що маємо на думці традиційну долю унії в боротьбі між православем і католицтвом, національними виложниками якої були (або мали бути) змосковщенне та спольщенне уніятського українського населення. (Сей бік холмського питання добре зясований в брошурі Ю. Білоусенка „Холмська справа", Київ, 1909. Відбитка з „Ради").

Безоглядний протуніятський похід царизму силоміць пхав українську уніятську людність в обняття католицтва, що потім культурно вело напростець до спольщення.

Сей процес найсильнійше відбував ся скасування унії, а потім по 1905 р. у звязку з проголошенням толеранційного указу в Росії. Подекуди подібний вплив мало й насильне відокремлення холмської губернії від Польщі, що причинило ся до поводження польонізаційних заходів у сих країнах. Звідсіля деякі наглі зміни в їх національній статистиці на користь Поляків, на що вони тепер саме дуже покликають ся. Врешті в сімже напрямі вплинула війна, наскільки евакуовано з холмської губернії православне населення, через що взаємні національні відносини в ній ще більше змінили ся на шкоду Українців. Навіть польські писання здебільшого признають вище зясований тут характер розвитку національних відносин на Холмщині та Підляшу, як се видно з нище наведених доказів.

Згаданий вже тут Плохоцький, закидаючи Українцям, що в часі переслідування уніятів у Холмщині вони „świecili zupelną nieobecnością", констатує далі: „Справу гнобленого на Холмщині населення взяла під свою опіку польська суспільність; вона йшла йому назустріч з потіхою, якої воно передовсім потребувало, себто релігійною, й ось зовсім стійна польонізація робить на Холмщині величезний, але саме не в часах Річипосполитої, не в часах Конгресівки, але саме тоді, коли польськість підлягала найбільшим обмеженням, коли саме засуджена була на загибель" (Chelmszczyzna, ст. 49—50). Се відкрите признание факту недавньої навіть польонізації українського населення Холмщини таким визначним польським знавцем сеї справи є свідомством неабиякого значіння, котре є цікавим знадбок й коментарем до новітніх польських тверджень про „виразний етнографічний" характер сеї країни.

Се цікавий зразок того, як імперіалістичний націоналізм фабрикує відповідно до потреби та до вподоби етнографічні докази. Під сим оглядом дуже цікава передовиця „Now-oj Reform-и" (1917, ч. 396). „Холмщина сьогодні", про яку ми вже писали в нашій статі „Поляки й т. зв. „східні окраїни" (Вістн. 1917 ч. 178, ст. 76) та в якій плястично зясовано розвиток національних відносин на Холмщині на релігійнім ґрунті, як і стверджено факт польонізації непольського уніятського населення, оскільки воно перейшло на католицизм. „Білоруські або українські елементи, які початково лише через релігію напів свідомо тяжили до Польщі, опісля під впливом релігійних переслідувань почали шораз більше усвідомлювати свою приналежність до польськості й Польщі. Так отже під впливом насильних русифікаційних заходів, уживаних російським правительством, навіть після поділу Польщі відбувало ся далі діло зєднання етнографічно чужих для польського народу чинників. Що за часів Річипосполитої діяло ся зі шляхтою тільки за посередництвом школи, спільного громадського й товариського життя і через спільний побут, то після поділу продовжувало й далі здійснювати ся з народом за посередництвом церкви. За днів національної поразки польськість зискувала далеко більше визнаців ніж у часі ієтнування власної самостійної держави".

Як вже вище зазначено, ся всевітня війна стала ся чималим „етнографічним" чинником у зверхній польонізації Холмщини. Признає се відкрито цитований саме автор польської статі про Холмщину під сей час, який констатує, що у звязку з релігійно-національним поділом холмського населення „в Холмщині під час війни відбув ся цілковитий переворот в національних відносинах на користь польськості". Се стало ся через примусову евакуацію православного населення з сеї країни в часі уступлення царської Росії з Польщі. „Очищувала ся Холмщина — зауважує з цього приводу польський публіцист — від чужого або до чужини тяжіючого елемента. Відбувало ся остаточне спольщення сих країн, що віддавна належать до Польщі. Тепер їх число (себто православного населення на Холмщині — Н. В.) не може відгравати ніякої ролі... " Війна — закінчує свої міркування цитований автор — цілком прочистила сей елемент, який мав бути передньою стороною російськості в її поході на захід і який всіма силами підтримували галицькі Українці, ведені ненавистю до польського народу. Отже українська агітація — самопевно проголошує він далі — не знайде на Холмщині ґрунту, на яким могла б оперти ся".

З наведеного тут вище видно, що в дійсності претенсії Поляків до української частини Холмщини й Підляся мають виразно історично-територіальний характер, далі подекуди національно-культурний, обґрунтований властиво на своєрідности, а зарзом аномалії релігійного розвитку в сих колишніх провінціях Річипосполитої. „Окатоличенне Українців руками польського клеру, як зауважив Білоусенко, довело їх до спольщення".

М. Кордуба, наводячи у цитованій своїй монографії про північно-західну Україну національну статистику Холмщини,

замітив: „Щодо Холмщини — то перш усього кидаєть ся в очі відносно мале число православних, а з другого боку в прирівнянню до інших українських земель безприкладно високі відсотки римокатоликів. Се викликає ілюзію, немовби то була не українська, а в найліпшій разі мішана польсько-українська територія, й польська публіцистика використовує се в тім напрямі. Але се явище стане зрозумілим і яєним, коли читач пригадає собі те, що ми підчеркнули в історичній частині нашого огляду. Се просто наслідок скасування унії й насильного навертання уніятів на православ'я“ (стор. 28). Автор, звертаючи далі увагу на недавню зміну національної статистики Холмщини на користь римокатоликів, що в польській політичній інтерпретації означає на користь Поляків, зазначив виразно, що сей стан „датуєть ся щойно від тогож 1905 р., себто триває не цілих 12 літ“. У світлі об'єктивно-наукової аналізи холмських відносин польський „етнографізм“ сеї країни яєсь дивовижно виглядає. Бо тут стрічаємо ся з етнографічним, мовляв, парадоксом національної чужомовності: себто „Поляків“, що говорять по українськи. Маємо на думці українську людність, котра після 1905 р. перейшла на католицизм, а тим самим з польського боку уважаєть ся польською та про яку Білоусенко зауважив: „Се чисто українська етнографічна маса, але стаючи ся католицькою, вона рівночасно й переважно уважаєть ся польською, хоча заховала весь побут українського життя та навіть українську рідну мову“. Цитую за Плохоцьким: *Chełmszczyzna*, стор. 57.

Отже польський „етнографізм“ Холмщини (зглядно Підляшя) є здебільшого релігійного походження. Але час, коли умовою національної приналежності був релігійний момент зглядно коли національна приналежність утворювала ся під впливом релігійного моменту, є в наш час очевидно політичним анахронізмом і аномалією. На ґрунті спірних вище згаданих провінцій Річипосполитої ся аномалія могла дожити до наших днів і буйно розвинути ся лише завдяки їх трагічній новочасній історії, про що згадувало ся вже вище. Отже відповідальна й демократична політика не повинна робити висновків з неприродних обставин і наслідків кривавої мартирології уніятського населення Холмщини та Підляшя, котре поки-що не знаходить ся в положенню психонаціональної відповідальності. Використовувати під сей час його очевидну національно-політичну непригаманність або макіявелістично змушувати його до якихсь заяв щодо його національної приналежності було-б такою самою політичною несовісністю, як вимушування якихсь зобов'язуючих свідочств від людини, визволеної саме з насильного інтернування в ролі божевільних.

Польська публіцистика рахуєть ся з сею обставиною, коли розходить ся про українські зголошення до холмсько-підляської людности; але вона зовсім ігнорує се, як що розходить ся про власні імперіялістичні забаганки щодо згаданих спірних країн. Красномовний доказ сеї подвійної мірки в питанню, яке цікавить нас тут, знаходимо саме в цитованій розвідці Плохоцького про холмську справу. Квестіонуючи автентичність заяв холмських Українців про відокремлене Холмщини від Польщі, він не без слухности зауважує: „... безглуздем (*niepodobieństwem*) було-б вимагати якихсь актів національно-політичної самосвідомости від населення національно несвідомого“ (ст. 60). Але на другій сторінці згаданої праці він преспокійно закидає Українцям, що вони уважають своїми земляками „ті шари населення, які, хоча українського походження, всеж-таки зовсім свідомо уважають ся польськими“ (стор. 61).

Звідки нараз така національна „самосвідомість“? Чи вона тривка? Не є се скорше патологічною хвилевою проявою релігійного утиску й мучеництва? Історія поневолених народів дає чимало прикладів національних метаморфоз, але вкінці кінців побіджає звичайно національна приналежність на справжнім етнографічним ґрунті, а зверху засимільовані народні шари скорше чи пізніше вертають ся до своєї при-

родної народности. Так само в Холмщині й Підляшю національні відносини прояснять ся й остаточно уложать ся лише згодом в атмосфері вільного політичного й культурного життя, коли щезне на все з життя його населення кривавий привид страшенної релігійної мартирології.

Національно спірні країни вимагають для справжнього свого самоозначення якогось часу, часового віддалення від доби свого поневолення й утиску, щоб їх людність могла вільно віддихнути, зорієнтувати ся й пізнати себе. Лише тоді вона зможе показати своє справжнє національне обличчє. Отже такі країни треба-б на якийсь час національно знеутралізувати, поставити під міжнародну охорону, яка за безпечувала-б їх населенню дійсно вільний й незалежний національно-культурний розвиток. Було-б політичним блудою і обдурюванням спекулювати зараз на них навіть через національний плебісцит. Чи парламентарні вибори не показали (особливо в Галичині й на Угорщині), як чудово можна фальшувати „волю народу“? Чи політична недавня минулість Європи не повчає про те, що й з плебісцитів можна робити величезні швиндлі (напр. наполеонівський у Франції або царсько-боярський в Румунії).

Відповідальні політики, як напр. відомий ревізіоніст Е. Бернштайн, пропонують, щоб такі плебісцити в спірних країнах не відбували ся зараз, мовляв, під туман війни та в зворуховленій її атмосфері, яка знаменито падаєть ся для великих імперіялістичних махинацій, але за кілька літ після її скінчення. Бернштайн пропонує напр. для Ельзас-Льотарингії добу трьох років. У східній Європі, особливо в деяких частинах колишньої Річипосполитої з національною мозаїкою, вельми переплутаною під історичним і культурним оглядом, така свого роду національна „карантана“ майже неминує, бо полагожденне тамошніх національних справ прихашцем і нашвидку спричинило-б незабаром ще гірше й небезпечніше їх загострення або, як тепер иноді влучно про се говорить ся, збалканізувало-б лише східно-європейські національні відносини.

Однаєч Поляки, становище яких до „східних окраїн“ подиктоване здебільша історично-державними й націоналістично-імперіялістичними оглядами, зрозуміло, не хочуть потерпіти з полагодженням спірних їх справ з сусідами, колишніми своїми підданими. Тому їх політичне поступованне під час війни щодо сих справ загалом, а зокрема щодо холмсько-підляської, можна-б було схарактеризувати словами: „лови момент“. Щодо останньо-згаданого питання—се найліпше видко з ролі евакуаційного доказу в їх політичній аргументації з приводу свого „національно-етнографічного“ права на всю Холмщину й Підляшє. В польських писаних останнього часу сеї евакуаційний аргумент відіграє таку першорядну ролю, що мусимо йому тут присвятити спеціальний огляд.

В наведеній вже тут статі „Холмщина сьогодні“ читаємо з цього приводу: „Православне населення майже в усіх селах зараз на початку російського відвороту дістало заклик від попів, аби спакувало своє майно й виселило ся у глибину Росії, де йому уряд мав призначити землю. В праці Васілевського про східні окраїни Річипосполитої читаємо, що селянам предкладали ся цілком виготовлені плани нових осель в естонській, орловській і тверській губернії. Отже сі православні порозпродували своє рухоме майно та худобу й евакуаційними потягами або на возах помандрували далеко на схід. Лишили ся тільки ті, хто з причини родинних зв'язків з католицькою людністю мусів зістати на місці“.

На сю евакуацію православного елемента з Холмщини під час війни покликають ся, як вже зазначено, всі польські публіцисти та часописі, як по сей, так і по той бік фронту. Ось напр. голова ради польського взаємного кредиту у Холмщині з радістю констатує, що перепись населення в сій країні в часі окупації нарахувала лише 3% в ній

равославної людности. „Все католицьке населення — додає — уважаєть ся Поляками“. На його думку віднині нова ера почалась в житті цієї країни з повною безповоротністю. Ми, Поляки — закінчує цитований автор свої міркування — можемо широко бажати, щоб з огляду на братні відносини до українського народу (!) самоозначення Холмщини й Підляшчя відбуло ся через плебісцит. Результат для нас не підлягає сумнівови“ (Пор. статю „Справа Холмщини“ в „Now-ий Reform-і“, 19.7 р., ч. 410). Сі слова дуже характеристичні для польського становища в цій справі, а заразом є цікавими надбком до „братніх“ польських відносин щодо Українців.

На евакуаційний момент покликають ся польські питання й після прилучення Холмщини до України (Пор. напр. відносні статі в „Now-ий Reform-і“, чч. 70, 71, 75). Ми не маємо, як з погляду політичної етики кваліфікувати утворення національно „етнографічних“ станів посідання на евакуаційнім принципі. Але думаємо, що ся евакуаційна методика в нійкім разі не вжаєть ся з основними засадами національного самоозначення та демократичної й раціональної політики загалом. На нашу думку було-б невиваальною абою полагоджувати спірні національні питання, беручи їм увагу непевні відносини, втворені примусовою евакуацією під час війни. Се означало-б властиво закладання будівлі майбутнього міжнародного миру на дуже сипкім ісківім ґрунті звичайної випадковости.

Чейже царизм так само, як евакуував православну людність Холмщини, міг евакуувати значну частину тубільного польського населення Конґресівки, як він виселив напр. примусово в глибину Росії $\frac{5}{7}$ лотиського населення надбалтійських країн і почав ними колонізувати Сибір! Ми хотіли-б знати, якби Поляки дивили ся на те, колиб у згаданім вище випадку німецькі імперіялісти зголосили „етнографічне“ своє право до польських евакуованих країн або колиби вони евакуували польське населення з тих сумежних країн Польщі, котрі з економічно-промислових оглядів німецькі анексіоністи хочуть відокремити від Конґресівки та прилучити до Німеччини.

Се не утопійний привид, але цілком можлива річ, бо німецькій анексіоністичній літературі зовсім серйозно трактують ся справа евакуаційної методи у звязку з проєктованою німецькою колонізацією західних російських окраїн (Пор. про се монографію Челєна: „Політичні проблеми світової війни“, стор. 52). Або як поступити напр. при узглядненню евакуаційної засади з Лотвою, більшість тубільного населення котрої силоміць виселено, наслідком чого німецька більшість стала ся під час окупації як що не більшістю, то дуже великою частиною людности своєї країни? Не слід чейже забувати, що примусово евакуоване населення після війни природно та здебільшого захоче вернути ся до рідної країни, як часто густо вертають ся до дому емігранти з чужини, які обовільно виселили ся з рідного краю. Тому большевицька формула засади самоозначення народів зовсім справедливо признала право участі в національній плебісциті всім членам даного народу без огляду на місце їх побуту, отже й закордонним емігрантам і воєнним виселенцям.

Чейже в польській публіцистиці писало ся чимало під час війни про поверот до рідного краю американських Подляків. Як отже можна потім користувати ся проблематичними результатами примусової евакуації при полагоджуванню пекучих і спірних національних справ? Зі становища демократичної політики й національної справедливости з огляду на тривкість майбутнього миру та спокійного співжиття народів після війни треба як найкатегоричніше відкинути сю евакуаційну методу при полагоджуванню національних справ. Се до її приложення лише роздувало-б подумка національної ненависти й ворожости, було-б кривавим посівом нових майбутніх міжнародних катастроф в роді теперішньої.

Ми скінчили наші уваги з приводу холмсько-підляського питання яке одної з типових форм національної справи взагалі. Зясовано вище не вимагає узагальнюючих коментарів; що найбільше, приводить до от якого висновку: при полагоджуванню спірних національних питань треба мати на увазі не те, що було, могло-б або мало-б бути, але те, що справді є та що неминує буде, себто що лежить в природних напрямках живого розвитку. Іншими словами — вільне життя має бути при сім головним критерієм, а не національний або державний імперіялізм, більш чи менш принадно й гарно причипурений та замаскований! Н. В.

Реалізм в творах Леся Мартовича.

(З нагоди виходу посмертної його повісти „Забобон“).

(Кишень).

II.

В „Забобоні“ стараєть ся Мартович подати нам картину з життя нашої інтелігенції. Священство та наша академічна молодіж підлягла гострій сатири, оскільки слухній, побачимо. Короткий зміст повісти ось такий: В спокійнім дотепер життю „залізного“ правника Славка Матчука настає криза. Він обдурював своїх батьків, що поздавав усі три правничі іспити, предкладаючи їм підроблені свідоцтва. Повість зачинаєть ся тоді, коли Славкови минає термін дволітнього відпочинку й він має вступити до урядової служби. Грижа, що з собою тепер зробити та як се виявити батькам, не дає Славкови жити й він почуває себе в домі батька невольником. Хотів би вирвати ся, та не знає, як і куди, отже жде на спасення. Життєвий досвід навчив Славка ось якої життєвої філософії: коли він чого в життю тішить ся, то опісля стріне його певне якась немила пригода, коли знову надієть ся, що щось певне сповнить ся, то воно станеть ся саме насуперки. І навпаки, коли буде сумувати, то опісля буде веселити ся, коли-ж не буде надіяти ся, то се певно сповнить ся. Так поветала у нього віра в забобон. Уважаючи своє дотеперішнє життя за одну тяжку муку, Славко жде тепер від свого забобону заплати. І вона приходить яко учителька-полька Броня Смажак, в якій Славко залюблюєть ся, заки її ще бачить і яка годить ся вийти за нього, нещасного безіснуютька, заміж. Славко триумфує, його філософія сповнить ся, бо він відтепер вже не невольник, а свобідна людина.

Крім того подає нам автор велику силу епізодів, в яких змальовує характер Славка, а дальше його батька, пароха села Воронич, жінки управителя дібр Крапцьовської, з якою чи властиво яка з Славком входить в свого роду любовні зносини, й інших. Щоб пізнати, наскільки виведені в повісти типи вірні, переведемо характеристику важніших осіб.

Зачнім від о. Матчука, вдача й характер якого в неоднім перейшли й на його сина Славка. З ним знайомимо ся зараз на початку повісти й пізнаємо відразу його сварливу вдачу. Ціле своє життя о. Матчук тільки їсть, не та сварить ся. Сварня є для нього свого роду забавою-шпортом, яким він розриває свою нудьгу, й одиноким способом проявити свою життєву енергію. До сварки приготовляв ся попередю меншею совісно ніж Демостен до своїх промов, які мав виголошувати на атенським ринку. О. Матчук сварить на слугу Івана за се, що не їхав битим шляхом, жалує навіть, що перевертаючи ся, не зламав собі руки, бо тоді щойно мав би добру підставу до довшої сварні, сварить ся дальше з робітниками в полі, при чім чіпаєть ся звичайно тих, які найкраще роблять, бо на господарці, як і всім іншим, цілком не розумієть ся, сварить ся з малою дволітньою внучкою Олею, а навіть в церкві з святим о. Миколаєм, коли йому видало ся, що намальований святий заскулює одно око. Найкращі його спомини злучені з теологією. Наука була там легка; щось знало ся, щось випросило ся, щось вишпах-

рувало ся і йшло. Так представляв собі і студії свого сина правника Славка. На науку глядів, як на засіб осягнення доброї посади, длатого то тільки мрів про широкі, золоті ковчирі сина, якими вже тепер страшив малого пастуха Василька. Коли-ж довідав ся, що син його не має ніяких іспитів, гріз ся передовсім тими золотими ковчирями й тим, що не буде мати чим і Василька страшити. З жалю зачав таки зараз відирати стемплі з підроблених свідоцтв. Подібно, як через 40 літ, а так довго був парохом села Воронич, забував замикати фіртку в брамі від стодоли, так і забував через сей час про всі інші справи крім тих, які торкали ся його жалудка. Інтелектуальний світ для нього не існував.

Його син Славко переїхав ся через гімназію, не винісши з неї ніякого світогляду. Записав ся на правничий факультет тільки для того, щоб можна вдома сидіти. І хоч в дійсності цілими літами нічого не робив, вічно не мав часу й дивував ся, як інші люде знаходять час на читанне книжок і тим подібні річі. Що торкасть ся виконання програми свого щоденного життя, був строгий педант; від кількох літ сходить йому день за днем при одній і тій самій роботі. Коло восьмої години рано будила його мати до кави. Вставав, мив ся, одягав ся та йшов до городу на порганне ямки. Опісля другий сніданок, потім прохід, а опісля обід. При обіді так обідав ся, що не міг від стола рушити ся. Заволікав себе на канану та спав до підвечірку, до якого вставав такий перемучений і заспаний, що не міг взяти ся до жадної роботи, а тільки позівав і ждав вечері, при якій знов обідав ся та йшов зараз спати. Будив ся, правда, вночі, бо не міг спати, пробував навіть тоді учити ся, але якось не йшло; ніч же на спанне, а не на науку. В зимі замість до городу ходив на преферанса або на прохід. Славко був того переконання, що так живуть і інші люде, — так і живуть певно його товариші, одначе, не вважаючи на се, кінчать студії та здають іспити. З того заключає, що тамті здібніші, що їм певно вистарчає що небудь раз прочитати, щоб уже знати, а він знову скінчений туман. Через зневіру у свої власні сили — Славко тратить навіть охоту й відвагу до життя. Він бачить, що власними силами через життя не перебеть ся, і шукає помочи деінде. Фантазує напр. по цілих днях над тим, якби то було гарно, колиб він виграв кілька сот тисяч на лютерії або колиб попав у сухоти, бо тоді нічим не журих ся-б, а тільки лічив ся-б. Його віра в забобон пояснюєть ся його духовим убожеством, а дальше недостатчею волі та життєвої енергії. Він відчуває навіть, що повинен би зайняти ся й іншими справами, от хочби громадськими, — одначе, не знає як до того взяти ся. Славко робить вражінне обмеженої людини, нездатної до ніякої скомплікованої духової праці, й нагадає нам під сям оглядом Акакія Акакієвича в „Шинелі“ Гоголя. Колиж одначе у Акакія Акакієвича є хоч ідеал, який відповідно до його низького умового розвитку містить ся в тім, що він хоче доробити ся теплового, ватового плаща, — то у Славка й сього нема.

Між типами з інтелігенції замітні ще о. Трищин, доносчик і завзятий ворог „масохістів“, син міщанина-шевця, який при виборах, не вважаючи на селянського кандидата, голосує на Поляка, маршалка повітової ради Шубравського, а дальше о. Радович, плитка й обмежена людина, яку інтересує тільки рід і якість пива та преферанс, молодий агітатор-студент Потурайчин і ще деякі, як мати Славка та його сестра Галя, замітна тим, що наслідую манери панни Броні й закидає що другим словом по польськи.

Се були-б типи сучасної нашої інтелігенції в галицькій Україні, що правда, не дуже приманливі. Читач по прочитанню повісті відчуває деякий несмак, щось в роді того, що відчував Пушкин, коли йому Гоголь відчитав перші уступи з своєї повісті „Мертві душі.“ Слухаючи її, Пушкин сердечно смієв ся, а опісля глибоко задумав ся, а коли вже Гоголь скінчив читанне, сказав: „Боже, какъ грустна наша

Россія“. Сумно на нашій галицькій Україні! Бо-ж чи то роду інтелігенцію викуємо кращу долю своему народові? Чи-ж з тими людьми маємо стати до культурного суперництва з іншими культурними народами? Певно, що ні. Насуваєть ся тільки питання, чи ті типи відповідають дійсности. Покійний автор, представляючи нашу інтелігенцію, виїхав в рамках тої сатири, якою малював життя селянина. Ідентичний сарказм довів до того, що виведені особи роблять вражінне швидше карикатур ніж живих осіб. Велика частина нашої сучасної інтелігенції не тішила ся мабуть особливими симпатіями автора й він дотімає її, де трапляєть ся йому сього нагода. Для прикладу згадаю про підслухану Славкою розмову господаря одної з львівських реставрацій з агентом який продавав апарати до штучного висиджування курят. Господарь каже потихо агентови, що йому не треба огрипати апарату, бо він має таких гостей, як он той переїхав туди з ними (показуючи при тім на одного нашого патріота, портрет якого уміщено в календарі „Просвіти“), який приходив точно кожної днини о годині 8-ій увечері й сидить до години 1/2, 12, не рухаючи ся з місця, через що міг би дуже добре вигрівати курята.

Одначе не треба думати, що цілю автора було осміятися нашу інтелігенцію. Се певно ні. Він, який так любив свій народ, в політичне, економічне й духове відродження якого вложив свої найкращі літа, закладаючи по найгірших закутках читальні, січи, крамниці, каси і т. д., пишучи ту повість мав тільки добро свого народу на думці. Сам же автор був нічим іншим, як звагою роду „залізним правником“. Своє правничі іспити здавав через кільканадцять літ (зрештою здав усі з відзначенням), а докторат осягнув щойно в 1914 в 43 році життя. Причиною сього не було одначе лівистів, ані недостатча таланту, але боротьба за кусок хліба та праця на народній ниві. Таких залізних правників було у нас дійсно багато і то почавши від хлопоманства 60-их років аж по нинішній день. Тим саме правникам, що відложили особисті інтереси, а пішли на службу народові, маємо завдячувати се, що народ наш прозрів. До тих правників будуть належати й ті, що брали участь в пропамятній еспедиції з львівського університету, а так само й ті, що були на лаві обвинувачених в процесі 101.

Такі знову залізні правники, як Славко Матчук, є явища у нас виїмкові. Одначе в деїм подібних людеї страчаємо на жаль в нашій інтелігенції ще дуже багато. Умови життя у переважної частини нашої інтелігенції ще дуже бідне й подібні отці Матчуки та Славки, як люде, позбавлені всяких вищих духових інтересів, ще у нас не перевели ся і завдяки нашій національній хоробі, себто загальному лівистству, скоро й не переведуть ся. Поминувши центральну Галичину, тільки по більших містах духова праця сяє та організована, що можна про неї сказати, що хоч вегетувала але зате провінція — то пожаль ся, Боже! Більша част наших товариств має або з часом перебирає виключно казенний характер так, що люде призвичаюють ся до сього що преферанс і пиво се одинокі лучники товариського життя між культурними людьми. А призвичаєнне то друга природа. Отже не диво, що дуже часто працює в повіті один або двоє, а загал спить сном блаженних, з якого будить ся хіба з нагоди обходу Шевченкових вечериць, виборів, загальних зборів якогось з товариств або тим подібних подій, але й то на те тільки, щоб опісля ще твердшим сном заснути, бо мовляв, національний обовязок сповнений.

Для нас Українців національний обовязок сягає одначе дуже далеко. У нас же всюди прогалани, а ми хотіли стати нарівні з іншими культурними народами. Ми хотіли мати велику й гарну літературу, штуку, свої університети, музеї, бібліотеки і т. д., словом все, що ціхує високу культуру кожного народу, але як ми забираємо ся до сього? Правда, багато з того вже маємо, але ще більше нам недостає. Виповнити всі прогалани се задача нашої інтелігенції, задача велика, а робітників мало, бо не всі мають розуміння

важкої задачі. Ми маємо йти стомилевим кроком, а йдемо якодою ліліпутів. Гляньте от хочби на нашу гарну літературу останніх літ, яка вона скупа й мізерна, а застановить ся так само й над причиною сього.

Загляньте до бібліотеки о. Матчука, придивіть ся, що читає Славка, а знайдете відповідь. Се просто скандал, одинокий злібок в історії розвиги розвиги до проявів духового життя нашого народу відносить ся під деяким оглядом цілком пасивно. Книжки, хоч скупа, але друкують ся, але мало їх читають, а ще менше купують. Треба собі запам'ятати, що й до найскромнішої обстанови хати культурної людини належить крім ліжка, бюрка й т. д. так само й бібліотека. Саме з добору книжок заключаємо дуже часто, якого роду духовна атмосфера того дому. А пригляньмо ся бібліотекам наших інтелігентів по селах і містах. Або її цілком нема, як у о. Матчука, або дуже незначна — дещо белетристики та й тільки всього. Отже не диво, що видані ще в 1899 р. 12 перших томиків Видавничої Спільки, друкованих в смішній просто для культурного народу скількості по 1 1/2 тисячі примірників, до нинішнього дня не розійшли ся. А як же має розвивати ся письменство, коли нема для кого писати або видавати. Бібліотека для інтелігента, що живе на селі чи в містечку, се важне, дуже часто одинокое духове пристановище, духова розривка, одинокий контакт з інтелектуальним світом. Покійний автор бачив яку аномалію, а розуміючи задачу інтелігенції дуже високо, хотів її звернути на иншу дорогу. Він хотів збудити в ній інтерес до вищих духових змагань (представляючи нікчемність патентованої псевдоінтелігенції враз з її духовим убожеством). Особи в повісти подобають, правда, більш на карикатури ніж на дійсні особи; справедливо, але чи знову сього роду гнилі колоди, що тільки йдуть та поть, не є карикатурами людей?

Насуваєть ся ще одно питання. Звідки беруть ся у нас того роду типи чи то подібні їм? Причиною сього є духовий занепад, а в першій мірі домашнє та шкільне вихованне. В наших школах учать, беручи на загал, багато, одначе система є того роду, що ученики виносять зі школи дуже слабкі відомости. Молода людина виходить з гімназії чи з учительської семінарії формально зрілою, а в дійсности духово нерозвинутою, і по більшій часті нездатною до самостійної праці. Багато людей усуває ті недостачі на університеті, в академічних товариствах і просвітних кружках, а хто знову запахаєть ся на село, а таких у нас вже з чисто матеріальних причин дуже багато, — сей позбавлений всякого духового проводу. Духово сильні одиниці не пропадають, але зате слабші попадають дуже скоро в зневіру й видіють. Звідси й беруть ся Славки Матчуки.

Яко контраст до життя інтелігенції — виводить нам автор чудові картини з сільського життя. Село Вороничі — се одно з найбільш опущених сіл Галичини й то як під духовим оглядом, так і моральним. Але ми бачимо власними очима, як і там доходить вже промінь світла, як і там закладаєть ся вже читальня та крамниця, а правиборець не дає себе заманити стокороновими банкнотами, тільки голосує на народного кандидата. Типи селян — се портрети змальовані рукою дійсного артиста. Тут почувас себе автор свободнійше, тим-то і дає живіші картини. З психологічного навіть боку та половина повісти стоїть дуже високо. В добу нашого селянина яко людини стоїть автор дуже глибоко. Гляньмо, як представив нам автор сільського злодія Грицька. Горбатий Грицько, свідомий того, що він природою фізично цілком упосліджений, одначе має ті самі почування, як і кожда инша людина. Він же людина й хотів би між людьми жити. Одначе громада елімінує його з свого середовища, а навіть сільська повія Варвара не хоче вийти за нього заміж. Він подобає на Франца Моора в „Розбійниках“ Шіллера, — тільки, коли той доходить свого людського права підступом

і насильством, сей усуваєть ся добровільно з людського середовища й вішаєть ся. Грицько се не тільки тип галицького селянина, але загальний тип.

Так само дуже вірно змальований тип панотцевого слуги Івана. Робив, коли та як хотів. Докоряти за се йому ніхто не важив ся, бо був ненависний та завжди чогось лютий. Подобав на вола, що коле. Буцім спокійно пасеть ся, а на кожного прохожого фукне й рогом замахнеьт ся. Кождий рух його тіла промовляє: уступись, бо вдарю. Не стерпів нікому, а навидів тільки Славка, бо сей до нічого не мішав ся.

Діяльоти селян ведені тим способом, що читачеви видаєть ся, що автор переповів їх з стенографічних записок, які мусів колись поробити, — прислухуючи ся подібним розмовам.

Стільки про „Забобон“ Мартовича. Тим і кінчу. Додам лишень загально, що оповідання Мартовича надають ся дуже на лектуру для старшої шкільної молодіжи, а так само й до відчитування на читальняних сходинах. Вже сам їх природний гумор змушує читача до уваги.

Др. Лука Мшуга.

Вісти.

Українське Правительство до полонених-Українців. До всіх Українців-полонених! Наказ. Іменем Української Народної Республіки та її Правительства—Ради народніх міністрів наказуємо всім Українцям-полоненим стати на покликанне негайно в ряди зорганізованої української армії для оборони нашої держави від нападу грабуючих Рідний Край чужинців. Хто в сей тяжкий і грізний час нашого народу час буде вати ся або відмовить ся боронити свою землю, — буде уважати ся зрадником і не буде допущений на відновлену й оборонену землю українського народу. Сей наказ вступає в силу з днем його оголошення. Всі ті полонені, яких Українське Правительство за посередництвом німецьких властей до сього покличе, мусять негайно виконати його. За українську мирову делегацію Микола Любинський (Вільне Слово з 2/III).

Українська делегація на мирові переговори видала до громадян України такий поклик з приводу німецької помочи Українській Народній Республіці: До всіх громадян Української Народної Республіки! Наш стомлений війною край так довго дожидав ся миру й нарешті ми підписали той довгожданий мировий договір. Але радісна вістка не принесла мира нашому народові! Російські большевики, розігнавши всеросійські Установчі Збори, йдуть війною проти українського робочого люду, проти українських селян, робітників і козаків, проти українських соціалістів. Через нашу північну границю нападають підкуплені банди червоногвардійців на наш край і зеднують ся з покинувшими фронт російськими салдатами та випущеними з тюрем арештантами. Під проводом досвідчених бувших поліцаїв і жандармів вривають ся вони в міста, розстрілюють найкращих синів нашого краю, накладають на людей великі податки й кидають знищене місто, щоб шукати нового грабунку. Потім ідуть вони на села, забирають у селян коней, худобу і хліб, а тих, хто не хоче давати, вбивають. Руїна лишаєть ся після них на нашій землі. Нарешті розлючена банда кацапів дійшла до самого серця України, до міста Києва, і, вівравшись туди, вчинила нечувані насильства, а саме місто половину зруйнувала. Українська Центральна Рада, котра весь час обороняла інтереси робочого люду, примушена була виїхати з дорогої для всіх столиці. Дальше терпіти такого насильства не можна! Всі ми мусимо стати на оборону Рідного Краю! Для того, щоб скорійше вигнати розбишак і дати лад та порядок нашому краю, призвали ми німецьке військо допомогти нам у сій роботі. Разом з німецьким військом іде до нас свіжа українська армія, зложена з наших полонених

братів, котрі так довго чекали на поворот до Рідного Краю. Віднині Пімці вже не вороги нам і ми кличемо всіх громадян Української Народньої Республіки, спокійно й довірливо стрічати німецьке військо і ставати разом з ними до оборони Рідного Краю від кацапських, розлючених, підкуплених банд! Хай живе Українська Народня Республіка! Хай живе Українська Центральна Рада! Хай живе Рада народніх міністрів! Українська мирова делегація: Олександр Севрюк, Микола Любинський, Микола Левітський (Вільне Слово з 27/II).

Мирова делегація в Берестю вислала до „Вільного Слова“ таку телеграму: До українських офіцерів і солдатів! Мирова делегація Української Народньої Республіки закликає в імені Українського Правительства всіх полонених офіцерів і солдатів поставити себе до розпорядження Української Центральної Ради, щоб тепер після підписання почесного й демократичного миру визволити свій Рідний Край — Україну від анархії, яку ширять большевицькі банди. Для сієї цілі творять ся з полонених Українців здисципліновані відділи. Мирова делегація в Берестю. (Вільне Слово з 16/II).

Від організації „Вільної Народньої Просвіти“ полонених в Рінгшторф. Ми шлемо щирий привіт від усієї нашої душі тим нашим братам, які борють ся за свободу й рівність, і бажаємо ми вам, наші брати, великого успіху в боротьбі за Матір Україну. Ми, як Українці, раді хоч зараз стати в ряди з вами й побороти ся за кращу нашу долю і не тільки допомогти матеріально, а й своєю силою. Хай живе

Українська Центральна Рада, хай живе вільний український нарід і всі народи, які мешкають на Україні, хай живе Українська Народня Республіка.

А ми, як Великороси — члени сієї організації, також шлемо вам щирий привіт і бажаємо, щоб ваша дорога праця не пропала даром, щоб за вашим прикладом, брати Українці, ми — Великороси — по повороті в рідний край не тільки не пішли проти вас, брати Українці, а й допомогли вам будувати Вільну Українську Народню Республіку. Хай живе вільний український нарід на многая літа. Бувайте здорові. Ваші брати й товариші. Підписи 8 Українців і 3 Великоросів.

Свято Шевченка в таборі полонених в Гредіг відбуло ся 23 й 24 лютого. Се свято було звязане з святом державного відродження України та з прощанням деяких товаришів, які покинули табір, щоб присвятити свої сили теперішній власній справі нашого Рідного Краю. На скромні сили маюлого українського гуртка випало свято величю. Реферат про Шевченка виголосив полон. уч. Пшеничний. Хор відспівав під управою буквинського учителя Подара декілька пісень, а драматичний гурток виставив під режисерством тов. Галая один акт з „Назара Стодолі“. З декламаціями виступали тт. Скубицький і бук. уч. Осип Безпалко. Свято було навіяне святочним настроєм, який дійшов до ентузіазму при піднесенню вінка до портрета Шевченка. Українці-полонені з II табору прибули з великим вінком, з українськими відзнаками та прапорами в поході. Оце свято було також кульмінаційною точкою освідомлюючої праці, яку вели вище згадані товариші між полоненими. На свято прибуло багато полонених Москалів, австрійські офіцери з полковником на чолі та відома зі своєї діяльності в справі полонених графиня Ревертера.

Свято Української Народньої Республіки у Гмінді. Дня 10 марта 1918 уладжують всі українські товариства й організації в таборі в Гмінді велике свято Української Народньої Республіки при ласкавій співучасті пп. Олександра Носалевича, артиста — співака німецької опери в Празі й Богдана Бережницького, артиста — челіста і віртуоза. Свято розпочали філіяльні читальні „Просвіти“, а саме читальня ім. Франка й ім. Шевченка своїми народніми концертами дня 8 марта о 7 год. увечері. Дня 9 марта відбув ся концерт шкільної молодіжи народньої школи, учительської семінарії і гімназії. Дня 10 марта о год. 9 рано. богослуження в таборній церкві, о 10 маїфестаційний похід головними вулицями табору з оркестрою і промовою одного з послів. О год. 7 увечері в театральній залі святочний концерт.

Друкарська помилка. В ч. 9 на стор. 124, 2 шп., 22 рядок здолу замість „Гіршлера“ має бути „Гіртлера“.

Хто хоче певно та скоро інформувати ся про події в Українській Народній Республіці, той мусить читати щоденник

Виходить що дня рано. **Діло.** Видає: Вид. Спіл. „Діло“.

Наших читачів і прихильників просимо приєднувати „Діло“ нових передплатників, бо тільки таким способом може часопись удержати ся і поступити вперед в області інформаційних вимог.

Місячна передплата виносить 5 К., чвертьрічна — 15 К., піврічна — 28 К., річна — 56 К.

Редакція й Адміністрація: „Діло“, Львів, Ринок, ч. 10.

Зміст: Шевченків „Заповіт“ і Україна. — Полонений М. Капельгородський. У великі дні. М. Грушевський. В сімдесяті роковини кирило-методієвської справи. — Полонений М. Капельгородський. У вінок Леніну. — Митрополит з Україною перед парламентами центральних держав. — Маровий договір з Росією. — М. Троцький. Народ і армія. — А. Бабюк. Українські Січові Стрільці на Україні. — Н. В. З приводу холмської справи. — Др. Л. Мишуга. Реалізм в творах Леся Мартовича. II.—Вісті.

Видає і відповідає за редакцію Микола Троцький — з друкарні Адольфа Гольдгавзена в Відні.

**Купуйте дешеві й загально-доступні видання
Союза визволення України:**

	к.с.
1. В. Антонович. Хмельниччина в повісті Г. Сенкевича . . .	—40
2. М. Богданович. Білоруське відродження . . .	—40
3. Іп. Бочновський. Фінляндія та фінляндське питання . . .	120
4. Вяч. Будзиновський. Як Москва виждала Україну . . .	—60
5. М. Возняк. Наша рідна мова. З 18 портретами . . .	—20
6. Памяти Івана Франка. Опис життя, діяльності й похорону. Завдяв М. Возняк. З 12 малюнками . . .	1—
7. Вол. Гнатюк. Національне відродження австро-угорських Українців (1772—1880 рр.) . . .	—80
8. Вол. Гнатюк. Українська народня словесність . . .	1—
9. Prof. M. Hruschewskij. Die ukrainische Frage in historischer Entwicklung (Ukr. справа в історичнім розвитку) . . .	—50
10. Проф. М. Грушевський. Як жив український народ . . .	—50
11. М. Грушевський. Якої автономії і федерації хоче Україна . . .	—40
12. В. Дорошенко. У відповідь напасникам . . .	—50
13. Вол. Дорошенко. Українство в Росії. Найповніший час. З численними портретами . . .	120
14. Памятнова книжка Союза визволення України з 103 іл. Ціна 250 опр. прим. . . .	370
15. О. Кириленко. Українці в Америці . . .	—50
16. В. Короленко. Як упала царська влада в Росії . . .	—60
17. О. Кобець. В Тарасову ніч. З образками . . .	—50
18. О. Кобець. З великих днів. З образками . . .	—50
19. М. Кордуба. Північно-західна Україна. . .	2—
20. Др. І. Крип'якевич. Українське військо. З малюнками . . .	—40
21. Dr. E. Lewuskyj, Galizien . . .	—60
22. Др. Е. Левицький. Листи з Німеччини . . .	—80
23. Др. М. Лозинський. Галичина в життю України . . .	—60
24. М. Лозинський. Іван Франко. З портретом Ів. Франка . . .	1—
25. Др. М. Лозинський. Михайло Павлик . . .	—40
26. Др. Осип Назарук. Слідами Українських Січових Стрільців. З малюнками . . .	350
27. Ів. Павлюк. Просвітна справа на селі . . .	—60
28. Др. Іван Пулюй. Ukraina und ihre internationale politische Bedeutung . . .	—80
29. St. Rudnyuskij. Ukraina. Land und Volk. Br. 10— в полотні . . .	12—
30. О. Скоропис-Іолтуховський. Значінне самостійної України . . .	—20
31. Проф. С. Томашівський. Церковний бік української справи . . .	—30
32. М. Trotzkyj. Die ukrainische national-politische Bewegung . . .	—50
33. М. Троцький. Литовці . . .	—40
34. М. Троцький. Як прийшло в Росії до революції . . .	—60
35. V. Shoma-Dovskij. Ukraїna i Ukraїnci (по хорватськи) . . .	1—
36. Др. Л. Цегельський. Русь-Україна і Московщина-Росія . . .	—80
37. Др. Андрій Чайковський. Петро Конашевч Сагайдачний . . .	—40
38. Чужинці про українську справу . . .	—40
39. Т. Шевченко. Кобзарь. 2-ий випуск . . .	1—
40. Проф. І. Шишманов. Роля України в болгарськім відродженню . . .	—20

Набувати можна отсі всі книжки в Адміністрації видань Союза визволення України. Wien, VIII., Josefstädterstr. 79, II. St., T. 6.
На заманне висилаєть ся поштовий чек ч. 107.090.

ВІСТНИК

ПОЛІТИКИ, ЛІТЕРАТУРИ Й ЖИТТЯ

Виходить що неділі. — Менших рукописей не звертаєть ся.
Адреса: Wistnyk, Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 6.
Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090

Передплата: річно—20 К., 10 карбованців; піврічно—12 К.,
6 карб.; квартално—6 К., 3 карб. Ціна поодинокого числа
50 сот., 50 шаг. Зміна адреси 50 с., 50 шаг.

V рік. Ч. 11.

Відень, 17-го марта 1918.

Ч. 194.

Самостійна Україна.

Очищення України від большевицьких банд і відбудовування державного ладу в ній, нарушеного большевиками, посуваєть ся швидко наперед. По приверненню нормальних відносин на Україні мають зійти ся Українські Установчі Збори, які мають розв'язати питання величезної ваги про те, чи бути Україні цілком незалежною державою, чи зробити ся частиною російської федеративної республіки. В четвертій універсалі Української Центральної Ради з 26 січня 1918 р., яким оголошено незалежність України, говорить ся між иншим, що „для того, щоб ні російське правительство, ні яке инше не ставило перешкод Україні в установленню бажаного миру, для того, щоб повести свій край до ладу, творчої праці, закріплення здобутків революції і нашої волі, ми, Українська Центральна Рада, оповіщаємо всім горожанам України: Віднині Українська Народня Республіка стає самостійною, від нікого незалежною, вільною, суверенною державою українського народу.“

Коли одно з важних завдань Української Народньої Республіки, а саме заключення миру з центральними державами вже виконано, инші зазначені вище завдання незалежної Української Народньої Республіки вимагають для свого переведення довшого часу, а зглядно є взагалі постійного характеру. Таку можна мати певність, що обговорення справи української самостійности на Установчих Зборах матиме більш формальне, юридичне ніж річезе значіння. Установчі Збори певно просто затвердять проголошення України самостійною державою. Центральна Рада, вибрана на такій широкій основі, що голос її треба уважати справжнім голосом українського народу; на Установчих Зборах зійдуть ся представники тогож самого українського народу й немає жадної причини припускати, що вони будуть мати инший погляд на самостійність Української Народньої Республіки, як Центральна Рада. Події на Україні, що відбули ся по оголошенню української самостійности, могли скріпити лише самостійницькі течії, а ні в яким разі не причинити ся до спопуляризування федеративної злуки з Московщиною.

Короткий час деякого роду федеративної злуки України з Московщиною між упадком правительства Керенського та проголошенням державної незалежности України дав, правда, може в дуже грубій формі, зразок майбутніх „федеративних“ відносин між Україною та Московщиною. Мирний час і привернення нормального ладу змінили б може форми, але ледви чи змінили б значно істоту українсько-російських відносин. Большевицькі розбишадства на Україні можна, правда, в деякій мірі віднести на карб воєнного часу й революції, але вмішування у внутрішні відносини української нації, підбурення темних мас проти національної інтелігенції, цькування одної групи населення на другу, використування російських кольтоністів і українських ренегатів

проти національно-державних органів України й нарешті утворення харківського правительства — се все є вже старими справжньо-московськими засобами історичної боротьби Москви проти України. І оскільки федерація може відкрити шлях для такої господарки Росіян на Україні, кождий Українець на Установчих Зборах буде бороти ся рішуче проти якоїсь форми федеративної злуки з Росією. Партийна боротьба в Росії прибрала такі дикі хаотичні форми й така далека від якогось кінця, що заключати якісь державні договори з Росією тепер є взагалі майже неможливою річчю, як се показали німецько-російські мирові переговори.

Поворот реакції в Росії покаже й національним меншостям на Україні, що про якусь федеративну злуку з Росією не може бути й мови, але й перемога соціалістичних чи ліберальних партій небагато змінить стан річі. Большевики є як найрадикальнійшою російською соціалістичною партією, і то не лише в соціальних, а й в національних питаннях. І ся партія большевиків, яка урочисто проголосила волю самоозначення народів і якій Україна помогла в боротьбі проти Керенського й кадетів, показала в своїм поході на Україну таку силу безоглядного хизацтва й націоналістичного централізму, що всяка злука з Московщиною мусить здавати ся Українцям найбільшим лихом. Всі російські партії по черзі показали, що російській нарід, який століттями при звичаїв ся панувати над недержавними націями Росії, абсолютно нездатний до федеративного державного співжиття з иншими народами, а найменше з Українцями. Характер же народу або, ліпше сказати, його провідних верхів міняєть ся так повільно й залежить від так багатьох умовин, яких наперед передбачити не можливо, що з сям при розв'язанню питання про самостійність Україні взагалі нема чого рахувати ся.

Державна самостійність якоїсь нації є таким дорогоцінним скарбом, що віддати хоч найменшу частину його можна хіба за ціну зеднання всіх членів нації в її державних межах. Національно-державній самостійности дорівнює при деяких умовах лише національна єдність, але оскільки в межах Української Народньої Республіки зеднано майже всіх Українців, що мешкали в старій Росії, то й сей момент тут в рахунок не входить. Абсолютна державна незалежність нації має при сучаснім соціальнім ладі таку високу вартість, що до неї просують навіть нації, порівнюючи з Україною, чисельно малі. Історія останніх десятиліть принесла кілька прикладів розпаду державних єдинець на їх складові національні частини. Швеція і Норвегія розірвали державні звязки, які лучили їх протягом довгого часу. Болгарія і Сербія відірвали ся від Туреччини, не зважаючи на те, що в ній лишало ся аж до 1913 року ще багато членів сих націй. Навіть мікроскопійна Альбанія показала деяке змагання до державної самостійности. Натомісь історія останнього часу

не знає федеративної злуки двох національно-державних організмів.

Світова війна збудила цілий гураган національно-самостійницьких змагань, яким навіть в незначній мірі не може дорівнювати змагання до якоїсь федеративної злуки, пробуджене в деяких краях бувшої російської держави. Евентуальну федеративну злуку України з Доном, Кавказом, Кримом і т. д. могла-б виправдати потреба боронити ся проти будучих заборчих плянів Московщини, але таж сама потреба тим більше виключає можливість федеративної злуки між Україною і Московщиною.

З господарської точки погляду федеративна злука України з Московщиною може мати й добрі й лихі боки, в докладний розгляд яких ми тут не можемо вдавати ся. Але господарські вигоди федеративної злуки з Росією можна досягнути в деякій мірі і шляхом відповідних торговельних договорів, не наражаючи себе одночасно на згадані вище небезпеки національно-політичного характеру.

Коли українсько-московська федерація могла-б мати дуже злий вплив на внутрішні національно-політичні відносини України, безмірно більше могла-б вона пошкодити заграничній політиці Української Народньої Республіки. Мирові переговори в Берестю показали поперше, що колиб Росіяне мали силу, то ніколи не допустили-б до самостійної заграничної української політики, яка відповідала-б інтересам Української Народньої Республіки, а подруге, що інтереси України й Московщини в сфері заграничної політики можуть бути, а під деякими оглядами й будуть напевне цілком протилежні.

Наслідком заключення мира в Берестю Росія втратила на заході й півдні величезні простори земель з неросійським населенням, але територія, населена самим російським народом, творить ще таку велику державу, що російська політика реванжу по війні має досить велику основу для найбуйнішого розвитку. Коли держави антанту стримають ся від політики піметти супроти Росії та здержать або бодай не дадуть далеко розвинути ся походови Японії в Сибіру, то відновлення почвірного порозуміння по війні з усіма його заборчими плянами дуже імовірно. Колиб Україна опинилась в федеративній злуці з Московщиною, вона мусіла-б хоч нехоч брати участь у войовничих плянах будучого антанту й тим самим підкопувати незалежність і добробут власної держави.

Власні-ж інтереси України тягнуть її в цілком инший бік. В світовій війні Україна не втратила жадного клаптика своєї національної території, отже всяка політика реванжу є їй чужою. В боротьбі за свою національно-державну незалежність Україна мусіла оперти ся о центральні держави й дальші дружні відносини з ними можуть лише скріпити її незалежність. В межах Австро-Угорщини мешкає значна не лише своїм числом, а й головню ступнем національного розвитку частина українського народу. І чим дружнійші будуть відносини між Україною і Австро-Угорщиною, тим тіснійшим зможе бути національне співробітництво обох частин українського народу.

В Берестю Україна заключила з центральними державами ряд торговельних договорів, які послужать основою найтіснійших економічних зносин між Українською Народньою Республікою та її західними сусідками. Для розвитку сих зносин українське правительство повинно мати як найбільшу волю рухів, значна-ж різниця інтересів у митовій політиці між центральною Росією і Україною виявила ся вже надовго перед війною і сильно спиняла розвиток сільського господарства на Україні. А федеративна злука згаданих держав сильно обмежила-б волю України і в сфері заграничної торговлі.

Таким робом гасло самостійної України, виставлене найкращими представниками української демократії супроти старої Росії, повинно лишити ся непорушним і супроти

теперішньої Московщини, і се гасло треба підносити тим вище, чим більше теперішній російський хаос відкидає Москалів до стану старої реакційної Росії. *М. Троцький.*

Події в Києві.

(5—8 лютого н. ст. 1918 р.).

Перед 4 лютого н. ст. здавало ся, що спокій от-от має запанувати й звичайне життя вернеть ся до стрівоженого міста. Одначе події несподівано повернули ся в инший бік. 4 лютого загреміли перші постріли зза Дніпра від Дарниці, куди прийшло свіже большевицьке військо Муравйова з панцирним поїздом та важкою гарматою. Проте і того і другого дня ситуація ще була неясна для київської людности: далекі постріли гучно лунали, зрідка рвали ся набої, але Києане вже звикли до сього і життя потроху набірало звичайного темпу. 6 лютого зранку ще було досить спокійно і тільки з полудня загреміла справжня канонада по всьому місту. Найстрашніше місце, крім Печерська й Липок, було на Старім Місті, в районі Володимирської та Підвальної улиць, де раз-по-разу падали й рвали ся тяжкі набої, сіючи смерть, руїну й спустошення і той невимовний жах, коли люде просто божевільють, не знаючи, що почати й де рятувати своє життя. Цілий день і цілу ніч на 7 лютого, а також і увесь день 7-го до ранку 8-го лютував справжній ураганний вогонь. По ночах зловісно червонили небо й мертве місто численні пожежі, що займали ся по всіх частинах Києва. Людність цілком тратила голову й, позабравши ся у найпизнішій поверхи, льохи, підвали тощо, прислухувала ся з жахом до вибухів, що рвали ся по хвилину, скрізь настагаючи свої жертви. Ніяким пером не списати того, що творило ся тоді в місті. Люде, що побували на справжній війні, оповідали, що навіть на позиціях не було такого пекла. Перви у всіх були такі напружені, що всякий бажав кіпця, нехай який він буде, аби кінець.

Ясно, що під таким ураганим огнем місто не могло вдержати ся довго, особливо, коли делегація від міської думи не добила ся замирення. Справа йшла вже не про те, щоб оборонити Київ, а хоч рятувати його від руїни, яка ставала вже не погрозою, а страшною дійсністю, особливо тоді, як на залізничій лінії зявились панцирні поїзди й на місто з усіх боків летіли гарматні набої. Задля рятунку міста треба було полишити оборону й вночі 8 лютого українське військо вийшло з Києва дорогою на Святошин. З військом покинуло столицю України і Українське Правительство та члени Центральної Ради.

8 лютого увесь Київ був уже в руках большевиків і наступала нова совітська власть. Канонада вщухла, але іноді ще кілька днів лунали гучні постріли, особливо біля колишнього царського двірця та в Маріїнським парку: то триумфували переможці й творили суд і розправу над випадковими жертвами й ті останні дні забрали чи не більше жертв ніж попередні дні завзятого бою. Взагалі-ж числа всіх жертв, отої ціни крови, яку заплатив Київ за ці страшні дні від 29 січня до 12 лютого, не можна подати навіть приблизно, і хіба вже згодом виявить ся, скільки і за яких обставин полягло людей у тим нечуванім побойовищі, ареною якого стало мільйонне місто.

По вулицях скрізь сліди руїни й спустошення. На кождім ступні око стрічає обвалені мурі будинків, чорні згарища (між иншими бувший дім Грушевського на Паньківській вул.), величезні діри,—там падали набої від тяжкої гармати, руйнуючи все кругом. Є будинки, в яких видно десятки слідів. Є величезні райони, де не лишило ся жадної цілої шибки. По парках і скверах іноді цілими покосами лежать велетні дерева... Немов якась величезне стихійне нещасте прокотило ся над Києвом, а сліди його лишать ся на довгі-довгі часи, будячи жах навіть серед людей, що самі не пережили чорних днів у січні-лютім 1918 р.

За „Новою Радою“ з 17/II н. ст.

Накази і заходи совітської влади.

Перші заходи нової влади були направлені головним чином на видавня наказів, які мали своїм завданням хоч трохи заспокоїти задіяних мешканців Києва і вказати ті принципи, якими керуватиметься нова влада в своїй діяльності.

Так 11 лютого по вулицях Києва здійснено наказ по арміях No. 14 за підписом головнокомандуючого Муравйова (бувний жандармський офіцер. Ред. Вістника), в якому була заява, що на Україні утворилася нова влада в особі народного секретаріату і в городі — совіту робочих і солдатських депутатів та воєнно-революційного комітету.

„Сю владу — сказано в наказі, — ми несемо з далекої півночі на вістрях своїх штиків і там, де її встановлюємо, всемірно підтримуємо її силою сих штиків і моральним авторитетом революційної соціалістичної армії“.

Далі сим наказом категорично заборонялись, починаючи від 10 лютого, самочинні труси, арешти і самосуди. Право трусів і арештів надавалось воєнно-революційному комітету в особі громадського комісара Чудновського, який переводить свої розпорядки через командуючого 2-ю армією Ремйова та коменданта Києва Гулька. Охорону ладу і спокою в м. Києві доручено червої гвардії.

На засіданні 9 лютого воєнно-революційний комітет постановив закрити „Кієвлянинів“, а в його друкарні друкувати „Ізв'єстія кієвського совіта робочих і солдатських депутатів“; друкарню Центральної Ради і Кульженка оповістити власністю совіта. Разом з сим видано накази до встановлення у Києві твердого революційного ладу. Всі магазини, театри, кінематографи, всі торговельні й промислові інституції повинні бути негайно одчинені.

Щоб прискорити постачання Києву хліба й фуражу, пошлано 70 агітаторів на села, а мешканцям наказано писати листи на села своїм рідним та знайомим, що хліб потрібний не для буржуазії, а для робітників. Крім того для направи поруйнованих будинків і взагалі шкоди від обстрілу Києва наказано рекуїрувати всі запаси скла і будівельних матеріалів.

Городському голові д. Рябцову наказано під погрозою кари в 100.000 карб. в 24 години забрати з улиць Києва трупи забитих і розстріляних.

Щодо фінансових справ — наказано визнати недійсними українські гроші (кредітки в 100 карбованців) і купони 2-ї державної позички.

10 лютого вийшов циркуляр, яким Центральну Раду і Генеральний Секретаріат оповіщено скасованими. „Представники Центральної Ради і так званого Генерального Секретаріату, — сказано в циркулярі — що перекарсались у „народних“ міністрів, разом з ватагою гайдамаків та вільного козацтва втікли з міста, залишивши у справах сліди карної діяльності. Всі колишні генеральні секретарі і зокрема штабс-капітан Шаповалов і його помічник Штефан будуть заарештовані і за свою злочинну політику, направлену проти влади народа, віддані до воєнно-революційного суду. Віднині всі представники так званої Центральної Ради для громадян України повинні являтися лише карними злочинцями, яких треба негайно затримати і віддати під суд. Кожен, хто переховує тих злочинців, а тим більше той, що намагається за ними урядову владу, підлягає суворій карі яко зрадник вітчизни і революції“.

Влада Генерального Секретаріату перейшла до народного революційного секретаріату в складі таких народніх секретарів: внутрішніх справ Е. Бош; військових справ Ю. Коцюбинський; фінансів В. Ауссем; освіти В. Затонський; земельних справ Е. Терлецький; пошти і телеграфів Мартинов; діловод Лончинський.

Представником при петроградському уряді призначено В. Затонського.

Сей новий уряд постановив усе майно колишнього Генерального Секретаріату і Ц. Ради Народної Республіки, а

також і все майно членів Ген. Секретаріату й міністрів і всі доходи від цього майна сконфіскувати.

До Києва переведлись із Харкова всі харківські совітські секретарства з центральним виконавчим комітетом на чолі. Сі секретарства розтапувалися в помешканнях колишніх міністерств Центральної Ради. Більшість служачих міністерств прийшла на роботу і висловила бажання працювати з новою владою. Майже всіх їх, — як кажуть „Ізв'єстія кієвського совіта робочих і солдатських депутатів“, — прийнято на службу й полишено на посадах.

Центральний виконавчий комітет міститься в помешканні Педагогічного Музею, де відбуваються засідання. Там само міститься й канцелярія комітету.

(„Нова Рада“ 1918, ч. 14 з 17/II н. ст.).

Лист без конверта.

До „командуючого українським військом“ та „народного секретаря“
Юр. Коцюбинського.

Пане Коцюбинський!

Серед імен, власники яких нахвалялись обернути Київ — се серце України й красу землі нашої — в руїну, зробити з його купу гною й грузу і почасти нахваляки свої справдили, — одне імя спинає на собі увагу, од одного найбільшим жахом віє. Се ваше, пане Коцюбинський, імя. Морально нам байдуже, що робили з Київом ваші товариші. Але неоднаково нам, що серце України в залізних лещатах здушила людина, яка носить прізвище — Коцюбинський.

Се прізвище вся Україна знає. Знає, як великого художника і великого громадянина разом, що служив Рідному Краєви не тільки своїм майстерним пером, а й владучи в гурті з іншими працівниками цеглину за цеглиною на будинок відродження вільного українського народу. Своїм широким серцем він отхеміює болю трудящого люду, він пережив з ним найтяжчі, найтемніші часи, пережив і початок воскресення й на той світ пішов з твердою вірою, що встане правда, встане воля і з ними й рідна Україна та великий народ український встануть до нового життя. Надії сі були справдилися. Воля справді засяла вже буда під українським небом. І от приходять люде, що сю волю знов кладуть у домовину й важке віко пудовими набоями прибивають. І між ними — людина з прізвищем Коцюбинського, славного батька виродиний син...

Пане Коцюбинський! Я знав і любив вашого батька. Я щиро оплакував його дочасну смерть. Я кинув свої квітки на його могилу. Але я, не вагаючись, кажу: яке щастє, що він помер, як добре, що очі його не бачили й уші не чули, як син Коцюбинського бомбардує красу землі нашої й кладе в домовину молоду українську волю! Доля зглянулась над ним і зробила сю полегкість, хоча кістки його напевне перевернулись в могилі над Десною — і Десна принесє ще до старого Дніпра і під зруйнований Київ ті криваві батьківські сльози і прокльони, яких не може не послати ота забута вами й дорога нам могила.

Та се сантиментальність, пане Коцюбинський, і за се прошу мені вибачити. Не до лиця нашим лютим часам сантиментальности. Я про инше хочу з вами говорити.

Ви — командуючий українським (?) військом; я тільки рядовий український письменник. Ви — людина, що в своїх руках держите — чи на довго? — життя і долю мільйонів людей; я один з тих мільйонів, може один з призначених на страту, якого з вашого наказу можуть що-хвилини послати на смерть ваші полигачі. Ви тільки починаєте свою життєву путь; я може її вічаю... нас ділять прірва, безодня нескондима, яка тільки не може ділити большевика від старого соціаліста, що не раз звідав царської тюрми та жандармських оцеплянів. І проте я не задрю вашій силі й не продрямлю її на мою несилу; і проте я не хочу починати своє життя вашим

способом, як не бажаю вам кінчати його може призначеним мені. Не бажаю, бо се було-б полегкістю за нечуване діло, що тяжить на вас, а полегкості — скажу по щирости — вам я зичити не можу. Єсть учинки, пане Коцюбинський, яких нічим ні одкупити, ні спокугувати й за які опрощення не може бути. На вас лежить тавро таких учинків.

Не буду вам, пане Коцюбинський, нагадувати, що виховано вас, по смерті батька вашого, громадським коштом, що на український гріш, на ту тяжко загорьовану удювину лепту ви, пане Коцюбинський, здобули свої переконання: се теж сантименти, які не лицюють нам тепер в дні божевілля й жаху. Не говоритиму також і про ваші способи політичної боротьби: про них можна-б сперечати ся, як і про всякі способи. Але ось не сантименти вже і не такі справи, про які можна сперечатись. Десять день міліонове місто, місто беззбройних та беззахистних дітей, жінок і мирної людности, конає в смертельному жаху. Десять день смерть літає над головами неповинних людей. Десять день творять ся такі страхи — я їх бачив, пане Коцюбинський! — од яких божеволіють люде. Десять день конає українська воля... І ви, син великого батька, що любив — і се я знаю — наше місто, — ви його не захистили. І того не досить. Коли ваші „вороги“, — од яких ви не стидали ся брати допомогу, — щоб не руйнувати міста, вийшли з його, ви входите тріумфатором та завойовником і, сіючи мізерні брехні про „буржуазність“ та „контр-революційність“, чесним імям свого батька покриває нечуване злочинство, яке вже зроблено і по сей день робите ся — ті гори трушів, що наверхано во імя рівности й братерства без жадного суда і слідства, ті ріки крові, що течуть вашими, пане Коцюбинський, слідами. Та ви не тільки покриваєте злочинства, — ви робите нові. Ви по блюзнірському знущаетесь над усім, що дороге українському народови й що було дороге вашому батькови. Ви українською мовою розповідаєте про свій тріумф. Ви неуж слезізуєте свої накази войкам...

На віщо ви се робите?

Коли Юда поцідував свого великого навчителя, — сей одповів йому найкоротшим запитаннем: „Чи поцілунком продаєш сина чоловічого?“ Що вам сказати на сей ваш поцілунок? Таким голосом відповідатимете, коли невинуватий сторож людський, совість, запитає вас: „де брат твій Авель?“ Але найбільші зрадники в історії людськості, Каїн з Юдою, спокугували свій гріх. Один ходив по світу „стенай і трясийся“, другий — „шедя удави ся“. Ви, пане Коцюбинський, сього не зробите. Ви не стогнатимете і не тремтїтимете. Ви не повіситесь. Се теж сантиментальність. На се треба того, що вам бракує органічно. Ви спокійно хліба-соли заживатимете і коли вам, пане Коцюбинський, нагадують, що на руках ваших кров, — ви, як Щедринів Молчалін, усміхнетеся: „Ничего-сь, я вымыль-сь... І сідаючи за стіл, не прийде вам на згадку та сімя, яку шестицудовий набій їсю знищив саме за обідом. Нічого вам не скаже і той шестиліток хлопчик, що вдарив себе ножем, коли його тата, — чуєте, пане Коцюбинський, тата! — одірвали од його, беручи на катівську розправу. Не скажуть і ті ранені, яких з шпиталів брали на розстріл, і тільки тим із них, що самі і йти вже не змогли, — ласкаво видали: „Ну, ждїть черги“... Ви скажете — то буржуазна кров... звідки ви се знаєте? — питаю вас. І чи не більше за сих проєлятих десять день пролито крові проєтарської? А в тім для мене се ваги не має, бо і буржуазна кров так само червоніє, як і проєтарська, і так само веселїше їй текти по жилах ніж по піску Марїїнського парку, і так само паниць вона людей, що можуть подоскати ся у нїй. І голі трупи, ограбовані, роздягнені, яких слопами розвозили по улицах, — вони німо свідчать, що пани од горїлки і крові люде ні винну, ні межї хижактву свому не знають. І коли у вас, що носить прїзвище Коцюбинського, знялась рука на Київ, коли ви можете чесним імям великого українського письменника покривати всі заподїяні злочинства, коли ви досї жити можете, — то вам вже нічого боїтись: можете спокійно спати.

Спить спокійно. Я знаю, що вашу запанцеровану совість словами не дістати. Алеж і ви знайте, що з насіння, яке посїяли ви в рідну землю, вродить не те, чого ви сподїваєтесь. Не рівність і братерство, а тільки ножі обоюдні, зненависть кров... До чистої справи й рук чистих треба докладати, а не чисті руки і найчистїшу справу загижують, бруднять, калюють. І хоч у десятих водах мийте їх, не змити вам гальби й не слави, якими верили ви себе і своє діло. Я знаю, — ви тепер сього не годні зрозуміти. Але хоч те ви може зрозумієте, що заважає мені, рядовому письменникови, сього листа до вас „пароднього секретаря“, хоч задля годить ся, за-ради самої ввічливости підписати — з звичайною пошаною.

Сергий Вфремов.

(„Нова Рада“ 1918, ч. 15, 19/II н. ст.)

На вістрях штиків.

Усього другий тиждень минає, як загнїздяла ся в Київ нова влада, принесена, мовляв словами одного з її наказів, „з далекої півночі на вістрях своїх штиків“, а Київ набірає типового вигляду повоєнованого міста. Житте завмирає. Всї заходи й всі зусилля людности прямують тільки до того, аби якось прожити. Хвости за харчовими продуктами доходять до грандіозної вже міри. Фінансова криза паралїзує ще більше розпучливі зусилля. Десятки категоричних і суперечних один одному наказів, яких фізично не може людність виконати, висїяють ще страшїший розгартїаш і до краю поплутали розумінне того, якими способами може громадянство задовольняти свої потреби. Межа між нормальним і ненормальним зникла і ви часто бачите, як на улицї враз починаєть ся безглузда стрїлянина, добре ще, коли просто в повітря...

Місто нагадує розворушений мурашник, в яким припиняла ся всяка творча робота й горують руйніницькі інстинкти або єдино животний потяг до самооборони. Звичаї, принесені „з далекої півночі на вістрях штиків“, надають і нашому місту вигляд тих північних — голодних і анархічних — міст, які давно вже згубили певний шлях і бредуть манївцями в невідому будуччину.

Інакше й бути не могло. Бо є дві категорії влади. Одна служить людности, друга приневолює людність собі служити. Одна піклуєть ся про потреби громадянства, друга придушє всякий розвиток життя. Одна організує, друга розірошує. Одна творить нові форми на життєвих підвалинах, друга робить карколомні експерименти та вдоволяє свої примхи. Одна стоїть на моральнім авторитетї, друга шукає собі підпори на вістрях штиків... Типовим вразком сієї другої влади було царське самодержавє з її тучами станових, стражників та жандармів, з її чиновницькою сваволею, з її поліційним укладом. На той самий штиб будуеть ся й отся нова, большевицька влада, що виросла з старого коріння й до останніх та найменших дрібниць просто копіює собі царський порядок.

Але самодержавє мало в собі деяку силу. За ним стояли певні традиції, інерція, розгон. Машина була погана, але її заведено й пуцєно давно і невідома маса, терплячи від неї, здебільшого й сама не бачила, звідки йде те лихо. Зовсім інакше стоїть справа тепер. Люде, що захопили владу, дістали в спадщину всі лихі сторони старого, фєвдального ладу і не стїльки не здумують самі щось доброго витворити, але навіть зберегти що краще з старого. Нова влада не має наперед тієї непохитности й бодай зверхнього ладу, який був перше, отже вона ще гірша. І через те масам не дає вона нічого, хоча поводить ся з ними, як з людністю повоєнованих країв, себто бере все собі й нарушує всі норми звичайного, зміцнілого життя. Звичайно, що таким способом вона підготовляє шлях не до кращих форм, а до реставрації, до поновлення того старого ладу, який вона ніби нехтує принципаально та руйнує практично. Відкрита реакція, що все виразнїше розкорїняєть ся серед мас, непричетних до політичного життя, набірає вже просто погрозливого значіння.

З цього ми бачимо, звідки йде справжня реакція й контр-революція, а не та малювана, про яку так багато й так енергійно говорять ся серед большевицьких кругів. Принесено її се звідти-ж — „з далекої півночі, на вістрях штиків“. Скажу більше, на вістрях штиків та ще й з півночі, з тієї відсталой і централістичної півночі, нічого иншого й не можна було-принести. На них може всидіти лишень реакція, звичайно на якийсь час. І коли пущено в діло зброю, коли почали ся чвари й люта боротьба між елементами, що скинули були старий гряд і не можуть замість нього нічого нового створити, коли розгоріло ся взаємне знищення, то найнатуральнішим ходом історія вертаєть ся до старого. Нема революційної творчости, неминуче беруть гору старі звички. І се давно бачили люде, се давно, після кожної революції, стверджувала історія. Можна бояти ся — казав один з ватажків жеронди, Верньо, — що революція, яка немов Сатурн пожирає вже власних дітей, жінчить на тім, що приведе на світ деспотизм з усім неминучим його лихом“. І терор привів на світ імперію Наполеона її війнами, утисками, політичною та особистою розпустою.

Ми так само вже дійшли до терора, хоч може й не до останньої його стадії. І дальший шлях для всіх, хто уміє читати велику книгу історії й брати з неї науку, визначаєть ся зовсім ясно. З неминучістю долі насуваєть ся реакція і деспотизм, які використають усю ту руїну і розпорощення і втому, що сіють нині большевики своїми згубними витівками. На вістрях штиків вродить ся не воля, а те, що тільки може там змістити ся, себто поневолення і деспотство. І громадянським силам, що в тумані майбутности ясно прозирають простелеаний перед ними шлях, треба вже тепер подбати за профілактичні заходи. Не видіти тепер треба і не марнувати сили з розпорощення, а готувати ся до того, щоб не здати грядущому деспотизмови бодай усіх здобутків революції. Адже хоч основні й головніші з них ми мусимо задержати як фундамент для дальшого будівництва, що приведе нас до справжнього народоправства.

Сергій Вфремов.

(„Нова Рада“ з 20/II).

По Суворовському.

Серед заходів большевицької влади, що, мовляв, з рукава досипали ся на наше приборкане місто, чимало мають чисто демонстративну природу або виявляють триумф переможців, як отсей наказ чи декрет про конфіскацію небувалого майна у генеральних секретарів. Інші показують чималенькі апетити нових господарів, як напр. анексія друкарень та паперу або контрибуція, накладена десятками мільонів на „буржуазію“, тільки деякі з тих заходів зачіпають інтереси всієї людности, боють і по конях і по оглоблях, дошкуляють не тільки буржуазії, але й пролетаріатові й навіть останньому далеко більше га болючіше ніж першій. Тут, проти волі й навіть бажання безтямних господарів, виходить знову та сама нерівність, яка так була надопекла нам за старого ладу, потім почала була потребу зникати за нового й загрожувє зовсім загніздити ся і занеанувати за ще новішого. З сих заходів останньої категорії чи не найбільшу вагу мають заходи щодо харчової справи та фінансові „реформи“. В обидвох сферах з приходом большевиків запанувала така плутанина, яка дуже недалеко вже стоїть від руїни й межує з справжньою катастрофою. Як тільки прийшли до Києва большевики, то, щоб піддобрити ся до людности, вони вразу-ж пустили ся на дуже наївний і про-стацький спосіб. Такса на хліб до них була 35 коп. за фунт, вони пустили хліб по 15 коп. Ся нехитра вигадка, звичайно, могла викликати тільки усмішку у кожного, хто тямив справу. Ясно було, що або „реформа“ довго не продержить ся й мусить зараз же ганебно впасти або-ж... хліба зовсім не буде. Аджеж зерно й борошно закупувано по старих розцінках і зменшити готові вироби відразу на половину, не подбавши разом про загальне зменшення цін на всі продукти, можна бу-

ло тільки з демагогічних міркувань, не клопотавши собі голови ніякими взагалі думками: „быстрога и натискъ“, мовляв, та ще знаменитий російський „глазомѣръ“ — і готово. Дійсність блискуче се ствердила: большевицька „реформа“, Суворовським способом переведена, продержала ся... рівно один день і вже другого дня хліб знову підскачив і продавав ся так само по 35 коп. за фунт, як і до нової влади.

Зважливі реформатори, хоч як мало журили ся вони законами життя, мусіли проте зряку же подати ся назад під його тиском. Правда, як небіжчик Кречинський, вони оповістили, що хліба під містом є багато і тільки треба вміти його дістати, а вони звичайно вміють; що вони звеліли привезти хліб з Полтавщини, але... казав пан: кожих дам—та й слово його тепле. Хліб іде, але коли дійде та й чи дійде,—не відомо. Наївні Кияне, що сподівали ся на дешевий хліб, мусять поки-що тим панським словом годувати ся, маючи в перспективі ще гірші часи. І ознаки тих гірших часів є вже і тепер і їх багато. Київські базари, на які постачало харчові продукти селянство з околицьніх сіл і на яких робила звичайні запаси київська людність, враз опорожнили й навіть ранками, коли найживіший бував торг, нагадують аравійську пустиню, навіть без оаз. Стало ся се яко наслідок також занадто гарячих заходів наших реформаторів. Першого дня базар таки був. „Дядьки“ повозили були картоплю, сало, молоко і всякі сільські продукти. Людність купувала, хоч дорого, як повелось останніми часами, але все-таки купувала. І от враз — Суворовська „реформа“. До баби, що продає, скажемо, молоко, приходить озброєна до зубів людина й сама починає міряти та відважувати молоко, продаючи на половину дешевше. Не обійшлоь подекуди й без розбитого посуду та вилятого на земаю питва. І в результаті такої реформи село перестало везти продукти на київські базари: хай йому, мовляв, аби що!.. І тепер того самого молока ні за які гроші не докупити ся, хіба що десь зпід поли продасть не на базарі вже, а у закутку на вулиці—якась дуже вже смілива баба, що й большевицьких реформ не лякаєть ся. Теж саме з картоплею. Теж самісенько з салом. Не инакше й з усіма иншими харчовими продуктами. Продукти зникли, дістати їх важче. „Хвости“ вирости ще дужче. Голод хижо зазирає у вічі людности мілітонового міста...

З цього бачимо, які дорогі наслідки дає та дешевенька, наївна демагогія, що заміряла ся купити собі прихильність дешевим хлібом. Боком вже людям отся демагогія вилазить. А гляючи на те, реформатори — що-б ви думали? — філософують. Та ще як філософують! Полюбуйте ся напр. таким оповіщенням: „Продовольственный отдѣлъ совѣта рабочих и солдатских депутатов, приступая къ исполненію возложенных на него обязанностей, заявляет, что въ виду важности (ще-б пак!) продовольственного дѣла и сложности существующаго продовольственного механизма, никакія коренныя реформы безъ предварительнаго ознакомленія и изученія въ этой области невозможны“. Лекше мабуть стане громадянам м. Києва, коли вони прочитають сю закручену дурницю, а до того ще й присмачену хвастощами, ніби тепер „дѣло продовольствія на-ходится въ надежныхъ рукахъ“. Видко, що так! Коли одні „надежні руки“ руйнують харчову справу, другі так само „надежні руки“ заходили ся з короткими гузами коло фінансової справи й вже досягли того, що наше місто переживає саме тепер величезну фінансову кризу, яку просто по мистецькому умудрили ся викликати большевицькі „фінансісти“. Грошевих знаків, як знаємо, останніми часами взагалі було обмаль, постачання їх не могло задоволити потреби в грошевім обороті. От через що Генеральний Секретаріат звелів був поки-що тимчасово приймати на виплату купони від усяких процентових паперів і напряміть бу змудувати випустити уяких грошевих. Прийшовши до Києва, большевики зараз же скасували купони й українські гроші. Ненависть до попередників похнула на-ших горе-фінансістів до заходів, яким навіть важко добрати справжнє ім'я. Бо відразу викинуто з обороту розмінні знаки, не маючи, як і чим їх замінити. Крім того погнано людність цілими масами міняти сі знаки, а на які, невідомо.

Щоб зрозуміти, що се також не жартами пахне, досить вдумати ся в два разом надруковані накази: в першій—від „комісара фінансових справ“ повідомлено, що українські гроші державний банк мінятиме тільки протягом 5 днів від 14 (1) лютого, а в другій вже другий комісар, „комісар державного банку“, оповіщає, що „въ виду отсутствия в настоящее время большого количества российских государственных знаков“ банк мінятиме 14 лютого тільки невеличкі суми, 15 лютого банк був зовсім зачинений, а 16 став той ще небувалий за наших взагалі хвостатих часів усім хвостам хвіст — від державного банку до самого Хрещатика, який, чудуючи ся, бачили всі, хто проходив по Інститутській вул. Два комісари забули між собою порозуміти ся. А через їхню забудькуватість люде поневіряють ся ніч і день, черги достояючи, мерзнуть на лютім морозі, тратять дорогий час, щоб ні з чим вернути ся до дому, кле-нучи й реформу і реформаторів і взагалі такі порядки й ту влясичну беспорядність та повне нещцтво, якими відразу зарекомандувала себе в фінансових справах влада, яка очевидно сама не розуміє, що вона робить. Коли ще до сього додати, що й приватні банки закрито й взагалі вони почувають себе під обухом, то матимемо повну картину того невимовного безладдя, яке зразу-ж повстало на грошовому ринку в Києві й яке найгірше дошкуляє саме біднішим людем, що покладних грошей не мають.

Безглузді заходи безтямних люде з величезними претенсіями, з хлестаковською психією, з розпучливою сміливістю, з нестриманою, хоч і вбогою, фантазією—сі заходи вже дають ся в знаки.

Нема жадного сумніву, що трохи небагато мине часу, як сі люде зруйнують усе, що тільки підлягає руйнації, і тоді відійдуть, звідки й виникли, себто в належну їм безвість. Тільки що направляти те, що вони напсували й ще напсують, буде надзвичайно тяжко тим, хто матиме нещастє заступити їх. Ну, то про се давно ходить приказка: один такий, за позоволенням, реформатор закине камінь у воду, то й десять мудрих не витягнуть...

Ромул.

(„Нова Рада“ з 20/II).

3 голосів німецької преси про мир з Україною.

Вечірне видання „Kölnische Zeitung“ з 11 лютого в передовиці „Мирові договори з Україною“ зазначило, що в Берестю з дуже великим матеріалом впорали ся в дуже короткім часі — в кількох днях. Дух поєднання пробиваєть ся з мирових договорів.

„Neue Freie Presse“ з 11 лютого в статі „Значінне мирового договору з Україною“ писала між иншим: „Українці дали докази своєї второпности й любови миру та в яркій протилежности до Троцького все зробили, що могло довести до швидкого висліду“. Статя зазначає, що ставши на етнографічний принцип, не можна було приймати історичного становища. Інші статі говорять про „Форму мирового договору з Україною“ з народоправного становища та про „Економічні наслідки мирного стану з Росією та договору з Україною“.

„Reichspost“ з 11 лютого в статі „Заключенне мирового договору з Україною“ зауважила, що вилученне Холмщини в окрему губернію перед війною було міродатним при поведінні польсько-української межі.

Орган австро-угорського міністерства заграничних справ „Fremdenblatt“ з того самого дня зазначив, що становище центральних держав супроти російського правительства залежатиме від становища останнього супроти України. Тим яснійші відносини центральних держав до України. Мировий договір підписано. Заключено демократичний мир, мир без відшкодовань і анексії. Мирна політика Австро-Угорщини й бажанне миру молодій українській державі осягли успіх.

„Leipziger Neueste Nachrichten“ з 12 лютого в передовиці підкреслили, що спичуючі торговельний рух напад большевиків на Україну зустрінуть ся зі збройною відправкою Німеччини.

В „Stuttgarter Neues Tagblatt“ з того самого дня подає передовицю др. Павло Рорбах п. з. „Український мир“ яку починає: „Дивний факт і на всі часи свідок стає нашій політичній освіті в часі вибуху всесвітньої війни: Німеччина заклучила мир і приязнь з державою з 40 мільонами населення і з великим народом, котрий є безпосереднім сусідом нашого союзника Австро-Угорщини й іма та значінне котрого все-таки до недавнього часу були майже невідомі між нами. Доказ, як більше незбитого не можна й подумати собі, на те, що Росія й східна Європа були відомі нашій публичній думці тільки як найповерховнійше! Не зважаючи на се, були „знавці Росії“, які ще донедавна з усією мудрістю запевнювали, що український рух не має жадної будучини, що він, правда, має офіцерів, але не має жадних вояків і зовсім нема властивого українського народу.“

„Від першого дня війни вказував я на те, що тепер зближаєть ся рішаюча хвиля, коли виявить ся внутрішня неоднотільність російської держави. В літку 1915 р. опублікував я мале писанне „Росія і ми“ (Rußland und wir) і вказав у ній на те, що свідомо-політичний український сепаратизм став сильнішим у Росії протягом останніх десятих літ, ніж думали по найбільшій часи, й що не се головне питання, чи Українці (тоді) вже всі переняли се бажанне „геть з Московщиною“, але чи в тім разі, як Україну одного дня відокремлено-б від Московщини, можна ждати, що з неї самої вийде рух за новою злукою з Московщиною.“

»Всі побоювання — писав я — під сим оглядом не оправдані. Навпаки, коли не зараз, то по короткім часі почав ся-б самостійний міцний власний розвиток українського народу держави, а сей розвиток під національним, економічним політичним оглядом однаково віддаляв ся-б від Московщини.“

„Відтоді користав я з кожної нагоди, щоб указати на те, що українська справа рішаюча для європейського сходу й що вона одна з основних для будучого уформування відносин цілої Європи. Тільки кількох думало, що можуть піти слідом за моєю свідомістю, аж доки поступованне большевицьких провідників у Берестю не прискорило розвитку й коли вже більше не було можливе ухиленне від української справи ні направо, ні наліво, ні наперед, ні назад. Аж тоді остаточно зрозуміли, де лежав ключ до миру на Сході, до усунення російської небезпеки для Німеччини й осередньої Європи й—також сього доживемо ми незабаром—до сильного засновання забезпеченого на будучину нашого світового становища. Росія перестала бути державою і стала географічним поняттям, як колісь Німеччина, тільки з тою ріжницею, що для Німеччини був указаний шлях від географічного поняття до політичної одноцільної держави. Та Росія ніколи не перемінить ся наново з її теперішнього розкладу в політичну одноцільну державу. Росія мертва, вона належить до історії, як римська держава належить до історії, а на її місце вступає нове поняття Східна Європа. Знаменито вказує на сьоріжницю статя проф. Ястрова про східно-європейську справу в „Deutsche Politik“ з 9 лютого сього року. Нема вже більше Росії, але є Україна, Польща, Литва, Надбалтійщина, Фінляндія, все то землі, про які вже сьгодні певно відомо, що вони ніколи не повернуть під московське пануванне, і в Великорусь або Московщина, для якої також на будуче може лишити ся імя „Росія“, але яка в давню російського державою не багато більше матиме спільного ніж назву. Росія, що не розпоряджає вже більше Балтійським морем, Привселянською областю, чорноземом і побережем Чорного моря, не є вже Росією“.

Вказавши, як Українці все почували себе окремим народом та на багатства України, пише при кінці автор: „Ми знаємо добре, чого сподіваємо ся і ждемо від українсько-

го миру. Та ми знаємо також і не менше знає Україна, що вона завдячує, чого може від нас сподівати ся і ждати. Німецька й союзна з нами зброя розірвала кайдани українського народу, а так само фінські, польські й багатьох інших, інородців у давній Росії. Розбиття Росії се світово-історична подія сеї війни“...

Раніше видання „Neue Freie Presse“ з 12 лютого принесло статю гр. Юлія Андраші п. з. „Кінець війни на Сході“. Автор зазначив, що порозуміння з Україною цінніше для австро-угорської монархії від порозуміння з московською державою. Проф. др. Ганс Іберсбергер в статті „Мир з Росією“ підкреслив, що натиск з боку Росії на Австро-Угорщину устав, бо на будуче межуватиме з австро-угорською державою Українська Народня Республіка, для мирного й приятного співжиття з якою існують усі передумови. Що торкаєть ся мирного стану з Росією, зазначив проф. Іберсбергер, що по заключенню миру з Україною не було иншого виходу для Троцького. „Польсько-українську межу“ розглянув професор університету Еґґен Оберґумер. На підставі існуючих етнографічних карт доказує автор, що поведена межа відповідає менше більше розділові переважно польського й переважно українського населення. Також під історичним оглядом поведена межа має своє умовитивування в давнім українським галицьким князівстві. Зрештою національні огляди мають тепер більшу силу ніж історичні. Приділення Холмщини до України не лишить ся також без впливу на становище австрійських Українців до Галичини й нового королівства Польщі.

Ранішній „Pester Lloyd“ з 12 лютого в передовиці „Мир на Сході“ зауважив, що день, в яким зійшов мир з Україною і в послідовности завішення зброї з Росією, замикає раз на все довгий ланцюг воєн ненажирливого й завойовницького російського царату. День, в яким Україна яко незалежна самостійна республіка заключила мир з почвірним союзом, є днем повалення головної підпори могутості Росії.

У вечірній Фантону „Berliner Tageblatt“ з 13 лютого помістив Ганс Форст передовицю „Росія, Україна й центральні держави“, з якої вистарчить згадати, що автор називає знавцем української історії—проф. Олександра Брікнера“ з Берліна. Очевидно таким самим „знавцем“ її є й пан Форст.

В передовиці „Невдоволені“ (себто Поляки—посли австрійського парламенту) раніше видання „Die Zeit“ з 14 лютого протиставить польському обуренню ось що: „Кождий судець, для котрого доступні розумні міркування, мусить побачити, що заключення миру з Україною, котре зараз привело також петроградських можновладців проголосити закінчення війни, було ділом найбільшого міжнароднього значіння, кождий мусить зрозуміти велику політичну й економічну важність сього дипломатичного твору — і тут важать ся тільки фанатики давнього польського державного права підносити руку проти сього діла миру, який є на часі?“

Ранішній „Fremdenblatt“ з того самого дня підкреслив у передовиці, що мир з Україною можна було досягнути тільки за ціну національних концесій на Холмщині. Тому бажанню української делегації не могли спротивити ся делегації осередніх держав, бо-ж вони признали яко провідну засаду право на самоозначення народів. „Та відомо, що Холмщина має мішане населення, і то в такому взаїм відношенню має, що не населення, а становища не захід від прилучення сеї землі до польської держави. Коли тому вибрано граничну лінію, яка перетинає Холмщину, стало ся се тому, що в східній частині має український народ істотну перевагу“.

Ранішній „Pester Lloyd“ з 14 лютого в передовиці „Послання короля про мир з Україною“ писав між иншим про те, як цїсар Карло виславив рішучість, з якою Україна дала вислів своїм кращим переконанням перед цілим світом

через факт заключення миру. „З усіх вислідів новонавязаної приятності з молодю державою підносить король (Карло) — вислів своєї найсердечнішої туги — саме одно, що Австро-Угорщина й Україна мають спільну велику ціль можливо найшвидше досягнути мир для світа“.

„Політикою невдячності“ галицьких Поляків займаєть ся в передовиці „Die Zeit“ з 17 лютого, де між иншим читаємо: „Отже вони (Поляки) знають, що мир на Сході, котрий звільняє монархію від величезного ворожого напору на східнім фронті, закінчує небезпечне сусідство з Росією, в якій бушують політична, соціальна й економічна революції, і робить вигляди на дуже близький довіз засобів поживи й важних артикулів запотребування,—можна було досягнути тільки уступчивістю при означенню межі на Холмщині. Отже їм відомо, що розходило ся про бути або не бути першому мирови, котрий вибив діру в залізнім обручі сеї всесвітньої війни, котрий уможливив нам перший віддих по три й пів літах надлюдського бороття. І вони знають національну статистику Холмщини, яка доказує, що їх земляки находять ся там у виразній меншості“. А все-таки вони не перебирають у спосіб свого обурення. Статя кінчить ся: „Та коли Поляки хочуть зревідувати свою політику супроти Австрії, се бодай нерозважна річ, як довго не сказано останнього рішачючого слова в галицько-польській справі. Напр. східна Галичина се під національним оглядом дуже спірна земля і, колиб Австрія задумала зревідувати також свою політику супроти Поляків, могла-б зробити початок, може в українській Галичині, де українська більшість може жадати взяти її бодай стільки під увагу під національним оглядом, як польська меншість в граничній території Холмщини“.

В передовиці „Мир для народу“ зазначила „Wiener Allgemeine Zeitung“ з 19 лютого, що поворот полонених з України представить населенню дійсно факт перед очима, що се мир для народу заключено в Берестю.

„З огляду на витворене положення“ домагали ся енерґічно „Leipziger Neueste Nachrichten“ з 21 лютого, щоб одною з умов заключення миру з Московщиною було признання миру з Україною. А се признання мусить виразно виключати всяку спробу спинити Україну у виконанню її мирового договору.

В ранішнім виданню „Neue Freie Presse“ з 26 лютого стрічаємо статю про „Створення української народньої армії“, а в числі з 3 марта „Спомини з Кієва. Українсько-бесарабські подорожі“ д-ра Филипа Менцеля і статю про „Українську справу“ колишнього цїсарського німецького посла Л. Рашдава, що підкреслює велике значіння миру з Україною та признання її самостійною державою з боку центральних держав. Під економічним оглядом була Україна найважнішою частиною колишньої Росії. Незалежність її усуває головну небезпеку російської насильницької політики для Австро-Угорщини й країв, що лежать над Чорним морем. Та користь така велика, що автор без пересадки може сказати, що не надармо ведено страшну війну з її безмежними жертвами. Шойно світова війна забезпечить народам східної Європи здоровий мирний розвиток. Велике значіння мирового акту з Україною спонукало також Німеччину захистити існування нової держави.

„Danzer's Armee-Zeitung“ з 7 марта (ч. 9-10) в передовиці „Година Австрії. До миру з Україною“ пише, що берестейський мир з Україною з невблаганно гострою відставила була в свою програму національний принцип, була-б істотно приспішила розвиток української справи. Австрійські Українці стали-б були природними піонерами австрійської думки поза межами держави. Замість того держава загнала своїх приятелів у найгострійшу опозицію. Годиною Австрії уважає автор довести до миру порозуміння між народами австро-угорської монархії й тим робом дати приклад і взірць миру порозуміння між народами Європи й цілого світу.

В ранішнім виданню „Neue Freie Presse“ з 9 марта подав член німецького Райхстагу Георг Готайн статтю „Мир на Сході. Економічні означення“. Автор зазначає, що повне вдоволення викликав економічний зміст мирового договору з Україною. Запотребування товарів на Україні буде більше, ніж Німеччина й Австро-Угорщина в силі дати. Мировий договір хоче бути справедливий супроти формули „права на самоозначення народів“ і тому приділив більшу частину Холмщини Україні. Хоч на віденському конгресі припала Холмщина Польщі, але пізніше Поляки самі зрештучували з неї, щоб за неї купити від Росії деяку самостійність у громадській самоуправі. Тоді менше ваги прикладали Поляки до переважно українського краю. А вкінці цілими століттями була Польща завойовницькою державою, що протягала ся на схід через чужі народи. Тому не можна признати великої вартости давнішої історичній приналежності Холмщини, але рішає тут етнографічний огляд.

„Миром на Сході“ зайняв ся гр. Юлій Андраші в „Neue Freie Presse“ з 10 марта. Автора цікавить в першій мірі доля Польщі й України, при чім він, відомий польський приятель, котрий давніше у своїх статях навіть не згадував про існування українського народу, вважає для Австро-Угорщини важнішою польську справу. Польщу треба злучити з Австро-Угорщиною. Тому польський інтерес в справі польсько-української межі ідентичний на думку автора з інтересом австро-угорської монархії. Осягнення межі Буга важне не тільки з погляду на заспокоєння польського народу, але й зі становища Австро-Угорщини, зі становища стратегічної оборони Варшави й східної Галичини. Инакше представляє ся справа з Україною. Се питання, каже польонофіл-автор і духовий ученик Брікнера, чи можна на все відокремити Україну від російської народної душі. Колиб незалежність України загарантувала Росія, се по всякій правдоподібности довело-б до постійного конфлікту з Росією. Кінець кінців супроти України повинна Австро-Угорщина заховати добрі сусідські відносини (з границею Буга добрі сусідські відносини не можливі й виключені. Ред.) і мати безумовну певність, що Україна не мішатиметь ся у внутрішні відносини австро-угорської монархії й не розвиватиме тут жадної ірреденти. Словом вихід один: Німеччина нехай заанектує ті землі, які тяжать до неї, а Польщу треба прилучити до Австро-Угорщини.

„Fremdenblatt“ з 14 марта зазначив з приводу входу німецьких військ до Одеси в передовиці, що щойно тепер показуєть ся, який надзвичайно важний був мир з Україною. Сей перший мир не тільки мав політичний і мілітарний вплив на увесь східний фронт, але й яко справжній хлібний мир дає осереднім державам можливість побороти труднощі у виживленню населення.

Організація частин українського війська з полонених Українців у таборі Фрайштадт і вимарш 1-го курія на Україну.

Думка зорганізувати ще тут у полоні з національно-свідомих полонених Українців спеціальні військові відділи, які при першій же потребі могли-б відкрито стати в ряди борців за волю України та права й інтереси українського народу, — зродила ся у зорганізованих Українців ще тоді, як тільки почала ся революція в Росії. З дальшим розвитком подій в Росії і на Україні ся думка кріпла й ширила ся серед усіх полонених. З тою метою зорганізовано товариство „Січ“ імени гетьмана Петра Дорошенка, впоряджали ся віча з дискусіями на теми про потребу організації народного національного війська і т. ин. Число членів „Січи“ дуже скоро зросло й товариство користало ся досить великою популярністю серед усіх полонених. На жаль, лишень

обставини невільницького життя і всякі інші труднощі були дуже великою перешкодою для правильного розвитку діяльності „Січи“.

Та не зважаючи на всі труднощі й перешкоди, як тільки почали надходити вісти про погрози большевиків, а потім і про руйнування Рідного Краю ватагами червоної гвардії й інших збаламучених максималістів і розбишацьких банд, січовики рішуче взяли ся до діла. Навіть вороги мілітаризму робили ся завзятими прихильниками та пропагандистами думки про необхідну й негайну потребу організації всіх національно-свідомих елементів українського народу в найміцніше здисципліновану Національну Армію.

Дня 9 лютого, як тільки надійшла вістка про мир між осередніми державами й Україною, а разом і тривожні вісти про положення на Україні, на урочистім надзвичайнім засіданні центральної таборової організації — Головної Української Ради — піднято питання про необхідну потребу негайної організації першого полку з січовиків і всіх тих полонених горожан Української Народної Республіки, що добровільно зголосять ся до полку, який віддасть себе до цілковитого розпорядження Української Центральної Ради й Ради народніх міністрів. Після короткої виміни думок одностайно ухвалено зразу-ж приступити до організації полку імени гетьмана Петра Дорошенка й вибрано для цієї цілі спеціальний комітет, який потім прийняв назву „Бойова Управа“.

Як тільки стало відомо про сю ухвалу в таборі, полонені почали зголошувати ся масами. Зорганізовані полонені навіть не сподівали ся такого успіху. Одні лише Жиди публично заявили, що вони тримають ся в справі організації полку „неутральности“, а хто з Жидів посмів нарушити ту „неутральність“ і записав ся до полку, того викидали з жидівської організації.

Тоді-ж, як полонені Українці довідали ся, що представники Української Центральної Ради звернули ся до осередніх держав з проханням як найскорше пустити на Україну тих полонених Українців, що свідомо хочуть стати до боротьби з чужинцями, які нападають на Українську Народну Республіку й руйнують її, майже всі полонені фрайштадтського табору зголосили ся до полку. Доводило ся багатьом відмовляти, бо записало ся більше, ніж треба було для першого транспорту. Багацько полонених плакали, як діти, що для них не було вже місця в першій транспорті. Багацько Жидів також було охочих записати ся, але через їхню підозрілу „неутральність“ і ворожі попередні виступи проти організації полку Бойова Управа не прийняла їх. До першого транспорту прийнято лише двох Жидів, які від самого початку відмовили ся від „неутральности“ й записали ся до полку, хоч їх і виключили з жидівської організації.

Вела ся вся та робота самими полоненими солдатами при помочи двох відпоручників С. В. У., але дня 22 лютого до фрайштадтського табору прибули з Йозефштадту п'ятьох полонених офіцерів-Українців на чолі з капітаном Петром Ганжею, які перебрали цілий провід полку в свої руки.

Увечері 23 лютого Бойова Управа скликала загально-таборове віче при участі прибувших офіцерів і двох поважних гостей — галицьких Українців — військового лікаря генерала Я. Окуневського (письменник) і військового судді ген. Павлюха, які прибули до табору тогож дня, що й офіцери, щоб познайомити ся з просвітньо-організаційною роботою у фрайштадтському таборі.

На віче зійшли ся полонені в такій кількості, що не стало місця в бараці. Багато полонених стояли коло дверей і вікон. Віче відбуло ся при таких піднесенім настрою й серед такого незвичайно великого захоплення, що се не піддаєть ся описови. Бурливі овації в честь української народної армії, українського офіцерства та всього українського народу, привітні промови з боку полонених солдатів і офіцерів та гостей, які лили ся зі щирої душі промовців, безнастанні

лески й оклики „слава“ робили надзвичайне вражіння на всіх присутніх. Заля просто дрижала від усього того, що їм діяло ся.

На сім вічу вперше наш салдат-полонений почув щиро від свого офіцера, відчув щиро товариське відношення до офіцера до салдата. Се не ті офіцери пишної царської армії, що дивили ся на салдата, як на острівне диво, що крім „так точно“ і „нікак нет“ нічого не хотіли чути від своїх салдатів. Ні. Се офіцери — щирі товариші своїх салдатів. Спільна ідея їх зрівняла. Вони разом ідуть на те, щоб закріпити здобуту братами волю і незалежність Української Народньої Республіки й подали руки та слово бути їм товаришами, рівноправними горожанами. І все се відбулося на вічу й салдати й офіцери.

Товариші! — промовив командант першого баталіону полку, капітан Ганжа — від Української Центральної Ради дістали ми офіцери в Йозефштадті заклик, щоб ви ішли сюди формувати ваш баталіон. Треба було 5 офіцерів, а охочих було 200. Ми рішили ся тягнути жереб і моя рука трясла ся, бо я бояв ся, щоб не витягнути неблагий нумер. Але я щасливий. Ми всі щасливі, що прийшли тепер між вас, товариші. На нашу Україну натягли чорні хмари большевицьких бан, що грабують і мордують. Нашим завданням є будувати і хоронити нашу рідну Україну й завести там порядок і лад, якому загрожують большевицькі банди. Ідете з нами, товариші?

— З вами, під вашим проводом підемо всі в огонь і в воду, на смерть підемо, а не зупинимо ся серед шляху! — почули ся з грудей всіх присутніх. Душу й тіло положимо за нашу свободу! — лунало в залі.

Закінчуючи віче, голова „Бойової Управи“, вказуючи на портрет Т. Шевченка, звернувся до присутніх: „Перед бличчем сього мученика за волю України зложіть кожний свою присягу, що не випустите зброї з своїх рук так довго, як довго не буде заведений спокій і лад на Україні!“

Всі руки піднесли ся вгору й почуло ся з самого серця: „Клянемо ся!“

Потім із грудей щирих синів України понесло ся: „Вже воскресла Україна“ й віче закінчило ся.

Після віча всі салдати обступили своїх офіцерів і почали ся найщиріші товариські розмови.

В найближші дні почали полонені готувати ся до від'їзду на Україну.

Тому, що до полку вступило дуже багато полонених українців, які належать як активні діячі до різних українських таборних організацій, на денний порядок прийшла справа ліквідації культурно-просвітної роботи в таборі.

Для сього культарно надзвичайне засідання Головної Української Ради — централі українських таборних організацій. Головна Українська Рада, обговоривши справу, прийшла до тої думки, що зараз перевести повну ліквідацію організаційної роботи не можливо й не слід з тої причини, що фрайштадський табор поки-що не розв'язує ся остаточно, що він буде збірним пунктом для полонених українців, відки будуть вони відправляти ся на Україну. Рішено отже вибрати „Ліквідаційний комітет Головної Української Ради“, який би, хоч в меншій обемі, провадив роботу далі, аж до цілковитого розв'язання фрайштадського табору. Всі т-ва мають негайно ліквідувати свою роботу крім Видавничого Т-ва, яке має вибрати споміж себе редакційний комітет і доручити йому провадити далі видання часописі. Також чайня і фотографічне заведення т-ва „Світло“ функціонують під управою Ліквідаційного комітету. Ухвалено також поробити всі можливі заходи, щоб в перший транспорт увійшли всі ті т-ші, що записали ся до полку імени гетьмана Петра Дорошенка, яких налічувалось тоді вже понад 900. Але потім виявилось, що се тяжко перевести з тої причини, що багато товаришів, зайнятих в різних таборних майстернях, і ко-

манда не може всіх їх відпустити зразу, аж поки не знайде відповідних людей, щоб їх заступити. Порішено назву полку змінити на „1-й фрайштадський курінь Оборони Рідного Краю“.

Дня 1 березня перший курінь Фрайштадтців приготував ся до від'їзду з табору на Україну. Вимарш відбув ся дуже урочисто і зробив на всіх учасників таке сильне вражіння, яке залишить ся у кожного на все життя.

Про вимарш першого куріня „Оборони Рідного Краю“ з фрайштадського табору до залізниці подаємо далі дописи д. Дмитра Гаркуші.

Тогож дня, коло 2 год. вночі Фрайштадтці переїздили через Відень. Галицькі Українці, що пробувають у Відні, завчасу дізнавши ся про переїзд, постановили привітати їх на надзвичайні двірці. По півночі на східні двірці зібрало ся понад сто людей, поміж якими був посол парламенту Окуневський, ген. Павлюх і Я. Окуневський, співробітники Союзу визволення України, кількадесять Січових Стрільців під командою п. Катамая і ин. Перед приходом поїзду всі присутні уставили ся в ряди. Як тільки появил ся гарно прибраний прапорами потяг, почули ся радісні окрики „Слава“. Комітет віденської української громади увійшов до салюнового вагону, в котрім їхали офіцери. Командант першого куріня і 4 інші офіцери вийшли з вагону. Почула ся команда Січових Стрільців, а потім четарь зарпортував командантові Фрайштадтців. Обійшли фронт чети. З вагонів висипали ся козаки першого куріня „Оборони Рідного Краю“. Присутнє жіноцтво обсыпало їх живими квітами й понесли ся кличі: „Слава!“, „Слава українським козакам-борцям за волю України!“ Козаки в свою чергу гукали: „Слава Січовикам!“ „Слава галицьким Українцям!“

Потім почали ся промови. Перший говорив командант Січовиків. Йому відповів командант Фрайштадтців. Від Української Парламентарної Репрезентації привітав Фрайштадтців посол Окуневський, а від Союзу визволення України полонений Українець Ів. Мороз, який до останнього часу був головою Головної Української Ради фрайштадського табору, а тепер є у Відні. Говорили також козаки й офіцери першого куріня. Командант П. Ганжа, зворушений промовами, щиро дякував за таке сердечне привітання. „В імени всіх моїх товаришів, присягаємо, що нам або волю Україні добути або вдома не бути!“ — заявив він присутнім. Після промов залунав гимн „Вже воскресла Україна“, а потім почали ся балачки й співи Фрайштадтців.

Година припинення потягу пройшла миттю. Потяг рушив під сердечні оклики „Слава!“.

У вечері 6 марта Фрайштадтці переїздили через Львів. Там їх зустріли посол до парламенту др. Л. Цегельський і багачко інших галицьких Українців. Говорили ся привітні промови. Фрайштадтці відповідали. Коло 9 год. увечері курінь рушив зі Львова до Володимира Волинського.

Виславши з Фрайштадту перший курінь „Оборони Рідного Краю“, Войова Управа взяла ся до організації дальших курінів. До табору прибувають потроху люде з інших таборів і охоче записують ся. З робітничих команд надходить дуже багато прохань, щоб їх як найкорше перевели до Фрайштадту та прийняли до української національної армії. Полонені Українці-офіцери також масово зголошують ся до армії.

ДО МАМИ.

(Подавши заяву про зачислення до Української Армії).

Мамо! Де ти? Прийди
І від мук захисти
Свого сина... Я серцем хорию,
Я боюсь, що в ці дні
В луках громів борні
Тобі мого страшиє заподію.

Знаю я, що весь час,
Як розлучено нас,
Всі ці довгі три роки що днини
Усі мрії твої
Тут в чужоземний край
Біля мене були що хвилини.

Знаю, часто в ночі
Ти ридала в тиші
І, ридючи, Бога просила,
Щоби сила його,
Мене — сина твого,
Від усього зла захистила.

Серцем чую все я,
Тому мрія моя
Увесь час була волі діждати
І до тебе вернути,
Біля тебе все бути,
Тебе втішити, страднице мити.

Але мамонько! Знай!
Я люблю ще й свій край,
Я люблю свою любов Україну
І всі мрії мої
Там у Ріднім Краї
Що всяк час день і ніч, що хвилини.

І от саме в цей час,
Коли воля до нас
Вже з високого неба спустилась,
В Рідний Край доросій
Давній ворог лихий,
Немов та татарка навилася.

Налять, нищать усе
І Дніпро знов несе
В Чорне море мли кров, а не воду
І козацтво спішисть
Рідний Край боронить,
Боронить свою волю й свободу.

Мамо любя! Прости!
Я позичив піти
Боронити кохану Україну.
І не знаю, діждусь,
Що до тебе вернусь,
А чи може навіки залишу.

Знаю, тяжко тобі
Знов коритись судбі,
Знову серцем за мене боліти,
Але не всіх, хто живий,
Обовязок святій
В цю хвилину свій край боронити.

Мамо любя! Знай!
Я за Рідний свій Край
І життя положити не жалю;
Одного мли боюсь,
За одно мли страцусь,
Об однім тілці серцем болію.

Мамо любя! Прости!
Я бою ся, що ти,
Як помру я за Рідну Країну,
Не стерпиш серця мук
І в безодні розпук
Проклинеш — і мене... і Україну.

Колиб в тяжкі ці дні
Був я в рідній землі,
Я-б не думав за це, не вагав ся;
Знаю я, що тоді
І сама ти мені
Не сказала-б ніколи: „зостань ся“

А тепер... О прилинь
Хоть на кілька хвилин,
Мамо любя! Хоть в сні на хвилину
І в теплі своїх слів
Розтопи мій сумнів,
Щоб спокійно я омер за Україну.

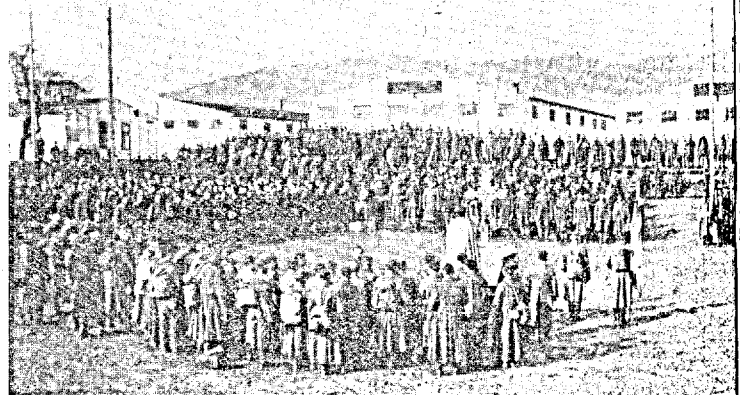
Полонений Микола Капелюродський.

Відїзд першого куріня з фрайштадтського табору.

(1 марта 1918 р.).

„Привітай же, моя Ненько,
Моя Україно,

отех дітей, що стоять ось на майдані серед табору в чотирьох лави з непокритими головами й разом з таборовим пан-отцем посилають щирю молитву „до самого Бога“, аби допоміг їм вибратися з цієї чужини й без перешкод дістатися до Рідного Краю, де їх повітає рідне блакитне небо з ясним сонцем, що лє свої проміння на відроджену країну, де пере-

Урочисте богослуження на площі для козаків 1-го куріня перед відправкою.

їхніми очима стануть біленькі хатки з вишневими садочками, розстелить ся безмежне поле, котре покинули вони перед трьома з половиною роками чорним від тої пролитого „за вольною волю“ козацької крові.

Тепер того поля не пізнати...

Ось віднедавна почало воно зеленіти; вкриваєть ся бурим рясом та вбираєть ся в пахучі квітки, а на нїм вже

„Братерская наша воля,
Без холопа і без пана,
Сама собі у жувані,
Розвернула ся весела,
Оксамитом шляхи стеле,
І шовками застилає,
І нікому не звертає“.

То воля нашої України, що в огні світової пожежі, під гук гармат, прокинула ся, розірвала кайдани й стала перед світом у всій своїй красі й привабливості. Але нараз в ніч навалом полізли на неї розкошені звірі в подобі людей і наміряють віткнути свій розбійницький ніж їй в саме серце. Перед страшною небезпечкою — загинути на віки — в розпучі голосить Україна до своїх синів, аби спішили рятувати загальне добро, рятувати волю!.. На увесь світ розкотило ся розпучливе голосіння і у відповідь йому від краю до краю залунало грізне козацьке гасло: До зброї!.. До зброї!.. І як орли полинули з усіх кінців озброєні любовою до Рідного Краю вірні сини. Спішають вони, аби там з залізною зброєю в руках стати в міцні лави навкруги молодої волі й скорше наложити головами ніж віддати її ворогам на поталу.

Сьогодні на долю нашого табору випало незвичайно рочисте свято. З піднесеним настроєм, з серцем, переповненим незвичайною радістю, виражаємо ми на Україну перший уривок „Оборони Рідного Краю“.

Тихо в повітрі. З високого неба просвічує сонечко та раз своїм промінням на передчасно полисівших головах козаків-вояків. Долина, що передчасно здавала демонозною зі своїми підсліпуватими будинками під чорними смоляними дахами, розцвіла. На всьому ліг знак відродження. Навіть кам'яні гори, мимо яких пройшов у забутті не один рік, не одно покоління, підняли вище свої зелені сосни й під самого неба ласкаво дивлять ся на маленьких істот, що веселять ся тут під їхніми ногами.

Скінчила ся служба і з тисячки грудей в супроводі оркестри залунала в повітрі мелодія національного гимну. З останніми словами: „І покажем, що ми браття козацького роду“ виходять на підвищене представники: від команди табору, від місцевої влади, від Союзу визволення України й від Просвітного Виділу і полили ся прощальні промови. Кожен з них виливав перед козацтвом свої найкращі почування, викликані подією величезної ваги, бажав у добрім здоров'ї прибути до Рідного Краю, а разом з тим нагадував про великий обов'язок кожного з них перед тим краєм, що повстав волею історичної хвили, закликаючи „любить свій край в се время люте і в трудную отсю минуту за нього душу положить“.

Відповідаючи на прощальні промови і звертаючи ся до офіцерів австрійської служби, курінний отаман в чулій промові зазначає, що „миролюбивий український народ, який ніколи не посягав на чужу власність і на чужу свободу, тепер, ставши на міжнародне державне становище, відразу виявив, ставши так, міжнародне державне становище, відразу виявив, він всіма силами буде старати ся, аби ся згода була як найтривкіша й забезпечила собою розвиток культури сусідючих народів, що український народ на завше зостанеть ся вдячним народам осередніх держав, тим народам, що причинили ся до визволення України згід московського панування!“

— Слава Україні!..

— Слава її провідникам — Українській Центральній Раді!..

— Слава українському народові!..

— Слава народам осередніх держав!.. — греміло козацтво й геть далеко, далеко по горах відгуком розкотили ся луною гучні оклики.

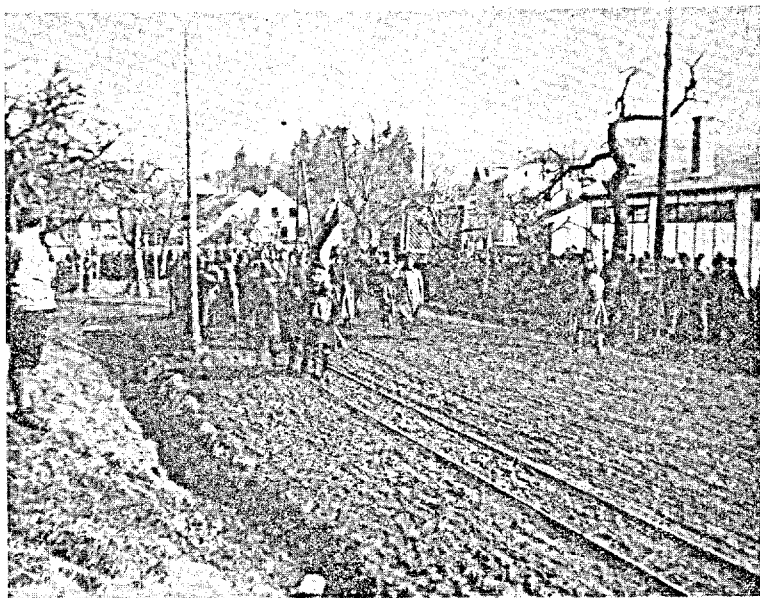
— А тепер з Богом у дорогу — промовив курінний.

Захвилювали ся лави, полемали ся на дрібні частини й під згуки маршу хвиля за хвилею десятками, четями і сотнями за жовто-блакитним прапором виплеснули з майдану на дорогу й веселим гомоном покотили ся до вихідної брами.

Дорога перед брамою захрясла цивільною і воєнною публікою, яка стояла шпалірами в напрямі до залізничного двірця. Зворушливий, а разом з тим радісний вигляд у кожного на обличчю. Нарешті таки дотерпіли ся, достраждали ся, що прийшла велика переломова хвиля і своїм приливом залила море смерти на східнім небозводі, а замість неї вясав ясною зіркою давно жданий благовістник — мир...

Стройними рядами вимаширувало козацтво з табору, салютуючи командантові. Заскрипіла, застогнала буркована дорога під твердим тактом тисячі ніг, а ряди все йшли й йшли.

Те, що прийшло ся відчутти свідкам сього величнього свята, годі вилити на папері. Кожному виступали на очі чисті, як рання роса, сльози й тихо спадали на землю. То змордоване, розбите серце дало волю своїм почуванням і плакало сльозами радості, зливаючи ті глибокі рани, що так мучили його на протязі сих тяжких трьох з половиною років.

Парадний марш з табору.

Весело забігали перед машируючими козаками діти, попадаючи ногою в такт оркестри. Табор майже опустів; усі рушили провозжати козаків. Ось і двірцеві залізничні, вагони готові до їзди. В п'ять хвилин курінь розмістив ся в зарані призначених вагонах.

Почались прощання: цілувались, тиснули один одного до грудей, бажали щасливої дороги, наказували вклонити ся від них Рідному Краєви, а що найважнійше, — то непохитно стояти за волю України.

Протяжно засвистів паровоз; сигнальний ріжок протрубив збор і сідати. Надійшла остання хвилина. На пероні стояла різнобарвна публіка та впивала ся очима в потяг, який під згук національного гимну тихо рушив зі станції. Замаляли в повітрі білі хустки, кашкети, залунали оклики:

— До скорого побачення на вільній Україні!..

— До побачення у Києві!..

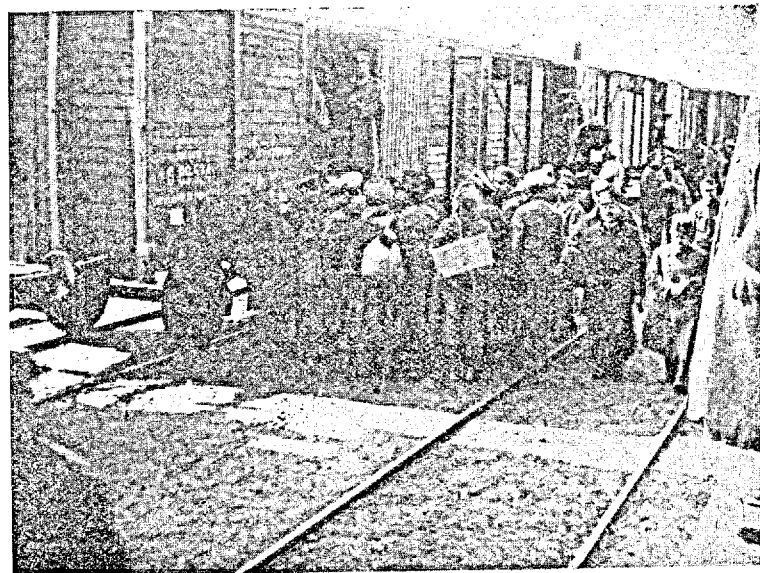
— Щасливої дороги, їдьте, а ми скоро за вами...

— Хай ворог гине!..

Минув і останній вагон. Скоро на місці потягу лишили ся одні клубки чорного диму та десь далеко в горах відгукував ся останній акорд оркестри...

Ми повертали до табору.

Дмитро Гаркуша.

Розміщення по вагонах.

Мир центральних держав з Румунією.

Урядово доносять з Букарешту з 5 марта: О 7 годині увечері підписано в Бустеа прелімінарний мир між Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією і Туреччиною з одного боку й Румунією з другого боку.

Одушевлені спільним бажанням скінчити воєнний стан між Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією та Туреччиною з одного боку й Румунією з другого боку та відновити мир, підписані державний секретарь для заграничних справ др. Кільман, яко уповноважений Німеччини, міністер заграничних справ гр. Червін, яко уповноважений Австро-Угорщини, віцепрезидент Собранія др. Момчілов, яко уповноважений Болгарії, великий везирь Талаат-Бей паша, яко уповноважений Туреччини — з одного боку й пан Аргентояну, яко уповноважений Румунії з другого боку по повір'ю уповноважень поєднали ся на тім, що завішення зброї, підписане у Фокшанах 9 грудня 1917 р. й виповіджене 2 марта 1918 о 12 год. о південь, скінчило ся 5 марта 1918 р. о північ, після чого має наступити двотижневе перемир'я з трьохденним виповідженням. Між підписаними не має ріжниць в поглядах щодо того, що протягом сього часу має бути заключений остаточний мир, а саме на такій основі:

- 1) Румунія відступає союзним державам Добруджу до Дунаю.
- 2) Держави почвiрного союзу будуть дбати про те, щоб Румунія мала торговельний шлях через Констанцу до Чорного моря.
- 3) Румунія в засаді приймає жадання Австро-Угорщини щодо виправлення австрійсько-угорсько-румунського кордону.
- 4) Також в засаді призвано відповідаючі положенню заходи на економічній полі.
- 5) Румунське правительство обв'язуєть ся зараз же здемобілізувати принаймні 8 дивізій румунської армії. Провід демобілізації належатиме спільно до головної команди групи військ Макензена та головної румунської військової управи. Коли між Росією та Румунією мир буде заключений, здемобілизують ся також і інші частини румунської армії, оскільки їх не буде потрібно для охоронної служби на російсько-румунським кордоні.
- 6) Румунські війська мають негайно опустити зайняту ними область австро-угорської монархії.
- 7) Румунське правительство обв'язуєть ся всіма силами підтримувати транспорт військ союзних держав залізницями через Молдаву й Бесарабію до Одеси.
- 8) Румунія обв'язуєть ся негайно звільнити офіцерів держав, що провадять війну з почвiрним союзом і стоять в румунській службі; сим офіцерам забезпечуть держави почвiрного союзу вільний переїзд.
- 9) Сей договір негайно вступає в силу. Сей документ підписали уповноважені держави та його скріплено їх печатками.

* * *

*Зірочки ясній!.. З неба високого
Бачите все ви... Вас я молю,
Щоб розшукали ви в краю далекому
Рідну хатинючку—рідну сімю.*

*І розшукавши, в нічку поюсюю
З неба високого гляньте до них,
Втіште їх трошки, втіште надією,
Скоро вже маю вернутти до них.*

*Хай не жахає їх те, що на загоді
Хмари ще трізно криють усе.
Ніч проминула вже... Схід все яснійшав,
То вже нам сонечко світ свій несе.*

Полонений М. Капельгородський.

Національна справа.

(Уваги на часі в зв'язку з війною).

... Нове людство може бути тільки тоді багате й повне життя, коли окремішність кожного народу задержить ся в загальній гармонії та коли всі країни будуть грати на струнах вселюдської ліри." Ж. Жорес.
Батьківщина й робітництво.

... Поневолений народ — засуджений на смерть. Народи — се скарониці культури бо вони є посередниками між одиницями й людством. Бажати винищити або зосередити поневоляти якийсь народ — се те саме, що позбавити людство одної культурної форми.
Ляндсберг.

... Космополітизм в ідеях і цілях, національність в ґрунті й формах культурної праці...
М. Драгоманів.

... Національна свідомість се те, що тримає приваляжних до народу разом, що творить з одиниць народню спільність серед всіх можливих обставин; сеї свідомості не можна вирвати з душі одиниць ніяким насильством. Отже доки є національна свідомість одиниці, доти існує народ і доти не можна його знявити. F. G. Krejčí.
Právo existence malého národa.

Передмова.

Всесвітня війна поставила національну справу, так сказати, рубом у всій її гостроті та складності. Ніколи ще взаїмні відносини поміж нацією та державою не були такі пекучі й актуальні, як саме під час бурхливих воєнних подій останніх чотирьох років. Мало коли так підчеркувало ся право народів на національне самоозначення та політичну самостійність, як тепер. Національна засада з середини XIX в. знову виринула на політичній обрії Європи, на сей раз з куди більшого силою та життєвим розмахом. На жаль, серед широкого загалу є таке само мало позитивного знання сеї дуже складної та тяжкої проблеми, як і тоді, коли вона вперше появилася в аврорі романтичної краси та мрійности.

Хоча наука де в чім чимало вияснила зі справжньої істоти національної проблеми, але далеко ще не поставила систематичного її досліджування на об'єктивно науковий ґрунт. Національогія яко спеціальна наука про сию справу — чекає ще свого Челлена. Ся війна причинить до її повстання, се річ певна, але зараз годі чекати на її подвуг задля розв'язання невідложних національних питань, від яких стогне від довшого часу сучасна Европа.

Отже заки витворить ся систематична й докладна теорія національної проблеми, публіцистика мусить сподіятися зувати дотеперішній науковий дорібок на сім полі. Під сей час се одно з найважчийших її завдань супроти широкого загалу, який в справах національної політики здебільшого блукає по манівлях і нетрях псевдотеоретичних фантазій або гарних бажань. Ся розвідка має саме таку інформаційно-орієнтаційну мету. Вона тому не претендує ані на повноту, ані на вичерпання сеї дуже пекучої справи нашого часу. Як що їй хоч трохи вдасть ся розв'язати романтичну імлу та шовіністичну темряву, що хмараю затемнюють національні справи, то її ціль буде досягнута.

I. B.

1917, 22—XІ.

I. Національно-визвольні рухи нового часу й „визвольники“.

Національна справа — поруч соціальної — належить до найтяжчих проблем нової доби. Особливож з огляду на культурно-національне відродження та державно-політичні прямивання т. зв. „неісторичних“ народів, себто поневолених і недержавних, котрим або взагалі не вдало ся дотепер національно самовизначити ся чи здобути державну самостійність під політичним оглядом (напр. Лотиські, Естонці, Фіни і т. д.), або які з тих чи інших причин втратили свою самостійність, а потім занепади під політичним і національно-культурним оглядом, отже котрі лише з застереженням можна називати „не-

сторичними", бо вірніше було б називати „історичними“ народами (напр. Чехи, Ірландці й англійські Кельти взагалі, країнци, теперішні бельгійські Фламандці, балканські Славяне, Вірмени, Грузини тощо*).

А мало до якої справи (знову поза соціальною) загал та романдянство відносять ся з такою байдужністю і упереченням нехитю, як саме до національно... Серед пануючих державних народів усі національно-культурні, а далі й політично-самостійні прямування їх поневолених недержавних народів приймають ся звичайно здебільшого з очевидною орознечкою. Народи-патриції не дивлять ся на відродження народів-пласбів як на природний процес, котрий органічно випливає з дотеперішнього розвитку людської суспільності: на їх думку се є або романтично-етнографічна примха інтелігенції поневоленних народів, оскільки їх відродження обмежує ся лише красивим письменством для домашнього ужитку, ідиотичним віршуванням в рідній мові, влаштуванням національних народніх свят, ношенням національної одежі тощо, як ми бачимо напр. у початкових фазах провансальського руху „фідібрів“ у південній Франції, або на їх думку — се є якась політична інтрига, штучний винахід сусідньої ворожої держави, тільки національне відродження народів-патріїв, перейшовши відготовчу фазу культурно-національної романтики, входить потім у стадію господарського й політичного реалізму.

Для німецьких пангерманістів відродження австрійських Славян було панславянською царською інтригою й вони в ній тільки грізь добачували лише московські „рублі“. Для багатьох московських і польських націоналістів український національний рух се або австрійська (гр. Стадіон) або німецька інтрига, тільки сила якої неначе спочиває в коронах або пруських царях. Так само для Французів відродження фламандського народу се прусько-німецька інтрига, хоча їм добре відомо, що Фламандці до Німців відносять ся чи ще не з більшою симпатією ніж до Французів.

В дійсности-ж новочасні національні рухи так само, як і соціальний, є природним проявом основного перетворювання створючої суспільності, яка простує до скинення всіх кріпацьких пут минувшини, до цілковитої ліквідації колишнього т. зв. феодального режиму. І саме в міжнародних відносинах найбільше досі залишило ся сього кріпацького феодалізму; саме тому й національна ворожнеча все більше та більше росте в міру зросту напруження та розмаху рухів відродження поневоленних народів. Ся ворожнеча де в чім нагадує ідомий суспільний антагонізм поміж капіталістичною буржуазією та пригнобленим пролетаріатом. Загалом ся боротьба поневоленних народів з пануючими має свою чимало суспільну ідваліну. Тому й її дотеперішній та майбутній перебіг багато де в чім нагадує та нагадуватиме визвольний рух працюючого народу. І як в сій суспільній класовій боротьбі перемога безперечно буде по стороні поневоленого пролетаря, так і у великій класовій боротьбі пануючих і гноблених народів — скорше чи пізніше перемога припаде сим останнім.

Станеть ся так не тому, що домагання і прямування народів-пролетарів справедливі та морально позитивні в своїй основі, тимчасом коли поборювання їх з боку народів-панів є безглуздою спробою зупинити природний розвиток суспільного процесу й у своїй основі є захланними й хижацькими, себто морально очевидно негативними, але через те, що сі останні уперечать напрямови суспільного розвитку нової доби, що вони проти часу, анахроністичні, що вони божевільно сидкують ся

* Взагалі сей поділ народів на історичні й неісторичні дуже згладний. До фактично нема та не було народів без історії. Недержавні та поневолені народи не мають здебільшого тільки писаної історії, а до того ще в її старім розумінню, коли її змістом уважав ся опис династії, війн, різних дипломатичних актів, словом, лише верхня державно-політична половина. З новочасного наукового погляду т. зв. культурної історії й сі недержавні та поневолені народи історичні. Вони мають свою чудову усну історію в старих епосах, піснях (пор. напр. українські „думи“ або лотиські народні пісні), яка, як справедливо каже відомий німецький антрополог Рацель, ніколи значно цікавіша та змістовніша від безбарвного опису княжих династій чи сварок якогось „історичного“ державного народу.

зупинити ріст життя, загальмувати розцвіт нового та вічного його росту.

Як упав і доживає свої дні суспільно-господарський феодалізм і наближаєть ся час, коли поділ людей на білу панську та чорну робітничу касту буде лише сумним спогадом злочасної минувшини, так недавекий вже час, коли руштування державно-національного феодалізму, підточеного вже та розіздженого зубом часу, зломить ся у своїм фундаменті, пута та кайдани, що сковують поневолені народи, спадуть, скинуте буде національне ярмо й утиск. Вчорашні народи-кріпаки стануть ся вільними будівничими своєї сучасности та майбутности свого нового власного життя.

Ся всесвітня війна чимало причинить ся до того, щоб процес визволення поневоленних народів відбув ся скоршим темпом. Річ в тім, що після її вибуху правительства та дипломатії і заграничні уряди обох воюючих таборів узяти під свою високу руку малі й поневолені народи. В Лондоні, Петрограді, Парижі, Відні, Берліні й Вашингтоні чимало разів керівники держав і визначні політичні діячі *et orbi* проголосили заяву, що ся війну їх держави ведуть головню задля визволення поневоленних народів.*) З сих визвольних промов можна б було зладити чималу книжку, коли б зібрати всі до купи. На жаль, до більшости сих заяв можна віднести відому українську приповідку: „обіцяв пан кожух, тепле його слово.“ Не вперше се державна дипломатія виступає в обороні прав поневоленних народів. Уже в минулім столітті вона чимало послугувала ся національною засадою задля своїх імперіалістичних і експансивних мет. Полагодження балканської проблеми переведено саме під сим її „визвольним впливом“, в чім чимала роля припадає російському царизмові.

Великим державам йшло про сьому головню про витворення в Європі такого *status quo*, котрий найліпше відповідав би їх державному егоїзмови й забезпечував би перед повстанням якогось нового небажаного конкурента в європейському державному концерті. Вони дивили ся на національну справу яко на розкладовий чинник, що ослаблює великі держави ріжно національного складу (Туреччина, Австро-Угорщина). Справжні життєві інтереси „визвольованих“ народів були при сьому на другому, коли не на третьому плані. Вони мусіли достосувати ся до великодержавних забаганок, а не навпаки.

Історія Балкану під сим оглядом дуже поучаюча. Європейська дипломатія протягом минулого століття перебудовувала його міждержавні відносини кілька разів — на кожній міжнародній конференції, при чім раз фаворизував ся один, другий раз другий нарід (вистарчить напр. згадати відносини великих держав до Македонії). Балканські народи врешті проти волі своїх державників мусіли власними силами звести

*) Особливо в антантськім таборі, як з боку правительства, так і публіцистики з натиском підчеркуєть ся сей національно-визвольний характер всесвітньої війни. Бувший англійський голова міністерства казав у своїй промові 6/VIII 1914 р.: „Ми воюємо в обороні засади, що малі народи не мають бути знищені“. Його наступник Лойд Джордж зазначив, що се „війна народів“. Вільсон вже кілька разів заявив, що Америка активно взяла участь в сій війні в обороні поневоленних народів Європи, які мають бути визволені з чужого державного ярма, себто управляти ся по власній волі. Навіть російський царизм став під прапор сей засади, видаючи на початку війни „визвольні маніфести“ (пор. про них брошуру М. Михайленка: „Визвольні маніфести російського уряду в теперішній війні“, 1915).

Сього самого становища боронить відомий англійський публіцистичний збірник: *The war and democracy* (Війна та демократія, з 1914 р.), головний співробітник якого Доуер Вільсон уважає існуючі державні будівлі невідповідними національним домаганням. Тому пропонує переробити карту Європи згідно з сими останніми. Інший співробітник згаданого збірника, відомий англійський дослідник національних відносин на Угорщині та південно-славянської проблеми Сетон Оатсон проскріє карту нової Європи виключно відповідно до національної засади. Сього погляду тримаєть ся також знаменитий французький історик Сеньобю, ширій прихильник і оборонець автономно-національних прямувань у сучасній Європі (пор. напр. його передмову до французького передвоенного збірника: *Les aspirations autonomistes en Europe* (Автономічні замагання в Європі) Париж, 1913).

Загалом про роль національного моменту в сій війні пор. систематичний і докладний виклад Р.Челлена (R. Kjellén), а саме в його: *Die politischen Probleme des Weltkrieges* (Політичні проблеми світової війни), Липськ, 1916, розд. III та в його новітній монографії: *Der Staat als Lebensform* (Держава як форма життя), Липськ, 1917, стор. 129, розд. III.

порахушки з Туреччиною. На жаль, у своїх „визвольниць“ вони вже настільки заразили ся великодержавною манією (мрії про велику Болгарію, велику Сербію, Грецію та Велику Румунію), що, сливе визволивши ся, перегризли ся поміж собою на радість тихже протекторів, які дуже бояли ся, аби Балкан вресні не визволив ся від їх „визвольних“ заходів.

Європейська велико-державна дипломатія вітала, словом, національні рухи та прямування поневоленних народів яко державно-а-томізуєчий чинник. Натомісць ворожо ставила ся до них, коли вони приводили до зеднання та зцілення більшого державного комплексу, як напр. до повстання новочасної німецької держави, — нового неприємного конкурента для Франції й Англії, — яким колишня німецька державно-княжа „розмазана каша“ (як педавно про се дотечно висловив ся німецький міністер заграничних справ) була приємнійша ніж сильна новочасна Німеччина*).

Нещирість всіх дипломатичних старань великих держав про долю малих і поневоленних народів зрештою добре видно з того, що звичайно та здебільшого „визволення“ переводило ся на рахунок свого політичного противника чи ворога, тим часом коли у себе вдома лишалося все постарому. Поневолені народи гнобили ся; їх прямування до національного відродження безоглядно переслідували ся та вигублювали ся. Пригадаймо собі напр. російський царизм в ролі балканського „визвольника.“ Сю самодержавну, абсолютистичну Росію, де від Модованина аж до Фіна все на всіх мовах мовчало, бо благородствувало! Або навіть щирість симпатії Англії до поневоленних народів, Англії, яка рівночасно дуже безоглядно душила найменший прояв національної самосвідомости серед Ірландців, голодом виморюючи сей безталанний і пригноблений кельтський парід!

Правда, все се малюнки минувших недієв, але десятиліть. Може дипломатична Європа ХХ ст. чеснійша й поряднійша від своєї попередниці ХІХ ст. Може загранична політика між тим стала ся демократичнійшою та моральнійшою?! Замість відповідати на се, подивім ся лишень на справжній образ дипломатичних національно-визвольних заходів саме вже під час сеї всесвітньої війни, коли чейже розходить ся про основну перебудову вчорашньої Європи, про свого роду переоцінку всіх її дотеперішніх вартостей і коли можна-б було дождити найбільшого напруження та вислову всієї чесноти та порядности дипломатично-офіційної її істоти.

Щож ми побачимо? Здебільшого добре вже знайому за кулісову інтригантську гру з середини минулого століття. Тільки в більшій виданню та з більшим інтелектуальним і фразеологічним жонглерством і езуїтизмом. Знову „визволюють ся“ кріпаки-сусіди, а свої заковують ся в ще гірші кайдани національного поневолення.

Ін. Бочковський.

(Далі буде).

Вісти.

Українське Правительство й Бесарабія. Іменем Українського Правительства звернув ся голова Ради народніх міністрів Голубович, який є тепер рівночасно міністром заграничних справ, до німецького правительства з такою заявою: „Українське Правительство глибоко заінтересоване в долі пограничної области Української Республіки — Бесарабії. Не зважаючи на те, що области заселення двох

* Під сим оглядом дуже характеристичним і симптоматичним є бажапис, яке педавно висловила англійська часопись „Daily Mail“. На її думку в Європі має бути заведений status quo ante зперед 1864 р., коли не було ще зєдинної німецької держави, але існувала сумно-славна німецька „Kleinstaeterei“ (дрібноподержавність). Положення з 1864 р. на думку англійської часописі виключно раціональне та задовольняло б усіх крім Гунів (себо Німців. І. В.). „Уявімо собі, — рисе ідилічний малюнок „D. M.“, — який спокійний мир приніс би поворот до нього. Полазські воеводства були-б повернуті Данії. Франція знову мала б Ельзас-Льотарингію. Кільський канал був би зайвим. Гельголанд був би знову британським. Німеччина, зрікши ся державного єдинства, була-б знову гуртом самостійних королівств. Німецькі колобші, до набуття яких ми божевільно допустили, скинули-б на все тяжку додону тираниї. Одним скоком ми повернули ся-б до золотого віку, який згубили наша сліпота й німецька розбійнича пристрасть. Се єдиний status quo ante, який ми могли-б та повинні-б признати“.

межуючих народів, українського й молдаванського, взаємно перемешують ся, не підлягає сумніву, що в північній частині бесарабської території живуть переважно Українці, а в полудневій (між гірлами Дунаю і Дністра коло берегів Чорного моря) мають вони відносну більшість і таким чином Бесарабія щодо свого етнографічного, економічного й політичного положення творить одну неподільну цілість з основною територією Української Народньої Республіки. Володіючи значною частиною чорноморського побережжя, в західній частині котрого лежить великий економічний центр Одеса, з яким саме звязана ціла полуднева Бесарабія, Українське Правительство уважає, що всяка зміна бувшої румунської російської границі, особливо в її північній і полудневій частинах, глибоко нарушує політичні й економічні інтереси Української Республіки. З огляду на те, що тепер значна частина Бесарабії зайнята румунськими військами і питання про дальшу державну приналежність Бесарабії могло-б бути предметом нарад на букарештєнській мировій конференції, правительство Української Народньої Республіки уважає обговорення і вирішення сього питання за можливе тільки при участі і за згодою представників Українського Правительства“.

Григоріянський календар і середньо-європейський час в Українській Народній Республіці. У „Вістнику Ради народніх міністрів Української Народньої Республіки“ (ч. 14 видане в Житомирі), як подає „Діло“, містять ся такі закон: „Українська Центральна Рада 12 лютого 1918 року ухвалила: 1) Завести в Українській Народній Республіці нове числення часу від 16 лютого 1918 року. 16 день лютого мають рахувати першим днем місяця марта. 2) Одночасно з сим в Українській Народній Республіці заводять ся середньо-європейський час: 12 годин дня петроградського меридіану від 1-го марта нового стилю рахувати 10 годин 52 хвилини ранку та згідно з сим у всій Українській Народній Республіці перевести стрілки годинників. 3) Всякого роду зобовязання, котрі застає сей закон, продовжують ся від 1-го марта на тринадцять день. 4) Всі питання, звязані з переведенням у життя сього закону, мають вирішувати ся кожним міністерством по приналежности. З оригіналом протоколу згідно. Заступник Голови Української Центральної Ради Арк. Степаненко, секретарь У. Ц. Р. Микола Чечель Ствердив В. О. генерального писаря Ю. Гаєвський.“

Олександра Скорописа-Іолтуховського назначила Рада народніх міністрів Української Народньої Республіки на засіданні 1 марта комісаром Холмщини й Підляшя з тим часовим осідком у Берестю.

Командантом першої української бригади, що творить ся з полонених українців з Австрії у Володимирі Волинським є полк. Іван Перлик, а йому до помочи доданий австрійський капітан ген. штабу Кватернік, відомий з найкращого боку У. С. Стрільцям.

Перша дивізія бранців-козаків з німецьких таборів відійшла вже з Ковля в глиб України. Настрій козаків і офіцерів незвичайно бадьорий. Незабаром відходить друга дивізія.

Дім Грушевських. 7 лютого (н. ст.) дім Грушевських в розі Паньківської та Ботанічної вулиць зайняв ся від знарядів, які в нього попадали. Згоріло все, всі квартири до самого низу. Згоріла вельми цінна бібліотека проф. М. Грушевського колекції стильових меблів, старовинного шкля й килимів. На горі в квартирі В. Кричевського згоріли високої цінности артистичні збірки та власні твори артиста (Нова Рада). До сей звітки можемо додати, що большевики на вми сие цілком в дім запальними гранатами. Родина проф. Грушевського не сподівала ся такого варварства й спокійно зоставала ся вдома. Розстріл будинку большевицькими шашибузуками приневолило родину проф. Грушевського тікати, в чім стояли, ледви рятуючи життя... Р е д.

Секретарство освіти. Робітники секретарства освіти згужували ся працювати й з новою владою, аби тільки була робота. З дня на день приходять і збирають ся люде, а нове начальство ще не показувало ся. Нарешті зявив ся п. Затон-

ий. В розмові з членами Шкільної Ради він заявив, що має зв'язати Всеукраїнську Учительську Спілку, бо, мовляв, не де потурати націоналізмови та шовінізмови. На увагу одного членів Шкільної Ради, що однак існує російська учительська спілка, п. Затонський відповів, що члени російської учительської спілки на Україні є інтернаціоналісти. Таким чином бщеруськість і обрусительство дістало на Україні інтернаціональний патент (Нова Рада).

Українізація поcht в Україні Народній Республіці.
"Вістнику Ради Народніх Міністрів" з дня 1 марта на-уковано такий розпорядок міністра поcht і телеграфів: "Наказую всі написи в поchtових, телеграфічних і телефоніч-х установах Української Народньої Республіки змінити українські: „Почтова-телеграфна контора“, „Приймання комендованих листів“, „Видавання грошевих переводів“, „Продаж поchtових марок“, „Вхід“, „Вихід“, „Прохання стати в чергу“ й таке инше. Всі оголошення, писані російською мовою, мусять бути знищені, а ті, які потрібні й на-ді, мусять бути написані державною українською мовою. Виконати се наказую в три дні по одержанню сього наказу відповідальністю начальників установ і про виконання по-томити мене“.

Гінденбург і Людendorф про упадок Росії та про поміч-раїні. Военний кореспондент берлінського „Lokalanzeiger-у“ звер мав розмову з ген. фельдмаршалом Гінденбургом і ген. дендорфом. Перший сказав між иншим: Закидають нам, ми заключили мир з частинами, на які розпала ся Росія. Найперше порозуміли ся ми приятним робом з Фінляндією і Україною. Як поступлять далі инші держави, що відокремили від давньої Росії, се їх справа. Великість упадку Росії виходить всяке сподіванне. Про се сказав він: Я сам маю правду, що відбуване революція, але в формі не такої як революція з 1905 р. Але що сей упадок матиме такий освітньо-історичний перебіг, на се не рахував я ніколи. Але сьогодні стоїмо надто глибоко в подіях, аби зорієнтувати ся в їх повній великій цілості. Тільки пізніші часи, кияючи погляд назад, змірять усе всесвітньо-історичне значінне подій.

В навізанню до тих виводів указав ген. Людendorф, що німецькі війська увійшли в Україну на виразне бажанне молоді держави та в повній порозумінню з її відповідальними керманічами. При тім вплинули на постанову Німеччини також економічні інтереси в змислі розвитку й поширення забезпечення живністю Німеччини. Сих економічних користей не була б осягла Німеччина без входу в Україну, бо большевицькі ідеї довели також Україну до стану тяжкого внутрішнього розкладу. Щойно при помочи вмаршу Німеччини вдало ся Правительству України, з яким стоїть Німеччина в повній згоді, привернути лад наново.

Привіт проф. Грушевському. Президія загально-таборого віча полонених салдатів і офіцерів зальцведельського табору вислала з поручення зборів на внесенне представника союзу визволення України Андрія Жука такий привіт президентови Української Народньої Республіки, професорови Грушевському: „Українські салдати й офіцери зальцведельського табору, зібрані на загально-таборовім вічі для 25 лютого 1918 року в числі 2500 душ, уважають своїм першим обовязком привітати Вас, Достойний Пане Президенте, яко провідника нашої вродженої держави й духового батька нашої України, златити Вам низький поклін і подяку за всю Вашу керовничу роботу в сій важній історичній хвилі й запевнити Вас, що наші поклінки ми всі як один ставимо ся до розпорядження Української Центральної Ради та з одушевленнем поїдемо до того, щоб піддержати й скріпити Ваші заходи над удержанням ладу й запевнити напій дорогій Вітчизні повну незалежність. „Ганько Щербина, голова віча“ (Вільне Слово).

Український вечір у Зальцведелі відбув ся 17 лютого заходом Фльотового Товариства й Фльотового Союзу німецьких жінок. Відомий письменник А к с е л ь Ш м і д т з Берліна

говорив про український народ, його історію, терпіння і проби визволення зпід московського панування аж до найновішого часу, до створення незалежної України. Будучина України лежить на хліборобьськй полі, менше на промисловім. Німеччина зацікавлена самостійністю України тому, що самостійна Україна се сильна опора проти Москвищини. Тенор Олександр Семенов відспівав кілька пісень в українській і німецькій мові й викликав майстерним виконанням таке одушевлення, що був приневолений до додатків і одержав величню китицю квітів. Закінчили вечір світляні картини народніх типів і церков України, зокрема Гуцульщини.

З приводу миру з Україною звернув ся професор віденського університету др. Моріц Бенедікт, почесний член київського університету, до сенату університету св. Володимира з таким письмом: „Високий сенате київського університету! Яко почесний член вашого університету почуюваю ся спонуканим при вістці про заключенне миру з новою українською державою висловити сенатови університету мою одушевлену радість і мої бажання щастя. Певно в ширших українських шарах також у вас відомо, що я від десятків літ ставав за значінне Українців і підкреслював класичність славянських мов. З нагоди 25-літнього ювілею вашого університету при святочнім банкеті вніс я тоаст за славянську науку, котра вже яко рівня існує у всесвітній літературі. Вашого геніяльного анатоміста Володимира Беца, який так добре писав по московськи, але говорив блискуче тільки по українськи і з яким обходили ся в його Ріднім Краю по приповідці: „Nemo propheta in patria“ (Ніхто не є пророком у вітчизні), увів я в міжнародню пошану. Тоді-то повстало у вашім Ріднім Краю крилате слово: Моє найкраще відкритте було відкриттем Беца. Тепер і мова славянського племені; українська, стане офіційально язиковим засобом вислову наукової творчости й навчання. Сподіваю ся, що з вашого університету вийде слава привернення давнього братерства в міжнародній учености. З одушевленним товариським стисненням руки проф. др. Моріц Бенедікт“.

Проф. Іберсбергер про будучину України. В Австрійськй Товаристві для справ орієнту й позаморських країв мав професор віденського університету др. Ганс Іберсбергер виклад про „Політичні й соціальні передумови російської революції“. В своїм резюме зазначив референт, що будучина України залежить від селянського питання, від розвязки задоволення земельного голоду. Найкращим виходом з положення є інтенсивне загосподаруванне землі й спілкове оброблюванне цукрових плянтацій.

Своєчасний мировий договір Української Народньої Республіки з почвірним союзом навів провідник румунської консервативної партії Маргільоман перед представником яської часописи „Actiunea Romana“ на доказ того, що заключенне договору в своїм часі уможливило осягнути максимум того, що взагалі можна осягнути.

Приймає ся **Всесвітню Бібліотеку** а саме на передплата на такі вип.:

Аристофана: **Хмари**, грецька комедія в перекладі Тараса Франка. Кінчить ся друкувати.

В. Короленка: **Без язика**, оповідання в авторизованім перекладі П. Дятлова. Друкуєть ся.

Д-ра Д. Донцова: **Українська державна думка і Европа**, політична розвідка. Друкуєть ся.

Юрія Рзміта: **Два циклі**, новелі з бойківського життя, з вступом про автора. Приготовляєть ся.

Марк Твейна: **Веселі оповідання**, в перекладі Петра Франка. Приготовляєть ся.

:-: Передплата на отсих :-: **12 Корон** (в подрібній проп'ять випусків вносить дажй ціна їх буде більшою), а що бажасмо означити висоту накладу, — просимо надсилати передплату і зголошення на адресу:

— Івана Калиновича в Бориславі. —

ЗАМОВЛЯЙТЕ, ПОКИ НЕ ВИПРОДАНО, КНИЖКИ:

1. Атаманюк. Як сурми заграли до бою	К 1.—	67. Кулик. Писання	К —20	127. Етнографічний збірник наук. тов. імені Шевченка. 37 томів разом	К 149
2. Бах. Економічні нариси	" 1.80	68. Кулик. Краманка Русинам і Полякам	" —40	1. Різдявня святкові на Чорноморі. Галицькі народні казки. Українські людські вигоди. Програма до збирання відомостей про українсько-руський край і нарід, уложена членами Наук. Тов. імені Шевченка	" 3.
3. Беризон. Мужичькі оповідання	" —20	69. Магомет і хаджа	" —60	2. Лірники, лірницькі пісні, молитви, слова і т. ин. з пов. Буцацького. Запитки етнографічні з Угорської Русі. Чорноморські нар. казки й анекдоти	" 3 В.
4. Биховський. Межі капіт. в селськ. кооп.	" 1.—	70. Левенко. Per pedes apostolorum	" —60	3-4. Етногр. матеріял з Угорської Русі, т. I—II (стендан, новелі, казки, байки, оповідання про історичні особи, анекдоти), по К 3.30	" 6.
5. Богданко. Козак Войнаровський на Сибірі	" —20	71. Левіцький. Баба Параска та баба Палажка	" —20	5. Народня гутірка з поводу коронації. З народної памята по панщину. Гудульські прмівки. Людоні вірування на Підгір'ю. Фольклорні матеріяли	" 4.
6. Біблін, російська і українська, кожда по	" 8 —	72. Левіцький. Поміж ворогами	" 1.20	6. Галицько-руські анекдоти	" 4.
7. Будзиновський. Галяцькі постулати і Виговський	" —60	73. Левіцький. Рибалка Панас Круть	" —40	7. Галицькі народні казки	" 2.
8. Будзиновський. Козаки у Руданського	" —30	74. Маковей. Поезія	" —40	8. Галицькі народні новелі	" 2.
9. Будзиновський. Козацькі часи в цар. пісні	" 3.—	75. Маркс і Енгельс. Комуніст. маніфест	" —40	9. Етногр. матеріяли з Угорської Русі, т. III	" 3.
10. Марко Вовчок. Два сини. Оповідання	" —40	76. Мартович. Війт. Шермельна справа	" —20	10, 16, 23, 24, 27, 28. Галицько-руські нар. приповідки. Три томи, кождий у двох вип. I—K 8.80; II—K 7.70; III—K 7.70	" 23.
11. Володиславч. Орал	" 2.70	77. Матерне слово. Перша читанка	" —70	11. Галицько-руські народні пісні з мельодіями	" 6.
12. Філістер. Драма	" —75	78. Мицюк. Веремівська буча	" —30	12-13. Галицько-руські народні легенди I—II по 3.30	" 6.
13. Зягі. Філістер	" 1.50	79. Мопсан. Історія одної дівчини і інші	" —40	14. Оповідання Р. Ф. Чмичала	" 4.
14. Вольський. Галка. Опера	" —60	80. Навроцький. Твори, т. I	" 2.40	15, 33-34. Знадобки до укр. демонології, т. I K 4.40; II, вип. 1 K 3.30; вип. 2 K 3.30	" 11.
15. Гамсун. Годол. Роман	" 2.70	81. На теми дня з 1910 р.	" —30	17-19. Коломийки. т. I—III по K 4.40	" 13.
16. Гаршин. Маларі. Оповідання	" —10	82. Нечаев. Незвичайні дива природи	" —40	20. ще не готовий.	" 13.
17. Гейне. Книга пісень	" 1.60	83. Омелькович. Укр. писання	" —20	21-22. Галицько-руські народні мельодії зібрані на фонограф, по K 6.60	" 13.
18. Гайков. Байки	" —10	84. Оншкевич. Руська бібліотека, т. 3	" 3.—	25. Етногр. матеріяли з Угорської Русі, т. IV	" 3.
19. Гоголь. Вечерниці на хуторі під Диванк.	" —60	85. Орлик. Наші герої	" 1.20	26. Народні оповідання про опришків	" 4.
20. " Вій	" —60	86. Оповідання з історії вса. франц. револ.	" —50	29, 30. Етногр. матеріяли з Угорської Русі, т. V, VI, по 4.40	" 8.
21. " Мертві душі	" 3.60	87. Подолінський. Ремесла і фабрики на Україні	" 2.—	31, 32. Похоронні голосіння. Похоронні звичаї й обряди	" 9.
22. " Сорочинський армазок	" —60	88. Порш. Про автономію України	" —60	37-38. Українські нар. байки (збірний епос), т. I—II	" 8.
23. Гомерова Одиссея. Перша частина	" 2.40	89. Поссе. Національна автономія і всевітня федерация	" —40		
24. " Друга	" 2.—	90. Потапенко. Задля хазяйства	" —20		
25. Граб. Доля	" —40	91. Пушкін. Драмагічні твори	" 3.—		
26. " З чужого поля	" —40	92. Руданський. Твори в 7 томах	" 10.—		
27. " Пролісок	" —40	93. Руська письменність в 21 томах	" 52.50		
28. Грушевський. Історія України Русі. 7 томів (кождий том окремо 10 корон) разом	" 60.—	1. Котляревський, Артемовський-Гулак, Гребінка			
29. Грушевський. З біжучої хвилі (1905 6 рр.)	" —48	2-3. Квітка Основяченко			
30. " Українська мова й школа	" —70	4. М. Шашкевич, Головацький			
31. Грушка. Двійчі охрещена. Оповідання	" —70	5. Устиянович, Могилянський			
32. Теринювич. Про воздух	" —30	6. Металинський, Костомарів			
33. Іете. Герман і Доротея	" 1.60	7-8. Шевченко			
34. " Гелена і Фавст	" 1.20	9-14. Куліш			
35. " Ісїгенія в Таврії	" —60	15-16. Іс. Воробкевич			
36. Горький. Міщане. Драма	" 1.—	17. Гайков, Климкович, В. Шашкевич			
37. " Малва і інші оповідання	" 3.10	18. Ол. Стороженко			
38. " Салдати. Очерки	" 1.60	19-21. Руданський. Кождий том	" 2.50		
39. Ірїмм. Казки	" —50	94. Свідерський. Економічні нариси	" —80		
40. Іудцов. Уріель Акоста	" 1.50	95. Слово о полку Игоревім у вірш, переклад.	" —80		
Данилевський. Збігці з Новоросії	" 2.—	96. Смалъ-Стоцький. Граматика укр. мови	" 2.40		
41. Демокр. республіка. Народне правління	" —30	97. Сніваня, ч. I 30 с.; II—30 с.; III—40 с.	" 1.—		
42. Дикштайн. Хто з чою живе	" —25	98. Старичький. В темряві. Драма	" —50		
Діксен. Олівер Твіст	" 2.60	99. Терлецький. Галицько-руське письменство	" 1.50		
43. Доде. Королі на вигнанню	" 1.20	98. Толстoj. Лист до царя Миколи II	" —30		
" Фромонт і Рісар	" 3.60	99. " Три питання і інші оповід.	" —30		
Достоевський. Грач	" 2.30	Тургенев. Ася	" —60		
44. Доленко. Хто народови ворог	" —40	" Батьки і діти	" 2.50		
Драгоманів. Два учителі	" —60	" Весняні води	" 2.—		
" Козаки	" —45	" Клара Міліч	" 1.—		
" Михайло Костомарів	" —21	" Муму	" —50		
" Листи до Ів. Франка, т. I	" 5.20				
" " т. II	" 6.20				
" Літерат. суспільні партії	" —60				
45. Драгоманов. Нові українські пісні про гром. справи	" 3.80				
" Опов. про заздох богів	" —30				
46. Драгоманов. Письма Кавелина й Тургенева	" 3.—				
47. " Про укр. казаків, Татар та Турків	" —30				
" Рай і поступ	" 1.20				
" Швайцарська республіка	" —24				
" Шевченко, українофіли і соціалїзм	" 2.—				
Дрепер. Історія боротьби віри з наукою	" 1.—				
Енгельс. Людвіг Фасрбах	" —75				
" Початок родини	" 2.30				
Ерман-Шатріан. Палі Тереза	" 1.60				
48. Жуковецька. Імпресї	" —50				
49. Закон о крестьянском разоренїи	" —50				
50. Заїзняк. Російська Україна й її відродженне	" —40				
51. Загородний. Бунт в селі Впшівці	" —30				
52. Зінківський. Писання. Т. I K. 2.40, т. II 2	" 4.40				
53. Збірка "Вільного Слова"	" —50				
54. З великих днів Богдана Хмельницького	" —30				
55. Зоря. Журнал. Річники з 1894 і 1897 рр. по	" 16.—				
56. Ідеали, теорія і принципи кооперації	" —60				
57. Каутський. Соціальна революція	" 1.50				
58. Квітка-Основяченко. Перекопиноле	" —40				
59. Кенан. Сибір	" 2.40				
" Кобець. Півни Пльнника	" —25				
60. Коваленко. Вишнівська справа	" —60				
61. " Вічний календарь	" —40				
62. " Клопіт у селі Біляшівці	" —16				
63. " Море	" —40				
64. " Хто такий Шевченко	" —20				
65. Королів. Як вибрати коня	" —40				
66. Короденко. "Ліс шумить"	" —30				
Кузик. Про кооперацію, її теорію і значенне	" —50				

Річники „Вістника Союзу визволення України“ 1914—15, 1916 і 1917 по K, разом 45 K.

При замовленню просимо долучати десять (10) відсотків на пересилку і гроші висилати наперед. До одержання грошей замовлень не полагджуєть ся.

Замовляти й гроші висилати на адресу Wistnyk, Wien, VIII, Josefstädterstr. 79

Зміст: М. Троцький. Самостійна Україна. Події в Кліві.—Накази і заходи совітської влади. С. Бєрємов. Лист без конверта (До „командуючого українським військом“ та „народного секретаря Юр. Коцюбинського). — С. Бєрємов. На вістрі штиків. — Ромул. По Суворовському. — З голос німецької преси про мир з Україною. — Організація частин українського війська з полонених Українців у таборі Фрайштатт і вимарш 1-го курія на Угрену.—Полонений М. Капельгородський. До маж (вірш). — Дмитро Гаркуша. Відід першого курія з фрайштатського табору (з трьома звичками). — Мир центральних держав з Румунією.— Полонений М. Капельгородський Зіронькі ясні! (вірш) Ін Бочковський. Національна справа: Передумови „І. Національно-визвольні рухи нового часу й звольники“. — Вісти.

ВІСТНИК

ПОЛІТИКИ, ЛІТЕРАТУРИ Й ЖИТТЯ

Виходить що неділі. — Менших рукописей не звертаєть ся.
 Адреса: Wistnyk, Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 6.
 Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090.

Передплата: річно—20 К., 10 карбованців; піврічно—12 К.,
 6 карб.; квартално—6 К., 3 карб. Ціна поодинокого числа
 50 сот., 50 шаг. Зміна адреси 50 с., 50 шаг.

V рік. Ч. 12.

Відень, 24-го марта 1918.

Ч. 195.

Очищенне огнем.

Де не допомагають ліки, оздоровлює залізо,
 Не допомагає залізо, — оздоровлює огонь.

Старе латинське лікарське правило.

Останні тижні внесли дуже багато в розясненне політичної ситуації, хоч перериви в телеграфічних і поштових зносинах, в діяльності преси і т. ин. дуже обмежують той матеріал, яким ми розпоряджаємо безпосередно. І в тім, напр., і боротьба великоросійських большевиків з Українською Республікою за сей час розкрила дуже значно свій властивий підклад, свої підстави, свій дійсний зміст. Піднята ніби в інтересах перемоги крайніх демократичних і соціалістичних гасел, а властиво — демагогічних клічів, над розважнійшою, бо обрахованою на реальні наслідки роботою Української Центральної Ради та її правительства, вона все більше стає немою в своїх реальних мотивах та завданнях, що зовсім не мають нічого спільного ні з соціалістичними, ні з демократичними завданнями.

З повною очевидністю виступає мотив боротьби національної в самій грубій і неприкрашеній формі, принаймні в заявах і висловах сірої салдатської маси. Для неї завдання сього походу „бити хохлів“, що по 250-літнім поневоленню наважили ся піднести голови та скинути з себе московську кормигу. Інтелігентніші провідники большевиків не виявляють так щиро дійсних національних мотивів, але з їх тактики виступає так само яено се завдання: повернути назад в московську службу збунтованих українських підданих, а для того винищити культурні центри України й інтелігентні українські сили. Українців ловлять, арештують, розстрілюють тільки за те, що вони Українці.

Се продовженне під брехливими, демагогічними, большевицькими гаслами того самого завдання, на винищенне українства, яке собі була поставила царська зграя жандармів і поспіак з початком світової війни. І слідом за нею летять і тепер тихі бажання успіху від московської буржуазії, промисловців, фінансістів і дуже багатьох інших, як летіли слідом за жандармькими подвигами давніших літ від всіх тих, що про око людське умивали руки від участі в них або навіть робили більші або менші ефектні частки благородного обурення, а в серці молили Бога, щоб тим жандармам, поліцаєм і всяким иншим опричникам удалась їх брудна робота по викоріненню „українського сепаратизму.“

Московська буржуазія всяких сортів сподіваєть ся, що сим большевицьким „товаришам“ справді вдасть ся „вбити хохла“, і большевизм, перш ніж згинути самому, підриже й кине під ноги московському капіталізму назад Україну з її хлібцем, цукорцем, вуглем і иншими добрими річима. За се, вступивши у володіння по большевиках всею їх спадщиною, вона рада пробачити большевикам розстріленне

Кремля і всяких інших московських святощів, — аби тільки було урятованне для Москви володіння „полуднем“.

В сій погоні за утікачем з московської неволі — „хохлою“, в запалі боротьби з ним, большевицькі провідники без церемонії викинули старі гасла „права самоозначення народів аж до повного відділення“ і перешли ся у „федералістів“, — дуже оригінальних „федералістів“, які своїм завданням поставили „обеднанне демократії“, великоросійської й української, і очевидно — всякої иншої з бувшої російської імперії.

Не знаю, як втримав і переживе федералістична ідея сей тяжкий удар, який завдають їй Ленін та Троцький, називаючи себе федералістами. Дуже трудно буде комусь, принаймні якийсь час, називати себе федералістом, коли федералістами Леніні і Троцькі уважають себе і під сим „федералізмом“ лежить в дійсності найпоганійший терористичний, бандитський централізм.

Старий московський централізм виступає ще раз перед нами — під маскою большевизму. Пів року тому він виступав під фірмою правлячих російських соціалістів-революціонерів, „Керенського й Ко.“, котрі „про okazji“ мали теж в програмі федералізм, а в дійсності всю енергію своєї внутрішньої політики всадили в боротьбу з дійсним федералізмом бувших недержавних народів російської імперії. Вони впали, а на місце їх виступили ще рішучіші „федералісти“ большевицькі, які для врятування російської влади не сплять ся перед руйнуваннем і різнею.

Іх рішучість в сім напрямі без сумніву оцінили відповідно й московські торгово-промислові круги, які вже два місяці тому заявили з повною одвертістю, що признають всяку власть, яка задержить в своїх руках непокірні провінції Росії (Україну, розумієть ся, в першу чергу) й шановні союзники, заклопотані тим, щоб було з кого взяти все вложене в російську державу їх буржуазією.

Роля їх в поході большевиків на Україну буде правдоподібно незадовго освітлена вповні. Але вже тепер стає ясно, як близько стояли вони до всього, що гальмувало мир, що підтримувало анархію, що могло спинити транспорт і будучий товарообмін — вивіз збіжжя центральних держав, а з другого боку — підтинали самоозначення народів і охорняло ідею „єдиної неділимої“. Українське Правительство ні під якими погрозами, ніякими улещуваннями чи обіцянками не давало вирвати у себе обіцянки, котрої не могло прийняти на себе дійсно, — ухилитись від миру і звязаного з ним товарообміну з центральними державами, і всі ті наймаї сили, котрими союзники розпоряджували на нашій території, були звернені за се на саботаж нашої оборони проти большевиків. А коли вони опанували Київ, їх пануванне, як оповіщають большевицькі газети, було зараз признане союзниками.

Так вирісують ся вже тепер в головних контурах обстановка тієї катастрофи, котру мусіла перейти наша Україна на порозі свого нового життя — того великого огненного очищення, в котрім, видно, мусіли згоріти ріжні старі упередження, пережиті традиції і погляди, щоб не заваджати в новім поході. Добре, чи зле, ще не можна тепер сього оцінити, але з реальними сими фактами прийдець ся порухуватись.

Досі хоч з ріжними трівогами й небезпеками наша українська справа пліла в попутнім вітру загальної революції. Тільки тепер всі сили — і революційні і контрреволюційні, всі заінтересовані в цілості російської фірми і просто ворожі українству елементи змобілізувались і повстали, щоб дати генеральну битву нашому національному життю. Українство кінець кінцем її виграв, се ми знаємо. Але утрати її будуть великі, се ми бачимо. І розстрілюють ся в ній не тільки люде, а й ідеї. Руйнують ся не тільки міста, а й традиції. Багато згоріло вже в сім великім огні і ще згорить. Люде вийдуть з нього нові й новими очима глянуть на світ.

Горять між иншим історичні, культурні, економічні та всякі звязки народу українського з великоруським народом. Історія сих двох братніх народів вступає, видима річ, в ту стадію, в яку вже раніше вступила історія двох инших славянських братів — українського й польського.

Раніше український нарід мав діло з бюрократією і правительством, від котрого в якійсь мірі ще могло відмахуватись великоруське громадянство. Тепер ми найочевиднішим способом маємо боротьбу самих народів, великоруського й українського. Один наступає, другий боронить ся. Історія сих двох „братніх народів“ вступила в стадію, про котру оповідає біблійна історія перших братів:

І спитав Бог: Каїне, де твій брат Авель?

17/II під Сарнами.

Михайло Грушевський.

(Народня Воля, ч. 20 з 1/III).

Українська самостійність і її історична необхідність.

Четвертий Універсал Української Центральної Ради ясно зазначив лінію політики Української Народньої Республіки. Не розриваючи з традиційною ідеєю федерації, зіставляючи Українським Установчим Зборам останнє слово в сій справі, Ц. Рада для даного моменту одначе уважала потрібним підчеркнути повну й абсолютну незалежність і самостійність Української Народньої Республіки, себто її повне право розпорядження собою.

Першим мотивом сього кроку воно вказало заключенне миру. З огляду на хитку й непевну політику народніх комісарів у сій справі, у котрих за шумною фразеологією не виявляєть ся ніякого конкретного плану, ніякої навіть різної тактики, Українська Народня Республіка, коли не хоче йти їх дорогою, мусить рішучо відмежувати ся від них і повести діло миру зовсім самостійно, як окрема, суверенна, незалежна держава. Сей мотив справдив себе вповні й найближші факти ясно впевнили історичну неминучість проголошення самостійности України. Великоруські „народні комісари“ по останнім відомостям розірвали мирові переговори й заразом обявили повну демобілізацію — так, що се віддає Росію на повну ласку Германії. Українська-ж делегація, виступаючи представницею Української Народньої Республіки яко самостійної держави, довела до миру почесного, гідного, демократичного.

Другим мотивом проголошення самостійної Української Народньої Республіки була потреба більшої і рішучої полі-

тики в боротьбі з походом Великоросії на Україну під проводом народніх комісарів. Поки не було сказане се останнє слово української державности й Українська Народня Республіка не була відмежована виразно і рішучо від инших областей російської держави, все ще знаходили ся охочі розглядати боротьбу України з большевицьким правительством Великоросії як боротьбу політичну, боротьбу партійну. В ній, мовляли, беруть участь прихильники українства з одного боку, прихильники большевизму з другого, а хто не хоче, може собі зіставати ся нейтральним. По проголошенню самостійности Української Народньої Республіки ніхто вже не може ховати ся в хаші нейтральности, бо тепер се боротьба двох держав, України й Великоросії, в котрій всі громадяне Української Народньої Республіки, всі жителі її без ріжниць поглядів і переконання обовязані підтримувати Українське Правительство. Хто від того ухляєть ся, нарушує свій обовязок перед державою, а хто виступає по боці ворогів Української Народньої Республіки, будучи жителем України, той являєть ся зрадником і бунтівником свого законного Правительства.

Третім мотивом, котрого тут не будемо розвивати, являєть ся необхідність повної свободи в упорядкованні соціальних, економічних і фінансових справ України. Українській мировій делегації в Берестю і в сих справах вдало ся зробити дуже багато — уставити товарообмін на вигідних підставах, свободу в торговельних трактатах, високу золоту валюту українського карбованця (462 карбованці на 1000 германських марок золотом).

От ті кілька фактів і мотивів, які з повною очевидністю виясняють, що проголошенне повної самостійности Української Народньої Республіки було необхідною вимогою даного моменту, історичною необхідністю, через котру мусить пройти Україна та зробити з неї всі виводи.

Пройде сей незвичайно гострий і тяжкий момент, Україна перейде через всі потрясення, її економічне і соціальне життя увійде в свої береги, здобутки революції будуть закріплені, інтереси трудящих українських верств будуть забезпечені, культурні й національні умови українського життя утверджені, національні інтереси инших національностей України також.

От тоді буде час розглянути ся по сусідах, які зорганізують ся навколо України, та зміркувати, з ким буде по дорозі нашій селянсько-робітничій трудовій Народній Республіці. З тими, з ким буде їй по дорозі, вона й уставить федеративну звязь, в інтересах кращої охорони завойованої свободи й соціальних здобутків, забезпечення від визиску трудових республік чужою імперіалістичною буржуазією.

Але доти весь той тяжкий і небезпечний шлях до повного триумфу наших демократичних і соціальних завдань Українська Народня Республіка мусить пройти самостійно, як незалежна держава, нічим не звязана в порядкуванні своїх справ і в страшній боротьбі на життє і смерть за найвище добро — за свободу й незалежність, котру їй приходить ся вести.

В такій страшній боротьбі треба бути свободним і незвязаним! Се перша умова й велика необхідність самостійности, котрої мусять до останнього боронити всі, кому дорогі інтереси України та трудового народу. Вона прийшла як історична неминучість українського життя і її треба обстоювати, щоб зберігти весь той дорогий зміст, котрий хочемо вложити в нашу Народню Республіку. Не розриваючи з федералістичною традицією як провідною ідеєю иншого національно-політичного життя, ми мусимо твердо сказати, що тепер наше гасло — самостійність і незалежність.

Михайло Грушевський.

(„Народня Воля“, ч. 21 з 2/III).

Від Ради народніх міністрів.

До всієї людности Української Народньої Республіки.

Громадяне!

Проголосивши 9 (22) січня 1918 року в своїм 4 Університеті Українська Центральна Рада вволила його державну волю від кого незалежною, Українська Центральна Рада 27 січня (лютого) замирала з Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією та Туреччиною, положила кінець війні, здобула для трудящого люду мир демократичний без всяких анексії та аннекцій.

Сього миру домагався працюючий люд України вже давно. І Українська Центральна Рада вволила його державну волю, не давлячись на те, що совет народніх комісарів Петрограду з усієї сили перешкоджав Українському Урядові, Раді народніх міністрів, заключити мир і дати тим трудящим робітникам та селянам стати до спокійної роботи на полях та фабриках, заводах і майстернях.

Не маючи сам змоги здобути для Росії доброго миру з Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією та Туреччиною, Петроградський совет народніх комісарів рішив не допустити Українську Народню Республіку до заключення миру.

Безсовісною брехнею та нечесними наклепами на Центральну Раду сей совет народніх комісарів хотів посясти недовір'ю серед українського народу до Ради і тим загальмувати справу миру.

Коли з сього нічого не вийшло, коли трудячий люд, бітники, селяне, салдати та матроси через своїх депутатів звинувачували про своє довір'я до Ради, тоді совет народніх комісарів послав своїх червоногвардійців, запоморочених салдатів і матросів з Московщини на Україну, щоб збройною силою вивести неволю, зламати справу миру та знищити добробут українського народу.

Користуючи ся з того, що царське правительство і правительство Керенського під час війни кидали наших воїнів на далеку північ, а на Україну насилали хмари воєнних жандармів, совет народніх комісарів, котрий так голосно і цемірно заявляв про кінець війни та мир між трудящими людьми всіх народів, почав збройною силою грабувати Україну, вивозити силоміць з нашої землі хліб, цукор, вугілля, провози, вагони і всяке народне майно, а особливо величезне майно військове, на Московщину.

А для того, щоб легше було грабувати Україну, і без того страшенно сплюндровану тяжкою війною, для того, щоб швидше вкинути Україну в московську неволю, совет народніх комісарів настановив на Україні народніх секретарів, котрі мають слухати ся всякого наказу з Петрограду та провадити інтереси Української Держави Московщині і власне російським капіталістам.

Чи міг тому Український Уряд, Рада народніх міністрів, звичайно дивити ся на се руйнування добробуту нашого народу, на се знущання Московщини над Україною, на се знищення нового самостійного політичного життя українського народу.

І Рада народніх міністрів покликана весь український народ до рішучої боротьби, боротьби збройної з петроградськими насильниками, з советом народніх комісарів, з бандами грабіжників з Московщини.

Але для того, щоб швидше покласти кінець грабуванню України, щоб швидше приступити після заключення миру до зведення земельного закону і закону про поліпшення долі трудящого люду, Рада народніх міністрів прийняла військову допомогу від двох дружніх держав, Німеччини й Австро-Угорщини.

На Україну, для допомоги українським козакам, котрі враз б'ють ся з ватагами Великоросів червоногвардійців та салдатів, йдуть дивізії Українців-полонених, українські січові стрільці з Галичини та німецькі війська.

Вони йдуть на Україну для того, щоб знищити нелад та безлад і завести спокій та добрий лад на нашій землі, для того, щоб дати змогу Раді народніх міністрів творити велике діло — будувати самостійну Українську Народню Республіку, державу вельою працюючому люду України.

Вони завзяті боротьби тільки домагаючись тим нашим козакам, котрі завзято борються з ворогами держави, землею і волею України від збройного нападу російського правительства, совета народніх комісарів, котрі так само, як і за царів, хочуть, щоб Україна опинилася під владою московських капіталістів, щоб Московщина живилася працею та багатствами українського народу.

Сі війська, дружні нам, будуть бити ся з ворогами Української Народньої Республіки під проводом Полевого Штабу нашої держави.

Допомагаючи Українському Урядові в його боротьбі з насильниками та грабіжниками, сі війська не мають ніяких ворожих намірів, бо Німеччина й Австро-Угорщина також мають велику потребу, щоб на Україні настав добрий лад і спокійна праця трудящого люду.

Аджеж тільки при доброму ладі на Україні можна буде налаштувати скоро торговельні зносини та обмін товарами між нашою державою та державами, з котрими замирено 27-го січня (9 лютого).

Тому Рада народніх міністрів закликає весь український народ негайно ставати до мирної праці, до боротьби з безладдем.

Довга і тяжка війна, анархія за часів революції в Росії та грабіжницька політика російського уряду на Україні сплюндрувала добробут нашого народу.

Рада народніх міністрів постановила собі тверду і ясну ціль — встановивши добрий лад в українській державі, негайно стати до роботи над поліпшенням долі робочого люду, селян та робітників.

Тверда влада та добрий лад в державі — се найкращий фундамент для соціально економічних реформ.

І Рада народніх міністрів твердо і рішучо стоїтиме на сім шляху, ні на одну хвилину не сходячи з нього ні під чієм впливом.

Громадяне! Ваш обовязок в сі дні з усією силою та енергією підтримати Раду народніх міністрів в сих державних заходах.

До жвавої праці, громадяне землі української! До будвання Самостійної Української Народньої Республіки на основах доброго ладу, твердої влади та широких соціально-економічних реформ в інтересах трудящого люду.

Рада народніх міністрів.

Голова Ради міністрів В. Голубович.

Народній військовий міністер А. Жуковський.

Міністер внутрішніх справ П. Христюк.

1918 року 10 (23) лютого.

СУЧАСНЕ.

*В потугах світ: родиться скоро мав
Нове життя,*

*І в ім'я його земля в огні палає:
Йде боротьба.*

*Всі хочуть бачити нове життя подібним
До їхніх мрій*

*І борються за це й турбують бідну матір
В борні своїй, —*

*А світу-матері в цей час найбільш потрібні-б
Тиха й спокій.*

Полонений Микола Капелмордовський.

Тимчасовий земельний закон.*)

Центральна Рада 31 січня 1918 р. ухвалила:

Розділ I.

Загальні засади.

1. Право власности на всі землі з їх водами, надземними й підземними багатствами в межах Української Народньої Республіки віднині касується.

2. Всі ці землі з їх водами, надземними й підземними багатствами стають добром народу Української Народньої Республіки.

3. На користування сим добром мають право всі громадяне Української Народньої Республіки без різниці полу, віри й національности, з додержанням правил сього закону.

4. а) Верховне порядкування всіма землями з їх водами, надземними й підземними багатствами належить до скликання Української Установчої Ради Українській Центральній Раді. б) Порядкування в межах сього закону належить: землями міського користування — згідно з §§ 6 і 7 — органам міського самоврядування; іншими — сільським громадам, волосним, повітовим і губернським земським комітетам в межах їх компетенції.

5. На верховний й місцеві органи порядкування землею покладається: а) забезпечення громадянам їх прав на користування землею, б) охорона природних багатств землі від виснаження і вживання заходів до зросту сих багатств.

Розділ II.

Основні засади користування поверхнею землі.

6. Користування поверхнею землі дозволяється: а) для загально-громадського господарства, коли органи державної влади, органи міського самоврядування або земельні комітети організують і ведуть різні корисні підприємства загального або місцевого громадського значіння; б) для приватно-трудового господарства, яке ведець ся власною працею окремими особами, сім'ями або спільно товариствами (Примітка. Тимчасово у виключних випадках наймана праця може вживати ся згідно з правилами, які встановлюють земельні комітети); в) під оселі й будівлі окремим особам і товариствам або громадським установам для мешкання або для торговельних і промислових підприємств.

7. Органам державної влади, органам міського самоврядування і їх союзам та земельним комітетам надається право повертати й призначати потрібні площі земель для громадського користування з метою: а) охорони природних багатств землі від виснаження і для раціональнійшого їх використання; б) визискування багатств землі й повернення прибутків з них на загально-громадські потреби; в) заведення досвідних і зразкових піль, розсадників, питомників, селекційних стацій, а також для санітарних, благодійних, освітніх та інших загально-корисних установ; г) будування залізниць і інших шляхів.

8. Землі нарізують ся земельними комітетами в приватно-трудове користування сільським громадам та добровільно складеним товариствам, які встановлюють правила порядкування відведеними їм землями з додержанням вимог сього закону.

9. Нормою наділення для приватно-трудових господарств повинна бути така кількість землі, на якій сім'я або товариство, провадячи господарство звичайним для своєї місцевости способом, мали-б користь потрібну як для задоволення своїх споживчих потреб, так і для підтримання свого господарства; ся норма не повинна перевищувати такої кількості землі, яка може бути оброблена власною працею сім'ї або товариства.

10. Встановленне сієї норми й зрівнянне в користування землею проводить ся земельними комітетами й сільськи-

ми громадами під керуванням і з затвердження центральних органу державної влади.

11. Садибні участки під ріжні будівлі й підприємства нарізують ся згідно з правилами, встановленими державними органами, органами міського самоврядування і земельними комітетами.

12. Ніякої платні за користування землею не повинно бути (Примітка. Оподаткуванню підлягають тільки лиш землі поверх встановленої норми або надзвичайні доходи, залежать від природних якостей участка, його близькості торговельних центрів і шляхів та інших соціально-економічних умов, незалежних від праці господарів господарства).

13. Реченці користування землею встановлюють сільськими громадами й товариствами на підставі правил встановлених земельними комітетами згідно з сим законом (Примітка. Право користування може переходити в спадщину).

14. Передача права користування участком землі можлива лише з дозволу громад і земельних комітетів.

15. Участки приватно-трудового користування, на котрих зовсім припиняється господарство або заводиться ся нетрудове, переходять в порядкування громад і земельних комітетів.

16. При зміні господарів участків землі всі заведення попереднім господарем і невикористані земельні поліпшення і меліорації оплачують ся йому новим господарем.

17. Сільські громади й товариства хліборобів за користування землею відповідають перед земельними комітетами.

18. Для переведення заходів до охорони й розвитку багатств землі закладається Державний Меліоративний Фонд.

19. Для допомоги нормальному розвитку сільського господарства державою організується сільсько-господарський кредит.

Розділ III.

Переходові міри.

20. Вивласнення всіх земель з їх водами, надземними й підземними природними багатствами в межах Української Народньої Республіки переводиться ся без викупу.

21. За попередніми власниками й орендарями (окремими особами, сім'ями, товариствами й громадами) по їх згодою і з постанови волосних земельних комітетів залишаються ся в користуванню участки землі з садами, виноградниками, хмільниками й т. ин. в кількості, яку вони власною працею і працею своєї сім'ї можуть обробити (Примітка. Тоді дові сади, виноградники, хмільники і т. ин. залишаються в користуванню бувших власників і не врізують ся).

22. Всі землі, які до видання сього закону були в порядкуванні органів місцевого самоврядування і різних громадських та наукових установ, в порядку ст. 7 в (основні засади), залишаються ся в їх користуванню з постанов повітових земельних комітетів.

23. Садибні участки землі під оселями й ріжними підприємствами, торговельними й промисловими підприємствами залишаються ся в користуванню власників у кількості, яка встановлюється ся земельними комітетами чи органами міського самоврядування по приналежності (ст. 4).

24. Всі інші землі, не зазначені в ст. 21, 22 і 23, переходять до порядкування земельних комітетів.

25. Одночасно з сими землями від власників переходять до розпорядження земельних комітетів живий і мертвий сільсько-господарський інвентар і будівлі, з винятком такої кількості їх, котра конче потрібна їм для життя й ведення приватно-трудового господарства чи торгових і промислових підприємств згідно з ст. 23.

26. Зазначені в ст. 24 і 25 землі поділяються ся земельними комітетами на дві частини: а) на землі для загальногромадського господарства згідно з ст. 6 і 7 і б) на землі для приватно-трудового користування.

27. З земель, призначених для приватно-трудового користування, в першу чергу задовольняються потреби міс-

* Подано сьогодні текст закону, а критиці закону присвячено окрему статю. Ред.

малоземельної та безземельної хліборобської людности й другу — потреби місцевої нехліборобської й немісцевої людности (Примітка. Малоземельними вважають ся такі хлібороби, площа землі котрих не задовольняє споживчих потреб їхніх сімей, при веденню господарства звичайним для цієї місцевости способом).

28. Наділення провадиться по нормі, встановленій в порядку ст. 9 й 10 (основних засад).

29. Зрівнюванню в користуванню землею провадиться ся в трьох напрямках: а) оподаткування лишків землі поверх встановленої норми відповідно до чистого доходу з них; б) оподаткування звичайних доходів з землі, які залежать від природних умов участку, його близькості до торговельних центрів і інших соціально-економічних умов, незалежних від праці господарів цих господарств; в) розселення і переселення або зміни меж участків і їх розмірів.

30. Землі, які залишають ся після наділення місцевої людности по встановлених нормах, доки вироблять центральні органи земельної реформи план розселення і переселення, можуть давати ся в користування місцевій людности поверх норм на умовах, встановлених земельними комітетами.

31. Земля для засіву буряків і інших рослин, за якими встановлено особливе значіння, нарізуєть ся в приватно-трудова користування з умовою, не зменшувати посівної площі цих культур.

32. Висококультурні господарства передають ся цілими в користування товариствам або сільським громадам, котрі стимулюють господарство спільно, по планах, затверджених земельними комітетами. На таких самих умовах без поділу передають ся в користування сади, хмільники, виноградники і т. ин.

33. Племенні розсадники, питомники, селекційні та дослідні поля й стації переходять цілими в порядкування земельних комітетів, котрі або самі ведуть на них господарство, або передають їх органам місцевого самоврядування науковим закладам.

З оригіналом протоколу згідно: Заступник голови Української Центральної Ради Аркадій Степаненко. Секретарь У. Ц. Ради Микола Чечель. Ствердив: В. о. генерального писаря Ю. Гаввський.

Закон про восьмигодинний робочий день.

Відміну та поправку ст. ст. 64, 65, 68—70, 72—75 та 193—201 „Устава о промисловомъ трудѣ“).

Центральна Рада 7 лютого 1918 р. ухвалила:

1. Сей закон розтягаєть ся на всі підприємства, в яких прикладаєть ся наємна праця, незалежно, як від виду цих підприємств, так і від того, кому вони належать. Під підприємством розуміють ся: будинки, квартири й будівля, що загороджені місця, в яких або в безпосереднім господарським звязку з якими наємні робітники, при участі господаря, чи під надзором відповідних осіб, їм поставлених, працюють над: а) добуванням сирих матеріалів; б) виробленням цих надбудь річей або продуктів; в) переробкою, конструуванням чи обробленням річей на продаж або в звязку з продажем; г) пранням, обробленням і чищенням одяжі, білизни та матерії.

2. Робітничим часом або числом робочих годин на добу вважаєть ся той час, в який згідно з умовою найму (ст. ст. 48, 90, 96, 98 і 103 „уст. о промисловомъ трудѣ“) робітник повинен бути в промисловім підприємстві й в розпорядженню завідуючого ним для виконання роботи (Примітка 1. Підземних роботах час, потрібний на спуск і повернення шахти, вважаєть ся за час праці. Примітка 2. Робочий час робітників, які командують ся для виконання робіт поза межами промислового підприємства, встановлюєть ся по особливій згоді з сими робітниками).

3. Робочий час, який встановлюєть ся нормами внутрішнього розпорядку підприємств (п. 1 ст. 108 „уст. о промисл. трудѣ“ нормальний робітничий час) не повинен бути вище 8 годин на добу та 48 год. на тиждень, рахуючи сюди й час, потрібний на чищення машин та на заведення порядку в робітничім помешканню. Перед Різдом (24 грудня) та перед Тройцею праця закінчуєть ся в 12 год. дня.

4. Не далі ніж через шість годин від початку роботи повинна бути зроблена вільна перерва на відпочинок для їжі. Ся перерва не повинна бути коротшою від одної години. Вільними перервами в роботах зовуть ся такі, котрі визначені в нормах внутрішнього розпорядку; під час таких перерв робітник вільний в своїм часі й може вийти за межі підприємства. Під час вільних перерв машини, приводи та станки повинні бути зупиненими. Виймка з сеї постанови дозволяєть ся тільки для понадтермінової (зверхстрочної) праці, яка ведеть ся згідно ст. ст. 18—22 сього закону, а також для тих машин і приводів, які встановлені для вентиляції, водовідливу, освітлення і т. инш.; крім того, роботи не можуть бути припинені в тих виробництвах, де припинення неможливе по технічним умовам, напр. нескінчене відливання, нескінчене вибілювання (Примітка 1. Підприємства, в яких робота в законодавчій порядку або Головною Радою Праці визнана безперервною та ведеть ся на три зміни робітників на добу, нормі про перерву не підлягають, але вони повинні дати робітникам право прийняття їжі під час роботи). Основи організації Головної Ради Праці будуть видані окремо поруч з виданням закону про інспекцію праці. До організації Головної Ради Праці її майбутні функції виконує Головне Присутствіє по фабричних і гірно-заводських справах в м. Києві, складене на підставах існуючих законів (Примітка 2. Коли робітник по умовам своєї праці не може залишити для прийняття їжі місця праці, то йому призначаєть ся для сього по можливості місце або помешкання. Призначення особливого помешкання на зазначену мету обовязкове для тих робітників, які в роботах торкають ся матеріалів, визнаних Головною Радою Праці яко шкідливі здоровлю робітників [олово, ртуть і т. ин.]).

5. Загальна продовженість нормального робітничого дня, рахуючи сюди й вільні перерви, не повинна бути вище десяти годин.

6. Нічним часом вважаєть ся час від 9 год. вечера до 6 год. ранку.

7. В нічний час забороняєть ся користувати ся працею робітників жінок і мушцих до 18 років.

8. Для підприємств, працюючих двома комплектами на дві зміни, нічний час рахуєть ся від 9 год. вечера до 5 год. ранку, а вільні перерви можуть бути вкорочені для кожної зміни на пів години.

9. В тих випадках, коли по бажанню робітників (напр. в цеглянім виробництві) або в кліматичних умовах бажана установа більшої продовжености полуденних вільних перерв, Головна Рада Праці може дозволити відповідні відступлення від норм ст. 4—6 і 8 сього закону.

10. При найманні малолітніх осіб до 18-ти років, крім вище зазначених, прикладають ся такі норми: а) у всіх підприємствах, показаних у ст. 1 сього закону, малолітні до 14 років до праці по найму не допускають ся; б) робітничий час для осіб до 16 років не повинен бути більш 6 годин на добу; в) малолітні до 15 років не можуть брати участі в роботах, визнаних Головною Радою Праці шкідливими, як спеціально для малолітніх, так і для робітників усіх віків (ст. 13).

11. В число свят, коли працювати не належить (п. 2 ст. 103 „уст. о промисл. трудѣ“, зараховують ся обовязково всі неділі й отці святчнї дні: 1 січня, 6 січня, 27 лютого, 25 березня, 1 травня, 15 серпня, 14 вересня, 25 і 26 грудня, п'ятниця і субота страстного тижня, понеділок і вівторок Великодних свят, день Вознесіння і другий день Зелених свят, крім сього Національне Державне Свято 3 й 4 Універсалу

(7 листопада і 9 січня) (Примітка 1. Для робітників нехристиянської віри дозволяється зараховувати другі свята замість неділі, згідно з законом їх віри; з останніх свят, в сій ст. показаних, для них обов'язкове занесення тих, які не показані в найближчій примітці. Примітка 2. По бажанню більшості робітників промислового підприємства або якого небудь його відділу святочні дні 1 і 6 січня, 15 серпня, 14 вересня, 26 грудня, субота страстного тижня та понеділок Великодних свят можуть бути змінені іншими вільними днями).

12. При денній роботі на одну зміну найменша продовженість недільного і святочного відпочинку рахується 42 години. При роботі двома змінами на два комплекти робітників, трьома змінами на 3 комплекти найменша продовженість недільного і святочного відпочинку для кожного робітника означається в 30 годин. В роботах, визначених Головною Радою Праці по технічним умовам безперервними, дозволяється, як відступлення від цих норм, установлення згідно з робітниками в свято і в неділю робити на дві зміни з 12-годинною продовженістю роботи для кожної зміни, так і з дозволенням 3-ї зміни вільного відпочинку в 24 години. На випадок внеску в норми внутрішнього розпорядку підприємства такого порядку святочної і недільної роботи для всіх майстерень і для деяких відділів кожен робітник таких відділів повинен користуватися недільним відпочинком не менше одного разу на тиждень. (Примітка. Робітники, котрі в святочні й недільні дні повинні з'являтися на короткотермінові, але по технічним умовам необхідні роботи (напр. перелопачення солоду, годівля робочої скотини), не можуть бути зайняті такими роботами більш двох годин, з тою умовою, що на другий після свята день одержують право з'явитися на роботу пізніше початку роботи на 2 години по загальному порядку).

13. По взаємній згоді завідуючого підприємством з робітниками останні можуть бути, відступаючи від порядку святкування днів, показаних в ст. 11, і ставитися на роботу в святочний день замість буденного. Про зробленій згоді треба це довести до відома відповідних урядових осіб, яким довірено надзир за виконанням цього закону.

14. Головні Раді Праці належить видати постанови, які б дозволяли по мірі дійсної необхідності відступати від норм, показаних в ст. ст. 3, 5 і 8 для тих інституцій, які по свому характеру задля задоволення громадських справ повинні виконувати роботу в нічний час або працювати нерівномірно в різні часи року (напр. роботи по освітленню або по водопостачанню міст).

15. В особливо шкідливих виробництвах та роботах, в яких робітники знаходяться в умовах, некорисних для здоров'я, або в умовах професійних отрут (напр. робота в сушарнях незвичайно високої температури, або на ртутних і білильних заводах) робітничий час, показаний в ст. 5 і 8, може бути скорочений. Список таких робіт та виробництв з зазначенням для кожної окремої роботи продовженості робітничого часу, а також інших умов роботи, укладається Головною Радою Праці.

16. В підземних роботах жінки та підлітки, як хлопці, так і дівчата до 18-ти років не допускаються.

17. Відступлення від постанов, показаних в ст. 3—5 і 8—12, допускаються по згоді з робітниками і по ухваленню фабричної інспекції або інспекторів праці відносно робітників, зайнятих поміжною працею, себто: біжучим ремонтом, уходом за кітлами, рушателями, приводами, за фабричним опаленням, водопостачанням і освітленням будинків, вартовою і пожежної служби та взагалі такими роботами, без попереднього виконання яких промислова інституція не може бути в той час приведена в рух, так і такими, котрі повинні бути виконані по необхідності після того, як інституція стане.

Такі відступлення допускаються остільки, оскільки дійсно необхідне, і в усякому разі з виконанням при найоточітших правилах: а) загальне число робочих годин за дві доби підряд не повинно перевищувати для кожного робітника 20 годин, за дві доби, коли буває ломка зміни, 24 години; б) кожен робітник, зайнятий показаними в сій ст. роботами повинен бути увільнений від праці на 24 години підряд менше 4-х разів у місяць.

18. Робота, яка виконується в незвичайний час, укладається за понадтермінову. Понадтермінова робота дозволяється тільки при умовах, показаних в ст. ст. 19—22 цього закону і оплачується по вдійно.

19. Всі жінки та мушчини до 18-ти років на понадтермінову роботу не допускаються. Робітники мушчини по ухваленню фабричної інспекції або інспекторів праці допускаються тільки в таких випадках: а) коли понадтермінова робота викликається необхідністю скінчити почату звичайну роботу яка через випадкову затримку по технічним умовам виробництва не могла бути зроблена в нормальній робітничий час і коли припинення цієї роботи вночі викликало б зіпсування матеріялів та механізму (до такої серії робіт можна віднести хемічні процеси, відливку і т. ін.); б) при виконанні роботи, необхідної для знищення небезпеки, загрожують життю людей та майну, а також для знищення всяких випадків, які б могли порушити умови, технічно потрібні для нормального водопостачання, освітлення, каналізації та термінових громадянських комунікацій; в) в роботах по необхідному ремонту на випадок зіпсування котлів, руштелів, приводів та взагалі непередбачених порушень в механізмах, варстатах або будинках (домах, грєблях і бурових скважинах), які б могли припинити роботу по всій інституції або окремому її відділу; г) при виконанні тимчасових робіт в якому небудь відділі цілої інституції в таких випадках коли через пожежу, через поломки або небезпечні обставини робота того чи іншого відділу могла б на деякий час бути припинена або зовсім стати, або тоді, як вона необхідна для повного ходу інших відділів цієї інституції.

20. У випадку, визначеному в попередньому пункті (2 ст. 19), на понадтермінові роботи повинно бути спеціальне дозволення від комісара праці або фабричного інспектора, показується денна продовженість роботи та речення виконання. Про понадтермінові роботи, незазначені в пункті б в ст. 19, інспекторам праці або фабричним інспекторам подається проста заява.

21. Всі понадтермінові роботи заносяться в книжки розрощотам робітників особливо, з визначенням належних платні за роботу, крім того ведеться реєстр понадтермінових робіт для кожного робітника по контрольній книжці.

22. Понадтермінова робота по умовам, визначеним в ст. 19—21, допускається не більш 50 днів на рік для кожного відділу. Крім того зараховується кожний день понадтермінової роботи відділу, хоча б навіть в сей день в ньому був зайнятий лиш один робітник.

23. Продовженість понадтермінової роботи кожного робітника не повинна в жаднім разі за дві доби перевищувати чотири години.

24. Постанови, обмежуючі продовженість понадтермінових робіт (ст. 19—23) і вільних перерв у них (ст. 4—6), можуть не примінятися по згоді як з організаціями робітників, так і з окремими робітниками.

25. Закон сей вступає в силу після його оголошення Вишнім в порушення цього закону відповідає перед судом.

З оригіналом протоколу згідно: Заступник Голови Української Центральної Ради Аркадій Степаненко. Секретарь Української Центральної Ради Микола Чечель. Ствердив: В. о. генерального писаря Ю. Гавевський.

Український мир і будучина Східної Європи.

У статі берлінського національного економіста Ястрова „Deutsche Politik“ з 8 лютого 1918 р.) читаємо речення, яке варто взяти собі до серця, а саме, що дискусії в Німеччині про східну політику мали-б далеко більшу ясність, коли-б ми при звичайні ся говорили „Східна Європа“ замість „Росія“ — крізь там, де мова про теперішні або будучі справи, які з огляду на найновіші події на сході є предметом політичної думки. Ястров наводить на тім самім місці ще давніше написану ним думку з осені 1915 р., де читаємо: „Сьогодні ціла поверхня землі поділена на держави. Тільки народи, що живуть між Німеччиною і Китаєм, не утворили для себе яких держав, бо тут величезна імперія перешкодила їм утворити держави. Що сей стан триватиме вічно, був би який наївний погляд, що він під політичним оглядом не може поважно вводити в рахубу. Що більше, ми повинні себе запитати: чи не є те, що ми тепер переживаємо, вже першим легким початком такого роду відкриття імперії?“ Коли се писало ся, на Україні зазначено перші сильніші порушення сепаратизму назовні. Хто знав ближше справи, той знав також, що вже в часі цілого останнього десятиліття перед вибухом війни українська думка набрала сили, небезпечної для бувшої російської держави.

Помилка, що все говорило ся Росія замість Східна Європа, давня. Її можна пояснити тим, що російські справи не були відомі щодо своєї істоти майже всім т. зв. знавцям Росії. В ніодній з новітніх німецьких книжок про Росію, які появили ся перед війною, не опінують справедливо наприклад, що вже в другій російській Думі з послів, котрих вибрано на Україні, утворив ся сильний український блок. Се в найвищій мірі занепокоїло російське правительство й з політичного державного замаху, який змінив виборче право до Думи та через сильне обмеження селянських голосів усунув з російського парламенту заступництво України, яка є краєм селянства. Хто мав нагоду брати за пульт російської політики вже перед революцією з 1905 р., а зокрема пізніше, той зазначив, що українська думка була марою в російським домі. Занепокоєнні, що в Галичині, де Українці мали більші свободи. Занепокоєнні, що в Росії, де Українці в українській літературі, також російське українство одержить тривку понуку домагати ся автономії, було побіч жадання турецьких проливів другим головним мотивом постанови Росії вести війну. Про всі ті справи у нас не знали майже нічого, а голосів кількох таких, що знали се й говорили, — також я можу зарахувати себе до них, — не слухали й не вірили їм.

Повстання української держави й український мир є достопамятним прикладом того, яке велике незнання відносин у Східній Європі могло бути навіть в такім освіченім краю, як Німеччина. Аж до останньої хвилі не хотіли у нас вірити, що Україна маширувала. Навпаки, хто знав справи й розвиток або слідив за ними тільки за російськими й українськими часописними вістками, бачив, що не тільки автономна Україна яко член російської федеративної республіки прийдє з історичною і природною певністю, але й суверенна українська держава.

Коли я тепер спогляну на увесь труд, якого я завдав собі, щоб публичну опінію у нас поінформувати в час про українську справу, і коли я подумаю про те, як недовіркою віднесли ся до того всі заінтересовані місця, ніщо не стає для мене таким вражаюче виразним, як необхідність основнійшої освіти про заграницю для нашого народу. Коли-б не розходило ся про подію такої величезної політично-історичної міри, можна-б поспробувати написати химерну сатиру на повстання сорокмільіонової держави перед завязаними очима цілої Німеччини.

Вже більше не Росія, тільки Східна Європа — се віднині ключ для зрозуміння справжньої східної політики. Росія держава, коли вона раз розпала ся. А хто питає, чи Україна незабаром знову не злучить ся з Великоросією, показує тільки, що він ще не зрозумів факту „Східна Європа“. Та й не розходить ся тільки про саму Україну, але також про Польщу й Фінляндію, про Литву й Надбалтійську область, про Кавказ і Туркестан, можливо навіть, що про Сибір. Правда, сей останній край впривенстві до вище названих великоруський, але характер Сибіру самостійніший, більше поселенський ніж властивої Московщини. Бодай Сибір так довго йтиме власними шляхами, доки в решті Великоросії панує анархія, теперішній стан якої все ще означає початок. А інші надграничні землі давнього російського цїсарства або зовсім не заселені Москалями або московство творить в них лише малий процент. Через те є вже підстава для них відокремити ся від Великоросії, як тільки відпадає зверхній примус. Про здатність Москалів довести до запанування своєї народности та своєї державної думки в середині на цілім просторі колишньої Росії між усіма народами, які заселяють її, події від упадку царизму самі висловили погубний приклад. Мало не рік вистарчив на те, щоб розірвати Росію, і про нове зєднання можна-б подумати тільки тоді, коли-б Москалі показали волю і силу поспробувати здобути їх наново при помочи зброї. При тім не можна забувати, що з цілого населення колишньої Росії вони творять тільки 47%. Думати про добровільне змагання до злуки з Московщиною відокремлених тепер земель се знак дитинного незнання відносин у Східній Європі.

Було багато легенд про Росію: легенда про внутрішню силу царизму, про одноцільність Росії, про невичерпані багатства Росії та про те, що всі частини здані на себе взаїмно. Й тепер знову говорять: чейже Великоросія і Україна залежні від себе взаїмно та з чим прийдуть до себе. Як і чому? Ся ідея стоїть, як здаєть ся, у звязку з гідним уваги забобоном, який усе підтримувала інтересована сторона поза Росією, а саме, що Росія з природи невичерпана країна. А коли завдаєть ся питання, де мають лежати сї багатства, показуєть ся, що вони поперше розмірно скромні й що подруге з того, що дійсно тут є, найбільша частина належить Україні. Найбільше справжнє багатство усієї східно-європейської території містить ся в так званім чорноземі, на яким при добрій управі можна добути три рази стільки збіжжя, як тепер там збирають з поля. Але головно найбільша частина чорноземної полоси належить до України. На Україні лежать також поклади вугля Донецького басейну й залізні руди над долішнім Дніпром. Обидві появи добрі, але в ніякім разі не багаті; в далекім часі вони наближають ся до свого вичерпання. Все-таки вони вистарчуть, аби на якийсь час дати добрі підстави для українського промислу. У Великоросії є ще кілька малих, досить лихих копалинь вугля і добре залізо в Уралі. Але дохід з них, мірячи європейською мірою, не такий великий, а захорона їх обтяжена тим, що нема близько камінного вугля. Продукція золота в Уралі дуже зменшила ся й тільки малу вагу має в порівнанні з світовим видобуванням. Сибірська більша, але неуправильнена та, наскільки досі можна видавати про се думку, не має великої будучини. Появи платини на Уралі вважають мало під світово-господарським оглядом, хоч яке велике є її значіння для техніки й науки. Скарбом є поклади нафти кавказької території, але й вони, здаєть ся, не лишуть ся при Великоросії. Майже вся орна земля Великоросії має тільки середню природну урожайність. Великі ліси московської рівнини мають очевидно великого їх віддалення. З сям майже добігають до кінця невичерпані природні багатства Росії, коли не хочемо сягати до напів благородних камінїв на Уралі, котрі для господарства такої великої території не значать майже нічого.

Отже бачимо, що тільки Україна має будучину, яку під економічним оглядом можна назвати корисною, передовсім задля величезної площі першорядної орної землі, яка на десятиліття забезпечує дохідний вивіз у великім стилі і великий зріст населення. Від Великої Росії не потребує Україна нічого, хіба що дерева, яке вона може спроводжувати також звідки інде. На відвороті Великої Росії, коли московський промисел має лишити ся утриманий в дотеперішнім обсязі, потребуватиме, правда, наддонецького вугля, наддніпрянського заліза й кавказької нафти, але се московські промисловці так само мусять купити й за се заплатити, як Італійці мусять купити вугле й залізо. Зрештою се ще зовсім непевна річ, яка буде будучина московського життя. Певним є тільки величезне знищення всіх існуючих у Великій Росії вартостей, відбудова яких, як що вона взагалі пощастить ся, вимагатиме десятиліть. Треба знову повторити, що у Великої Росії стоїмо, не зважаючи на все, що стало ся, щойно на початку спустошень і проливу крові.

Між Україною і середньо-європейськими народами, а головню Німеччиною, повстануть при добрій обосторонній політиці живі та плідні економічні зносини. Правдоподібно те саме станеть ся між нами й іншими новими державами на східноєвропейським ґрунті. Вони всі, хіба з виїмкою Фінляндії, котра готова яко держава, мусять щойно уладити ся під державним і народно-господарським оглядом; вони мусять побудувати залізницю й канали, заснувати школи, спроводити у великій кількості машини й інші фабрики, а головню для сільського господарства, й за те все заплатять вони своїми багатими вартостями в збіжжю й інших засобах поживи, дереві, волокнах і т. ин. В нашім інтересі лежить допомогти їм, аби вони можливо найкорше прийшли до зовнішнього та внутрішнього забезпечення проти огнища московської анархії. Що торкаєть ся останнього, справді треба перестерегти перед надто спішними сподіваннями на поворот нормальних відносин, з торговельними договорами й забезпеченнями господарськими відносинами. Ніхто не може змиркувати, як розвинуть ся справи у властивій Росії по сумній втечі папів Троцького й товаришів від мирових переговорів. Правдоподібно близький упадок большевизму та кривава війна між мастинами й немастними селянами за добучу з конфіскації великої земельної посполоти. Московству недостає всякої здатности до організування, відбудови по холодних розважаннях у пляновій роботі від низу до гори. Під сим оглядом всі інші народи дотеперішньої Росії, навіть Українці, мають далеко кращий талант. Тому з ними мотимемо жити постійно в мирі та приязні. А що на відвороті буде з московського хаосу, можна побачити щойно в будучині; правдоподібно мало доброго.

Др. Павль Горбах.

(Липська „Illustrierte Zeitung“, ч. 3895).

По заключенню миру з Росією.

Заключенне миру між центральними державами та Росією не внесло ясности ані в її заграничні ані у внутрішні відносини. Міжнародне положення Росії, а зглядно її відношення до бувших союзниць зробило ся таке запутане, що й вони самі не можуть здати собі з сього справи. Само по собі заключенне миру, розумієть ся, ще більше погіршило відносини антанті до Росії, зовнішньою ознакою чого може служити відїзд значної частини французьких і англійських дипломатів з Петрограду, але союзниця Росії не можуть ще поєднати ся на якийсь одностайний тактиці супроти правительства Леніна-Троцького. Англійська преса пильно розповсюджує чутки про приготування Японії до походу на Сибір, а з другого боку і в англійській і в французькій пресі чути голоси, що похід Японців проти Росії пхнув би Росію в обійми Німеччини, і тому може бути шкідливим для антанті. Америка вагаєть ся — правда, з інших причин — дати свою згоду на японський похід. Таким робом японська

небезпека висить Дамоклевим мечем над Росією, збільшуючи почуття непевности в російським громадянстві. Нема одностайности і у відношенню антанті до правительства большевиків. Союзниця Росії бажали б собі, розумієть ся, бачити в ній ліпше кождо иншу партію на місці (большевиків, В Англії та Франції признають большевиків правительством Росії лише з великими обмеженнями, які сягають так далеко, що російського посла та найблизшого партійного товариша Троцького — Каменєва не пустили через його партійну приналежність до Франції й у великій мірі обмежили свободу його рухів в Англії. Обидві держави сильно побоюють ся революційного впливу большевиків на власне робітництво, який міг би збільшити в них мирові течії. У Франції буржуазна преса відкрито починає пропагувати поворот монархії в Росії, гадаючи, що лише царизм може відбудувати військову силу Росії. Але Америка веупереч своїм європейським союзницям висловлює большевикам свої симпатії. По відомостям бюра Райтера президент Вільсон вислав через американського консуля в Москві привітання конгресови советів, який відбував ся там, з висловом симпатій американського народу та спочуття в боротьбі з автократією. Таким робом у відношенню до большевиків Америка займає також, як і у справі японського походу, становище, відмінне від становища її західноєвропейських союзниць.

Заключенне миру з центральними державами не привернуло ладу і не вияснило положення в самій Росії, в деякій мірі навіть побільшило хаос в ній, внїсни поріжненне і в саму партію большевиків. Заключенне миру показало ще раз, як далеко зайшла анархія в Росії. Вже той факт, що Троцький усунув ся від закінчення тих мирових переговорів, які він розпочав, показав, що в поглядах большевиків на мир нема єдности. Деякі часопісі навіть повідомляють, що Троцький став на чолі большевицької течії, що противить ся заключенню миру й виступив у сій справі проти Леніна, який є безумовним прихильником миру. Окремі провідники большевицьких банд відмовили ся припинити воєнні операції проти Німців і видали відозви з закликом до дальшого продовження війни. Заключаючи мир з центральними державами, петроградське правительство обовязало ся вивести свої війська або, ліпше сказати, банди в Україну. Не відомо, чи правительство Леніна-Троцького взагалі не захотіло виконати сього обовязання, чи не має стільки авторитету, щоб відкликати своїх післанців з України. Фактом є лише, що українське й німецьке військо мусять збройною рукою очищувати Україну від грабіжницьких банд, гонячи їх на схід і на північ.

В останніх днях конгрес советів у Москві переважаючою більшістю голосів ратифікував, себто ствердив заключенне миру з центральними державами. Окрім сумнівного становища в справі миру, яке зайняв Троцький з своїми найближчими прихильниками, виступили проти миру й ліво-соціалісти-революціонери, що досі йшли з большевиками. Заключенне миру само по собі може в деякій мірі скріпити становище большевиків, давши їм спроможність звернути цілу увагу на внутрішні відносини. Але спосіб заключення миру та його територіяльні наслідки дали ґрунт і для агітації прихильників старого ладу, які в останнім часі розвинули жваву діяльність. Можливо, що большевики починають вже розуміти, оскільки небезпечним є їх теперішнє положення, принаймні в деякі ознаки того, що вони шукають порозуміння, але вже не лише з соціалістами, а й з кадетами. Промайнула вістка, що большевики запропонували важне місце в своїм правительстві кадетови Кішкіну. Але немає якихсь ознак того, що кадети готові були б порозуміти ся з большевиками. Скорше можна припустити, що кадети наблизили ся до монархістів. „Русское Слово“ повідомляє, що большевицьке правительство викрило широкий монархічний рух, центр якого є в Москві. Наслідком сього арештовано великого князя Михайла Олександровича, якого

нархисти хотіли посадити на трон. Разом з тим в Москві спробою багато оціперів. У Петрограді розбросно також реображенський полк, в яким показали ся протиреволуційні паганя. „Новая Жизнь“ знову доносить, що в області польського війська, де ліберали утворили осередок монархічного руху, відправляють молебні за поворот царизму. І таких еток з Росії дуже багато. Вони показують лише зайвий аз, як добре зробила Центральна Рада, що проголосила Україну самостійною державою і відокремилася її таким робом від російської анархії і від монархістичних течій.

М. Трояцький.

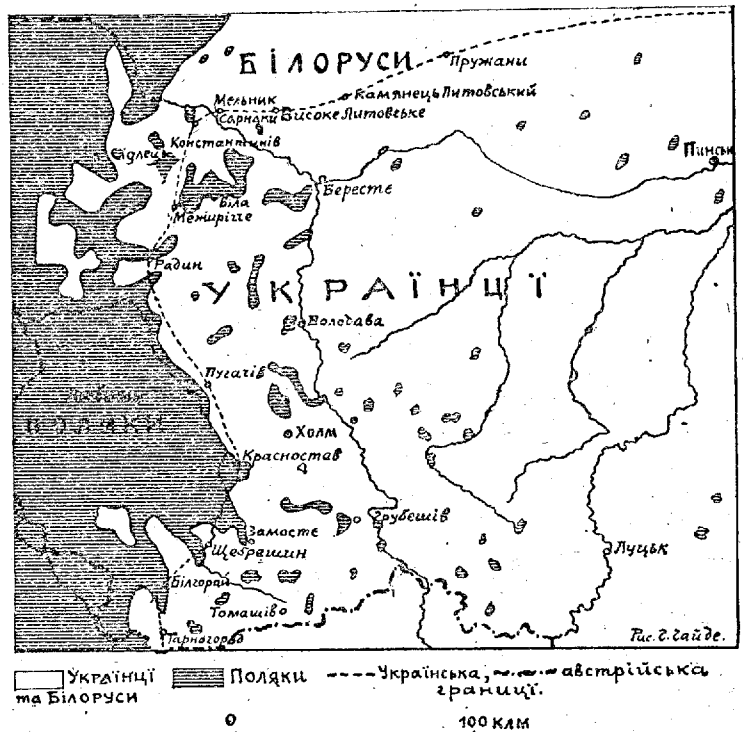
Межа України супроти Польщі.

З огляду на великий шум, якого наробило визначення польсько-української межі в берестейському мировім договорі України з почвірним союзом, цікаво буде нашим читачам перечитати погляд найбільшого географа Німеччини, ректора берлінського університету д-ра Альбрехта Пенка, на сю справу. Щодо цифр, наведених у статі, замітимо, що нацислені в холмській окрузі 8.700 Росіян се по найбільшій частині українська інтелігенція, яка бояла ся признати ся до українства й зарахувала себе до „русских“. При дискусії про польсько-українську межу звертають увагу дві речі, раз, що говорять ся про можливість посуєння межі на схід, а не на захід, відповідно до того, де чия національна більшість (а не релігійна!), а подруге, не зазначають ся в пресі, що з поділених повітів треба б мати статистику по селах, бо статистика повітів тут не при чім, тому, що польське населення з західних повітів Холмщини, яке саме так сильно заважає на числах статистики, опинило ся на заході від польсько-української межі, а частини з українською більшістю на сході. З доданої карти видно, скільки української території, особливо в Сідлеччині, лишила поза межами України поведена в Берестю польсько-українська межа. Р е д.

На Україні наново постане давня київська держава, яку заснували германські Варяги, метрополія північної Росії. Її ядро впало вже під ударами Монголів; її західні відомки зели ще якийсь час окреме життя яко князівства галицьке і володимирське. Опісля прийшло перше до Польщі, друге до Литви й через те так само до Польщі. Та хоч вони більше ніж півтисячеліття не мали державної самостійности, Українці ні тут ні там не втратили своєї народности, а на язикувій карті Європи ще сьогодні виразно та ясно видно, як далеко на захід сягала колись київська держава. Як звичайно, віра зберігла народ перед утратою його національности. Як Ірландці мають церкву перед утратою Англії в своїй приналежності до католицької церкви, як семигородські Сакси мають своє оперте в євангелицькій вірі Лютра, так західні Українці супроти своїх католицьких панів були зв'язані своєю приналежністю до царгородської церкви. Нераз пробовано з польського боку зближити їх до католицької церкви, накінець через шляху унію в 1596 р. Вона дійсно відлучила українську шляхту від народу. Але останній, не зв'язавши на свою приналежність до уніатської церкви, названої в Австрії греко-католицькою, зберіг свою національну окремішність! Се відносить ся до цілої Галичини (розуміть ся, справжньої Галичини без польського князівства краківського з Освенцімом і Затором. Р е д.), давнього галицького князівства; се відносить ся також до тісно зв'язаної з нею

Холмщини, як і до тих частин Волині, які так само, як Холмщина, прийшли до Конгресової Польщі.

Всі докладніші етнографічні карти Східної Європи показують в так званій Конгресовій Польщі на захід від Буга українське населення. Для них в першій мірі лягла в основу етнографічна карта європейської Росії, котру уложив 1877 р. російський полковник Ріттіх при помочи Етнографічного Відділу Царського Російського Географічного Товариства. Вона єдиноким певним твором, який представляє розширене національне життя Росії, вона повстала не для якоїсь політичної або національної цілі, але обробляє не менше ніж 35.000 головних доказів для цілої російської держави, які збрала Царська Академія Наук в Петрограді. Незабаром по своїй появі стала карта Ріттіха через німецьке видання відома в Німеччині. У французькій літературі поширив її твір Бельгійця Бонмаріаж-а. Її відтворення етнографічна карта знаменитого твору Рудницького про Україну й вона лягла наменитого твору польських язикових карт, наприкладки в Ромеровім атласі Польщі.

Наша мапка представляє можливо найвірнійше відтворення карти Ріттіха. Ми випустили тільки жидівські й німецькі язикові області та їх територію прилучили кождочасно до сусідньої. Виразно бачимо, що нема гострого відмеження Поляків і Українців; обидва народи перемижують себе взаємно: Українці висікають в півостровах на захід, але є й численні польські острови в замкненій українській язиковій області сходу. В карту внесено означену в Берестю політичну межу України. Вона проходить, як зазначено в мировім договорі, через міста Білгород, Шибреши, Красностав, Пугачів, Радин, Межиріччє, Сарнаки, Мельник супроти Польщі й далі через Високе Литовське, Камянець Литовський і Пружани супроти Білоруси. Само собою розуміть ся, що про се не треба так думати, немовби межа мала розтяти ці міста й поділити їх між Польщею і Україною,—що більше, сим висловлено тільки загальний перебіг межі й дано ще повну можливість близьке порозуміння се в справі нєї. Ознакою сеї межі є те, що вона відтинає українські високости на заході та включає польські острови на сході. Се межа порозуміння, яка по обох боках потягає за собою страти. Инакше й не можливо.

Зовсім несправедливі претенсії Поляків на цілу Холмщину та на землі на захід від Берестя, які колись належали

до Литви. Велика перепись населення з 1897 р., одинока, яку коли підприємство в ділі Росії, показала на здивування не одного, який сильний український елемент в цих землях. На лівім березі Буга виказано не менше ніж 299.000 Українців. В округах, що межують з Бугом, вони численніші ніж Поляки, і так у Білій, Володаві, Грубешові й Томапові. Тільки в холмській окрузі, де побіч 17.500 Німців нараховано також 8.700 Москалів, вони о 1½ тисячки менше численні ніж Поляки. Взагалі жило в округах над Бугом 239.000 Українців побіч 154.000 Поляків; решту 60.000 Українців пароховано в округах, межуючих на захід, в Константинові, Красноставі, Замостю і Білгороау. Се округи, через які має переходити межа, отже які тільки в частині мають прийти до України.

Війна певно поробила зміни в сій картині чисел. Німців по найбільшій частині прогнано з Холмщини. І Українців нераз приведено опустити країну. Тому ми не дивуємося, що висіди, які поробило ц. і к. (австрійське. Р е д.) люблинське генерал-губернаторство по донесенням польських письменників, мали виказати релятивно сильніше польське числення. Та ми не можемо брати їх за дороговкази для будучини, але дожидаємо, що покажуться по повороті прогнаних. Тоді щойно буде можливе установлення межі подрбно. На сьогодні вистарчить підкреслити, що українські землі на лівім березі Буга належали перед війною до київського генерал-губернаторства, отже до ядрової території новопоствалої України. Дійсно їх відокремлено від Конгресової Польщі щойно в 1912 р. Протягом війни приділено їх до ц. і к. (австрійського) люблинського генерал-губернаторства й се очевидячки оживило польські сподівання, що вони лишуться при Польщі. З другого боку не можна було сподіватися, що Українці зречуться частин своєї національної території, які вже перед війною прилучено до українських земель.

Обурення Поляків на берестейській мировий договір зрозуміє повні тільки той, хто освідомить собі, що велика земельна посілість Холмщини знаходиться головно в польських руках. Для різних польських маїнатів було се певно прикрою несподіванкою, коли вони одного ранку довідалися, що їх посілости мають належати до України, про яку говорили, що вона має поділити велику земельну власність. Та се не може перешкодити нам Німцям тішити ся довершеним миром і також польські члени Райхстагу при голосуванні в головній комісії не голосували проти мирового договору, тільки усунули ся від голосування. Тільки незалежним соціалдемократам застережено було заступати через їх голосування інтереси польської великої земельної власности в німецькім Райхстагу.

(„Die Woche“, ч. 10).

Проф. др. Альбрехт Пенк.

3 окупованих Австрією українських земель.

(Холмські гаразди. — Реквізиції на Волині. — Привитання українських офіцерів і що з того вийшло. — Похід на Поділля під знаком Загурського).

Що діється в окупації, можна собі легко уявити, знаючи, як „солодко“ живеться нашим людям навіть в „гінтерланді“ в східній Галичині під знаком військових реквізицій і польських „жонду“.

Побільшіть галицьку біду в сотні разів і ви дістанете нашу. Про польський режим у Холмщині нема що й згадувати. Досить, що досі, не зважаючи на всі заходи, нема ні одної української школи, ні одної української газети!

Навіть по підписанню мира відносини не змінилися. Хиба навідворіт, бо Поляки з фурією кинули ся „рятувати“ польськість Холмщини. Зі способів сього рятування варто відмітити отсей: Двори й ґрунти Холмщан, які примусово виїхали при відступі російського війська, віддано зайдам,

при чім усякі межі знищено, а часом порозбирано й хати усякі господарські забудовання.

Взагалі робить ся так, наче виселенці ніколи не повернуть, або може вмисне, щоб, повернувши, застали нові відносини й нових господарів на колишнім своїм об'єкті. Можна собі уявити, що жде цих бідних виселенців в разі якби Австрії вдалося таки виторгувати Холмщину від Польщі, про що так марно старався гр. Чернін під час берестейських переговорів.

Невесело й на Волині. Передовсім не дають дихати реквізиції. Здається, окупаційні влади поставили своїм завданням видушити з Волині перед ратифікацією мира все, що лиш дасться. Тому забирають останню худобу, реєструють послідне збіжжя, не зоставляючи нічого на засінок. Єдина надія людности на своє Українське Правительство, що воно нарешті заступить ся за неї і положить кінець здирству й поневірі. Всі ждуть — не діждуться, коли нарешті уступити австрійсько-польська господарка, котра вже всім у печінках сидить.

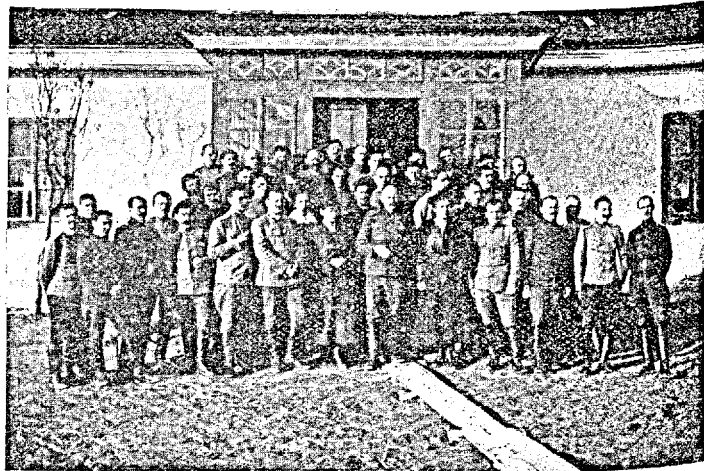
З кінцем лютого до Володимира Волинського прибула група українських офіцерів з табору Йозефштадт (25 душ) на чолі з полковником Іваном Максимовичем Перликом. Офіцери ці мають стати на чолі спеціальної дивізії з полонених Українців, які приходитимуть з таборів.

Місцева українська громада постановила привітати любих гостей. Управа школи ім. Шевченка вислала їм дуже гарне письмо, прикрашене мережками, запрошуючи їх в неділю 3 марта до школи на свято миру й української державности.

Свято се пройшло дуже гарно при піднесенім настрої, так, що не одному з учасників текли сльози від зворушення.

Почало ся свято о 3 год. пополудні по спільнім фотографуванню відспіванням „Вже воскресла Україна“, яке дуже гарно виконав хор школи під орудою учителя Якимовича. Потім др. Л. Мишуга виголосив привіт до гостей від громади та школи, славлячи їх за те, що вони йдуть рятувати Рідний Край. Далше наступили деклямації й хоріві співи та вправи дівчат рушниками. Потім виголосили привіти до гостей д. Черановський від Українського Запomoгoвoгo Комітету й пор. Гумовський від українських офіцерів австрійської армії. Вкінці забрав голос полковник Перлик і подякував від імени українських офіцерів управі школи й вишам за привіти й гарне свято.

Гості взагалі не могли намилювати ся рідною школою яку вперше бачили. Не могли нахвалити ся шкільного хору який дійсно чудово розвинув ся, а вже найбільше сподобалися

Гостина українських офіцерів в українській школі імени Шевченка у Володимирі Волинській.

Посередній в оточенні учительок полковник Іван Максимович Перлик.

ся їм вправи малих дівчаток при супроводі пісень. По скінченню програми свята полила ся дружня розмова й спільна пісня. „Заповітом“ закінчило ся се на диво симпатичне й миле свято й о пів до 7-ої гості розійшли ся по хатах, несучи з собою зворушливі спомини про гостину в рідній школі.

На жаль у деяко з австрійських Українців zostали ся свід свята не самі світлі вражіння. Під запрошенням, яке вислала управа школи до полк. Перлика й товариства, поклав свої підписи й дехто з українських офіцерів Галичан. Запрошення се тимчасом попадає в руки капітана Поляка, приділеного до коша українських офіцерів. Сей очевидно „зробив ужиток“ і подав лист генералови. Вийшла ціла хрля, дуже характеристична для австрійської воєнщини. Українця-поручника Д. зараз перенесено з Володимира в повіт.

Сей волинський епізод з українсько-австрійського приєднання очевидно дуже знаменний і характеристичний при всій своїй комічності. На Поділлі такі епізоди набувають на жаль прикмет трагічності. Австрійські війська, вступивши на українське Поділля, починають мішатись не в своє діло. На доноси польських поміщиків арештовують українських селян, кують їх і відводять до Гусятин (на австрійським боці). Все се нераз за дрібні справи, які мали місце ще в початках революції (напр. зрубання дерева в панських лісах тощо). Така самоволя очевидно не може не обурювати. Яким правом? Адже суд і розправа належить ся тут законному Українському Правительству — Центральній Українській Раді, а не польсько-мадярським військам з паном Загурским на чолі, бо й п. Загурский, відомий і відзначений вішатель Українців з початку сеї війни, йде також з австрійськими військами по Поділля. Центральна Українська Рада мусить заложити рішучий протест проти такого австро-польського большевизму.

Л. В.—ко.

Полонені офіцери-Українці табору Йозефштадт до Союзу визволення України.

До Хвальної Президії Союзу визволення України.

Високоповажани Добродії! Любов до Рідного Краю й народу згуртувала була нас тут на чужині в одне гніздо-громаду — Йозефштадтський табор у Чехах. Недовгий, порівнюючи, час се українське гніздо жило, але багато пережило, коли злетіли ся розполохані пташки-діти катованої України й зачали складати його. Багато хвилювань і кипіння завнало життю сеїї громади й дуже яскраво та корисно причинило ся до витворення суто-українського національно-політичного світогляду, до гуртування в рідну сімю та будування власної хати. Життя наше в громаді свого табору стане, ми віримо, гарним досвідом для нашої будучої праці на Рідній Землі.

Надійшли останні дні спільного життя нашої заїратованої Громади. Дочекали ся ми свого святонька, якого й не сподівали ся. Добра воля наша й наше бажання виряжає нас до рядів вірних синів нашої палаючої Батьківщини — до національного війська Української Народньої Республіки. Гордість і прагнє переполює наші душі, що доля судила нам стати-бути ще активними оборонцями Рідного Краю в час такої дійсно божевільної ворохобні, яка охопила майже всю нашу широку Україну.

Час теорій для нашої Громади скінчив ся, надбиг час практики й ми охоче йдемо на сю роботу. Свідомість високого обовязку перед Рідним Краєм і народом, бажання захистити його від непроханих зайдів-чужинців, міцне пересвідченням бажання всіма силами, всією своєю істотою боронити й зміцнити державність нашої дорогої України принадно манить нас туди, де збирають ся Українці-бранці, що зголошують ся до українського війська, до дисциплінованих

відділів, щиро й радо відгукуючи ся на заклик своїх провідників і на голос своєї совісти, свого громадського обовязку перед землею, политую кровю славних прабатьків. Ми сподіваємо ся й щиро віримо, що наші козаки-бранці всі як один відгукнуть ся й стануть у ряди сеїї добровільної, молоді по формуванню, але старої духом і споминами армії. Ми волимо й віримо, що кожний з нас бажает служити Батьківщині й тим справді народоловним змаганням, які були й є основною підвалиною діяльності наших великих провідників і діячів, котрим навіть у нинішній час, час волі, довело ся зазнати стільки страждань та страхіть.

Отже настав радісний поворот і всі оживші душею сини України без вагання встають і покwapом прямують до східної провідної зірки. З веселим щєбетанням, цілими купцями летять пташки до Рідного теплого Краю. Летять туди й з нашого гнізда пташки. Вже стали й стають наші товариші громадяне в ряди оборонців вільної Батьківщини. Виряжаючи до національного війська третій гурток своїх громадян і сподіваючи ся на скорий відїзд останніх, ми, Громада Українців Йозефштадтського табору, з нагоди нашої розлуки з вами — тут закордоном, високо шануючи велетенську безмежно цінну вашу працю задля Рідного Краю, — підносимо наше щире і глибоке „дякуємо“ за те, що вашим піклуванням, змаганнями й допомогою ми здобули можливість ще тут у полові згуртувати ся і позити національно-духовим життям. Не знаходимо слів і виразів, якими можна-б скласти нашу вам подяку за всі турботи, які ви мали зі справою утворення і організації нашого табору. Віримо, що діставши ся до Батьківщини, ми швидко скинемо нервовість бранця і в своїй праці виявимо гарні й здорові наслідки життя в Українській Громаді Йозефштадтського табору. Ся робота, чи то оружжя для змагання армії та заведення порядку в нашій молодій державі, чи то культурно-просвітна для піднесення самосвідомости й добробуту нашого народу, — буде головною і найбільшою нашою подякою за ваші труди. Скоро прийде вже розум на землю, тиша і сонце вже незабаром змінять нинішній грім та блискавку. Сподіваємо ся скоро побачити ся у себе вдома. До скорого побачення на нашій, своїй землі.

Громада Українців офіцерів—військових бранців Йозефштадтського табору. Йозефштадт (Чехи), дня 8 березня 1918. Голова табору М. Букшований, писарь Епіфаній Загородній.

Полонені Українці про заклик вступати в армію для оборони Рідного Краю.

Не підлягає ніяким сумнівам, що полонені Українці, а особливо ті, що попавши в неволю, не впали в життєву зневіру, а цілий час свого побуту в далекій чужій стороні використали для того, щоб як найкраще познайомили ся з історією і літературою свого народу, кількасотлітніми змаганнями до повного визволення згід царсько-московського панування, поширити або удосконалити свій політичний світогляд і т. ин., мають відогравати в новім життю України досить поважну, а почасти може й рішачу роль. Всі ті знання, які досить багачи полонених здобули тут у неволі в ріжних політично-національних, культурно-просвітних і інших організаціях українських таборів і на робітничих командах, мусять привести велику користь в будучім громадським і державнім життю України. Та найголовнішу роль полонені мають відограти в теперішній боротьбі України за свою самостійність уже не з царськими чиновниками й посіпаками, а з московськими панамі большевиками. Знесилений український нарід, на жаль, не може дати собі ради, щоб захистити свої права й волю від усяких напасників. Довело ся користати ся військовою допомогою своїх сусідів, які донедавна були ворогами. Але яка не корисна чужа допомога, а вона свідчить про теперішню безсилість

молодої Української Народньої Республіки й тому кровю обливаєть ся серце кожного широкого сина українського народу. Найкраща надія—власна сила, а коли її немає, завжди загрожуватиме всяка небезпека з різних боків. Се тепер мусять зрозуміти всі. Розуміють добре се й провідники молодішої нашої держави. Вже багацько дечого робить ся, щоб створити нову, добре зорганізовану українську армію, на яку-б можна сміливо оперти ся в кожну небезпечну хвилю. В найпершу-ж чергу українське правительство надієть ся, що його щиро підтримають полонені Українці. Що се так, ми бачимо з тих заходів, які вже пороблено перед осередніми державами в справі випущення полонених з неволі й озброєння їх для боротьби з безладдєм і заведення в державі порядку та спокою. На жаль, через усякі труднощі воєнного часу справа поки-що йде незовсім так скоро, якби то хотіло ся нам Українцям, але треба надіятися, що в найближчій часі все піде, як слід.

Чи-ж виправдають полонені те довіре, з яким до них відносить ся теперішнє Українське Правительство, виникає у багатьох цілком зрозуміле питання. Чи зможуть вони встояти ся в боротьбі з усіма ворогами українського народу й чи не піддадуть ся вони большевицькій агітації, як уже чимало війська було піддало ся й тому розбрило ся до дому, лишивши країну без усякого захисту?

Щоб відповісти на се цікаве для кожного Українця питання, ми подаємо кілька відповідей самих полонених, що добровільно зголошують ся до Української Національної Армії. Ось кілька з них:

„Ми, полонені Українці, зібрані з різних таборів у Лебрінг, з великим інтересом стежили за подіями, які відбувались як на Україні, так і в Росії. Перша вістка про революцію принесла нам дуже велику радість і надію, що тепер для нас як найкраще буде розв'язане наше національне питання, що революція дасть свободу й можливість для мирної праці всіх народів старої Росії, а таку мирну працю ми уважали можливою тільки при перебуванні царської Росії на союз федеративних республік. З такого нашого погляду ми з великою прихильністю стрітили вістку про зібрання у Києві Центральної Української Ради й Українського Генерального Секретаріату яко тимчасового правительства. Ми привітали дорогу для розв'язання національного й соціального питання нашого народу. В наших серцях ми бажали здоровля й можливости мирної праці тим людям, що зуміли так скоро зорганізувати ся. І так, показувалось, міцно єдналась вся маса українського народу, гинули всі соціальні неправди. В душах ми молили ся за тих людей і скорбіли, що ми в неволі і не можемо в таку критичну хвилю, коли так багато святої праці, допомогти їм. Ще гірше стало нам у неволі. Серце рвалося до дому!

„Переворот большевиків, їхні мрії: через всесвітню революцію провести в життя царство соціалізму й ідеї інтернаціоналу — внесли серед нас тривогу. Ми бояли ся, що большевики вороже віднесуть ся до питання національних справ, котре ніби задержує на якийсь час ідеї интернаціоналу; а ми вважаєм, що найвірніша дорога до интернаціоналу лежить через визволення всіх народів.

„Наша тривога справдилась: большевики виповіли Центральній Українській Раді війну, кинувши гасло, що вона буржуазна. Ми сьому вірити не можемо, бо Ц. У. Р. провела в життя такіж соціалістичні реформи, які були-б до лица і самим большевикам, а котрі крім того такі корисні для українського народу. Причину сьєї братовбивчої війни ми бачим тільки в їхньому ворожому відношенню до нашого національного питання.

„Якби то не було, а наші мирні села запалали вогнем, наші батьки, брати, сестри, жінки й діти, наша свобода в небезпеці. Як нам тяжко сидіти тут у неволі, коли там на Україні пощитинню валяють ся непоховані трупи уби-

тих, може бути, наших братів, батьків або дітей!.. Гірше, та ба: дорога до дому закрита. Прочитавши у вашій часописі поклик до полонених нашої мирової делегації в Берестю, ваш заклик, як можна швидче прибути до дому, щоб боронити свій Рідний Край, ми, полонені Українці, що мешкаєм у таборі Лебрінг, подали нашому таборовому начальству список Українців, котрі хотять негайно вступити в Українську Армію і для скоршого виконання сьєї справи просять перевести їх в табор Фрайштадт. Ми просимо вас ужити всіх засобів, щоб наше прохання мало успіх, бо нам гірше сидіти тут, коли там у нас дієть ся таке лихе діло. Рятувати свій Рідний Край ми вважаєм святым для нас ділом і ми мусимо та зуміємо се зробити своїми силами навіть без чужої помочи. 15/III 1918. Підписи полонених“.

З „Dögös Kompat Nyitra Megye“ пишуть: „З „Вістника“ ми дізнали ся, що багато вженаших братів-полонених поїхали визволяти свою рідну Батьківщину з пазурів лютого ворога. Не може бути наше серце на місці. Ми мусимо також іти. Ми дуже бажамо як найскорше стати до помочи своїм братам, боронити від ворогів свою рідну Неньку. Ми не якісь перевертні, а Українці. Ми бажамо дістати ся на Україну не для того, щоб побачити ся з ріднею, а щоб вигнати лютого стародавнього ворога зі свого Рідного Краю. Ніякі большевицькі банди не можуть нас уговорити, щоб ми відцурали ся від свого Рідного Краю. Краще нам погибнути, покласти своє життя, ніж бути в московських пазурах.“

„Минув уже час, коли ми були всі „граждане“ одної „неделімої“ Росії, пише нам полонений Н. Червоный. Тепер уже Україна вільна. Але вона потребує помочи. Дотепер ми всі полонені з Росії ділили одну долю, тепер же інтереси України багацько ріжняться від московських. Довідавшись, що організують ся українські військові відділи з полонених для помочи Україні, бажамо також вступити в ряди „українського війська“.

„Щоденно надходять вісти, які говорять про страшні злочинства большевиків на Україні, й ми вже не в силі джидати ся того часу, коли нас повезуть до Рідного Краю на поміч нашим братам. Тепер ми в неволі, а опісля буде запізно. Тяжкі хвилі переживаємо. Серце кровю обливаєть ся і рветь ся до бою, а разом з тим мусимо сидіти тут у неволі. Подбайте, щоб нас скорше відправили до українського війська. Тухля“. Підписи.

„Почувши про те, що у нас на Україні дієть ся, запалило ся наше серце й заграла дідівська козача кров. Рвемо ся до бою проти московських напасників, проти большевицьких банд, які руйнують наш край і хочуть задушити ту волю, якої ми так довго ждали. Просимо допомогти нам як найскорше вступити до українського війська, яке формуєть ся у Фрайштадтськїм таборі. Полонений Г. Кор...“

„Дорогі товариші! Ми з великою радістю готові вступити в ряди української армії і бажамо боронити Україну до останньої каплі крові, бо вважаємо себе рідними й вірними синами нашої неньки України. Просимо вас: допоможіть нам як можна найскорше стати до боротьби з ворогами України. Нас багато порозкидано по цивільних роботах і ми всі дожидаємо тієї щасливої хвилини, коли нас заберуть для оборони свого Рідного Краю. Поміж нами є і Великороси, які живуть на Україні. Вони також бажать вступити до української армії. Полонені з таборів Йозефштадт, Дунасєрдагелі й ин.“

„Ясно узявляючи собі ту велику небезпеку, якою загрожує большевизм здобуткам революції взагалі і зокрема навала большевицьких авантюристів з підкупленими й обдуреними московськими й українськими темними масами на нашу Рідну Країну, тепер Українську Народню Республіку, й вважаючи себе щирим сином неньки України, я вважаю своїм великим горожанським обовязком стати в ряди оборонців своєї Батьківщини. Полонений В. Калениченко“.

„Тяжко стало на серці, коли я довідав ся, що на нашу Неньку Україну нашла банда большевиків, яка руйнує і грабує наше добро й хоче надалі тримати наш нарід у московських прощурах. Щоб стати до помочі в боротьбі з сими бандами, прошу вас як найскорше перевести й мене до того табору, де формують ся українські полки. Хай живе вільна самостійна Україна! Хай живе У. Ц. Р.! Геть з большевицькою ордою! Полонений Т. Бойко“.

„Бажаючи стати в лави оборонців Рідного Краю, щоб допомогти бідному народови визволити ся зпід московського ярма, під яким він бідував 250 років, прохаємо поробити заходи, щоб нас як найшвидче перевели до тих таборів, де формують ся українські полки. Свідомі своїх обовязків Українці табору Шпрацера.“ Підписи 17 полонених.

„У відповіді на заклик до всіх свідомих Українців ставати в ряди української армії просимо вас зачислити нас як добровольців. Свєє зголошення мотивуємо так: кожна одиниця, що бажає щастя своїй Вітчизні, що розуміє завдання часу, — не може сидіти, згорнувши руки. Наша Вітчизна є в небезпеці, як зовні, так і в осередку. Темні духи, вороги всього живого та свідомого, всіма силами старають ся внести й піддержувати безладде й анархію в нашій країні, запоморчити наш темний люд і зробити своє темне діло, змагаючи ся відняти від нас все найдорожче, що здобули ми в сім війні, — волю України. Того не може бути. Скрізь по цілій Україні мусить рознести ся поклик до порядку, всі зайди зі своїми большевицькими теоріями мусять бути вигнані з України й наш народ мусить і зможе взяти ся за організаційну працю у вільній Україні. Святий обовязок, привернення ладу лежить на всіх свідомих силах нашого народу. Ми, котрі любимо свою Неньку-Україну, бажаємо найскоршого визволення для неї, цілком свобідно, з розумінням ваги та значіння святаго обовязку, що беремо на себе, й відповідальности—просимо поробити всі можливі заходи, щоб нас перевели до українського табору Фрайштадт, де зможемо стати в ряди Української Національної Армії, а коли буде потрібно, то й життя своє віддати за свою милу Вітчизну, Українську Народню Республіку Полонені Українці“ (підписи).

„Довідавши ся, що наш Рідний Край є в небезпеці, ми як вірні сини його уважаємо за обовязок негайно стати до помочі в боротьбі проти московських большевиків. Щире серце наше тільки для України. Хай живе Українська Центральна Рада й Рада народніх міністрів! Хай живе Українська Народня Республіка та вільний український народ і всі горожане Вільної України! Полонені з ріжних таборів“ (підписи).

„З великою радістю зустріли ми четвертий Універсал У. Ц. Р. Думалось, що настають нові щасливі часи нового вільного життя, що спиняє ся всякі переслідування й утиски, що запанує справедливість. Сі думки веселили нас і тут у неволі. Та не по серцю, видко, прийшла ся воля України петроградським большевикам. Не під їхню сопілку йшла У. Ц. Р. Їм було заздрісно, що вона провадила свою найрозумнійшу працю, не питаючи ся їх. Кинувши гасло, що то все буржуї, вони накинули ся на Україну, як колись накинув татари, думаючи, що нема в нас кому захищати її. Як колись лякали людей опричники Івана Грізного, розїздаючи з мечем в руках і з псачою головою на дрючку, так тепер лякають наш нарід большевицькі наймити червоногвардійські хижакські полчища з гарматами й намальованим на чорному прапорі черепом. Не можемо ми сидіти спокійно в неволі. Ми мусимо поспішати на поміч, щоб не допустити до повної зруйнування нашого краю. Робіть усі можливі заходи, щоб нас скорше пустили на волю і формували полки. Ми мусимо йти шляхом, який вказав нам наш славний пророк-поет Т. Шевченко:

„Боріте ся, поборете,
Вам Бог допомагає,

За вас сила, за вас воля
І правда свята.“

Ми мусимо поспішати, бо всі здобутки революції українського народу можуть зовсім загинути. Полонений В. Данько“.

Сі відповіді, які кожного дня надходять до Союзу й української організації полонених у Фрайштадті, котра сама керує справою формування козачих курнів для відправки на Україну, говорять досить яскраво, як полонені Українці розуміють свої сучасні завдання перед Рідним Краєм у сю історичну тяжку хвилю.

Чи ж можна мати якісь сумніви, що Українська Армія для порятунку краю, зложена з таких свідомих одиниць, виконає як слід не тільки свій перший громадянсько-військовий обовязок, а й усі інші, від виконання яких залежить воля і щастє українського народу на будучі століття?

Полонений Іван Павлюк.

Національна справа.

(Уваги на часі в звязку з війною).

I. Національно-визвольні рухи нового часу й „визвольники“.

(Продовження).

Антанта піклуєть ся про австро-угорські „окраїни“ й „інородців“, хоче вигнати варварську Туреччину з Європи, визволити німецьких не-Німців. Вона цікавиться ся чеською, ельзас-льотаринзькою, вірменською, подекуди польською справою. Московський царизм ішов „визволяти“ австро-угорські недержавні народи, тим часом як „Ліга російських інородців“ зладжувала для Вільсона свій страшенний акт оскарження проти царського знасилювання та поневолення численних російських „окраїн“ та „інородців“.

Англія, захоплена визволюванням австрійських, турецьких і германських недержавних народів, забула про своїх Ірландців під боком, аж сі змушені були пригадати їй своє існування торічнім повстанням, аж повшення ірландського національного провідника Роджера Кезмента ще один раз пересвідчило весь культурний світ в тим, що славетна англійська свобода й політичний демократизм мають свій дуже чорний відворотний бік. Франція та Бельгія, справедливо думаючи ся направи заподіяних їм кривд, рівночасно переводять безоглядну боротьбу проти флямандського руху під очевидно безглуздим закидом якогось його „германофільства“. Про покійну царську Росію годі говорити, не тому, що про мертвих можна або добре говорити або зовсім не треба говорити, але тому, що на щастє царизм вже навсе щез з поверхні землі. Одначе фактом лишить ся, що його передсмертна фарса — виступ у ролі „визвольника“ поневолених народів під час сеї війни—означає всесвітній рекорд в історії дипломатично-національного „визвольного“ гумбуку.

Буде-б очевидно несправедливим і одностороннім закидати дипломатичний магіявелізм та гіпокрізію лишень почвірному порозумінню. Під сим оглядом ворожий йому центрально-державний табір мало в чім відріжняєть ся від антанти. Головно хіба тим, що не має серед поневолених народів морально-політичного кредиту першої. Революційні та демократичні традиції головних співучасників почвірного порозуміння (французька „декларация прав людини та громадянина“ або англійська „велика хартия вольностей“) зрозуміло більш приваблює слабейські пригноблені народи, ніж спогади метерні-гакатизму. Тому саме й виступ центральных держав—особливо ж Німеччини—в ролі „визвольників“ поневолених народів зустрів ся загалом зі значно меншим довіррем і симпатіями ніж більш менш анальогічні заходи антанти*). Одначе де в чім ся роля

*) Причиною сього останнього подекуди є також ще й те, що в політичній ідеології центрально-державного блоку нема симпатій до національного принципу та до гасла про національне самоозначенне народів загалом. Навпаки зовсім очевидно признаєть ся до перешагання та переваги над ними державної засади. „Державна спілка — каже Майнеке—мусить стояти над союзом народів“. Він остерігає далі перед „сіоністичною мрійністю й ортодоксією“ націоналізму.

сих останніх була улекшена через те, що свою „визвольну“ акцію вони звернули супроти найбільш та страшено поневолених народів, які стогнали в грізнім ярмі царської „тюрми народів“ та, що в часі війни вони деякі фактично визволили з під панування царизму.

Центральні держави головну увагу присвячували польській справі, щодо котрої позитивну свою визвольну політику довели до проголошення (5 листопада 1916 р.) Конгресівки польською самостійною державою з перспективою деякого її поширення після скінчення війни на схід, себто по лінії державно-історичних традицій та прямувань польських самостійників, але без пруської й австрійської навіть етнографічної частини Польщі. Галичині приобіцяно лишень широку державну автономію в межах габсбурзької монархії*).

Менш фактично проявляло ся зацікавлення для українського питання, хоч воно протягом війни набуло першорядного міжнародного значіння, а вже зовсім очевидно використовували ся політично-дипломатично справи: литовська, білоруська й жидівська, не без звязку зі сумно-славетною засадою „розділяй і пануй!“.

Інші національні справи східного колосьу (як татарська, мусульманська, грузинська) викликали здебільшого теоретичне й культурне зацікавлення. Під сим останнім оглядом в Німеччині загалом вельми багато зроблено для популяризації національних справ і рухів не лише російських, але антантського табору взагалі. Протягом війни в Німеччині повстала чимала публіцистична й політична інформаційна література з приводу них, в якій хоч багато є занадто одностороннього й тенденційного, але поруч з тим не мало матеріалу, під кожним оглядом серйозного й доброго. Згадаю ще, що для популяризації російських національних справ багато причинили ся відомі берлінські т. зв. „східно-європейські вечірки“.

З західних національних проблем центральні держави (властиво Німеччина, бо Австро-Угорщина під сим оглядом ніяк спеціально не виступала) розмірно найбільше присвячували уваги ірландській і флямандській. Роджер Кезмент знайшов, як відомо, в часі війни захист у Німеччині, де розвинув вельми енергічну публіцистичну діяльність для виведення своєї батьківщини з англійського ярма. В звязку з сим саме в часі війни появилася у Німеччині чимала публіцистична література, що всесторонньо розглядала дуже цікаве й актуальне ірландське питання.

Щодо Флямандців — німецьке відношення могло по зайняттю Бельгії підком реально проявитися, а саме в напрямі переведення основних національно-політичних і культурних домагань цього суверітного народу, якому у власно-державній хаті жило ся, як в чужій, котрий на власній шпвір досвідчив бездонну різницю поміж французькою революційною вільнолюбною фразеологією та дійсною національно-централістичною державною політикою. Німці перевели адміністративний поділ Бельгії на флямандську й валонно-французьку частину; здійснено одно з найзаповітніших культурних домагань флямандського народу, себто ународовлення гентського університету. Одначе Флямандці, котрих їх компатріоти Французи оскаржують у „гермаофільстві“, ставлять ся до сеї фляманофільської політики окупаційного німецького уряду дуже пасивно й без симпатій. Серед них було до недавна чимало явних гермаофобів.

На думку Поттгофа ся війна означає занепад державотворчої ролі національного й расового чинника. Взагалі наука й публіцистика центрально-державного табору старають ся виказати смерканне національної дрібнодержавности, а поруч з тим державу будучини уявляє собі в наднаціональній або позанаціональній формі (Рейнер, Науман, Грабовський). Завданням XX віку в післявоєнній часі на думку ідеологів цього табору має бути гармонійна синтеза провідних характеристичних рис двох попередніх століть, себто космополітизму XVIII в. з націоналізмом XIX в. Критичний огляд сих теорій читач знайде в цитованій вже тут праці Р. Челлена: Політичні проблеми світової війни стор. 47 і далі.

* Останніми часами Австрія виявила готовість віддати будучій Польщі цілу Галичину, отже й українську частину, при умові, що Польща увійде в склад австро-угорської монархії на основах персональної унії.

Найслабшим пунктом центральних держав щодо їх національно-„визвольних“ заходів є те, що під сим оглядом вони у себе в хаті полишили старі передвоєнні порядки, які ще завдяки воєнному режимові в часі війни подекуди дуже погіршили ся, ставлячи їх власних „інородців“ і „окраїни“ у вельми тяжке положення, що знаменито знову використовувала дипломатія почвірного порозуміння, особливо-ж у своїх нападах на Австро-Угорщину.

Якого лиха наробив австро-угорський абсолютизм в часі війни, як безоглядно поводив ся супроти своїх народів-плебейців, про се увесь культурний світ довідав ся з трибуни віденського парламенту під час торічного весняного його засідання, коли заступники Чехів*), південних Славян, Поляків і Українців виступили зі страшенним оскарженням проти режиму гр. Штірка та його грізної спадщини, проти кривавої експресквистичії, яка майже по столиніськи щедро вішала „інородчеське“ населення наддунайської держави. З таким „домашнім обиходом“ дуже ризиковно одягати ся у плащ національного „визвольника“.

В Німеччині також власних „інородців“ трактовано як населення другої класи або низшого сорту. Гакатизм формально завішено на час війни задля „горожанського миру“. Але дух його та бюрократична практика здебільшого липили ся по старому. Протести-промови польських послів у берлінських парламенті подекуди відкидали занавісу, що закривала справжнє політичне положення у Познанщині. А ситуація в Ельзас-Льотарингії була куди більше загострена й пекуча**).

Словом, „визвольні“ заходи європейських державних спілок в дійсности були лише більш чи менш замаскованим державним егоїзмом, властиво отже звичайним імперіалізмом і експансією. Задля поневолених народів „визволення“ таким робом і серед таких обставин могло-б легко стати ся справжнім данайським дарунком, як се найліпше досвідчив не раз на собі у минулому столітті Балкан і як на сім ґрунті дійшло вже до чималого непорозуміння поміж „самостійною“ Польщею та її „визвольницею“ Німеччиною***).

Ін. Вочковський.

(Далі буде).

*) Дуже цікавий фактичний матеріал про переслідування Чехів у часі війни зібраний у виданню Chování se vládních kruhů k českému národu za války, Прага, 1917. Є се книжкове видання інтерв'єсії чеських послів з приводу воєнного абсолютизму в Чехах.

**) В сій розвідці природно лише дуже загалом та поверховно говоримо про різні національні справи, які у звязку з сею війною стали пекучими та звернули увагу ширшого загалу. Інформаційний огляд російських національних питань читач знайде в першій частині вашої спеціальної праці: Поневолені народи царської імперії. Їх національно-культурне відродження та автономічно-політичні прямування. В другій частині, котра має вийти з друку наприкінці війни, буде зроблений огляд сих справ у часі війни та в звязку з нею. Ірландське питання обговорить автор в окремій розвідці, котра підготовлюється саме до друку, також флямандському рухові присвячена буде докладна інформаційна праця, яка незабаром піде до друку.

***). Для цього відношення дуже характеристичний сей факт, про який повідомив варшавського кореспондента „Nowy Refortm“ гр. Ронікер, даючи згадане першому про подорож до Берліна в польській справі. Коли в літі 1917 р. дійшло до відомої кризи „Kady Stanu“, а наслідком цього й до кризи польської державности під патронатом центральних держав загалом, в німецьких ризичних кругах виринув проєкт поладження польського питання в окупованій області мапу мілітарі, себто завойовницьким робом. На запит кореспондента „N. R.“, яка мала бути ся нова програма, гр. Ронікер відповів: „Дуже проста й не мшу доказувати, що грізна: введення воєнного режиму, що політично означало-б перевернення акту 5 листопада, а економічно витягнення з Королівства ще протягом року мільярдів марок. На щастє сю програму вдало ся повалити (Див. лист з Варшави п. заг. „Obraz sytuacji“ у „Now. Ref.“, ч. 406). Як в дипломатичнім „визволювальнім“ народів все має саме принадовий характер, видно з того, що за якийсь час сю грізну програму відкинув відомий акт 12 вересня, який означав дальший крок на лінії політики, розпочатої торічним листопадом проголошенням польської державної самостійности. А на початку листопада 1917 року з берлінських джерел появили ся сенсаційні чутки про ще іншу у нову концепцію поладження польського питання, а саме: про будіть-то проєктоване здинення Конгресівки з Галичиною в самостійну польську державу, лише персонально унією злучену з Австро-Угорщиною. Так отже дипломатичне „визволення“ балансує довільно поміж двома протилежними бігунами: проти національного націоналізму й супонаціонального самонавчання, є свого роду білардову грою про свободу поневолених народів, в якій сим останнім припадає роля квідових вулків і коли тимчасом грачами є великодержавні й пануючі народи-патриції.

Вісти.

Мир України з почвірним союзом ратифікувала Мала Дада 17 марта.

Миколаїв і Херсон зайняли німецькі війська, очищуючи країну від большевицьких банд.

Офіційне повідомлення Генерального Штабу Української Народної Республіки. Південний фронт. В Одесі покій. Сторожу в місті несуть українські й австрійські військові частини. Спроби большевиків зірвати телеграф не вдалися, бо завчасу закликані військові частини не допустили до цього. Не вдала ся також їхня спроба захватити 27 мільонів карб., бо робітники заарештували матросів і примусили повернути забрані з державного скарбу гроші. В місті лишилося багато всякого майна. Східний фронт. Після гарячого бою в районі Гребінки, в якім брали участь з нашого боку заповрозькі полки й кінно-козачі полки під кермою полк. Шаповала, а також і німецькі частини, червона гвардія з Чехо-Словаками, які вживали панцирних потягів, артилерії й кулеметів у великій числі, утікають в напрямі на Лубні. Наші частини женуть за ворогом. Від стації Гребінка наші піші частини дійшли до Лазірок, а кінні передові відділи до Лубень. З Гребінці взяли в полон коло 150 Чехо-Словаків, багацько військового майна та два потяги, наладовані хлібом. Большевики на своїм шляху палять мости. Конотоп в наших руках (К. М. з 16/III).

Війна з большевиками. „К. М.“ з дня 16 березня повідомляє: На протязі вчорашнього дня бойові ділання большевиків найживіший характер мали лише на східнім фронті. На півдні був, порівнюючи, спокій. В Чернігівщині українські німецькі війська взяли без бою Конотоп і Кролевець. Большевики, поспішаючи ся, утікають в напрямі до ст. Ворожба. Полтавщині українські відділи, підтримані Німцями, мав гарячу битву з большевиками й Чехо-Словаками в районі Гребінки. В Херсонщині німецькі частини вели наступ в напрямі залізничі на Знаменку й Адобаш (стація на залізничі Тергаси—Одеса). Большевики поки-що сі стації тримають своїх руках з наміром забезпечити вивіз награбованого Одесі майна. В Одесі спокій. На рейді стоїть панцирник „Ростислав“, а коло Великої Фонтани панцирник „Синоп“. Ворожости вони не проявляють.

3 Симферопля. „К. М.“ з 16 марта подала телеграму 15/III, що на днях уладили матроси в Симферополі різну інтелігенції й буржуазії. Згинуло коло 400 людей, між ними популярний соціаліст-революціонер Архангельський, куплетист Бейко й журналіст Трепек.

Бувшого єпископа Никона — Миколу Безсонова, колишнього подільського, а потім красноярського єпископа, приказом міністерства внутрішніх справ з 15 марта призначено на віце-директора департаменту віроісповідань (К. М.).

Страти німецького війська у Києві. По вісткам німецьких військових властей в київській районі вбито 5 німецьких офіцерів і до 60 німецьких солдатів. Ранено 4 офіцерів і 200 солдатів (К. М.).

Вістки пресового бюро українського військового міністерства. Передовено телеграму Муравйова, в якій він закликав „усіх“ перерізувати й нищити гайдамаків. — До Києва прибули представники преси нейтральних держав Швеції, Швейцарії й Фінляндії, які задумали переїхати на Україну, але хвилево затримали ся. На обіді, уладженім для них німецькими властями, вони привітали присутніх представників українського військового міністерства Пилькевича й начальника української дивізії Зеленського (К. М.).

Український представник на мирові переговори з Румунією. Голову української мирової делегації, яка вела мирові переговори в Берестю, О. Севрюка призначено представником Української Народної Республіки для участі в мирових переговорах з Румунією. В звязку з тим призначенням О. Севрюк виїхав за кордон. (К. М.).

Димісія М. Порша. Народній міністер праці М. Порш подав ся до димісії. Причини політичні погляди й необхідність його присутності при працях фракції у. с. д. в Малій Раді. Замість Порша має прийти товариш міністра праці М. Михайлів, у. с. д. (К. М.).

3 Одеси. „Кіевская Мысль“ з 16 марта доносить: У вівторок (12/III) в районі міста заявили ся німецькі ешелони. Обіцяна Муравйовим оборона міста закінчила ся фяском. Без жадного вистрілу банди розбігли ся, давши Німцям можливість без перешкод підійти до міста. Матроси, які голосили про свою готовість боронити місто до останньої краплі крови, почали грабувати портові склади й магазини й наладовувати кораблі, що відходили з Одеси. Прибувши німецька мирова делегація ждала передання міста, попереджаючи, що Німці займають місто виключно для заведення ладу, роззброєння злочинних елементів, заведення торговельних зносин між Німеччиною та Україною. Готуючи ся до втечі, большевики відкинули запропоновані умови. Над вечір прибула австрійська делегація, яку раніше арештували були матроси та яку з великою бідю пощастило увільнити. Авто-мобіль делегації большевики украли й відвезли на корабель. З огляду на безуспішність переговорів, Німці, Австрійці й Українці, з котрих перші прибули з Румунії, а другі з Поділля, оточили місто, не стрічаючи жадного опору.

Перед входом Німців совет народніх комісарів і большевицькі комітети втекли на кораблі й поїхали до Севастополя. Влада перейшла до міської самоуправи. Делегація міської ради виїхала до Німців з проханням пощадити місто. Німці заявили, що жадних політичних переслідувань не буде. Німці не завойовують Одеси, а заводять лише лад і працюють в згоді з самоуправою міста. Здобутки революції будуть охоронені. Охорона міста доручається відділам під кермою самого міста. Ненадійних елементів роззброють, матросам забезпечується недотикальність при умові роззброєння. Флоту може виїхати або зістати ся, коли вона роззброїть ся. Хто стрілятиме на Німців — з кутка, буде уважати ся повстанцем. „Наші завдання — заявили Німці — завести лад, установити торговельні зносини. Постарати ся, щоб поля були засіяні, та скріпити Українське Правительство.“

Флоту покинула Одесу, захопивши всі транспортні кораблі та соціалізовані приватні пароплави. Порт заупустів і втратив своє значінне. Міська рада й біржа старається повернути транспортні кораблі, доводячи, що вони належать Одесі, а тим самим, значить, і Україні. Командантом окупаційного відділу призначено ген. Коша, який запропонував населенню повернути до мирної праці. Крамниці поки-що закриті. Життя входить в нормальну колію.

Про останні дні побуту большевиків в Одесі, кореспондент тоїж часопису доносить: Останній тиждень місто жило чекаючи кривавих подій. Бояли ся боїв на вулицях між військами советів і Українцями, Німцями й Австрійцями. Дуже непокоїли людність погрози матросів обстрілювати місто важкою артилерією, коли населення не дасть їм 20 мільонів. Передбачаючи, що опустять Одесу, матроси вимагали від населення грошей і харчів. Кілька днів тривала відкрита грабів. Розброєні банди опорознювали крамниці й мешкання. Совет народніх комісарів, який звали ся іграші в руках матросів, дивив ся на се крізь пальці. Тероризуючи населення, матроси кожної ночі стріляли в повітрі з гармат і рушниць. Дві ночі, чекаючи обстрілу міста матросами, населення ночувало в льохах. Одночасно Муравйов, виїхавши на позицію, кілька разів домагав ся телеграфічно винищення цілої одеської буржуазії. Таких самих жадань було повно в усіх офіційних розказах. Матросам Муравйов телеграфічно наказував обстріляти місто, не лишивши каменя на каміні, й караючи буржуазію, здати ворогови лише пожарище. Населення хитрувало, збираючи гроші й обіцяючи задовольнити всі вимоги матросів. Муравйовські банди, які загрожували знищити місто при першій появі військових

відділів противника, тікали, грабуючи та нищучи села, й посилали в Одесу брехливі телеграми про свої успіхи. В Одесі вони оголосили мобілізацію горожан від 18 до 45 року віку й обовязкову працю. Сі оголошення заявили ся, коли німецькі відділи наближали ся вже до міста. Робітники зараз же відсахнули ся від большевиків і на вічах вимагали передання влади міській самоуправі й арештування народніх комісарів. Мобілізація не вдала ся. Маніфестанти піднесли білі прапори з написами „Геть з війною!“ Гурт Муравйовських солдатів кинув ся на мирний натовп і почав стріляти. При сім вбито трьох і багатьох поранено. Незадоволення зростало. Большевики все більше втрачали голову. Покликаючись на опущене міста, совет народніх комісарів захопив з скарбниці 27 мільонів та старав ся захопити ще з державного банку 30 мільонів. Але робітники, довідавшись про се в свій час, заарештували комісарів і примусили повернути гроші, загрожуючи розстрілом.

Совет народніх комісарів утік на кораблі. Розвязана міська Рада зібралась і перебрала владу. Одначе в ночі, одержавши брехливу телеграму від Муравйова про успіхи на фронті, совет народніх комісарів повернув до міста, заарештував міську управу, закryw усе часописе та при допомозі матросів терроризував населенне й тримав владу в своїх руках ще три дні. Тікаючи, большевики захопили 15 мільонів присланих залізничниками. Гроші забрали ніби-то для того, щоб передати їх до державного банку, але виявило ся, що до банку грошей не передано. Тільки тепер можна повідомити, що на кораблях в дні панування большевиків вони покарали на смерть десятки ні в чім неповинних людей і кинули їх в море.

Наказ всім губерніяльним і повітовим комісарам. Пропонуєть ся пп. комісарам негайно вивісити в рамках па видних місцях по всіх державних і громадських інституціях третій і четвертий Універсали Української Центральної Ради. Всякі постанови і розпорядки бувшого російського тимчасового правительства, а також оголошення і накази большевиків поздіймати. Ті постанови тимчасового правительства, яких не скасував Уряд Української Народньої Республіки, перекласти на українську мову і вивісити на відповідних місцях. Всякі написи і вивіски повинні бути негайно зроблені на українській мові. Сей циркуляр широко довести до відому населення через веі урядові і громадські інституції, повітові, городські і волосні управи. Про негайне і точне виконанне сього циркуляру зараз же повідомити міністерство. Винуваті в невиконанню будуть усуватись з посад і віддавати ся під суд. Народній міністер внутрішніх справ П. Христюк. Директор Адміністраційно-політичного Департаменту Юр. Гасевський.

П. заг. „Вдячні Чехи“ пише „Народня Воля з 2 марта таке: „Скільки вовка не годуй, а він все-таки в ліс дивить ся“ — каже народня приповідка. Щось подібне маємо зараз з Чехами, які з ласки московських націонал-патріотів формували ся в окремі полки, що мали виступати проти Австрії. Але виступати вони не дуже то спішили ся і спокійнесьенько сиділи собі по містах України, сито годували ся українським хлібом і посівували собі „где домув муй“... Коли на Україні навалили ся ватаги большевицьких бандитів, Чехи „благодарозумно“ заявили свою „неутральність“ і мовчки сиділи собі з боку. Але коли Уряд Української Народньої Республіки дістав допомогу від дружньої нам Німеччини й коли німецьке військо, веднавши ся з українським, стало очищати Волинь, Поділля і Київщину, тоді пробуваючі в Житомирі й в Києві Чехи заявили про свою солідарність з большевиками. Втікаючи з Житомира, Чехи були забрали з собою величезну силу зброї, яку покидали в 6 верствах від Житомира, а самі подали ся в Київ пішки. По дорозі через Коростень вони вломали ся в український автомобільний гараж і ціннійші машини забрали з собою, а решту порубали сокирами. Тамже вони погромили бувшу поміщичу економію і розграбували

150 селян, забравши в них вози й коні. Зірвати мостів їм не вдало ся, бо надіхав німецький опанцирений поїзд і вчасно розігнав погромщиків. Під час сутички поранено одного німецького офіцера.

Бібліографія.

Календар „Української Громади“ в Білій на 1918 рік. Видання „Рідного Слова“. Біла на Підляшчу, 1918. Стор. 160.

Зміст літературної частини такий: Максименко Під Різдо; Тарас Шевченко. На Різдо (вірш); Сахаренко. Різдяні Свята; Богдан Лепкий. На святий вечір (вірш); Макар Д. Андрій; Народні колядки Шевдрівки; Ів. Невеселий і Максименко. Про наших гетьманів Богдана Хмельницького й Івана Мазепу; М. Чалий. Коли я побачу, як грають ся діти (вірш); М. Луцкевич. Проземлю та виробу (оброблення?) ріллї на Полісся; М. Рижко. Колодка; Василь Пачовський. Давня історія наших земель; Д. Луцкевич. Земельна справа на Україні (присервітути); Ів. Невеселий. Українське шкільництво на Підляшчу, Полісся й Волині; Др. Л. М.—га. До історії волинських шкіл; Українець. Як зберігати здоровя.

В календарній частині крім календарних вісток і сільськогосподарських робіт є вірші Гулака-Артемовського, В. Самійленка, Т. Шевченка, В. Залізняка, В. Грінченка, С. Руданського, М. Пронози, П. В—ого, Е. Гребінки, М. Чернявського, О. Олеся і народні приказки й примітки. Безпретенсійний, тому й симпатичний календар багато ілюстрований з картою України й вінеткою на народніх взорах.

Андрій Бабюк. Сміх нірвани. Нариси й новелі. Накладом Комісаріату Українських Січових Стрільців у Володимирі Волинським, Львів, 1918. Стор. 40.

Зміст: Сміх нірвани. Авраам. В обняттях демона. На руїнах раю. Над мертвим морем. В забуттю. Трагедія оєйного дня. На хвилях божевілля. Останнє слово живої мерця. Суєта. На розпутті по півночі два брати зійшли ся. Розбитий дзвін. Цвентарь розмовляє.

Матерне Слово. Перша читанка. Видання Просвітнього товариства імени Бориса Грінченка в таборі Зальцведель. Матеріал взятий з читанки О. Білоусенка „Вінок“. Зальцведель, 1917. Стор. 83. Ц. 30 коп. З портретом Шевченка.

Сміх нірвани нариси й новелі Андрія Бабюка вже вийшли з друку і продають ся по 1 К в книгарні Наує. Тов. ім. Шевченка, Львів, Ринок 10 та в усіх українських книгарнях в Стрию, Станиславові, Самборі, Коломії й Тернополі і в адміністрації „Вістника“.

Хто хоче певно та скоро інформувати ся про події в Українській Народній Республіці, той мусить читати щоденник

Виходить що дня рано. **Діло.** Видає: Вид. Спіл. „Діло“.

Наших читачів і прихильників просимо приєднувати „Діло“ нових передплатників, бо тільки таким способом може часопис удержати ся і поступити вперед в області інформаційного вимог.

Місячна передплата виносить 5 К., чвертьрічна — 15 К., піврічна — 28 К., річна — 56 К.

Редакція й Адміністрація: „Діло“, Львів, Ринок, ч. 10.

Зміст: М. Грушевський. Очищення огнем. — М. Грушевський. Українська самостійність і її історична необхідність. — Від Ради народніх міністрів. До всієї людности Української Народньої Республіки. — Полонений М. Кальєгородський. Сучасне. — Тимчасовий земельний закон. — Закон про восьмигодинний робочий день. — Др. Павль Рорбах. Український мир і будучина Східньої Європи. — М. Троцький. По заключенню миру з Росією. — Проф. др. Альбрехт Пенк. Межа України супроти Польщі. — А. В—ко. З окупованих Австрійських земель. — Полонені офіцери-Українці табору Ізюмштадт до Союзу визволення України. — Полонені Українці про заклик вступати в армію для оборони Рідного Краю. — Ін. Бочковський. Національна справа. І Національно-визвольні рухи нового часу й „визвольники“. — Вісти. — Бібліографія.

Видає і відповідає за редакцію Микола Троцький
— З друкарні Адольфа Гольдгавзена в Відні. —

ВІСТНИК

ПОЛІТИКИ, ЛІТЕРАТУРИ Й ЖИТТЯ

Виходить що неділі. — Менших рукописей не звертаєть ся.
Адреса: Wistnyk, Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 6.
Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090.

Передплата: річно—20 К., 10 карбованців; піврічно—12 К.,
6 карб.; квартално—6 К., 3 карб. Ціна поодинокого числа
50 сот., 50 шаг. Зміна адреси 50 с., 50 шаг.

V рік. Ч. 13.

Відень, 31-го марта 1918.

Ч. 196.

В перші роковини Української Центральної Ради.

Дня 20 марта уплив рік часу, відколи за ініціативою під політичним оглядом найбільше виробленої української партії, а саме соціалдемократичної робітничої партії, поветала Українська Центральна Рада, яка взяла в свої руки керму українського руху. Зорганізувавшись тоді з представників усіх культурних і політичних організацій, Українська Центральна Рада була наново вибрана на всеукраїнським національним з'їзді у квітні, а потім і зреформована тим рабом, що прийняла в себе Всеукраїнські Ради селянських, солдатських і робітничих депутатів і представників національних меншостей, які живуть на Україні.

Будучи суррогатом українського парламенту, У. Ц. Рада не встигла передати своїх уповноважень Українським Установчим Зборам. Большевицька трагедія, що татарським лихоліттям насунула на Україну, перешкодила українським Установчим Зборам і справу їх скликання розв'яже У. Ц. Рада в цих днях.

Кермуючи ся виключно інтересами українських трудових мас, Українська Центральна Рада довершила діла, за яке з глибокою подякою згадуватиме Україна по візні, вона „возвеличила малих отих рабів німих“ і створила з них суверенний український народ. А успіхи величезної праці У. Ц. Ради тим гідніші породу, чим більше тернистий був шлях, який вона пройшла за рік свого існування, шлях тяжкого, кривавого визволення України з лаб московських централістів: кадетів, Керенського, большевиків. Найболючіша була большевицька навала й вона повинна дати Україні науку раз на все — ніколи та в ніякій формі не шукати федеративного зв'язку з Московщиною.

Провід У. Ц. Ради був у щасливих руках третього найвизначнішого діяча нової, відродженої України, по Шевченкові та Драгоманову, проф. Михайла Грушевського. Його дотепершній досвід у громадянській праці, познайомленне з соборною Україною, знамените знання історії України й загальної, енергічність, ідейність і безприкладна працьовитість робили його провід незаступним і певним успіху. Ой великі й рідкі прикмети голови У. Ц. Ради заважили дуже при плановім етаповім розвитку українського національного руху від записки, представленої свого часу міністрам бувшої Росії в Петрограді через перший, третій і четвертий Універсали — до повної державної незалежності України.

Чим був проф. М. Грушевський для Ц. Ради, тим був найталановитіший теперішній український письменник Володимир Винниченко як голова Генерального Секретаріату, який заступила пізніше Рада народніх міністрів з Всеволодом Голубовичем на чолі. Цікаво для прикладу пригадати собі згадану вище записку з її проханями й ті завдання, які вигадував голова новозреконструованої Ради народніх міністрів як програму свого міністерства, хоч які

великі недостачі та прогалини виказує отеза програма, напр. нема пляну праці може найважнішого серед теперішніх обставин міністерства для української держави, — міністерства просвіти. Ось згадана програма: Добросусідські відносини до всіх держав. Змагати до того, щоб усі держави признали самостійність України, заключенне миру з Росією, переговори з Румунією. Се щодо заграничної політики, а щодо внутрішньої: охорона ладу, заведенне окремої міліції, удержанне всіх здобутих революцією свобод. Військове міністерство створить переходову армію, яка пізніше перемінить ся в фахове військо. Народня армія ново організуєть ся на демократичній підставі. При заграничній торгівлі переводить ся принцип державного монополю або повний державний нагляд. Для комунікаційних справ передбачено нові засади. Залізниця і телеграф мають ся у згадненем засади ініціативи. Почта й телеграф мають як найшвидше розпочати комунікацію з зараницею. Стації іскрових телеграм удержавлюють ся. Міністерство харчових справ має при помочи окремих уповноважених для поодиноких українських земель забезпечувати міста потрібними продуктами й пособляти розвитку торгівлі. Земельну реформу проводять новозреформовані сільські комітети.

Доля українського парламенту—Ц. Ради та виконавчої влади, давнішого Ген. Секретаріату й теперішньої Ради народніх міністрів з веселими й тривожними хвилями пережила не тільки Радою і її міністерством, але й усім національно свідомим українським народом. Не один біль був би заощадив ся, колиб Україна створила була в свій час сильну, дисципліновану національну армію. Чого не зроблено в минувшині, те треба конче наздігати в теперішности й будучині, бо тільки сильна, на європейський зразок організована українська армія може захистити здобутки революції й повну самостійність держави українських трудових мас, Української Народньої Республіки.

Україна переживає тепер під кожним оглядом переломовий момент і ми певні, що коло Української Центральної Ради сконсолідуєть ся всі українські партії, всі стани України, всі народи, що живуть на Україні, всі будуючі елементи й поможуть Українській Центральній Раді й Раді народніх міністрів вивести неушкодженою українську державу з теперішньої переломової хвилі на шлях повної самостійности Української Народньої Республіки.

У. Ц. Раді за довершене найглибша подяка, а для дальшої праці найкращі бажання від українського народу, зокрема від усіх полонених-Українців.

Слава Українській Центральній Раді!

Слава її Голові проф. Михайлови Грушевському!

Слава Раді народніх міністрів!

Хай живе самостійна Українська Народня Республіка!

Вище, вгору!

*Вище йдём, там тьми не буде!
Підем, браття, підем, люде,
А на горах тьми не буде!..*

*Нам не страши буреломи,
Ще злякають чорні громи,
Встаньмо разом, скажем, хто ми!*

*Гляньте вгору! Серце бить ся.
Хмара хмару чинить, встє ся,
Сходить сонце і смієть ся...*

*Вже минає час негоди,
Бо збудились сонні води
В шумі вітної природи;*

*Води весни довождали,
Вчули силу і повстали,
Лід розбили, сон прогнали...*

*Як повстали,— не спитимись,
Йшли, боролись, не скоримись,
Раз із сонцем полюбимись...*

*В грудях морок, в серці болі,
А в душі жадаєть воли,
Що риде в ріднім полі;*

*Так в годину тьми й розтукки,
Як знесилять нас звірюки,
Встаньмо разом! Дайте руки!..*

(Народня Воля).

Клим Поліщук.

Проф. М. Грушевський про холмську й бесарабську справу.

(Промова голови Ц. Ради проф. М. Грушевського на засіданні Ц. Ради 15 марта при ратифікації мирного договору).

Уважаю своїм обов'язком як історик, котрий протягом цілого життя спеціальну увагу звертав на історію наших західних окраїн Української Землі та який навіть своїм уродженням зв'язаний з тим „Ельзасом“, про який згадували тут, бо я родився в Холмщині яко син учителя уніятської холмської гімназії, уважаю своїм обов'язком познайомити членів Малої Ради з деякими сторонами тих питань, про які сьогодні і вчора кілька разів згадувалося.

Думаю, ви не сумніваєтесь, без ріжниць національностей, що як демократ і соціаліст, який усе своє життя стояв на обороні прав національностей, а не тільки своєї національності, я перший виступив би з цілою силою свого переконання, колиб з боку нашого правительства та мирової делегації бачив покриття чи незрозуміння чийсь національних прав, чи в справі Холмщини, чи в справі, яку отже зараз доволі несподівано видвигнуто, в справі Бесарабії. Я однак мушу з цілою силою переконання сказати, що в тих актах, які виходили від нашого правительства, не бачив ні в справі Холмщини ні Бесарабії порушення чужих національних прав. І я би дуже жалував, колиб дійсно котра небудь з тих справ поспувала відносини української демократії з демократією польською чи румунською, через непорозуміння, які могла б навязати польській чи румунській демократії буржуазія польська чи румунська. Я не сумніваюся, що українська демократія, українські соціалістичні партії зможуть в тих питаннях легко порозуміти ся з справжньою демократією соціалістичною польською і молдавською. Але правда, може бути, що їм буде трудно порозуміти ся з імперіалістичною буржуазією польською, чи румунською, бо вони говорять незрозумілими собі язиками.

Обмежує ся тільки кількома історичними справами з обов'язку історика, одного з старших українських істориків, якому приходило ся розсліджувати історію тих земель. Холмська справа в польським освітленню являєть ся прикладом суспільних гіпнозів, які навязують ся часом широким кругам народів якоюсь групою людей і стають потім нещастем, яке закриває очі усього народу на дійсні реальні відносини, певного політику та приводить до небажаних наслідків. До XIX віку ніодному Полякови не прийшло б на гадку твердити, що Холмщина є польська, а не руська земля, говорю руська в значінню українська. За часів Польщі Холмщина була одною з земель „Руського воеводства“, а саме п'ятою землею воеводства поруч Львівської, Галицької, Перемишльської й Сяніцької. Перед тим до прилучення до Польщі була вона інтегральною частиною Волинні-Галичини. Аж після того, як на віденському конгресі дипломати поспивали „Конгресуєку“ з ріжних шматків корони польської: з польських і литовських, білоруських і українських земель, тільки від того моменту Холмщина в уяві Поляків стала частиною Польщі в тіснійшій значінню. Перед тим то була руська земля, яка входила в склад корони польської так, як входила Галичина, Київщина і т. ин. І фізіономія її була „руська“, себто українська. Не буду говорити про давній час, про те, що Холмщина се є наслідде, завіщане нам королем Данилом, що вбудував Холм і зробив своєю резиденцією і прикрасив ріжними будовами, широко описаними в Галицько-волинській Літописи. Не буду вводити в ті далекі часи. Але скажу, що в XVII віці, коли Польща насувала ся на нас побідно, владавши всі культурні й національні перешкоди, котрі Україна могла їм протиставити, Холмщина була ще одною з найтривкілих опор в боротьбі з польщиною і, що рівнозначно було тоді, в боротьбі з католицтвом і унією. Характер сеї боротьби на холмським ґрунті в ті часи явний для всякого, хто мав нагоду заглядати в історичні акти XVII в., то була боротьба місцевої української людности проти польщини. Поіменні переписи людности, які маємо з другої половини XVI віку, не лишають сумніву щодо фізіономії того краю і значіння завзятої, до кривавих конфліктів доведеної боротьби,—боротьби місцевої людности з офіційною національністю польською, церквою католицькою і уніятською, яка насувала на Україну.

Там до XIX віку ніхто з Поляків не задумав би претендувати на Холмщину, як частину Польщі в тісній розумінню того слова. Тільки після того, як Польща, понісши великі страти на інших землях, сконцентрувала усю енергію на „Королівстві“ конгресовім, для неї Холмщина стала інтегральною частиною Польщі. Для польської буржуазної суспільности й католицької церкви стало цілю удержати те, що дав віденський конгрес, і від того часу починаєть ся з одного боку усильна увага для підтримання польського елементу в Холмщині, а з другого являєть ся та дразливість, з якою польська суспільність реагувала на кожний акт, який грозив нарушити приналежність Холмщини до Польщі.

Коли російське старе правительство робило одну з найбільш своїх ганебних помилок, заганняючи холмських уніятів силоміць в лабеті офіційного православ'я і обрусіння, ламаючи унію, яка в той час стала вже національною церквою на Холмщині, й українська людність, скільки могла, старала ся оборонити себе від офіційального обрусіння, від тих священників Великоросів, які насилали ся на Холмщину, й від російської бюрократії, урядництва,—польське громадянство використало той момент, щоб усе, що цурало ся офіційальної російської церкви й народности, пригорнути до польського елементу. Холмщина тоді не могла бути прийнята в оборону Українцями, над якими скупчили ся російські репресії, бо з примусовим переходом уніятів на православ'я на один час припадає ганебний закон Юзефовича 1876 р., який забороняв українське слово. В той момент Україна, здавлена офіційним обрусінням, не могла простягнути руки помочи холмській українській людности, на котру упали ті релігійні

національні репресії. З тої боротьби російського офіційного елементу з українським скористав польський елемент, щоб в свої школи й костели затаяти українську людність Холмщини та зробити з тих уніятів-Українців, які цуралися російської мови,—католиків і Поляків. Се в значній мірі йому удало ся. Дійсно польський елемент в Холмщині зростає начу не стільки через еміграцію елемент польського, скільки від того опоячення того українського елементу, який не хотів стати елементом російським. Отже коли після того підняло ся питання, запізно розумієть ся, як се звичайно бувало у російській бюрократії,— з опізненням на 30 чи 40 літ, щоб відокремити Холмщину від царства польського, як землю не-польську, в той час вже дійсно для польського громадянства, котре не було свідком того процесу польонізації Холмщини й не було в тім освідомлене, стало се страшною перспективою розділу Польщі. І на всіх тих, хто пробував нагадати, що Холмщина не польська земля, в тім числі й на мене, у Поляків не стало лайок, що хтось сміє протестувати проти закону Столицина, що хтось сміє боїтись раціональності відокремлення Холмщини.

Я кажу, що те було непорозуміння, навязане широким польським кругам, а може навіть і частині польської демократії, і се непорозуміння мало наслідком, що тепер, коли Україна перший раз від часів Хмельницького могла стати в обороні своєї бідної, може з усіх земель найбільш покривженої частини своєї землі, сеї Холмщини, тут Польща побачила український імперіалізм і посягання на відвічне польське добро. Так творять ся конфлікти! З непорозуміння витворюєть ся щире переконання, за яке суспільности готові йти на усякі спори, війни й жертви, цувати свої добросусідські відносини і т. ин.

Я дуже буду жалувати, коли з приводу Холмщини, тої ділком незаслужено зачисленої в ряд польських земель української землі, поспеуть ся відносини між українською і польською демократією. Я підкреслюю — демократією, бо польською буржуазією нам не по дорозі, з нею до порозуміння ніколи не дійдемо! Але я жалував би, колиб польським буржуазним верствам удало ся навязати таке фальшиве розуміння українсько-польських відносин демократичним групам польської суспільности. Одначе смію надіятися, що може до того не прийде, що та комісія, яка збереть ся для того, щоб установити границю Холмщини й відрізати те, що дійсно утрачене для України з українських земель, хоч історично воно наше, знищать се непорозуміння.

Мушу підчеркнути, що те, що нам признано в Бересті, ще не відповідає нашим історичним границям. Наш Дорогичин, один з наших історичних городів, в яким коронував ся король Данило, не увійшов у нашу територію. Але ми не будемо ганяти ся за історичними реліквіями, а станемо на ґрунті реальних відносин, уважаючи, що можна уратувати в даних обставинах. І мені хоч гірко, що ми не могли дійти до старої етнографічної границі, не могли злучити тих „україн“, як називає Галицько-українська Літопись, я того робити casus belli не буду рекомендувати українській суспільности. Думаю, що і та комісія, яка збереть ся, не буде заглядати на сторінки наших літописей, а буде числити ся з реальних обставинами. І не в інтересах України, як я вже 10 літ тому писав у справі відокремлення холмської губ., вносити омертвілі частини нашої етнографічної території в нашу державу, тільки те, що живе зараз як українське, що реально звязане тепер з українською територією. В справі того зі справжньою польською демократією, з якою найдемо спільну мову і з якою будемо говорити тепер і на дальше, ми дійдемо до порозуміння і посварити українську соціалістичну демократію з польською демократією польської буржуазії, думаю, що не вдасть ся (оплески).

Кілька слів позволю собі сказати щодо Бесарабії. Тут член Малої Ради Перкул робив історичні справки щодо XIX

віку, що та територія була населена романськими племенами й етнографічно була молдавська. Позволю собі сказати, коли робити екскурсію в далеку давнину, що справа маєть ся навпаки. Романська людність Бесарабії являєть ся розмірно новою, а в епоху творення київської держави землі між Дністром і Дунаєм, по відомостям найстаршої літописі, українсько-руської, розумієть ся, бо молдавської літописі, починають ся кілька сот літ пізнійше, були заселені нашим племенем Тверців, котрі сиділи по Дністру до Дунаю („и бѣ множество их“). Тоді молдавської організації тут не було. Приплив румунської людности починаєть ся пізнійше. Вона починає появляти ся тут головно в 14 віку і заливає стару людність болгарську й українську. Алеж в 16 віці Комулович, Хорват, священик, посланець папського престолу, який личив мемуари, каже, що при Дунаю мешкає „руський народ, численний і сильний“. Се щодо історичної справки. Але історичні права тут, як і скрізь, переплутують ся і про те, хто історично старший, можна безмежно спорити і тим трудно орієнтувати ся. Ми, коли будемо старати ся порозуміти ся з молдавською демократією про розграничення інтересів української і молдавської людности в Бесарабії, будемо виходити з сучасних реальних відносин. І тут, як знаєте, з української сторони ніхто не має претенсії на ті частини Бесарабії, в яких більшість становить молдавська людність і оскільки дійсно місцева людність виявить свою охоту злучитись з Румунією, місцева людність, а не румунське правительство, підчеркую я, — думаю, що зі сторони наших політиків не було ніякого наміру обмежити те законне право кожної людности, кожного народу, який являєть ся казаїном землі, злучити ся з тою чи іншою державою. Мова може бути тільки про ті території, в яких молдавська людність не має абсолютної більшости. Се є мова про північну частину Бесарабії й полудневу.

Бажано було б також, аби справа прилучення Бесарабії до Румунії не рішалась одностороннім волевиявленням румунського правительства й порозумінням з центральними державами, а щоб була прийнята на увагу воля місцевої людности, демократичних кругів молдавського населення. Наші товариші с. р. мали ще недавно заяву в тих справах від людности північних і полудневих повітів Бесарабії про те, що вони бажають прилучити ся до Української Народної Республіки. Товариші с. р. говорили про те в нашій парламенті. Я можу до того, яко голова Центральної Ради, дати справку, що такі заяви поступали й до Ц. Ради і фактом є, що в складі Ц. Ради були представники української людности від полудневої Бесарабії, від акерманського й інших повітів. Така воля української людности Бесарабії не підлягає сумніву. Вона була документально заявлена і з тим очевидно треба буде рахувати ся. Та думаю, що оскільки буде мова про розмежування демократичних верств українських і молдаванських, легко буде порозуміти ся. Я тільки мусів сказати, що історичні справки не на користь молдавської людности, колиб вони на основі історичних прав хотіли претендувати на її землі. Се я уважав потрібним зробити ту історичну справку яко член Малої Ради й історик, який з обовязку свого мусів займати ся історією тих країв, про котрі була мова, і я взяв слово не для того, щоб з ким небудь полемізувати, а в інтересах заспокоєння, будучи певний, що всупереч реальним інтересам людности української й неукраїнської в обох країнах тих нічого недоброго не буде зроблено зі сторони України обовязити, що кажу про те, що конституція України забезпечить широкі права тим неукраїнським елементам, які кінець кінем при розмежуванні опинять ся в межах Української Народної Республіки. Думаю, що в тім порука всіх соціалістичних партій усього українського народу (оплески).

Справа мирового договору на засіданнях Малої Ради.

При великій зборі членів Ради й публіки почала ся серія історичних засідань Ради. На чергу прийшло 14 марта обговорення мирових договорів України з державами почвирного союзу. Мир підписаний, а Рада народніх міністрів має ратифікувати його по попереднім обговоренню в парламенті, а потім по детальнім розгляді в комісіях. Головував проф. М. Грушевський, його заступниками були С. Веселовський і М. Шраг.

Від фракції у. с.-р. виголосив при загальній увазі довгу промову Солтан. Перед нами — говорив бесідник — завжди стояла на першій місці справа закінчення війни, яка спричинила так багато нещастя. Революція відіграла при с'їм величезну роль: вона вбила війну, але й війна відбила ся на здобутках революції, знищивши багато з тих здобутків. І колиб війна далі вела ся, може вона й убила-б зі свого боку революцію. Тому мир був такий необхідний і ми вітаємо сей мировий договір, який відповідає бажанням демократії, як української, так і європейської, бо ми не бажали мира за всяку ціну й він здійснив ся на тих принципах, які піднесено з початку революції — без анексії і без контрибуцій, на підставі самоозначення народів (оплески). Говорять, що се мир не загальний і зі становища Мілюкова й Керенського — се буцім-то ганебний мир. Та ми стояли в обороні інтересів свого народу й сей мир для нас не ганебний, а ганебно було-б вести далі війну на тих підставах, які піднесли Мілюков і Керенський (оплески)... Що розуміли вони під загальним миром? Щоб мир заключили всі союзники... Одначе Україна се нова держава, вона не була в звязку з жадними союзниками й руки у неї розв'язані. Се не зрада тому, що у нас не було ні союзників, ні договорів з ними. Ми кермували ся інтересами свого народу, а не бувшими трактатами. І на сей мир треба дивити ся з точки погляду його користи для нашого народу. Чи добре поступили ми, що заключили мир, не дожидуючи закінчення війни?

Бесідник дав притакуючу відповідь і говорив далі: Український народ втягнули у війну проти його волі. У всіх воюючих були свої інтереси — для Англії в Африці, Росія мрія про Царгород. Але про інтереси України не говорило ся нічого. Задля яких же інтересів губили-б ми свій край і народ? (оплески)... Під загальним миром і ми розуміли, що демократія всіх країв зуміє переконати свої правительства, щоб заперестали війну. Та сі надії не справдили ся, як і надії інших народів. Сі надії показали ся ілюзоричними. І наша політика змінила ся тому, що політика повинна бути реальна.

Далі, нам докоряють тим, що ми заключили мир окремо від Росії. Та наше правительство зробило все, щоб се не зайшло: народам Росії післано ноти з закликом узяти участь у заключенню миру. Відповіді ми не отримали. Значить, се не наша вина. Зайшло щось більше, — нам видали війну. І в с'їм нема вини демократії України. Ми не продавали Росії, а той не вигідний мир, який приневолена вона тепер заключити, се результат її надій на демократію західно-європейських країв...

Переходячи до оцінки заключеного миру щодо його істоти, Солтан говорив: Я тверджу й підкреслюю, що сепаратність нашого миру не зменшує його демократичности. Не наша вина, як про се думають прихильники Мілюкова й Керенського з червоними й чорними бармами (оплески)... Мир повинен бути без анексії і контрибуцій. І в заключенім нами мирі нема контрибуцій, як нема й анексії. Ніодна з держав, що заключили мир, не вимагає території, котра не належала-б до неї...

Одинока точка, що викликувала сумніви щодо сього, се справа Холмщини... На підставі наукових даних бесідник вказує, що Холмщина — український край. При с'їм гарантує ся можливість дальшого самоозначення для Холмщини.

Дальше, самоозначення національностей... І сей принцип проведено при заключенню миру й поперед усього щодо самої України. Але такого широкого самоозначення, як намічувало

ся, для всіх народів тут, розумієт ся, нема. Але й се не наша вина, — так зложили ся обставини. Та ми сподіваємо ся, що й для всіх народів се довершить ся так само шасливо, як довершило ся для України. І так — говорив представник фракції у. с.-р. — се демократичний мир по формулі: „без анексії і без контрибуцій на підставі національного самоозначення“ (оплески).

Накінець спинив ся Солтан на відношенню деяких держав до миру: Англія грозить нам пімстою... За що? Чейже вона не подумала підтримати нас проти натиску большевиків. Може за те, що ми заключили торговельний договір з центральними державами? Се, говорять англійські політики, ніж у спину демократії... Не думаємо. Може се ніж для французької й англійської буржуазії!.. (оплески). Заключаючи мир, не треба відгороджувати ся китайською стіною від тої держави, з котрою заключаємо мир... Швеція і Норвегія вели торговлю з Німеччиною... Чому-ж ім Англія не грозить пімстою? Наш мир установає надовго добросусідські відносини з центральними державами (оплески). А та кров, котру проливають тепер наші козаки разом з нашими новими сусідами у війні з большевиками, ще більше скріпить наш союз з Німеччиною (оплески). Ми — закінчив Солтан — приймаємо сей мир з признаннем для нашого правительства й делегації, які довели справу до кінця (оплески). Сей мир дає нам можливість широкого розвитку наших сил. Тому ми голосуємо за миром і за передавнем договорів до комісії... (оплески).

Від імени фракції с.-д. меншевиків і „Бунду“ Чижевський (с.-д. м.) вказав на те, що факт притакуючого голосування за підписаннем преліментарного мира вже рішив наперед і справу теперішнього миру. Тому, не спиняючи ся на справах теперішности, бесідник завис у мряках будучини. До загального миру не прийшло, бо с'їмому перешкодила багато буржуазія, а також відіграла велику роль дезорганізація фронту й розпад російської революції. При обговоренню економічного й політичного боку мирового договору вказав Чижевський, що користи торговельного договору можуть обернути ся в те, що сильніша держава експлуатуватиме слабшу та двосторонній договір може обернутися в односторонній. Свою промову закінчив бесідник заявою, що партії, в імени котрих він говорить, голосуватимуть проти ратифікації.

Від імени соціалістів-федералістів забрав слово Кушнір. Війну розпочали імперіалістичні верстви й кінчить ся вона під знаком імперіалізму. Се вірно. Російська революція пробувала повалити заміри імперіалістів, але не найшла в с'їм відгомону там, звідки треба було ждати, й не могла поконати імперіалістів. Скінчили ся невдачею і проби закінчити війну кривавою борнею. Ми зрозуміли, що не можна скінчити війну мечем. Не змогла досягнути загальний мир і сильніша російська демократія, не всіла досягнути се й слабша українська демократія. Не змогла російська демократія дати поміч ні Сербії, ні Бельгії, а заключила мир тільки для себе. Тим менше представники України могли добити ся демократичного мира для бувшої російської імперії... Стало ясно, що російська революція іде до упадку й що світова революція — авантюра. Стало ясно, що при витворенім положенню треба добивати ся демократичного миру для України, вигідного для нашого народу... (оплески). В тяжкім, дуже тяжкім положенню опинилась наша держава й був один вихід — мир.

Бесідник спинив ся на політиці большевицького правительства. Воно дурило російські народи брехливими вістками й запевненнями. При обговоренню справи самоозначення не забуди нікого, тільки про український народ не сказано ні слова... України не признавали. А тому Україна повинна була піти своїм шляхом.

Україна нікого не зрадила! (оплески). Ми знаємо, що війна веде т ся далі, що Україна попадає в сферу імперіалізму. І тому нам потрібна повна незалежність і мировий договір відкриває нам шлях до того... Ми розуміємо, на що тут налякають: є в засобі й Англія і Японія... Що Росія ще буде

втягнена у війну. Та ми заключаємо мир не для продовжування війни.

Спинаючи ся над торговельним договором, Кушнір вказав, що він вигідний для української держави. . . Про міжнародні відносини України бесідник говорив: Ми змагаємо до федерації з сусідами. Житимемо з ними в згоді, зокрема з новою державою, яка відроджуєть ся, з Польщею (оплески). А також і з російською державою. Мировий договір дає нам можливість бути незалежною, суверенною державою. Ми будемо бороти ся проти всяких зовнішніх спроб вмашувати ся в наше життя. Будемо старати ся зберігти для трудових мас нашого народу добуті добра. Ми будемо проти всяких замірів імперіалістів. Сей трактат, святий для нас, буде святий і для тих держав, з котрими ми його підписали. І всі зобовязання трактату будуть вповнені.

Наша фракція—закінчив Кушнір—за передачею мирового договору до комісії та за його ратифікацією тому, що сей договір дає можливість розвитку всім націям свободам яко незалежної держави! (бурхливі оплески).

Від фракції російських соціалістів-революціонерів промовляв Скловський, який закінчив свою промову заявою, що не може висловити ся остаточно про мировий договір, поки не познайомить ся в комісіях з усіма його економічними постановами.

Від фракції поалейціон заявив Ревуцький, що з огляду на те, що заключення миру се довершений факт, завданням тепер є, яке становище зайняти, щоб відчутю як найменше наслідки сього миру. Бесідник закидав, чому в найменшому договорі не згадано про національні права закордонних Українців, Буковинців, про жидівську справу. Говорячи про відносини до Німеччини, бесідник підкреслив, що Німеччині потрібна велика Україна, з широко розвиненими межами на схід і захід. А звідси можлива й ізоляція України. Німеччині потрібний другий шлях до Індії. Перший шлях був через Берлін—Царгород—Багдад, а другий—Берлін—Тавриз. Треба конче подумати про те, щоб найреакційніша держава Румунія, поки можна про се говорити, не взяла собі нічого з наших земель без пласбіциту, але тільки при помочи військ Братіано й Фердинанда. Україна—говорив бесідник—стоїть перед великою зовнішньою небезпекою. Треба стеретти ся, щоб не стати забавкою в чужих руках. Необхідне збереження твердої позиції, внутрішньої консолідації, найшвидше скликання Української Установчої Ради. Мир се факт—закінчив бесідник—і ми за передачею мирового договору до комісії, але не передришаємо свого відношення до миру.

Сі вістки, які подаємо за „Кієвскою Мислю“ (ч. 27) з 16 марта, доповнюємо інформаціями Олександра Севрюка для проф. д-ра Людвіка Штайна (Vossische Zeitung, вечірне видання з 22 марта, стаття „Політика нової України“). При другім читанню мирового договору, виїнявши Поляків, що виїшли з залі, й російських соціалістів-революціонерів і соціал-демократів, які стримали ся від голосування, наступила ратифікація миру одноголосно. По третім читанню прийнято остаточно 17 марта мировий договір і текст ратифікаційного документу.

Красномовна сторінка з життя київської міської ради.

Кожне більше чи менше місто відображає в сучаснім громадськім і державнім життю дуже й дуже велику роль. Певне місто се осередком життя цілого своєю губерніальною — губернією, а столичне — цілою державою. В містах скупчені середні й вищі школи, в яких вчать ся діти з усіх околиць повіту, губернії й держави, мають постійний осідок різні культурно-просвітні, політичні й інші громадські організації, які провадять свою корисну роботу серед народу якоїсь більшої чи меншої території. В містах же знаходять

ся торгові, фабрично-промислові й інші заведення з величезним числом робітників, а також усякі громадські й державні установи (суди, земства, почта). Нотарі, адвокати, всякі чиновники й інші інтелігентні робітники також живуть майже виключно в містах. З міста йдуть на село всякі розпорядки в просвітних, загально-громадських, державних і ин. справах. Словом, кожне місто тримає в своїх руках цілий провід культурного, політичного й державно-громадського життя.

Від того, хто ствїть на чолі тих усіх організацій і установ, залежить напрям громадської, культурно-просвітної й ин. роботи та загальний розвиток життя в усіх напрямках. Тому всі політичні партії завжди змагають до того, щоб захопити цілий провід у міських і повітових установах у свої руки, щоб повести ціле життя тим шляхом, який найбільш бажаний для кожної партії зокрема. Через се під час виборів до земств, міських рад і ин. установ відбуваєть ся найбільша виборча боротьба.

Для нас, Українців, тепер уже вільних горожан власної вільної демократичної держави, місто набирає ще більшого значіння ніж до сього часу. На місто ми повинні звернути свою національну увагу, бо теперішнє українське місто з політично-національного огляду загрожує нам досить чималою небезпекою.

Як усім добре відомо, населення майже всіх українських міст складаєть ся в значній мірі з елементів або цілком не-українського походження або змосковщеного до того ступня, що воно й не признаєть ся до своєї народности. В багатьох містах деяких губерній України одні тільки Жиди становлять більшість міського населення, а коли до них додати ще Москалів, Поляків і ин., та більшість стає подавляючою. Все жале нам відомо, що не-українське населення, а саме його політичні та громадські провідники в більшості випадків відносять ся до нашої державної незалежности досить вороже. Їм ідея „єдиної недеїмої“ дорожча від ідеї самостійности України. Революція внесла деякі зміни. Ряди свідомого українського громадянства, для яких ідея самостійности української держави стала провідною зіркою в життю, з кожним дном збільшують ся. Національні сили збільжують ся. Але одначасно з тим вороги самостійности України також не сплять і не здали ще своєї „бойової“ позиції та зброї. Вони мобілізують свої сили й, коли не можна буде відкрито щось робити, будуть робити потайки. А тимчасом панове „чужинці“ всяких політичних напрямів старають ся використати своє становище (більшости) в містах. Вибори відбували ся ще за часів панування пана Керенського, коли ідея самостійности України не мала ще того значіння, як тепер, бо тоді ще багацько найширїйших Українців припускали, що скинувши царсько-деспотичне ярмо, можна буде жити з новою Росією в тіснійшій федералістичній звязку, а не цілком незалежно, й тільки тепер, побачивши відношення не тільки кадетів, а й надаліше йдучої в розв'язанню національного питання російської демократії (большевиків), стали на міцний ґрунт державної незалежности. Через те в міській раді й інші громадські та державні установи попало дуже багацько „чужинців“ і „тоже малоросів“. Українців усюди мало. Як ставлять ся панове „чужинці“ до українзації життя після проголошення вже України самостійною незалежною державою, може бути добрим покажчиком нам повідомлення „Кієв. М.“ § дня 16 березня про одне красномовне засідання київської міської ради.

Дня 15 березня відбуло ся засідання київської міської ради, присвячене заяві міської управи про колективне устурплення. Мисляче радних заповінені (се дуже рідко буває. Ред.). Публики повно. Засідання відбуло ся під проводом В. Дрелінга, який, відкриваючи засідання, заявив: Раді довело ся пережити не одну кризу, але все то були політичні кризи. Тепер же прийшла на чергу внутрішня криза,—наша управа подаєть ся до димісії. Про причини димісії скаже сам голова управи.

Голова міської управи Є. Рябцов заявив: Доводжу до відома міської ради, що міська управа в цілім її складі зрікається своїх повноважень і просить раду вибрати нових людей. Причини зложення своїх обов'язків переважно ділові. Праця членів управи до крайности утруднюється. Умови, при яких доводилося працювати, не можливі. Загальна руїна цілого господарського організму держави, політичні перевороти тут у Києві, корніловські дні, повстання в жовтні, розрухи в грудні, революція в січні, большевицьке насильство, перевороти, які на цілі тижні зупиняли всяке життя і всяку діяльність у місті; салдатчина — нездисципліновані салдати й армії, які свавільно йшли через місто, анархічний большевизм робітників і служачих, все це не давало нам можності планово провадити свою роботу. Всі сили пішли на те, щоб успокоювати, стримувати розбурхані пристрасти товпи. Іноді здавалося, що погине все, що культурне.

Серед таких умов праці деякі члени вже кілька разів хотіли були скинути з себе свої обов'язки й тільки свідомість того, що це може викликати повну руїну в міських справах, стримувала їх від цього кроку й вони дальше лишалися на своїх відповідальних місцях. Тепер положення змінилося. Анархічно-большевицький чад почав проходити. Помічається бажання праці і появляється можливість тримати провід в поладженню міських справ. Це накладає на управу велику відповідальність (ніби її ранше не було. Ред.). А між тим об'єктивні умови лишують ся, як і попереду, майже неможливі. Грошовий голод загрожує протягти ся ще на місяць. Як пережити сей місяць, — питання тяжке. І тому тепер, коли потрібні найбільші зусилля для того, щоб довести міське господарство до умов, при котрих відкриється широка можливість творчої праці, коли появилися нові чинники, яких не можна назвати помагаючими успішному приложенню культурних сил, — тепер ми уважаємо своїм обов'язком сказати, що наші сили цілком вичерпані, що потрібні нові сили для оновлення і підкріплення тої сили.

Після цього Є. Рябцов відчитав заяву поодиноких членів і прохання о димісію. Я думаю, підкреслив він, що не знайдеться поміж радними таких, які б поприкнули за се управу. Втомити ся було від чого. Було від чого перетомити ся. А між тим перед нами надзвичайно велика робота, для виконання якої потрібний викінчений виконавчий орган міської ради. Через се тільки ми скидаємо з себе свої обов'язки, щоб поставити питання про реорганізацію виконавчого органу в цілій його повноті. Для успішности праці міської ради необхідні умови: внутрішні умови — інтенсивна праця цілого апарату ради, комісій і пленума й зовнішні умови.

Про сі останні я хочу сказати ще декілька слів, бо вони відіграють чималу роль в утворенню неприємних для творчої культурної роботи обставин. Для плідної культурної праці необхідні умови державного ладу та гарантії горожанських свобод. Се відома правда. Однак вона в міжусобній боротьбі забута. Перекручують ся всі правові поняття і знову насадується мара поліційного устрою яко засобу для того, щоб насадити тут на Україні нову державність (!). Вже є ознаки походу проти органів міської самоуправи. Чи звернули ви увагу на розпорядок міністра внутрішніх справ Христюка про недбайливих членів міських і земських управ? Коли я прочитав сей розпорядок, мимоволі запитав себе: чи справді ми живемо в демократичній державі? Що ж се за розпорядок? Невже державні провідники думають, що на Україні можна закріпити молоду республіку тим способом, як заведення чиновництва? Крім того міністер внутрішніх справ Христюк повідомив мене, що в Житомирі видано закон, на підставі якого київська міліція переходить згід розпорядження міської самоуправи під управу міністерства внутрішніх справ. Міністерство запевнює, що се робить ся з добрим наміром на взірць столичних міст Лондону, Берліна й інших. Але я ставлю питання: хіба се можна в нас прикладати?

Може бути, що в культурних краях се й можлива річ, але не в нас у Києві, де національна ворожість має загрожуючий характер. Се є порушення прав органів місцевого саморядкування. Ми вимагаємо негайного скасування цього поліційного закону. Ми віримо, що скасування цього закону тільки допоможе закріпленню нової держави тут на Україні. Не можна ще одного обійти мовчанкою: велика більшість населення Києва не українська (!). Через се демократично вибрана міська рада ніколи не може бути українською радою. Се буде громадська сила — столична міська рада України, львівська у відносинах до державної української влади та приятельська до українського громадянства настільки, наскільки члени Ради не будуть почувати себе „ізгоями“.

Висловивши ще своє велике незадоволення з виданого українськими юристами меморіалу про необхідну потребу українізації життя в усіх громадських і державних установах, Є. Рябцов додав: Я вірю, що міська рада знайде шлях для обслуговування інтересів населення і, закінчивши організацію свого виконавчого органу, буде бороти ся проти всякої небезпеки й сим допоможе закріпленню нового державного порядку Української Народньої Республіки. Разом з тим я уважаю необхідним заявити, що міська рада повинна й буде бороти ся проти всякого зменшення прав і поваги міської самоуправи, хто б на се не посягав. Хай знають, кому се треба знати, що се не боротьба проти української державности, а боротьба проти діяльности влади й українського громадянства, котра на мою думку розхитує демократичні основи Народньої Республіки, яка ще не зміцніла“.

Промову міського голови Рябцова міська рада прийняла гучними оплесками. По довшій дискусії міська рада ухвалила висловити членам міської управи довіру і просити їх залишити ся на своїх урядових місцях. В своїй резолюції міська рада поміж иншим зазначила, що на її думку міська управа відповідальна лише (!) перед одною міською радою, яка вибирає її.

По прийняттю резолюції міський голова Є. Рябцов зложив таку заяву: Черпаючи нові сили в ухваленій тільки що резолюції міської ради та сподіваючи ся доповнення складу управи й інших можливостей для закінчення організації виконавчого органу міської ради, члени управи беруть назад прохання про димісію.

Чи не досить красномовно говорить нам се дійсно цікаве засідання київської міської ради, чого можна сподівати ся від панів „батьків міст“, які походять з „чужинців“, а не Українців?

Чи не для кожного ясно, що се все пороблено не тому, що панове Рябцови й компанія перетомлені працею, про віщо так ніби щиро говорило ся лише в початку засідання, потім же зовсім забуто, а цілком з інших причин? Чи не кожний зрозуміє як слід сю комедію, розіграну панами радними міської ради, які входять до київської міської ради тому, що більшість київського населення не українська? Але се „демонстрація“ проти українізації громадських і державних установ на Україні та проти того, щоб міську міліцію перебрати з рук не-Українців до рук української державної влади, може бути й справді досить доброю наукою для всіх Українців, які хотять бути повними господарями у своїй власній хаті, не позбавляючи прав і волі своїх горожан, але й не допускаючи до того, щоб знову прийшли на Україну всякі „червоногвардійці“ й інші бандити для зруйнування молоді держави. Коли для повного безпеченства потрібно робити щось, що може комусь в членів загальнодержавної меншости, які творять у деяких містах більшість, не подобається ся, українська держава мусить робити, хочби панове Рябцови та йому подібні протестували не тільки способами „димісії“, але й иншими. Проти тогож, щоб влада міст не була в руках ворожих українському народови, треба також шукати відповідних засобів.

На становище міст повинно звернути найпильнішу увагу все свідоме українське громадянство. Сього вимагають інтереси української державности, інтереси всього українського народу, якими легковажити ніхто не сміє.

Полонений *Іван Павлюк*.

В справі української загальної національно-державної організації в Австро-Угорщині.*)

Під час сесії української академічної молодіжні в львівського університету появилася брошура п. Камінського п. н. „Університет через підписку“, в якій автор підніс думку, щоб сама суспільність своїм коштом заснувала університет у Львові.

Уважаючи сей проєкт неактуальним, підніс я в одному з номерів газети, щоб замість університету закладати перше приватні середні й народні школи. Ся статью передрукував зараз тодішній редактор „Діла“ др. В. Охримович, думка сама поширилась і прийнялась серед нашої галицької суспільности. Що вона однак не увінчалась таким успіхом, якби сього належало бажати, причиною сього вважаю головно недостачу загально-національної організації нашого політично-державного життя. Теперішні обставини зневолюють мене написати кілька слів у тій справі.

В хвилину, коли большевики гуляли по Києві, заключено берестейський мир між Українською Народною Республікою і почвірним союзом. Коли поштану критику його з правничого боку, особним нещасливим випадком мішаним комісією в цілі устаткування надвипуски господарських витворів, на боці, становить він в нашій загально-національній життю по обох боках теперішнього кордону переломову подію. Поляки без різниці партій поборюють його, галицькі Українці без різниці партій домагають ся зреалізування його щодо Холмщини й Підляша. Перші перевели однодневний страйк дня 18 лютого, ми знову відповіли демонстраціями в день 3 марта.

Тимчасом ідуть дальші події, які не настроють нас рожево і зневолюють шукати форм самоозначення і самооборони. Сі події можуть будучности нашого народу яко цілості поважно загрозувати та здобути власною працею самостійність звести до позірности. Одна держава не ратифікує мира, не віддає Холмщини, забирає Броди й околицю, заявляє, що з оружжем при нозі стає на границі, однак скоро надумуєт ся, переступає границю і обсаджує торговельні пристані, за якими певне піде й Севастополь. Агресивність Поляків на Холмщині і в Галичині, особливо у Львові, де на засіданнях громадської ради по українськи не можна промовляти, значно збільшилась. Ті факти наказують нам концентрувати наші сили та спривадити їх до нових організаційних форм. Масовий рух з 3 марта починає притихати, хвилі піднеслого настрою успокоюють ся. Ми однак повинні сей народній рух скристалізувати та спривадити до спільного міжпартійного й надпартійного знаменника.

На мою думку треба коначе сотворити в Австро-Угорщині „Українську Центральну Раду“, яка опирала ся-б на організацію мас здолу. Вже з початком війни мали ми „Головну Українську Раду“, яка потім перетворилася в „Загальну У. Раду“. Однак ті ради не були в силі остоятись, бо їх не вибирав народ, а тільки політичні партії, або сі провідники самі себе вибирали, які опісля вели політику на свою руку й орудували фондами без ніякої контролі.

У. Ц. Р. мала б бути зосередоточенням цілого державно-політичного життя галицьких, буковинських і евентуально

угорських Українців, визначувати напрям і тактику для послів, перебрати на себе змонополізовану тепер у послів політику, осунути „Національний фонд“, видавати свої органи, згромадити коло себе всіх охочих до роботи людей, поділити загальну роботу, усунути фамілійну й партійну господарку по наших фінансових і господарських інституціях, завести контролю над господаркою по тих інституціях, аби одиниці, чи фамілії у Львові й на провінції не зоставляли в касах своїх бонів, котрі не представляють ніякої вартости, або, як воно також траплялось, навіть і бонів не зоставляли. В тій цілі У. Ц. Р. покликала-б до життя „Громадський Суд“, рішення якого усували-б ті одиниці, які провинили ся, від політичного проводу.

Тим способом утворив ся-б суррогат нашої державности в Австро-Угорщині, конкретне національно-державне тіло, котре стояло би в контакті з Українською Народною Республікою, кермувало-б масовим рухом, переводило б економічні чи шкільні бойкоти.

Організацію У. Ц. Р. представляю собі ось як: Кожде село вибирає на 100 людей одного відпоручника, село з 1500 жителів (для перегляду беру округлі числа) вибирає їх 15. Ся „велика громадська Рада“ вибирає споміж себе „Малу гр. Раду“ з 5 членів.

Повіт, що складаєт ся (для прикладу беру) з 15 сіл, вибирає „Велику повітову Раду“ з 75 членів, вона повставала би з 15×5 членів „Малої гр. Ради“. $\frac{1}{3}$ часть, себто 15, вибрана через „Велику пов. Раду“, станувають „Малу повітову Раду“. В осідках окружних судів існують „Великі окружні Ради“. Члени „Малих пов. Рад“ станувають „Велику Окружну Раду“. Округа, яка має напр. 5 повітів, мала-б „В. Окр. Р.“ з 75 членів. $\frac{1}{3}$ часть, себто 15 членів, становили-б „Малу Окружну Раду“.

Члени „Малих Окр. Рад“ і 15 буковинських Українців становили-б „Українську Центральну Раду“. Тому, що є 10 окрошних судів у Галичині, число „У. Ц. Р.“ трибузно виносило-б 175 членів. Вибрана споміж „Великої Центральної Ради“ $\frac{1}{3}$ часть (себто приблизно 35 членів) становила-б „Малу Центральну Раду“.

„Мала Центральна Рада“ й „Мала Окр. Рада“ вибирає споміж себе (або й покликає споза свого круга) фахових референтів, котрі називали ся-б напр. „народніми (зглядно окружними) комісарами або секретарями“. Комісари чи секретарі для політичних і економічних справ, фінансових і т. ин. справ були-б постійними керманічами нашого національно-державного життя і становили-б „Раду народніх (зглядно окружних) комісарів чи секретарів“. Їх скількість устанувають „Малі Центр. чи Окр. Ради“.

На час війни наші громадяне доброї волі могли-б згодити ся на такий міжпартійний чи надпартійний ключ: націоналдемократи 40%, радикали 25%, соціалдемократи 15%, християнські суспільники та клерикали 5%, безпартійні й заступники різних інституцій, корпорацій і професій 15%. По війні сей партійний ключ спривадити можна на підставі відданих голосів під час виборів послів до парламенту, які відбувають ся на основі загального голосування.

Тепер присвоє собі атрибут загальної національної організації т. зв. „Народній Комітет“, який є дійсною є партійною організацією націоналдемократичного стороництва, що ясно виходить з його конфлікту з „Головною (зглядно Загальною) Українською Радою“. Можливо, що основник націоналдемократичної партії др. Охримович думав покликати до життя загально-національну організацію Українців в Австро-Угорщині, однак життя показало, що т. зв. „Народній Комітет“ не є органом загалу Українців в Австро-Угорщині, але противно вніс він в наше національне життя багато деморалізації. Багато визначних людей для карери й наживи вступили в ряди націоналдемократів, хоч приватно виразно заявляють, що їх ідейно з тою партією нічого не вяже.

Така загально-національна організація, як Українська Центральна Рада, мала-б серед загалу поважанне, внес-

*) Стаття надіслана. Шан. автор пише: Посилаю вам статю з просьбою о ласкаве надрукування її у Віснику, бо галицька преса її не помістить, а міжпартійного органу у нас нема. Ся справа нас, жовірів, інтересує і ми хотіли-б піддати її під загальну дискусію.

ла-б більше державного змісту, а назовні австрійська держава, Поляки й Румуни мусіли-б з нами рахувати ся. Справа поділу Галичини, а властиво відділення Галичини від великого князівства краківського та сконцентрування цілої торгівлі між осередніми державами й Українською Народною Республікою в наших руках се були-б наразі найважніші спільні міжпартійні справи Української Центральної Ради, супроти чого напр. справа відстання наших капіталів з польських кас, асекурацій і т. ин. представляють ся зовсім побічною.

В кожнім разі дискусія на повищу тему вартішша ніж боротьба з Поляками на стовпцях нашої щоденної преси. По прийняттю засадничої думки про потребу заложення загальнонаціональної організації саме переведення її в життя при добрій волі громадян не представляло-б великих трудностей.

В. Миколайв.

3 голосів німецької преси про Україну.

Ще перед заключенням миру з Україною подав проф. др. Альбрехт Пенк в 4 ч. „Die Woche“ з 26 січня статю п. з. „Україна“, яку починає ось як: „Великою світовоісторичною подією, яка довершуєть ся перед нашими очима, є упадок великої російської держави, перед якою ціле століття дрижала Европа... Ще тяжко передбачити, до якої остаточної цілі доведуть випадки, що так швидко один по одним відбувають ся; тільки одно показуєть ся сьогодні вже в повній виразности: Україна відокремляєть ся від Росії та йде своїми власними шляхами“.

Се є несподіванкою для тих, котрі при звичаїли ся бачити Росію в освітленню Петрограду. Що український рух тривав непереривно, знав тільки той, хто мав зносини з Українцями. Проф. Пенк згадує про книжку проф. Рудницького про Україну й називає її знаменитою. Уважний дослідник не міг не зазриміти ріжниці між Українцем і Москалем. Автор не хоче наводити свідків з теперішности, бо хто писав в останніх роках про Москалів і Українців, легко подавав у підозрінні політичної сторонничости. Автор наводить давнішого дослідника, що подорожував через Росію майже перед 80 літами. Його широкий погляд на справи з географії людини викликає ще сьогодні подив. Се був І. І. Коль (Kohl), що в 1851 р. докладно представив ріжниці між Москалями й Українцями. Не тільки народ, але й український край відріжняєть ся від Московщини. Що торкаєть ся позадержавних Українців, „се буде річю австрійського й угорського правительства спинити, щоб їх Українці не почали почувати ся „невизволеними братами“, але лишили ся культурними посередниками, якими були в останнім десятиліттю, коли український рух в Росії був придушений, а саме в східній Галичині міг далі розвивати ся“.

„Природні підстави для господарського розвитку нової країни знамениті—каже проф. Пенк. На півночі переважає ліс, на полудні трава з чорноземом, який дає великі доходи, а саме в пшениці, й допускає плекання цукрових буряків у великих розмірах. На ліво від Дніпра криє Донецький басейн великі скарби вугля, на право від сеї головної ріки находять ся великі поклади заліза коло Кривого Рогу. Отже для розвитку промислу існують найкращі передумови. Також має край корисно розвинене побережжя, хоч недостає природних пристаней. Сьогодні головна сила краю в рільництві. Україна се один з шпихлрів Европи. Одеса се одна з вивозових пристаней для її збіжа, крім того входять ще в рахубу Миколаїв і Херсон, коли знову Таганрог і Ростов в області гирла Дону вивозять головну збіже з південної Великобританії. Велика частина українського збіжа, далеко більше, ніж виказує російська статистика, приходила до Німеччини, а саме морською дорогою через Антверпію. На будуче мабуть забезпечуватиме Україна Німеччину в далеко більшій мірі пшеницею і ми маємо всяку причину пособляти сьому розвитку; бо шлях до неї не мусить іти конче через море.

Правда, Одеса не перестане вивозити українське збіже також до Німеччини, але побіч морської дороги ведуть два водні шляхи на суші з України до Німеччини, котрих не може замкнути жаден опановуючий море противник. Ми ждемо того, що по війні використають Дунай далеко більше ніж досі як шлях на південний схід Европи, а як сьогодні треба привести пшеницю південної України морем до Одеси, на будуче можна так само легко доставити її до гирл Дунаю, а потім Дунаєм довести до південної Німеччини. Тому представове значінне для наших дальших відносин навіть до України має те, щоб ми, Німці, забезпечили собі необмежене користання з водного шляху Дунаю і на нім утримали сильні точки опертя. Другий водний шлях виходить на користь північній Україні. В Дніпрі має він чудову комунікаційну жилу, але не має доброї дороги до моря, бо щоб дійти до моря, мусить ріка передерти ся через поріг України й тому творить часто річні пороги, які спиняють великий корабельний рух до моря. За те є прохід на північ. Його відкриває Припять, що впливає з Полісся. Ся болотниста країна сягає поза область своїх джерел і посилає також води до Висли й Мемелю. На 150-метровій висоті находить ся ледви слідний водний діл між Дніпром і сими обома ріками, находить ся проділова полоса між Чорним і Балтійським морем. Ніде в Европі не представляєть виразніше ніж тут можливість водного получения між областю північних морей і Середземним морем. Сама природа так дуже заманює до того, що тут уже створено два канали: Дніпро-Бузький в напрямі до Висли й Огінський канал до Мемелю. Обидва не відповідають потребам модерної комунікації. Та вони допускають нетяжке удосконаленне їх,—а коли се станеть ся, може Мемель стати вивозовою пристаню для українського збіжа на північ Европи, українське збіже може дістати ся кораблем з Київ до Берліна й Гамбургу, а коли вибудуєть ся канал через середину держави, до надренської промислової области. Се справа найвищого значіння. Коло Минська є розгалуженне обох каналів від Припяти. З далеким поглядом наша військова управа посунула свої війська аж до сього важного місця. Сьогодні мілітарно маємо в руках сї входові ворота до України. Се буде завданням німецької дипломатії також на будуче втримати їх усе доступними. Вільний водний шлях до Дніпра, його удосконаленне на модерний водний шлях для великих кораблів мусить належати до умов миру, який задумуємо заключити на Сході“.

До сього треба додати, що в капіталістичних кругах Німеччини вже виринув проєкт получения каналом Чорного й Балтійського моря, який обіг усе німецьку пресу й викликав окремі статі, присвячені сій справі. Розходить ся про те, щоб зробити сплавами Дніпро та Двину й злучити їх горішні біги каналом. Впливові „Leipziger Neueste Nachrichten“ кілька днів тому присвятили передовицю справі безпосереднього межування Німеччини й України. Часопись виключає якесь вороже відношення між Німеччиною і Україною на будуче, бо нема між ними жадних точок тертя. Тому сухопутний шлях Минск—Київ і звідси до Азії представляє для Німеччини неоцінену важність на випадок, якби який противник Німеччини опанував моря. З тої причини статя домагаєть ся прилучення минської губернії або до Литви або до України.

В ч. 4 „Osteuropäische Zukunft“ зайняв ся др. Павль Оствальд питанням, „Чого сподіваєть ся почвірне порозумінне від Польщі й України?“ Автор доказує, що по війні Англія уживе всіх заходів, аби розбити середноєвропейський блок. Для сеї цілі вона схоче використати Польщу й Україну. В Польщі вона швидко найде потрібний їй настрій. „Відбудова польської держави осередніми державами вострім не задовольить бажань Поляків, бо новій польській державі в усякім разі не доставатимуть пруські провінції, західня Прусія і Познанщина“. Використати сеї конфліктний матеріал буде вже справою Англії.

Але подібні сподівання є в атланти й щодо України. Франція не тільки з симпатією зустріла створенне української

держави, але й готова була дати Україні свій капітал до розпорядження. „Саме при Україні все не добачують з нашого боку, що тут є момент, які при зручній дипломатичній використанню можуть вийти на користь Англії, а нам на шкоду. Треба мати на увазі, що нова українська держава лежить над Чорним морем, отже над замкненим морем. Тому справа Дарданелів існує для неї так само, як для колишньої російської царської держави. Коли нова держава щойно добре пробудить ся до самосвідомости, заворушить ся в ній також імперіялістичний нахил і вона легко може прийти до того, що в сильній Туреччині й великій Болгарії побачить своїх природних ворогів. Отже іншими словами українська держава перейме спадщину російського змагання до посідання Царгороду. На сім буде антанта й заздалегідь звести Україну на сі шляхи, такі приємні французьким і англійським політикам, се ціль, яку можна бачити за хвиливу непоказними затіями антанти. Антанта сподівається ся тим легше дійти до ціли, що також між Австрією і Україною можуть легко повестати труднощі, коли прийде до аветро-польської розв'язки. Коли Польщу сполучать через особову унію з Австрією, тоді австрійський цісар дасть своему новому краєви Галичину в дарунку. Одначе через те стане положення східногалицьких Українців фатальне, вони без сумніву будуть видані на ласку й неласку Поляків. А се не може лишити ся без реакції у відносинах нової української держави до почвірного союзу“.

На се дав автор таку раду: „Розходитиметь ся головню про надання відносинам до України такої форми, щоб ся нова держава шукала своєї користи саме у нас, а не в антанти. А до сього належить передовсім те, щоб Україна дістала сильне господарське полічення до почвірного союзу... Східногалицькі Українці мусять одержати забезпечення своєї національності, може тим робом, що східня Галичина, як се запроєктували українські члени державної ради, злучена з Буковиною, утворить окремих край монархії... Бо Україна, яка тісніше получить ся з почвірним союзом, се zarazом найкраща рівновага проти затії антанти в Польщі. Коли Україна буде з нами, тоді й Польща мусять захоувати ся спокійно“.

У вечірнім виданню „Vossische Zeitung“ з 22 марта подав проф. др. Л ю д в і к Ш т а й н статейку про „Політику нової України“ на підставі інтерв'ю з Олександром Севрюком. „З жадного боку українських правительственных кругів — говорив інформатор — не входить навіть в рахубу орієнтація до північної Росії“. З огляду на переговори з Румунією сказав інформатор: „Дня 14 марта внесено інтерпеляцію про Бесарабію з боку українських соціалістів-революціонерів, які розпоряджають, як відомо, переважною більшістю нашого парламенту. Наглість сеї інтерпеляції підперли також польська, жидівська й російська партії. Відомо чейже, що голова міністрів Голубович передав 3 марта ноту центральним державам, в якій виложив звязи політичної, етнографічної й господарської природи між Україною і Бесарабією. Тому Українське Правительство не думає, що букарештенські мирові делегати можуть розв'язати Бесарабію справу без участі України. Зважаючи на повітряні збори в Хотині, Акермані й інших місцях поухвалювали одноголосні резолюції, в яких найрішучіше протестують проти прилучення до Румунії, а рівночасно домагають ся прилучення до української держави“.

* * *

*Правдо! Де ти?! Обізви ся,
В якій царстві під замками
Ти, замучена, розбита,
Стогнеш цілми віками?*

*Обізви ся, щоб ми знали,
Правдо, де тебе шукати,
Бо весь світ — одні в'язниці,
Товсті мури, страшилі грати.*

*І багато борив ся славити
Полягло скрізь молодими,
Як шукали тебе, правдо,
Поміж мурами страшилими.*

*Та даремне шлях тернистий
Вони кровю поливали,
Бо на місце мурів зринули
Інші знову виростали.*

*І ми все тебе не маєм...
Правдо! Де-ж ти?! Обізви ся.
Хоть на хвилю коротеньку
Ізді грат нам покажи ся.*

*Аби ми хоть знали, де ти,
Куди йти тебе шукати,
Щоб розбиті твою в'язницю,
Твої пута розкувати.*

*Бо крутом одна неправда
Володіє цілим світом —
І лежить на бідних людях
Вже століття тяжким ітмом.*

*І що день, що час, то гірше,
Тяжким мукам нема краю...
Обізви ся-ж, Правдо, де ти?!
Я молю тебе, благаю.*

*Обізви ся, в якій царстві
В мурах страшилих, під замками
Ти, замучена, в кайданах
Стогнеш цілми віками.*

Полонений Микола Капельгородський.

Заклик Бойової Управи збірної станиці Української Армії.

Дорогі Товариші в неволі!
Нестає сил, щоб виявити ті почуття, які вщерть наповняють душу!

Зійшла нарешті зоря свободи для нас, зійшло сонце правди для Української Землі, вернула ся українському народови та люба доля, що її шукав він довгі-довгі століття, що стільки сліз пролив за нею, що стільки тужливих чарівних пісень про неї склав.

Повстала наша власна, ні від кого незалежна держава, держава новітня — Українська Народня Республіка! Держава з таким ладом, з такими народніми правами, яких, можна сміливо сказати, не знала ще старенька наша планета — земля.

Маємо власну державу! Від тих слів паніє розум.

Держава — се те, за що кожен народ боров ся, бореть ся й буде бороти ся сотні й тисячі літ, за що мільони найкращих людей віддавали своє життя, за що йшли на люту смерть, як на найбільше свято.

Нема жертви, щоб її не можна було принести сій святій ідеї.

Наша українська держава — се той розкішний палац, де український народ є господарем, де йому ніхто не сміє перешкоджати.

Віднині перестав він бути наймитом-невільником на власній землі, своєю працею, багатвами рідної землі розпоряджає він сам, сам творить собі лад, сам кує свою долю.

По сотнях літ недолі, нещастя, страшного невольницького життя прийшла Україна до сього. А хто може злічити ті багатства, які випрацював український народ кривавими мозолями, а які пішли цілком на користь його ворогів, його лютих гнобителів? Хто нині поразує те вугілля, залізо, збіжжя, сіль і т. ин., що його вивезла Москва за 250 літ з України?

Божевільний жах охоплює душу, коли лише поверховно глянути, які страшні спустошення поробило чуже панування навіть у самій душі нашого народу. 35-мільоновий народ гнув ся і жebraв у того, кому сам усе давав! І се так сотки літ! Чи можеж бути ще щось страшніше?

Та тепер розвіяла ся мара. Розвіяла ся тоді, коли пів земної кулі оповиває заграва пожеж, коли ще лютує братовбійча боротьба поміж десятками народів.

Зпід попелу руїн, при громах і блискавицях, освітлений кривавою луною підвів ся український народ і почав перший гасити світову пожежу.

У сій роботі вели його найкращі сини України, вони вказували народови правдивий путь.

І на диво цілому світові на старих руїнах, як у казці, повстав новий, величавий розкішний палац.

Збудував його недавній народ-невільник, та вже не для напасників і визискувачів, а для себе самого.

Бо вже перестав бути рабом.

Але навкруги того ясного палацу ще не вгавають громи, ще освітлюють його блискавиці й заграви пожеж, а задрі сусіди й недавні ще пани-гнобителі українського народу вживають усіх заходів, не спляють ся ні перед якою підлотою, щоб всю сю славу працю обернути на нівець.

Не можучи виступати тепер відкрито як вороги, надівають вони овечу шкуру, щоб приспати обережність народу, щоб розбити його єдність, щоб вкинути отруйне зерно недовіря до вірних його провідників і навіть підозріння у товариша до товариша.

Знають сі люде, що, розєднавши наш нарід, знов зможуть накласти на нього кайдани.

Таку спробу вже зробило правительство Левіна й Бронштейна.

Ім поталанило на якийсь час приспати народню сторожкість.

Їхні агітатори намовили українських салдатів з фронту розійти ся до домів, бо, мовляв, уже більше нема ніякої небезпеки, а тоді кинули ся на Україну банди розбійників, злодюг і ріжних інших грабіжників, об'єднаних у червоній большевицькій гвардії, й знов запалили нашу Україну, наш тихий рай.

Полила ся знову по селах і містах кров найкращих синів Рідного Краю, потягли ся на Московщину поїзди з українським збіжжям, худобою, угіллям, знов зайняли ся селянські стріхи й заридали збезчещені жінки й дівчата.

Бо не було твердої сторожі, бо піддав ся наш добрий нарід на лихі намови ворогів в овечій шкурі.

Нині ми, Товариші, відходимо, щоб зайняти сторожу, щоб вигнати до решти озвірілих напасників і докінчити будівлю нашого рідного розкішного палацу, Української Народньої Республіки.

Пам'ятаймо, що для сієї великої роботи кожен з радстю віддасть своє життя, бо сього часу з тугою й мукою чекали наші батьки, діди й прадіди, бо ся слава праця не тільки для нас самих, а також для багатьох молодих поколінь, які прийдуть по нас і благословитимуть нас або проклинатимуть.

Змучені тугою, виснажені полоном, ми все-таки ще знайдемо сили послужити вірно Рідному Краєви, оборонити свою державу, поставимо тверді границі для чужих напасників і лише тоді, як докінчимо велику працю тих наших братів, що почали її без нас, матимемо право сказати, що й ми причинили ся до здобуття щастя й долі рідному народови, що на добрих підвалинах спочиває віднині велика українська держава й не захитають її ворожі вітри ані з півночі, ані з заходу, ані зі сходу.

Дамо змогу зійти ся Всеукраїнським Установчим Зборам, сьому господареві Землі Української. Станемо на сторожі спокійної творчої праці Установчих Зборів і оборонятимемо сю працю перед усіма, хто-б не поважив ся простягти руку для знищення великих здобутків нашого народу, й аж тоді складемо зброю, коли дозволить на се наш любий Рідний Край, коли запанує на Україні твердий лад, коли зацвіте Україна в добрі й гаразді.

Тож негайно до праці, Товариші!

Закладайте вже на місці організації й давайте знати до Фрайштадту, де творять ся „курні для оборони Рідного Краю“.

Група полонених Українців-офіцерів у Йозефштадті.

В першій ряді по середині сидять сотник У. С. С. Косак, кап. австр. ген. штабу Іватернік і кап. проф. др. Ст. Смаль-Стоцький.

Тисяча за тисячою, сильні єдністю й незломні любовю до свого народу й нашої славної Народньої Республіки, рушимо ми могутніми залізними рядами з Австрії й Німеччини та своїми грудьми заступимо Рідний Край.

Хай же живе на вічні віки Український Нарід!

Хай вічно лунає слава тим, хто вивів його з тяжкої неволі й поставив як рівного поміж великими народами світа!

Ім наше довіре, наша сила, честь і пошана!

Слава Центральній Українській Раді!

Слава соціалістичній Раді Народніх Міністрів!

Фрайштадт, Горішня Австрія.

Збірна станиця Української Армії.

Б о й о в а У п р а в а : М. Лозовик, Д. Піддубний, Г. Шниця,
П. Товстокір, С. Варивода.

Закон про громадянство Української Народньої Республіки.

Центральна Рада 2 і 4 березоля 1918 р. ухвалила:

1. Громадянином Української Народньої Республіки уважати кожного, хто родився на території України та зв'язаний з нею постійним перебуванням та насій підставі відбере собі свідокство приналежності своєї до громадян Української Народньої Республіки.

2. Громадяне Української Народньої Республіки обов'язані підтримувати державу всіма силами й засобами, корити ся її законам, боронити від ворогів і піддержувати добрий лад, порядок, свободу, рівність і справедливість.

3. Тільки громадяне Української Народньої Республіки користають з усієї повноти громадянських і політичних прав, беруть участь в орудуванні державним і місцевим життям через пасивну й активну участь у виборах до законодавчих установ і органів місцевого самоуправління й мають права служби по державно-громадських установах.

4. Для відібрання свідокства про приналежність до громадян Української Народньої Республіки, які відповідають умовам ст. 1, мають на протязі 3 (трьох) місяців від дня опублікування цього закону вложити урочисте приречення на вірність Українській Народній Республіці в порядку, указанім особнім законом.

5. Хто з зазначених в ст. 1 цього закону осіб не схоче бути громадянином Української Народньої Республіки, повинен на протязі 3 (трьох) місяців від дня опублікування цього закону подати про се заяву в місці пробування місцевому комісарови з означенням, до громадян якої держави він належатиме, і комісар видає тимчасове посвідчення на перебування на території Республіки, колиб признав се можливим, на термін не звиш 3 (трьох) місяців.

6. Просьба про прийняття в громадянство Республіки осіб, які не відповідають умовам ст. 1, подають ся в місці пробування просителя місцевої влади, а за кордоном Української Народньої Республіки її представникови, а ті з своїм осудом передають просьбу народньому міністрови внутрішніх справ, який остаточно вирішає справу про прийняття просителя в громадянство Республіки.

7. Подавати просьби про прийняття в громадянство Республіки згідно з ст. 6 можуть особи, що постійно прожили 3 (три) роки на території Республіки, не помічені були ніколи в діяльності, зверненій проти Української Держави, й до того тісно зв'язані з її територією своїм проміслом чи заняттям.

Примітка. Ся стаття не має сили щодо тих, хто до 1 серпня 1914 року перебував поза межами Української Народньої Республіки й лише під час війни прожив три роки на території Республіки або військовий, обов'язаний до військової служби або збігленць.

8. Особи, які не прожили останніх 3 (трьох) років на території України, але можуть документами довести тісну зв'язь з Україною, також мають право подавати просьбу про прийняття в громадянство Української Народньої Республіки на протязі 6 (шести) місяців від дня опублікування цього закону для європейських країв і 12 (дванадцяти) місяців для країв поза Європою, а після цього вони підпадають вимогам ст. 7.

9. Жінки слідуєть громадянству чоловіків, оскільки не заявили противного протягом термінів, указаних сим законом у відповідних випадках. Діти до повноліття слідуєть громадянству батька, але від 14 (чотирнадцяти) літ можуть заявити про своє громадянство самостійно.

10. Громадянин Української Народньої Республіки не може бути громадянином иншої держави.

11. Громадяне инших держав для тимчасового перебування на території Республіки повинні одержати від місцевої влади посвідчення, але на термін не звиш 6 (шести) місяців.

12. Громадянин Української Народньої Республіки має право зрікти ся громадянства Української Народньої Республіки й через рік після того, як подасть про се заяву місцевій влади по приналежності, вказавши при тім, в громадянство якої держави він переходить, позбавляєть ся прав і увільняєть ся від обов'язків українського громадянства.

З оригіналом протоколу згідно:

Заступник голови Української Центральної Ради Арк. Степаненко.

Секретарь Української Центральної Ради Микола Чечель.
Ствердив: В. о. генерального писаря Мірний.

Національна справа.

(Уваги на часі в зв'язку з війною).

I. Національно-визвольні рухи нового часу й „визвольники“.

(Кінець)*.

Поневолені народи мають, розумієть ся, право використовувати задля свого визволення загальну міжнародню ситуацію та політичну кон'юнктуру; се значить: вступати в політичні союзи, котрі можуть йому улєкшити визвольну боротьбу. Одначе ніколи не слід покладати ся цілком на сю зовнішню поміч, котра звичайно дуже дорого коштує, а до того ще тільки на пів визволяє. Поневолені народи хай памятають гарне гасло італійського визволення: *Italia farà da se* (Італія сама зробить ся), себто визволить ся власними силами. Бо в дійсности народ визволяєть ся завжди власними силами й фундамент свого визволення та самостійности треба завжди будувати на ґрунті власної своєї національної енергії, а насамперед, розумієть ся, через поглибленне національної самосвідомости серед як найширшого свого загалу, що є найдлїншою запорукою успіху й побіди в боротьбі за національне визволення.

„Істнуванне народу—каже чеський філософ Фр. Крейчі, автор незвичайно цікавої і актуальної розвідки п. з. „Право на істнуванне малого народу“— залежить від умовини, яка не може бути перемажена ніяким моральним насильством і жадним насильством взагалі в формі иншого народу й котрову кожний народ має у своїй силі. Можемо сміло сказати, що доки ся умовина триває, народ непереможний, лише винищити, перестріляти, змасакрувати можна-б було народ, але коли ми вже дійшли так далеко, що такого ділання не можна подумати в культурнім світі, принаймні поміж цивілізованими народами, тоді ся умовина є для найменшого народу запорукою істнування, хіба що він сам її відцурляєть ся, що означало-б самогубство. Сею умовиною є національна свідомість, національне самоусвідомленне. Се є те, що тримає приналежників народу разом, що творить з одиниць національну суспільність серед всіх обставин, які можна подумати, а сеї „свідомости“ з душі

* Пор. чч. 193 і 194.

одиниць ніяким насильством не можна вирвати, отже доки є національно свідомі одиниці, доти існує народ і його не можна знищити...

„Тому усвідомлений народ, всі верстви, якого проникнути національною самосвідомістю, кожний член кожного сю приналежність відчуває яко основну частину своєї особистої істоти, витримає кожне протиділанне, утиск, насильство, переживе всі катастрофи. В накинутій боротьбі за існування побідить, оборонить право на буття, а перед сим в нівець розсиплють ся всі висновки філософів, соціологів, державних діячів і істориків, котрі хотять нас переконати про те, що боротьба малого народу проти великого безнадійна, бо буцім-то сильніший побідить, що до великих народів належить будучність, що вони є представниками людства й носителями культурного розвитку. Добре, хай сильніший побідить, але національна самосвідомість є силою, котрої не можна знищити, отже й права на існування малого народу не можна знищити, боротьба за нього може вести ся з довіррем в кінцеву перемогу й серед найнеприхильніших обставин“.

Сі уваги з приводу основної умовини права на існування малого народу можна віднести до кожного поневоленого народу взагалі. І для них національна самосвідомість се перша й провідна умова їх непереможности. Тому, як ми вже зазначили вище: головним завданням всіх народів-плебейців має бути поглиблення та поширення національної самосвідомости, сеї непереможної твердині національного існування*).

Ін. Бошковський.

Вісти.

Склад зрестроюваного українського кабінету такий: голова міністрів — В. Голубович (у. с. р.), міністер внутрішніх справ — Ткаченко (у. с. д.), військових і морських — Жуковський (у. с. р.), судових — С. Шелухин (соц. сам.), земельних — Ковалевський (у. с. р.), харчових — Коліух (у. с. д.), державний секретарь заграничних — Любинський (у. с. р.), праці — Михайлів (у. с. д.), пошти і телеграфів — Сидоренко (с. сам.), залізничних шляхів — Сокович (у. с. р.), фінансів — Перепелиця (у. с. р.), державний контролёр — Лотоцький (с. ф.), просвіти Прокопович (с. ф.), торгівлі й промислу — Фещенко-Чоповський (с. ф.).

Візити голови Центральної Ради. 5 марта голова Ц. Ради проф. М. Грушевський віддав візиту генер. фон-Керцбергові. При зустрічі голови Ц. Ради вистросно почесну варту (варауд) з німецьких вояків. Під час візиту проф. Грушевський запитав фон-Керцберга, чи справедливі чутки про те, що Німці вивозять військо майно з території України. Командуючий запевнив, що сі чутки цілком безпідставні. Навпаки німецьке військо при кінці своїх операцій на Україні віддасть назад і ту зброю з наших запасів, котрою воно користувало ся під час походу по території Української Народньої Республіки. Між иншим при спільній розмові начальник штабу при німецьким командуючим фон-Бірмані сказав, що він має доручення від ректора берлінського університету (д-ра Пенка. Ред.) передати проф. Грушевському щирий привіт.

*) Уже після написання цього розділу я познайомив ся з останньою працею К. Кагтського: Die Befreiung der Völker (Визволення народів), Штутгарт, 1917, в якій вельми добре скритикована дипломатична метода „визволення“ поневоленних народів, про що саме мова в сім нарисі. Звертаємо увагу читача на цікаві уваги з цього приводу знаменитого німецького марксиста, хоч загалом з деякими основними його поглядами на національну справу, висловленими в сій розвідці, не згоджуємо ся, про що доведеть ся нам говорити в дальших розділах сеї праці.

Австрійські помічні війська видали до населення України таку відозву: До Українців! Українська Центральна Рада нової Української Народньої Республіки заключила з чотирма союзними державами мир і хоче жити з ними відтепер в приязни, щоб загоїти криваві рани, спричинені народами сею війною. Розбитте російського паризму, який гнобив всяке змагання українського народу до його національного й культурного розвитку, спричинене побідним оружием австро-угорських і німецьких армій. Наслідком сього розбиття була російська революція 1917 року і з сеї революції вийшов український народ, перший споміж гноблених народів, завдяки розумови своїх провідників, побідно. Сон, який снила Україна сотки літ, сповнив ся в такій мірі, якої перед роком навіть приблизно не міг собі представити найпатріотичніший Українець. Бажаючи добра народови в його мирній праці, прийняли українські провідники просягнути ім осередніми державами руку до мира, який настав тепер на вдоволення обох сторін. Приверненне упорядкованих відносин в краю й відбудова тяжко зруйнованого війною господарського стану буде першою журую українського народу. На сі змагання до мирної діяльности глядять осередні держави з симпатією і будуть їх усіма силами пошпирати. Заключений в Берестю дня 9 лютого (27 січня ст. ст.) 1918 р. мировий договір, який вияснив відношення новоповставшої Української Народньої Республіки до її сусідів на заході, означає, що не буде ніяких воєнних відшкодовань, що полонені будуть виміняні, через що тисячі й сотки тисяч Українців повернуть до своїх родин, а також, що як найскорше зачнуть ся обопільні господарські зносини. Сі зносини будуть на загал такі, як перед війною, одначе з деякими улекшеннями. По сьому мировому договору между Австро-Угорщиною на великім просторі з Українською Народньою Республікою. Численні залізничні шляхи й дороги лучать области обох держав. Обидва сусіди мусять вести обопільно торговельні зносини. Україна потребує в першій мірі промислових виробів, а між ними передовсім господарських машин, при помочи яких урожайна земля може дійти до незвичайної продуктивности. Сусідство Австро-Угорщини обезпечує вельми скорий розвиток торговельного руху так, що потрібні річи можуть прийти на місце призначення в найкоротшій часі. Австро-угорська монархія потребує для свого промислу збіжжя й сирих матеріялів (лен, шкіри на футра, шкіри на обув й інші предмети). Продаючи сі річи, може Українець зужити в користю припаси, які лежать в краю і які з причини до теперішніх перевозових трудностей не були використані. Він одержить за се гроші або промислові вироби, які йому такі потрібні в господарстві. Убийчий холод, викликаний війною, зачинає уступати. Надходяча весна означає також близьку весну в приязних зносинах між Австро-Угорщиною й Українською Народньою Республікою. Сусідська приязнь й обостороння поміч для зменшення спричинених війною шкід має нас відтепер лучити для добра теперішніх і будучих поколінь. Начальство австро-угорської армії.

До полонених Українців Холмщаків люблинської й сідлецької губерній. Секретаріат Української Громади в Зальцведелі (таборової організації полонених в Німеччині) просить товаришів Українців-Холмщаків люблинської й сідлецької губерній зголошувати ся як найскорше письменно до Секретаріату. У зголошення треба подати: імя, назвище, усі нумери, робітничу команду й табор, докладну домашню адресу й зайняття.

Божевілле польської часописи. „Демократична“ краківська „Nowa Reforma“ містить допис про Ковель в рубриці „Królestwo Polskie“.

З Холмщини. Як відомо, міністерство внутрішніх справ назначило комісара на Холмщину Своронис-Йолтуховського, який ясно й дозладно познайомлений з тамонніми відносинами. Тому то з боку Поляків помічається нова фаза розвитку й наступу в питанню Холмщини. Народне правительство вислало своїх

відпоручників з усіх міністерств для допомоги комісарови в упорядкуванні й організуванні політичного життя Холмщини. Тому, що фактична влада до сього часу була в руках окупаційної влади, міністерство внутрішніх справ дало уповноваження комісарови Скоропис-Йолтуховському вести переговори з окупаційною владою у справі передачі адміністративного апарату в руки української влади. Зараз міністерство внутрішніх справ разом з комісаром виробляє план тимчасового управління адміністрації й підготовлює проєкт для сталого упорядкування адміністративних порядків на Холмщині. Особливу увагу зверне міністерство на організацію українського шкільництва, відновлення й відчинення нових шкіл усякого роду, а головню забезпечення їх з матеріального боку. Рівночасно висидать ся священників, які мають заспокоїти моральні потреби населення. Щодо евакуації збігців—виробляє комісар умови для свобідного й дешевого повороту розсіяних по всій території бувшої російської імперії збігців і має оснóвувати харчові стації. На Холмщині видаватимуть ся в найближчих днях дві українські щоденні газети, які інформуватимуть докладно населення про всі українські справи. Се, здасть ся, перші, небачені довго ластівки, які холмські Українці в історичнім житті своїм побачуть. Побажати треба, щоб розходили ся далеко по всіх глухих хатах (Нар. В.).

Насильства Чехо-Словаків на Україні. „Нова Рада“ з 13/III доносить: Опушені своїми союзниками, допустили ся чехословацькі банди всяких насильств на українськім населенню. Вони спустошили Бориспіль. Вдирали ся до домів, забірали убрание, білля і начиння, при чім убито багато людей. Ограбували також каси сільських комітетів. У Яготині здемолювали цукрові фабрики. До Баршівки й Березані прибула частина Чехословаків на селянських возах. Повбивано всіх, котрі не хотіли далше їхати. Коли нема прибути, поламали й попалили вози й відіхали на конях або на зареквірованих возах.

Жертви большевицького панування у Києві. „Кієвская Мысль“ з 3/III доносить: На підставі зібраного Українським Червоним Хрестом матеріалу застрілено в десятьох днях панування большевицьких насильників у Києві понад 5000 осіб. З найбільше відомих осіб убито між иншими митрополита Володимира, міністра рільництва Зарудного, улюбленого лікаря Бочарова, журналіста Пугача й українського політика Бочковського. Трупн триох на кінці згаданих покалічено страшним способом і ограблено їх з убранны. Разом з ними застрілено ще 40 українських соціалістів-революціонерів. Так само страчено 168 гімназійних учеників, котрі вписали ся до українського бойового корпусу. Та сама доля постигла 215 матросів українського морського корпусу, які нейтрально заховували ся в часі боїв.

Полтава й Катеринослав. Петроградська телеграфічна агенція доносить під датою 26 марта, що Полтаву зайняли українські й німецькі війська. Як доносить „Кієв. Мысль“ з 20/III з Одеси під датою 18/III, українські організації Одеси отримали вістку, що Німці увійшли в Катеринослав, відки вони спускають ся по залізничім шляху до таврійської губернії. Кінцевою точкою їх руху буде Севастопіль, гніздо фльотова большевизму.

Болгары в Одесі. Кієвські „Послѣднія Новости“ з 20/III доносять з Одеси, що попереднього дня прибув туди відділ болгарських військ.

Доля київської мирової делегації большевиків. Постановивши не признавати приказу Леніна в справі очищення Києва та всієї України по прийняттю німецького ультимату, київські большевицькі народні секретарі вислали до Берестя власну мирову делегацію. Делегація прибула до Петрограду для запротестовання перед народніми комісарами, а віден через Псков виїхала до Берестя. З Києва делегація отримала директиви — зходити ся на торговельний договір, закладений Центральною Радою з осередніми державами, але добивати ся невмішування осередніх держав у внутрішнє

життє республіки й непризнання ними Центральної Ради. З Петрограду делегація зателеграфувала до Берестя, що в цілости признає договір України з центральними державами й що їде підписувати сей договір. Коли делегація заявила ся в Пскові, останній зайняли вже Німці. Німецькому командантові заявили делегати, що їдуть до Берестя заключити від імени большевиків, подільської, Катеринославської і харківської губерній. На запитання команданта в Берестю прийшов розпорядок арештувати делегацію і повернути її назад (Кієв. М.).

Про угорських Українців сказав угорський міністер справедливости др. Васоний на засіданні комісії виборчої реформи 16 марта ось що: „Найбільше число анальфабетів припадає саме на Румунів і з тої причини заправити я, що в звязку з виборчим правом національно справою є тільки румунське або може українське питання, хоч я належу до тих оптимістів, котрі з огляду на патріотичне заховавання українських священників і учителів (треба читати: з огляду на національну зраду українських мадаронів священників і учителів, Ред.) сподівають ся, що добра (винародовлюча, Ред.) угорська політика доведе до повного стоплення Українців з Мадярами“. Ось таку долю приготує Угорщина для угорських Українців за те, що вони, як висловив ся гр. Тіса на засіданні тої самої комісії з 18 марта, „показали ся безумовно вірними державі.“

Пророчі слова Гердера про Україну. Майже перед 150 літами основник німецької історичної фільософії Йоганн Готтфрід Гердер передповів Україні будучину, яка починає сьгодні сповнювати ся. В своїм дорожнім записнику з 1769 р. писав він: „Україна стане новою Грецією: гарне небо сього народу, їх весела істота, їх музикальна природа, їх плодovitий край і т. д. пробудять ся також Греки з стільких малих диких народів, якими були колись також Греки, стане просвічена нація; її межі простягатимуть ся аж до Чорного моря і звідси далі світом. Угорщина, єї нації й полота Польщі та Росії стануть учасниками сеї нової культури... Се все буде, се мусить колись стати ся; але яким робом, коли, через кого?“

Війна з большевиками. Офіційне звідомлення Українського Генерального Штабу з 18/III. Південний фронт. Зайнято Миколаїв. Большевицька кінна дивізія в числі 4000 чоловік хотіла з Уманщини передістати ся на північ. Пороблено заходи, щоб обеззброїти її. Східний фронт. Бригада отамана Натієва підходить до Ромодану. Большевики правдоподібно збирають ся звести бій в околиці Ворожби; є чутки, що вони там комплектують ся. Молодецький похід молодой бригади отамана Натієва продовжуєт ся з повним успіхом. Запорозькі полки Загородського й Шаповала, кіннокозачий полк Петрова, деколи піддержані Німцями, скрізь бють большевиків. Ні панцирні поїзди, ні тяжкі гармати, ні велика скількість кулеметів російських і чехословацьких большевиків не могли стримати козаків. Гребінку з великим майном покинули несподівано большевики, котрі налякали ся обходу кінних козаків. Лубні зайняли так швидко, що большевики не мали можливости навіть зірвати міст через Сулу. Тепер бригада без відпочинку жене большевиків на Ромодан і вже дійшла до Тарнавана.

Син Герарта Гавптмана на Україні. При німецькім війську на Україні є син голосного німецького письменника Гергарта Гавптмана. Молодий Гавптман дуже цікавить ся українськими козаками й весь час хоче бачити їх у бойових обставинах. Він і німецькі військові відзивають ся з похвалою про те, що свої операції переводить українське військо дуже швидким темпом, а се свідчить, що тут зберіг ся військовий дух і розумна дисципліна (Нар. В.).

Поклик до усіх товариств і організацій в таборі в Гмінді. На засіданню відпоручників усіх товариств і організацій в таборі в Гмінді дня 25 марта ухвалено звернути ся до всіх бувших виселенців тутешнього табору з отсим зазивом: В короткім часі

виїдуть з табору всі виселенці, однак зостанеться й то на все 11.000 виселенців, що зложили свої зболілі голови тут на чужій землі до вічного спочинку. Правда, управа табору робить вже заходи, щоб пам'яті померших поліщити тривалій пам'ятник, та всеж-таки й ми, виселенці, злучені з ними долею та недолею, не можемо на них забути, тим більше, що багато з нас залишило тут своїх найблизших. Тому „Жіноча Громада“ й „Самаританська Поміч“ в Імнді з уповажнення згаданих зборів гаряче кличуть отим всіх бувших Імндян слати як найскорше жертви на поставлення нашого пам'ятника тим, що тут зостали, — на адресу касірки тов. „Самаританська Поміч“, Ірина Олесюкова, Gmünd, N. Ö., Vackacknager. За „Жіночу Громаду“ Антонія Конрадова. За „Самаританську Поміч“ Йосифа Лянчинська. Сільську інтелігенцію і наші організації просить ся пояснити справу народови й улешкити людям пересилку грошей на згадану ціль.

З Симферополя повідомляють, що там панують большевики. Вони розігнали думу й земство. Вся місцева преса закрита. „Кримський Вістник“, найстарша кримська газета, яка в останній часі була українською, також закрита. Друкарні сконфісковано. Газета „За Народ“ (рос. с. р.) закрита, а друкарню сеї газети, яка звала ся „друкарня бабуски російської революції“, сконфісковано. У всіх містах Криму виходять лише большевицькі газети. В Севастополі большевики розігнали організації с. р., а натомість завзято організують „лівих“ с. р. Майже всі старі випробувані революційні діячі переходять ся від большевиків. В склад різних комітетів соціалістичні партії не входять. Скрізь царствують большевики та „зорганізовані“ лише „ліві“ с. р.

На Кубані. Як відомо з оголошення Української Народньої Республіки, притаманна частина України, Кубань, заселена нащадками запорозьких козаків, відокремилась і оголосила свою власну республіку з традиційним гаслом — геть чужинців! Згодом в Катеринодарі утворив ся большевицький „совет“, який, борючися за владу, викликав з Новоросійська большевицьке військо. З Новоросійська вислали півтисячі чоловік червоногвардійців і козаків шаманського козацького полку. Окрім цього ще посилало ся військо з Трапезунта, але воно по дорозі розбігло ся. До цього часу кубанський уряд встиг скласти ся з соціалістичних груп, але се большевиків не зупинило. Підійшовши до Катеринодара, вони послали кубанському урядови ультимат з вимогою відмовитись від влади на протязі трьох годин. Почекавши годин зо дві, не давши навіть можливости обговорювати ультимат, большевики розпочали бомбардування Катеринодара. Тоді кубанське військо обійшло большевиків з тилу й напало на них з усіх боків. Большевики стали кидати зброю і втікати з Новоросійська. Але большевикам дуже потрібна Кубань з того боку, що там є досить хліба, й вони знов готують ся до боротьби. Є відомости, що зараз большевики мають кілька панцирних потягів, гармат і иншої зброї й, навербувавши за гроші нових воєнків, вирушили в новий похід (Нар. В.).

Поворот на Україну українських переселенців. Газета „Боротьба“ оповідає, що на ст. Чубівка, що коло Бірзули, вже пройшла партія Українців-збігців, які повтікали зза Уралу та Каспію і повертають на Україну. Вони оповідають, що в Росії Великороси страшенно утісняють наших селян, а потім і не дають просто життя, вигоняючи їх геть з Росії. На Сибіру нашим емігрантам робить ся також щось подібне, але вже з боку Кіргізів та инших півдиких народів. Сунеть ся лавою наша селянська маса зза Каспію, бо й там не дають жити, заоряють, палать.

Недовіре Щербачову. До військового міністра надійшла заява від 26 українського корпусу, в якій освітають ся діяльність бувшого командуючого українським фронтом Щербачова та взагалі штабу фронту. Зараз же після оголошення 4-го Універсалу Щербачов повідомив Центральну Раду, що він складає уновноваження командуючого всім українським фронтом і залишає за собою керування лише румунським, при чім зазначив, що буде виконувати розпорядки української влади

лише настільки, наскільки вони будуть торкати ся українського війська, а щодо військ инших національностей, виконуватиметь ся розпорядки відповідних урядів. Після цього українські корпуси—10 і 26 відмовили ся виконувати розпорядки Щербачова. Взагалі після 4-го Універсалу особливо розпорядки Щербачова часто були шкідливі для українського війська. Так напр. багато майна з українських частин він передавав Полякам, мусульманам, добровільним відділам і т. ин. Заява підписана комісаром 26 корпусу та членом Ради 9-ої армії (Нар. В.).

Бібліографія.

Календарик для Січових Стрільців і Жовнірів-Українців 1918. Видання „Українського Жіночого Комітету помочи для ранених“ у Відні. Стор. 160. Ц. К. 1-80.

Зміст: Василь Семак. Воскресла Україна! (вірш); Календарій; Олена Журлива. Народі мій! (вірш); Андрій Бабюк. Шляхом правди; Микола Вороний. За Україну! (марш); Сапко. З моїх споминів; Юра Шкрумеляк. Поле бою (вірш); С. Кабаровська. Прямуй до світла! С. Куликівський. Пора брать ся за роботу (вірш); Ул. Кравченко. Бодріть ся! Просвітна робота Українських Січових Стрільців на Волині; Володимир Геринович. Звідки пішла і як поширилась назва Україна; О. Л. Др. Еген Олесницький (Посмертна згадка); О. Галичанка. Школа для немічників-інвалідів; Стефанія Чубата. Його доля; Прімавера доня. В далекий бій... О. Г. Змоскований Панько; Воляцькі пісні з текстами: 1. Мобілізація воєнків. 2. Новобранці. 3. Вимарш новобранців. 4. Прощання воєнка. 5. Виправа на війну. 6. По відході воєнка. 7. Воляцька кара. 8. Ранений воєнка. 9. Розмова з конем воєнка. 10. Дівчина над убитим воєнком. 11. Ворон дає вістку про воєнка; Листи з часів революції, писані до Українського Жіночого Комітету або за його посередництвом до родини; Олена Левицька. Революція і Україна. (Що таке революція? Розвиток її в Росії й на Україні. Користи для відродження України та її здобутки. Австрійська Україна та її змагання); Т. Демчишин. Осінній промінь (вірш); Український Жіночий Комітет помочи для ранених у Відні; М. Алісьевич. Правні поради для жовнірів та їх родин; Як писати до полонених і посилати їм гроші, одіж, книжки; Де розвідувати ся про ранених, пропавших, убитих і полонених воєнків, укінци вказівки, де можна купити українські книжки, передплатити українські часописи, й подані адреси важніших українських товариств і комітетів.

Для народу, зокрема для воєнків доступніший сей календарик напр. від календаря „Просвіти“ у Львові. Інформаційні статейки й розвідочка В. Гериновича про те, звідки пішла і як поширилась назва Україна, з одного боку, а передрук маршу Миколи Вороного й багата ілюстраційна частина з другого боку роблять сей календарик корисним для рядів українського воєцтва, для якого вигідний він і задля малого формату, та для народніх мас взагалі.

Замовляти можна також в адміністрації нашої часописи.

Українська Робітнича Газета, орган української соціал-демократії Австрії, почала виходити кожної суботи в Перемислі (вул. Косцюшка ч. 5). Передплата квартално 2 К. 50 с., річно 10 К.

Відродженне, часопис для плекання міжнародніх і економічних взаємин між Австрією, Угорщиною й Україною, почало виходити від 1 квітня у Відні три рази на тиждень. Зі змісту виходить, що се видання австрійських урядових або бодай пів-урядових кругів. Як що наше припущення вірне, від усіх дотеперішніх українських видань австрійських урядових сфер відбиваєть ся „Відродженне“ корисно доброю українською мовою, яку звичайно страшно наслідують і занечисчують усіми варваризмами в инших урядових виданнях. Видає і відповідає за редакцію австрійський капітан Гуго Нагеле, під редакцією якого „Streffleurs Militärblatt“ і містив статі Українців і давав огляди видань про Україну, між иншим і Союзу.

**Купуйте дешеві й загально-доступні видання
Союза визволення України:**

	к.с.
1. В. Антонович. Хмельниччина в повісті Г. Сенкевича	—40
2. М. Богданович. Білоруське відродження	—40
3. Ін. Бочковський. Фінляндія та фінляндське питання	1 20
4. Вяч. Будзиновський. Як Москва нищила Україну	—60
5. М. Возняк. Наша рідна мова. З 18 портретами	—20
6. Памяти Івана Франка. Опис життя, діяльності й похорону. Зладив М. Возняк. З 12 малюнками	1—
7. Вол. Гнатюк. Національне відродження австро-угорських Українців (1772—1880 рр.)	—80
8. Вол. Гнатюк. Українська народна словесність	1—
9. Prof. M. Gruschewsky]. Die ukrainische Frage in historischer Entwicklung (Укр. справа в історичнім розвитку)	—50
10. Проф. М. Грушевський. Як жив український народ	—50
11. М. Грушевський. Якої автономії і федерації хоче Україна	—40
12. В. Дорошенко. У відповідь напасникам	—50
13. Вол. Дорошенко. Українство в Росії. Найновіші часи. З чис- ленними портретами	1 20
14. Памяткова книжка Союза визволення-України з 103 іл. Ціна 2 50 опр. прим.	3 70
15. О. Кириленко. Українці в Америці	—50
16. В. Короленко. Як упала царська влада в Росії	—60
17. О. Кобець. В Тарасову ніч. З образками	—50
18. О. Кобець. З великих днів. З образками	—50
19. М. Кордуба. Північно-західна Україна	2—
20. Др. І. Крип'якевич. Українське військо. З малюнками	—40
21. Dr. E. Lewyckuj, Galizien	—60
22. Др. Е. Левіцький. Листи з Німеччини	—80
23. Др. М. Лозинський. Галичина в життю України	—60
24. М. Лозинський. Іван Франко. З портретом Ів. Франка	1—
25. Др. М. Лозинський. Михайло Павлик	—40
26. Др. Осип Назарук. Слідами Українських Січових Стрільців. З малюнками	3 50
27. Ів. Павлюк. Просвітна справа на селі	—60
28. Др. Іван Пулюй. Ukraina und ihre internationale politische Bedeutung	—80
29. St. Rudnyckuj, Ukraina, Land und Volk. Бр. 10— в полотно 12—	—
30. О. Скоропис-Іолтуховський. Значіння самостійної України	—20
31. Проф. С. Томашівський. Церковний бік української справи	—30
32. М. Тротзьку]. Die ukrainische national-politische Bewegung	—50
33. М. Троцький. Литовці	—40
34. М. Троцький. Як прийшло в Росії до революції	—60
35. V. Choma-Dovskij. Ukraina i Ukrajinci (по хорватськи)	1—
36. Др. Л. Цегельський. Русь-Україна і Московщина-Росія	—80
37. Др. Андрій Чайковський. Петро Конашевич Сагайдачний	—40
38. Чужинці про українську справу	—40
39. Т. Шевченко. Кобзарь. 2-ий випуск	1—
40. Проф. І. Шишманов. Роль України в болгарськім відродженню Набувати можна отсі всі книжки в Адміністрації видань Союзу визволення України. Wien, VIII., Josefstädterstr. 79, II. St., T. 6. На жаданне вислаєть ся поштовий чек ч. 107.090.	—20

Найновіша збірка новель

Михайла Яцкова:

ДАЛЕКІ ШЛЯХИ

саме вийшла накладом „Всесвітньої Бібліотеки“ і містить 22 новелі та нариси передвоєнної і воєнної доби і коштів всього 2 корони. Крім того видала „Всесвітня Бібліотека“:

№ 1/3. Фрідріха Шіллера: Поезії, вип. I і II з передмовою проф. О. Грицая, в перекладі Цезара Білила, О. Грицая, Д. Йософовича і д-ра Ів. Франка . . . . . Ц. К 1.60

№ 4/6. Олександра С. Пушкіна: Драматичні твори, в перекладі, з передмовою та поясненнями д-ра Івана Франка (Се остання праяд-переклад нашого великого письменника). „ „ 3.—

№ 7/8. Йогана В. Гете: Герман і Доротея, поема з німецького народного життя з кінця XVIII ст. в перекладі д-ра Івана Франка (саме вийшла з друку) . . . . . „ „ 1.60

На поштову оплату треба післати: 20 сот. на звич. оплату і 50 сот. на поручену посылку.

Замовляти у Івана Калиновича в Бориславі, в Книгарні Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові, Ринок ч. 10 або в адміністрації Вісника, Wien, VIII., Josefstädterstr. 79.

Накладом „Союза визволення України“ вийшла велика книга д-ра Степана Рудницького, проф. університету у Львові, п. з.

**UKRAINA, LAND
UND VOLK**
(Україна, край і народ).

Се перший більший твір в німецькій мові, що займаєть ся Україною, значить цілим полуднем східної Європи, та гарно вивпнише прогалину, яка була досі в науці географії. Книжка повинна найти ся в руках кожного інтелігентного Українця.

Її зміст такий: Україна як географічна одиниця. I кн. Фізична географія. Полсження й великість. Чорне море й його побережа. Загальний огляд будови поверхні України. Українські верховини. Українські височини. Українські низи. Ріки й річки України. Український клімат. Ростинний і звіриний світ України. II кн. Антропогеографія. Етнографічні границі України. Число й розміщення Українців по їх землі. Український народ як антропогеографічна одиниця. Загальні замітки. Антропологічні прикмети Українців. Українська мова. Історично-політичні традиції та змагання Українців. Українська культура. Взаємини між землею й народом України. Економічно-географічний огляд України. Ловецтво й рибальство. Лісове господарство. Хліборобство. Садівництво й городництво. Скотарство. Мінеральні багатства. Промисл. Торговля й комунікація. Области та селитба України. Спис важнійшої літератури та докладний показник імен і річей.

До книжки додано 6 карт: поглядову фізичну карту України 1:5000000, геологічну, тектонічно-морфологічну, кліматичну, ростинно-географічну й етнографічну карту східної Європи 1:10000000.

Замикають книжку 40 образків, що представляють краєвиди й народні типи України.

Видання дуже гарне та старанне. Карти й образки виконані дуже добре. Ціна в порівнянні до величезних коштів накладу невисока: 10 кор. за брошурований примірник, а 12 К за примірник у гарній синій оправі з золотими витисками.

Приймаєть ся **Всесвітню Бібліотеку** саме на передплату такі вип.:

Аристофана: Хмари, грецька комедія в перекладі Тараса Франка. Кінчить ся друкувати.

В. Короленка: Без язика, оповідання в авторизованім перекладі П. Дятлова. Друкуєть ся.

Д-ра Д. Донцова: Українська державна думка і Європа, політична розвідка. Друкуєть ся.

Юрія Кміта: Два циклі, новелі з бойківського життя, з вступом про автора. Приготовляєть ся.

Марк Твейна: Веселі оповідання, в перекладі Петра Франка. Приготовляєть ся.

—: Передплата на отсих —: **12 Корон** (в подрібній пропять випусків виносить дажі ціна їх буде більшою), а що бажаємо означити висоту накладу, — просимо надсилати передплату і зголошення на адресу:

— Івана Калиновича в Бориславі. —

Від адміністрації.

З сим числом розсилаємо чеки ч. 107.090 і просимо вирівняти та відновити передплату. Адміністрація.

ЗАМОВЛЯЙТЕ, ПОКИ НЕ ВИПРОДАНО, КНИЖКИ:

1. Атаманюк. Як суми заграли до бою	К 1.—	67. Кулик. Писання	К —20	127. Етнографічний збірник наук. тов. імені Шевченка. 37 томів разом	К 149.60
2. Бах. Економічні нариси	" 1.80	68. Куліш. Крапанка Русинам і Полякам	" —40	1. Рідняні святки на Чорномор'ї. Галицькі народні казки. Українські людські вигадки. Програма до збирання відомостей про українсько-руський край і нарід, уложена членами Наук. Тов. імені Шевченка	" 3.30
3. Березоп. Мужички оповідання	" —20	69. Магомет і хадиза	" 1.60	2. Лірники, лірницькі пісні, молитви, слова і т. ін. з пов. Буцацького. Замітки етнографічні з Угорської Русі. Чорноморські нар. казки й анекдоти	" 3.30
4. Виховський. Межі капіт. в селянськ. кооп.	" 1.—	70. Левенко. Per pedes apostolorum	" —60	3-4. Етногр. матеріал з Угорської Русі, т. I—II (легенди, новелі, казки, байки, оповідання про історичні особи, анекдоти), по К 3.30	" 6.60
5. Богданко. Козак Войнаровський на Сибірі	" —20	71. Левіцький. Баба Параска та баба Палка	" —20	5. Народня гутірка з поводу коронації. З народньої пам'яті по панцину. Гуцульські примітки. Людої вірування на Підгір'ю. Фольклорні матеріали	" 4.40
6. Біблій, російська і українська, кожда по	" 8.—	Левіцький. Поміж ворогами	" 1.20	6. Галицько-руські анекдоти	" 2.20
7. Будзиновський. Гадальські постулати і Виговський	" —60	72. Левіцький. Рибалка Панас Круть	" —40	7. Галицькі народні казки	" 2.20
8. Будзиновський. Козаки у Руданського	" —30	73. Маковей. Поезії	" —40	8. Галицькі народні новелі	" 2.20
9. Будзиновський. Козацькі часи в нар. пісні	" 3.—	74. Маркс і Енгельс. Комуніст. маніфест	" —40	9. Етногр. матеріал з Угорської Русі, т. III	" 3.30
10. Марко Вовчок. Два сини. Оповідання	" —40	75. Мартович. Війт. Смертельна справа	" —20	10, 16, 23, 24, 27, 28. Галицько-руські народні приповідки. Три томи, кождий у двох вип. I—K 8.80; II—K 7.70; III—K 7.70	" 23.—
11. Володиславич. Орли	" 2.70	76. Матерне слово. Перша читанка	" —70	11. Галицько-руські народні пісні з мелодіями	" 6.60
12. Філістер. Драма	" —75	77. Мицюк. Вереміська буца	" —80	12-13. Галицько-руські народні легенди I—II по 3.30	" 6.60
13. Філістер. Зати. Філістер	" 1.50	78. Монасан. Історія одної дівчини і інші	" —40	14. Оповідання Р. Ф. Чмихала	" 4.40
14. Вольський. Галья. Опера	" —60	79. Навроцький. Твори, т. I	" 2.40	15, 33-34. Знадобки до укр. демонології, т. I K 4.40; II, вип. 1 K 3.30; вип. 2 K 3.30	" 11.—
15. Гамсун. Голод. Роман	" 2.70	80. На теми дня з 1910 р.	" —30	17-19. Коломійки, т. I—III по K 4.40	" 13.20
16. Гаршин. Маларі. Оповідання	" —10	81. Нечас. Незвичайні дива природи	" —40	20. Це не готовий.	" 13.—
17. Гейне. Книга пісень	" 1.60	82. Омелькович. Укр. писання	" —20	21-22. Галицько-руські народні мелодії зібрані на фонограф, по K 6.60	" 13.—
18. Гайков. Байки	" —10	83. Онішкевич. Руска бібліотека, т. 3	" 3.—	25. Етногр. матеріал з Угорської Русі, т. IV	" 3.30
19. Гоголь. Вечерниці на хуторі під Диканьк.	" —60	84. Орлик. Наші герої	" 1.20	26. Народні оповідання про опришків	" 4.40
20. Вій	" 3.60	85. Оповідання з історії вел. франц. револ.	" —50	29, 30. Етногр. матеріал з Угорської Русі, т. V, VI, по 4.40	" 8.80
21. Мертві душі	" —60	86. Подольський. Ремесла і фабрики на Україні	" 2.—	31, 32. Похоронні голосіння. Похоронні звичай і обряди	" 5.50
22. Сорочинський армарок	" —2.40	87. Порш. Про автономію України	" —60	35-36. Колядки і щедрівки, т. I—II	" 9.—
23. Гомерово Одиссея. Перша частина	" —2.40	88. Поссе. Національна автономія і всесвітня федерація	" —40	37-38. Українські нар. байки (звириний епос), т. I—II	" 8.80
24. Друга	" —40	89. Потапенко. Задад хазяйства	" —20		
25. Граб. Доля	" —40	Пушкін. Драматичні твори	" 3.—		
26. З чужого поля	" —40	90. Руданський. Твори в 7 томах	" 10.—		
27. Пролісок	" —40	91. Руска письменність в 21 томах	" 52.50		
28. Грушевський. Історія України Русі. 7 томів (кождий том окремо 10 корон) разом	" 60.—	1. Котляревський, Артемовський-Тулак, Гребінка			
29. Грушевський. З біжучої хвилі (1905-6 рр.)	" 2.—	2-3. Квітка. Основяненко			
30. Українська мова й школа	" —48	4. М. Шапкевич, Головацький			
31. Грушка. Діяти охрещена. Оповідання	" —30	5. Устиянович, Могильницький			
32. Держинич. Про воздух	" 1.60	6. Метлянський, Костомарів			
33. Іете. Герман і Дорогося	" 1.20	7-8. Шевченко			
34. Гелсиа і Фавст	" —60	9-14. Куліш			
35. Ієнієнія в Таврії	" 1.—	15-16. Іс. Воробкевич			
36. Гюрський. Міщане. Драма	" 3.10	17. Гайков, Климкович, В. Шапкевич			
37. Мальва і інші оповідання	" 1.60	18. Ол. Стороженко			
38. Салдати. Очерки	" —50	19-21. Руданський. Кождий том	" 2.50		
39. Ірім. Казки	" 1.50	92. Свідерський. Економічні нариси	" —80		
40. Луцков. Урельс Агоста	" —30	93. Слово о полку Ігоревім у вірш, переклад.	" 2.40		
Данилевський. Збігці з Новоросії	" —25	94. Смаєл-Стопцький. Граматика укр. мови	" 1.—		
41. Демокр. республіка. Народне правління	" 2.60	95. Співанка, ч. I 30 с.; II—30 с.; III—40 с.	" —50		
42. Дакштайн. Хто з чого живе	" 1.20	96. Старицький. В темряві. Драма	" 1.50		
43. Дікенс. Олівер Твіст	" 3.60	97. Терещківський. Галицько-руське письменство	" —30		
44. Доде. Королі на вигнанню	" 2.30	98. Толстой. Лист до царя Миколи II	" —30		
45. Дюма. Фромонт і Ріслер	" —40	99. Тургенев. Ася	" —60		
46. Достоевський. Грач	" —60	Батьки і діти	" 2.50		
47. Доленко. Хто паролови ворог	" —45	Весняні води	" 2.—		
48. Драгоманів. Два учителя	" —21	Кляра Міліч	" 1.—		
49. Козаки	" 5.20	Муму	" —50		
50. Михайло Костомарів	" 6.20				
51. Листи до Ів. Франка, т. I	" —60				
52. Листи до Ів. Франка, т. II	" 3.80				
53. Літерат. суспільні партії	" —30				
54. Драгоманов. Нові українські пісні про гром. справи	" 3.—				
55. Опов. про задах богів	" —30				
56. Драгоманов. Письма Кавелина й Тургенева	" —30				
57. Про укр. казани, Татар та Турків	" 1.20				
58. Рай і пошту	" —24				
59. Швайцарська республіка	" 2.—				
60. Шевченко, українські і соціялізм	" 1.—				
61. Дренер. Історія боротьби віри з наукою	" —75				
62. Енгельс. Людвіг Фасрбах	" 2.30				
63. Початок родини	" 1.60				
64. Еркман-Шатріан. Палі Тереза	" —50				
65. Жуковецька. Імпресії	" —50				
66. Закон о крест'янсько розоренні	" —40				
67. Задлянк. Російська Україна й її відоруження	" —30				
68. Загородний. Бунт в селі Вишнівці	" 4.40				
69. Зіньківський. Писання. Т. I K 2.40, т. II 2	" —50				
70. Збірка "Вільного Слова"	" —30				
71. З великих днів Богдана Хмельницького	" 16.—				
72. Зоря. Журнал. Річники з 1894 і 1897 рр. по	" —60				
73. Ідеали, теорія і принципи кооперації	" 1.50				
74. Каутський. Соціална революція	" —40				
75. Квітка-Основяненко. Перекотиполе	" 2.40				
76. Кенан. Сибір	" —25				
77. Кобець. П'єси Пльнника	" —40				
78. Коваленко. Вильницька справа	" —16				
79. Вічний календарь	" —40				
80. Клоунт у селі Біляшівці	" —40				
81. Море	" —20				
82. Хто такий Шевченко	" —30				
83. Королів. Як вибрати коза	" —30				
84. Королів. Ліс шумить	" —30				
85. Кузик. Про кооперацію, її теорію і значення	" —50				
86. Кулик. Писання	" —20				
87. Куліш. Крапанка Русинам і Полякам	" —40				
88. Магомет і хадиза	" 1.60				
89. Хугорна поезія	" —60				
90. Левенко. Per pedes apostolorum	" —20				
91. Левіцький. Баба Параска та баба Палка	" 1.20				
92. Левіцький. Поміж ворогами	" —40				
93. Маковей. Поезії	" —40				
94. Маркс і Енгельс. Комуніст. маніфест	" —20				
95. Мартович. Війт. Смертельна справа	" —70				
96. Матерне слово. Перша читанка	" —80				
97. Мицюк. Вереміська буца	" —40				
98. Монасан. Історія одної дівчини і інші	" 2.40				
99. Навроцький. Твори, т. I	" —30				
100. На теми дня з 1910 р.	" —40				
101. Нечас. Незвичайні дива природи	" —20				
102. Омелькович. Укр. писання	" 3.—				
103. Онішкевич. Руска бібліотека, т. 3	" 1.20				
104. Орлик. Наші герої	" —50				
105. Оповідання з історії вел. франц. револ.	" 2.—				
106. Подольський. Ремесла і фабрики на Україні	" —60				
107. Порш. Про автономію України	" —40				
108. Поссе. Національна автономія і всесвітня федерація	" —20				
109. Потапенко. Задад хазяйства	" 3.—				
110. Пушкін. Драматичні твори	" 10.—				
111. Руданський. Твори в 7 томах	" 52.50				
112. Руска письменність в 21 томах					
113. 1. Котляревський, Артемовський-Тулак, Гребінка					
114. 2-3. Квітка. Основяненко					
115. 4. М. Шапкевич, Головацький					
116. 5. Устиянович, Могильницький					
117. 6. Метлянський, Костомарів					
118. 7-8. Шевченко					
119. 9-14. Куліш					
120. 15-16. Іс. Воробкевич					
121. 17. Гайков, Климкович, В. Шапкевич					
122. 18. Ол. Стороженко					
123. 19-21. Руданський. Кождий том					
124. 92. Свідерський. Економічні нариси					
125. 93. Слово о полку Ігоревім у вірш, переклад.					
126. 94. Смаєл-Стопцький. Граматика укр. мови					
127. 95. Співанка, ч. I 30 с.; II—30 с.; III—40 с.					
128. 96. Старицький. В темряві. Драма					
129. 97. Терещківський. Галицько-руське письменство					
130. 98. Толстой. Лист до царя Миколи II					
131. 99. Тургенев. Ася					
132. Батьки і діти					
133. Весняні води					
134. Кляра Міліч					
135. Муму					
136. Федькович. Поезії, вибір в 1 томі	" 2.50				
137. Писання, т. I 6 К; II 4 К; III 2 ч. по 3 К	" 16.—				
138. Феррієр. Дарвінізм	" 1.70				
139. Франко Іван. Вибір поезій	" —80				
140. В п'єси—ері. Вірші і проза	" —60				
141. Моисей (рос. переклад)	" 1.—				
142. Чайченко. Байки	" —60				
143. Книга казок віршем	" —20				
144. Оповідання	" 1.60				
145. На розпутті	" 1.60				
146. Чому цигани своєї церкви не мають	" —20				
147. Шапкевич В. Зільник. Поезії	" —50				
148. Шевченко. Кобзарь, 2 томи по 3 К.	" 6.—				
149. Фототипія першого видання	" 1.50				
150. Шлаєр. Марія Стюарт	" 1.—				
151. Поезії, ч. I 60 сот.; II—1 К.	" 1.60				
152. Вільгельм Тель	" —80				
153. Шволиценко. На селі	" 1.20				
154. Ще не вмерла Україна. Співанка	" 3.—				
155. Шурат. Дві статі про гунвальдс. пісню	" —40				
156. Ярошенко. Як люде прав собі добувають	" —40				
157. Яцький. Далекі шляхи	" 2.—				
158. Blumenthal. Der Herr der Karpathen. Roman	" 10.—				
159. Jensen. Schewtschenko. Ein ukrainisches Dichterleben	" 8.—				
160. Simowitsch. Ukrainische Sprache (für Deutsche)	" 2.50				
161. Singalewitsch. Zur Frage der Sonderstellung Galiziens	" 1.—				
162. Серія карток Василяківського	" 2.—				
163. Ждахи	" 2.—				
164. Україн. письменників	" 1.50				

Річники "Вістника Союзу визволення України" 1914—15, 1916 і 1917 по 14 К, разом 45 К.

При замовленню просимо долучати десять (10) відсотків на пересилку гроші вислати наперед. До одержання грошей замовлень не полагоджують ся.

Замовляти й гроші вислати на адресу Wistnyk, Wien, VIII, Josefstädterstr. 79.

Зміст: В перші роковини Української Центральної Ради. — Клям Полішук. Вище, вгору! (вірш). — Проф. М. Грушевський про холмську й бесарабську справу. — Справа мирового договору на засіданні Малої Ради. — Положений Іван Павлюк. Красна мовна сторінка з життя киянської міської ради. — В. Миколаїв. В справі української загальної національно державної організації в Австро-Угорщині. — З голосів німецької преси про Україну — Положений Микола Капельгородський. Правда! Де ти (вірш). — Закази Войової Управи збірної станиці Української Армії. — Закон про громадянство Української Народньої Республіки. — Іл. Бочковський. Національна справа. I. Національно-визвольний рух нового часу й визволення (Кінець). — Вістн. Бібліографія.

ВІСТНИК

ПОЛІТИКИ, ЛІТЕРАТУРИ Й ЖИТТЯ

Виходить що неділі. — Менших рукописей не звертаєть ся.
 Адреса: Wistnyk, Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 6.
 Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090.

Передплата: річно—20 К., 10 карбованців; піврічно—12 К.,
 6 карб.; квартално—6 К., 3 карб. Ціна поодинокого числа
 50 сот., 50 шаг. Зміна адреси 50 с., 50 шаг.

V рік. Ч. 14.

Відень, 7-го квітня 1918.

Ч. 197.

Зеднаними силами.

Переживаємо виїмкову хвилю нашого національного життя, виїмкову щодо значіння і відповідальности кожного члена українського народу перед грядущими поколіннями. Проголошення самостійности Української Народньої Республіки та признання її державної незалежности ставить усе українське громадянство перед такі незвичайно складні й тяжкі завдання, які своєю великістю і вагою переходять найкритичнійші моменти нашої історії, очевидно часів, коли український народ хоч трохи вільно розпоряджав волею свого політичного життя, а не стогнав у польській чи московській неволі.

Маємо зложити тепер перед світом і собою свідцтво зрілости на самостійне державне життя. Маємо дати доказ, чи зуміємо налагодити свою державну машину так, що вона піде в рух бездоганно, що всі колісця державної машини порушати неможуть ся одною твердою волею, волею сильної української держави, маємо дати доказ, що розгардіяш княжих і козацьких часів відійшов безповоротно до українського історичного архіву, що всі стоїмо при наших народо-властях, опертим на як найширших демократичних підставах. Не сміємо повторити помилок трагічної минувшини, щоб не стати матеріалом для московського або польського погною.

Цілий український народ з освіченими шарами напереді мусить згуртувати ся коло свого правительства, вислаючи до нього найзнаменитших представників чи фаховців. Чи Рада народніх міністрів виходить з парламентарної більшости, чи вона являєть ся коаліційним кабінетом, чи складаєть ся з самих фаховців для поодиноких тек, се все другорядна справа. Першою умовою при творенню української влади повинна бути здатність до взятого на себе обовязку й особиста спроможність відповісти великості обовязків теперішньої хвилі—вивести Україну з анархії, ввести український народ у свою державність, забезпечити самостійність і незалежність Української Народньої Республіки перед Московщиною, Польщею, чи ким би то не було.

А може забезпечити самостійність і незалежність України тільки сильна, добре дисциплінована, зорганізована на європейський зразок Українська Армія, українська під оглядом свідомости, ідей і цілей. І се є друга справа, де Українське Правительство мусить знайти як найдіяльнійшу й найвидатнійшу поміч з усіх українських партій, всіх українських станів, кожного українця зокрема. Большевицька лекція з одного боку та свідомість небезпеки від сусідів, головню з півночі й зі сходу, з другого боку переконали вже певно найкрайнійших „антимілітаристів“, що без сильної армії українська справа серед теперішніх обставин програє.

Знов же подем, де всі українські освічені шари мусять об'єднати ся одною думкою і змаганнем, є справа національних шкіл та просвіти на Україні. Коли маємо нас удержати ся як самостійна держава, мусить доложити надлюдських

сил, аби все шкільництво від найнижчих до найвищих шкіл, загальне й фахове, було мовою і духом українське. І коли роботу залізничника, інженіра, лікаря й інших подібних фахів може перейняти на себе й не-Українець, на полі українського шкільництва се буде рідке явище. Тут треба незвичайно ошадного та вмілого використання всіх мужеських і жіночих сил (напр. не на місці було-б давати учительську силу там, де її могла-б заступити з охотою жінка чи донька місцевого інтелігента).

Крім твердого українського народовластя, опертого на найширших демократичних підставах, сильної Української Армії, добре зорганізованого національно-державного шкільництва опорою держави стане й щаслива розвязка земельної справи в такім разі, коли її переведеть ся на Україну під кутом зміцнення української державности, рахуючи ся з інтересами не дотеперішніх посідачів, а широких народніх мас України, з одного боку й коли не буде переліцтовування московських соціалізацій з другого. Влучним розвязанням земельної справи може Українське Правительство раз на все закріпити українську державність, знаходячи в заводолених селянських масах найтвердшу підставу та привязанне.

І не тільки при земельній реформі, але й при кожній иншій реформі та законодавстві, робітничім чи яким иншим, українська влада повинна взяти під увагу як найбільше українські обставини і старати ся уладити життя української держави, усуваючи всі негативні боки суспільного ладу, які стрічаємо в сусідів, головню Московщині й Польщі. В усякій сфері українського життя горожанин України, навіть не-Українець, повинен відчувати позитивно окремішність і краще уладження свого життя від життя сусідів.

Словом, перед нами кольосальні завдання. Повороту до фантазій минулого нема. Такий поворот рівнозначний з загибю. І се мусять освідомити собі всі освічені українські частини й, відрікши ся усяких недотепних федералістичних мрій, позбувши ся романтизму й сантиментів, стати без виїмки до великої будови української держави, хочби треба було зрети ся на якийсь час особисті й партійні амбіції, нарадити ся на повнотворення чи щор подібне. Українське громадянство мусить творити в теперішній момент одну збиту, дисципліновану лаву для ратунку України, а напереді повинні йти найосвіченіші частини. Хто тепер неприсутній або важить ся йти проти самостійности й незалежности України, той її ворог і таким нема місця між Українцями. Хто почуває себе Українцем в теперішній хвилі, той вся свою працю, все своє знання, майно та життя посвяять на забезпечення найповнійшої самостійности й незалежности Української Народньої Республіки. Тільки зеднаними силами сміливо підемо назустріч як найкращій будучині української держави яко рівного члена в семі європейських держав.

Реконструкція Ради народніх міністрів.

Останні зміни в Раді народніх міністрів Української Народньої Республіки говорять про діловий, твердий і поважний курс політики Українського Правительства в середині держави та про «презметвенність» політики навні. Провід заграничною політикою полишено в руках тих осіб, які її розпочали, приступаючи до ліквідації війни з центральними державами. Теку міністра заграничних справ затримав в своїх руках Голубович, що був провідником української мирової делегації в Берестю в першій стадії переговорів; а управу міністерства заграничних справ далі полишено в руках Любинського, що був через цілий час уповновласеним членом мирової делегації та її секретарем. Коли до цього додати, що на тимчасових дипломатичних заступників Української Народньої Республіки для Берліна й Відня призначено інших двох уповновласених членів мирової делегації, Олександра Севрюка й Миколу Левітського, то ясным стає, що рішачі політичні круги у Києві твердо держать ся визначеної мировими переговорами й заключеним миром в Берестю лінії в заграничній політиці.

Полишення Голубовича на становищі голови міністрів мало-б означати затримання назовні соціал-революційного характеру. Одначе партійна приналежність поодиноких членів кабінету показує, що соціалісти-революціонери втратили більшість, що відбуло ся значне пересунення сил направо. Взагаліж серед членів кабінету мало яскравих партійних імен і се вказувало-б на те, що підбирано склад міністерства не так по партійному, як діловому принципу, отже партійна приналежність міністрів відходить тут на другий план.

З виразних під партійним оглядом людей є тільки дві особи. У. с. д. Ткаченко, який досі був міністром судівництва, тепер обняв теку міністра внутрішніх справ. З фаху адвокат, не має Ткаченко адміністраційного досвіду, але має трохи організаційного хвсту й взагалі є дуже оборотним чоловіком, а головне, длячого мабуть доручено йому сю теку, те, що він не допускає ніякого звороту вправо у внутрішній політиці, отже є запорукою, що внутрішнє життя нашої молодой держави буде наладжувати ся згідно з проголошеними Універсалами Ради принципами свободи й демократії.

Ковалевський належить до провідників партії у. с. р., займаючи місце на правім її крилі. Був він раніш харчовим міністром, тепер обняв теку міністра хліборобства. Має він до хліборобства такеж саме відношення, як Ткаченко до адміністрації, але вручено йому сю теку мабуть для заманіфестовання, що намічена аграрна реформа в душі соціалізації землі не знає змін.

Поза тим решта членів кабінету не мають виразної політичної марки та знайшли ся в кабінеті яко більші або менші спеціалісти свого діла. Таким є передовсім міністер судівництва Шелухин, високий судовий урядник і визначний правник, одначе суспільности відомий більше як публіцист (псевдонім Павлик), чоловік поміркованих переконань, самостійник. Міністер війни й маринарки, Жуковський, є вищим офіцером генерального штабу, отже спеціалістом військового діла. Появив ся на арені українського національного життя недавно, був товаришем міністра при Петлюрі, зачисляє себе до у. с. р. Міністер комунікації Сокович є старшим залізничним урядником, інженіром, по партійности у. с. р. Міністер почт і телеграфу Сидоренко визначив ся під час большевицьких повстань великою оборотністю і видержкою в паралізованню ворожих натисків на почтове й телеграфічне діло. В попереднім міністерстві був товаришем міністра почт і телеграфів, отже є вже людина вправлена в своїм фаху. Колись був соціалдемократом, тепер самостійник. Міністер скарбу Перепелиця, у. с. р., лишив ся з старого міністерства. Державним контролором став Лотоцький, який за

часів Винниченка був генеральним писарем. Є се відомий старший український діяч (псевдонім Білоусенко), поміркованих поглядів, належить до українських соціалістів-федералістів. Міністром просвіти став відомий український педагог Прокопович, с. ф. Теку промислу й торгівлі вручено дослідникови нашого економічного життя Чопівському. Заявив себе великим знавцем вугільної і залізної промисловости належить до у. с. ф. Міністром праці став у. с. д. Михайлів, був помічником при Порші. Міністерство проживлення вручено Коліухови, який довгий час був предікателем київської харчової управи, отже є спеціалістом свого діла, по партійности є невизрашим с. д.

Така близька характеристика й партійна приналежність міністрів. З неї бачимо, що при укладанню лісти міністрів мало ся на увазі злагідненне партійної виразности, концептрацію українських національних сил і змогу позитивно праці міністерства. Жадного члена в міністерстві від національних меншостей нема. Національні меншости! «вчікують» і участи в провіді державно політикою не беруть.

По партійній приналежности ділять ся міністри так соціалістів-революціонерів 5, соціалдемократів 3, соціалістів-федералістів 3, самостійників 2.

Засідання Малої Ради в перші роковини Української Центральної Ради.

20 марта в Центральній Раді відбуло ся урочисте засідання Малої Ради, присвячене першим роковинам існування сього українського парламенту. Ще надовго до початку засідання до будинку Ц. Ради сходила ся публіка, яка бажала попасти на се засідання. Засідання розпочало ся коло год. вечора. Зала засідань була освітлена повним світлом. Над столом президії на стіні висів портрет Шевченка, прикрашений ружниками. У багатьох депутатів були червоні квітки в петлицях. Народу була сила; не тільки хори були переповнені, але й зала засідань, де зайняті були всі місця та проходи. На міністерських лавах сиділа Рада народніх міністрів у повнім складі.

Серед урочистої тиші голова Ради проф. М. Грушевський відкрив засідання і забрав перше слово, давши коротку історію розвитку У. Ц. Ради: Українську Центральну Раду, яка зорганізувала ся в сей день рік тому назад з представників усіх культурних і політичних організацій, перетворено в квітні, а потім і переформовано злученням тисяч громадських організацій, які народжували ся. Вона включила в себе Раду селянських депутатів, Військовий Генеральний Комітет і потім Раду робітничих депутатів. Одначе визнаючи, що є орган тимчасовий, суррогат парламенту, хотіла вона передати уповноваження Всеукраїнським Установчим Зборам. Але се її бажання не справдило ся: настала відома трагедія і Установчі Збори були зрвані... Проблема скликання Установчих Зборів стоїть перед нами й зараз ся справа вирішиться за кілька день, коли визнається, як стоїть виборча справа й чи можна буде скликати Установчі Збори. Як відомо, остання сесія Ц. Ради ухвалила скликати Установчі Збори, коли вже буде обрана половина всіх членів. У своїй діяльності — говорив далі проф. Грушевський — Ц. Рада завжди мала єдиний критерій, єдиний компас, се — інтереси трудящих мас і, які-б не були помилки й невдачі наші, співробітники Ц. Ради можуть з вдовolenнем оглянути ся на пройдену путь і сказати, словами поета:

„Ми не лукавили з тобою,
Ми чесно йшли; у нас нема
Зерна неправди за собою...“

Дозвольте, товариші, закінчити мою промову згадкою про пам'ять тих, хто не дожив до сьогоднішньої урочистої річниці, що славно загинули на своїм посту, боронячи Рідну Країну від ворогів, про Пугача, Зарудного, Бочковського та

всіх інших. Дозвольте вшанувати їх пам'ять встанням (всі встали) і нехай їм буде вічна пам'ять!.. (Оплески).

Представник Селянської Спілки О д и н е ц ь в своїй промові намалював сумну картину невеселого настрою свідомого селянства. Минув рік—говорив він—від того часу, як прийшла свобода, а що зазнали ми, селяне, за сей рік?.. Інтелігентних сил на селі мало, а темні сили, користуючись нашою темнотою, хочуть відібрати всі здобутки революції. Але всеж-таки—закінчив промовець—я покладаю велику надію на інтелігентну силу, яка у нас є... Допоможіть же нам, темним селянам, бо ви-ж плоть і кров наша!.. Обніміте-ж, брати мої, найменшого брата... Ми всі станемо, як стіна, щоб добути для всіх щасте, намічене вами! (Довгі гучні оплески).

Н о в а к о в с ь к и й (о.в.с.р.п.) в своїй промові також торкнув ся настрою на селі. Пани сільські господарі останніми часами почали підводити голови. Вони вже відкрито кажуть, що земельний закон загубив ся десь по дорозі в Житомир і що Україна буде утворена тільки тоді, коли землю знову відберуть у селян і повернуть панам.

Р у д н и ц ь к и й від імени польської радикальної партії й демократичної централі вітав Ц. Раду. Торкнувши ся між иншим холмської справи, він сказав: Ми твердо віримо, що справа з Холмщиною вирішить ся так, як буде найкраще для обох народів. Кінчаючи, він ще раз вітав Ц. Раду, „як ту колиску, з якої виросла українська держава“ (оплески).

Далі промовляли Балабанов (меншевик), Скловський (р.с.р.), Ісаєвич (у.с.р.), Гольдельман (поалей-ціон). С к л о в с ь к и й в своїй промові зазначив, що тільки російська соціалістично-революційна партія єдина з усіх не-українських партій дала революційна представника в колишній Генеральний Секретаріат. Далі Скловський не міг здержати ся, щоб не згадати про „нашествіє іноземного війська, яке прийшло забирати багатство України“ (шум. „Неправда“—закричали з хорів. „Я прошу промовця здержувати ся“—зауважав проф. Грушевський). Скінчив Скловський зазначенням необхідності скликання Українських Установчих Зборів: Хай живуть Українські Установчі Збори! (оплески).

Яко найблизший бесідник промовив представник партії українських соціалістів-федералістів К у ш н і р: Волею долі на чолі відродження України стала Ц. Рада, яка за минулий перший рік свого існування зажила широкої слави не тільки у своїх приятелів, але й у ворогів. В західній Європі Рада також має великий кредит і то не тільки у дружніх держав, але й у ворожих і знають про неї не тільки в Росії, але й у всій Європі, а може й в цілій світі. Далі Кущнір, спинаючи ся на напрямі праці Ради, зазначив, що вона платила податок максималізму не тільки в національній, але й в соціальної частині своєї праці. Передача влади на місцях мішаним демократичним органам, контролю над банками—хита не уступка максималізму? І промовець перестерігав Ц. Раду перед сим шляхом: Не забувайте,—говорив він,—що в національній сфері ми знайшли піддержку хоч і зовні, а в соціальної сфері ніхто нам сеї піддержки не дасть. В дальшій частині промови Кущнір заявив, що партія у.с.ф. ніколи не йшла шляхом максималізму, й закликав знайти шлях, яким можна було-б зберегти здобутки революції: На Україні виростає нова сила. Ся сила капіталізм, який несе поступ і розвиток. Ми мусимо визнати, що ніодна країна не може розвивати ся без торгу та промисловості, без буржуазії. Час уже зрозуміти, що відштовхнути буржуазію від керування життям України ніяк не можливо. І Ц. Рада, сеї наш парламент мусить бути так зорганізований, щоб у ньому взяли участь всі міста, земства, буржуазія, селянство, робітництво, соціалістичні партії,—всі повинні спільно керувати життям. Я бажаю і вірю,—скінчив промовець,—що Ц. Рада стане на такий ґрунт, на шлях тверезої політики...

Представник „Бунду“ Р а ф е с підводив підсумок промов і сконстатував, що зараз не все гаразд, що зараз є так ба-

гато порожні й небезпек, що насуваєть ся щось важке та гнітюче: Сьогодні не час говорити про відповідальність і зводити рахунки, але коли наприкінці революції починають уже народжувати ся течії, які крім назви не мають нічого спільного не тільки з соціалізмом, але й з демократією, або як і мають, то й то з додатком „народова“, в таким разі ста-повище дійсно гнітюче...

П о р ш (у.с.д.) зазначив, що сьогодні минув рік, як з ініціативи у.с.д.р.п. заклала ся Ц. Рада й стала на чолі українського руху. Не пройшло й року, як вона створила суверенний український народ (оплески). Боротьба за суверенність українського народу була провідною думкою політики Ц. Ради. Сила міжнароднього становища в середині Росії ставила альтернативу: або гнити колодою або жити. Ц. Рада вибрала останній шлях. Вона була арфою, на якій грала велика хуртовина революції. Наша партія—говорив бесідник—ще у свій час говорила, що принцип соціалізації, заснований на знищенню великих господарств, а не земле-власників, розколе селянство й поведе знову до „чорного переділу“. Ми кликали тоді до обережності, кликали пануючі партії не рубати того сука, на яким вони сидять... І щож? Тепер можемо вже сконстатувати, що наші застереження здійснюють ся: вже чують ся голоси, що „пора соціалізацію націоналізувати“, щоб не зруйнувати основи держави... Скінчив Порш закликом до єднання, до спільної праці, до створення III Інтернаціоналу (Довгі оплески).

С ь р к і н (сіоніст) вітав Ц. Раду від фракції сіоністів. Г о л у б о в и ч, голова Ради народніх міністрів, вказав, що заслуга Ц. Ради не тільки в тім, що вона кинула гасла в маси, але й в тім, що вона зуміла сі гасла прищепити масам.

На сім засіданні скінчило ся пізно в ночі.

(За „Нов. Рад.“).

Мировий договір на Малій Раді.

В попереднім числі „Вістника“ подали ми звіт про засідання Малої Ради з 14 марта, присвяченого мировому договору України з почвірним союзом. Тепер маємо можливість подати за „Кієвскою Мислю“ перебіг дальших засідань Малої Ради, присвячених тій самій справі.

15 марта дальше була дискусія над мировими договорами. Головував проф. М. Г р у ш е в с ь к и й. Від жидівської народницької партії забрав голос Д у б и н с ь к и й: У всякім мировім договорі можна зустріти ті або инші недостачі, особливо коли з одного боку стара сильна держава, а з другого держава, яка тільки що народжуєть ся. Але не тільки се одно означає відношення до миру. Ми розуміємо, що відбуло ся заключення миру не загального, але сепаратного, але се було вислідом обставин, які були при заключенню мира. Се вимушений мир. Дубинський спинив ся на діяльності совета народніх комісарів у відношенню до України: Наслідком того Україна була приневолена заключити окремиї мир, треба було хоч щось урятувати. Уважаючи мир вимушеним, невідповідаючим принципам усієї демократії, наша фракція все-таки голосуватиме за ратифікацією договору (оплески), не передрішаючи поки-що відношення до окремих його пунктів.

Від імени польської демократичної централі виголосив промову П о ч е н т о в с ь к и й: „Німецький меч привів до миру на сході“... так сказав німецький цісар до канцлера. Сі слова кидають світло й на мировий договір в Берестю. Не треба забувати, що за спинами полководців стоять ряди німецьких політиків. Тому берестейський договір, який дає деякі реальні користи Україні, прийняла Україна. Се було необхідне, иншого виходу не було. Але та незалежність, яку дає мир, не така, щоб задоволити свободолюбний український народ, вона тільки надаєть ся для початку боротьби за незалежність. Сей мир можуть вітати буржуазні круги,

але дивно, що він зустрів спочування в парламенті. Забувають, що перед побідниками стоїть роззброєний народ, що правительство не має опори в народі, що державний механізм знищений або неналаджений. Ми на прикладі Польщі можемо бачити, як Німеччина творить незалежні держави. Сьогодні вона буде творити „незалежну“ Україну та вже відірвала від Польщі Холмщину... Творить ся Ельзас-Льотарингія між Польщею і Україною. Польський народ протестує проти того. Треба вислухати представників Холмщини. Не було представників Поляків і в Берестю... Тому бесідник висловив ся проти ратифікації мирового договору та проти передання його до комісії.

Від українських соціал-демократів Садовський вказав на те, що партія завжди стояла за скінченням війни, за демократичним миром, без анексії і контрибуцій. До того — говорив Садовський — були звернені всі наші зусилля. Але серед даних умов не можливо було досягнути загальний мир. Не могла відбутися міжнародна соціалістична конференція. Представники большевицького правительства повели справу з миром так, що ми були примушені в інтересах нашого народу взяти участь в сепаратнім мирі, вислідом чого й був отсей договір. Він дає все, що можна отримати серед даних умов: ми кінчимо війну на корисних для нас умовах. Іншого виходу в даний момент не було. Хоч сей мир і не в то, чого ми бажали, але реальні умовини показали, що треба брати те, що є... Вітаючи мировий договір, бачучи в нім кінець війни й початок творчої праці для України, наша фракція приймає мировий договір і голосуватиме за переданням його до комісії (оплески).

Від зеднаної жидівської соціалістичної робітничої партії Новаковський промовляв за переданням мирового договору до комісії. Мотивом сього — говорив бесідник — те, що прийняття мирового договору поперше означає відмову від розв'язування конфліктів зброєю, а подруге установлення мирного співробітництва народів...

Від трудової української партії В. Коваль говорив: У нас дійсно є радість. Ми не пішли в протирічність з інтересами демократії усього світа. Бесідник спинив ся на докорах на адресу України якоїсь зради російського народу, революційного фронту. Ми — говорив Коваль — ішли рука в руку з російською демократією, сиділи разом по тюрмах, міряли шлях на Сибір. Але ті, хто тепер сичить, багато забули. Ми змагали до єднання з російською демократією... Відповідно на се були неприязні відносини до національного руху на Україні. І тепер розпускаєть ся всякі чутки з приводу приходу Німців, про утворення з Холмщини Ельзас-Льотарингії. Можна подати й інші, ще страшніші чутки, напр. є чутки про якісь мільони, асигновані на те, щоб зіврати Центральну Раду; є будім-то партійні директиви руйнувати роботу Ради. Як послуговувати ся чутками, се не до добра доведе... Наша фракція за ствердженням мирового договору (оплески).

Яко представник Молдаван на Україні Прекул висловив ся за ратифікацією мирового договору. Рівночасно бесідник пригадав, щоб і Молдаванам в Бесарабії дали можливість самоозначення.

Представник населення Холмщини Олексюк вітав мировий договір: Холмщина — український край і ми порозуміємо ся з польським населенням.

Тому що дискусія про Бесарабію, а зокрема про Холмщину приймала хвилево дуже гострий характер, з сеї причини виголосив проф. Грушевський як історик і як член Малої Ради ширшу промову, яку ми подали в попереднім числі. Сю промову прийняли зібрані бурхливими оплесками.

Від фракції сіоністів забрав слово Шехтман: Фракція голосуватиме за переданням мирового договору до комісії. Се не тому, щоб ми в повній мірі були задоволені договором. Нема підстав для радості: заключено сепаратний мир

представниками імперіялізму. Та ми думасмо, що при тій ситуації, яка утворила ся, не було иншого виходу.

Від фракції самостійників О. Степаненко говорив: Український народ не досягнув такого миру, який він бажав мати. Виною того бесідник признав советську політику. Але є частя вини і в самій українській демократії. В договорі нема деяких параграфів, на які настоював союз соціалістичних самостійників, напр. про права Галичини, Буковини, угорської України. Тільки перспективи, які відкривають ся по мирі, змягчують заключений мир і пригадують нам те, що ми повинні ще зробити. Самостійники за ратифікацією мирового договору.

Від народніх соціалістів забрав голос Слинко: При тім стані руйни й большевицьких насильств, які зайшли, не було надії на успокоєння на фронті. Мир, який би він не був, був бажаною необхідністю. Се благородна капітуляція, але довершена за швидко. В договорі досить неясностей, недоговорень. Нема гарантії свобод на Україні, нема застереження, що Німеччина не може використати свої свободні сили на заході, але ніхто вже не може направити сих хиб і тому фракція бесідника стримаєть ся від голосування у всіх справах ратифікації.

Від українських позапартійних соціалістів говорив Чопківський: Ми завше стояли на ґрунті реальної політики без шовінізму й гістеричности. Мир сепаратний, очевидно. Та коли горить свій дім, ми повинні подбати про те, щоб загасити пожар... Наша фракція, хоч і з меншою радістю ніж українські соціалісти-революціонери, але з більшим спокоєм голосуватиме за переданням мирового договору на розгляд комісії (оплески).

На сім закінчено дискусією і прийнято пропозицію вібрати комісію з 28 людей та передати їй мировий договір для другого читання. До комісії увійшов від президії Ради 1 член, від українських соціалістів-революціонерів 7, соціал-демократів 5, соціалістів-федералістів 2, безпартійних 1, трудової групи 1, самостійників 1. 10 місць в комісії полишено представникам неукраїнських фракцій, по одному від кождої.

Цілу неділю 17 марта Мала Рада присвятила справам ратифікації мирового договору й сей день відтоді став одним з найважніших в історії України, в сей день ратифіковано мирові договори. Засідання закінчили ся пізно в ночі. Увесь час парламент був повний народу при великим зборі членів Ради.

Ранком розпочали ся засідання підкомісії, а потім повного збору комісії для другого читання мирових договорів так, що засідання Ради могло відкрити ся щойно $\frac{1}{2}$ по полудні. Головував проф. М. Грушевський.

Від юридичної секції в комісії для розгляду мирових договорів забрав слово соціаліст-федераліст Корчинський. Мир — говорив він — заключено без анексії і контрибуцій. Мирові договори, заключені між Україною з одного боку й Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією, Туреччиною з другого боку, означили як права, так і обовязки кождої зі сторін, які заключили мир. Публичні права найподрібніше виложені в німецько-українським договорі. В инших договорах ті права трактують ся в загальних рисах... Зокрема референт зазначив введення консульських інституцій, справу виплати платень і пенсій тим, хто потерпів під сям оглядом на території воєнних акцій. Відбуваєть ся виміна полонених, при чім хорі полонені відпускають ся зараз, а решта по ратифікації договору. Від платень за удержання полонених сторони, які заключили мир, відмовили ся, відбуваючи сю виміну на принципі взаємної компенсації. Також відсилають ся (можуть відсилати ся) на місце свого походження і цивільні полонені. Проголосить ся амнестія за провини в звязку з порушенням законів воєнного часу з ввімкою арештованих за обвинувачення в зраді та в карних справах, а також в порушенні суспільної моралі — аж до скінчення їх справ... Правові відносини упорядкуюватимуть договори давньої ро-

сійської імперії, які не протирічать мировим договором. Тратять силу всякого роду обмежувачі закони, видані у зв'язку з війною. Референт закінчив словами: Розглянувши основний і чотири доповнюючі договори, заключені 9 лютого в Берестю, юридична секція признає їх з юридичного боку добрими та пропонує їх затвердити (оплески).

Від імени економічної секції комісії заявив у. с. д. Садовський, що секція прийшла до отсих висновків: Розглянувши мирові договори, підставовий і доповнючий, заключені в Берестю 9 лютого, комісія прийшла до переконання, що серед даних умов міжнародного положення отсей договір відповідає інтересам населення Української Народньої Республіки. Беручи під увагу тимчасовий характер договору, секція думає, що дальше досвідне вивчення всіх боків його покаже, які зміни й доповнення треба внести як у тарифний відділ, переписаний з готового, але може перестарілого звірця, а до того органічно пов'язаного з іншим господарським організаціям, так і в інші пункти й відділи в інтересах господарського розвитку сторін, які заключили мир. В інтересах сторін, які заключили мир, секція признає необхідною можливо найшвидшу розв'язку справи регуляції й охорони еміграції і імміграції праці на принципі взаємності й забезпечення робітникам всіх політичних і горожанських свобод і прав, які дає соціальне законодавство туземним робітникам. Малій Раді секція пропонує: 1) Ратифікувати мирові договори в економічній частині, 2) признати, що при виміні ратифікації правительством нашої Української Народньої Республіки зверне увагу на те, що воно вважає своїм обов'язком піднести справу міжнародної охорони праці й поширення її на всі форми праці, а також і на еміграцію й імміграцію праці... (оплески).

Всіма голосами проти трьох, які стримали ся, Рада прийняла обидва реферати до відома. По перерві вечірне засідання розпочало ся $\frac{1}{2}$ 9 при заповненій залі і хорах під проводом М. Грушевського.

Соціаліст-федераліст Яковлів відчитав отсей проект ратифікаційного закону, прийнятий комісією: „Ми, Українська Центральна Рада, заявляємо, що задоволяючи змагання українського народу устанавити мирний стан між Українською Народньою Республікою і державами: Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією й Туреччиною, — дали повноваження нашій Раді міністрів уложити й підписати договір між Українською Народньою Республікою з одного боку й Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією і Туреччиною з другого боку. Уповновласнені обох сторін, зібравшись у Берестю, уложили й 9 лютого власноручно підписали мировий договір, який дословно звучить так... (тут іде текст договору). Тому ми, Українська Центральна Рада, признали за добре: наведений вище мировий договір потвердити, ратифікувати й виповняти твердо й непорушно тепер і на будуче, а Раді народніх міністрів поручити відбутти виміну ратифікаційних актів у місті, вказанім в договорі“ (оплески).

Почала ся загальна дискусія. Від російських соціалістів-революціонерів виступив Скловський. Фракція проти ратифікації. Скловський спинив ся на економічній боці договору й доказував його некорисність для України, бо... Україна століттями жила спільним економічним життям з Росією, а тепер вона застає ся одна й їй буде дуже трудно розвинути свій промисл у зв'язку з загальним тяжким положенням для промислу у нас і на заході. Необхідно дійсно подумати про поправу положення і поправу долі робітників, відплив яких в Німеччину з України значно зростає. Се положення давнійше було забезпечене, бо нашим робітникам давали ся при еміграції тільки тимчасові паспорти. Необхідно — закінчив Скловський — подумати про те, щоб договір виповняла українська демократія, щоб вона не була виключена з загально-світового положення. Треба zorganizувати твердо демократичну владу, яка наглядатиме за виконанням договору. На першім плані — коаліція всіх демокра-

тичних сил. Киньмо національну ворожнечу й тільки спільними силами виповнимо всю величезну роботу! (оплески).

З гарячою промовою на ту саму тему виступив від українських соціалістів-революціонерів Стасюк. Се дуже гарно, що тов. Скловський, який понаха за упокою, кінчив на здоровле (сміх, оплески). Та понаха за упокою він відправив з початку своєї промови, се саентиментальний податок російських соціалістичних партій старому централізмови. Говорючи про економічний бік договору, бесідник вказав, що для такого песимізму, який виказав Скловський, нема підстав. Дійсно російська держава творила промисл, особливо текстильний, тільки в центрі. Але в нас є три такі, важні роди промислів: 1) цукровий, 2) камінно-угольний, 3) залізний. Тепер треба створити всеотропний промисл; під сим оглядом Україна може увійти в порозуміння з такими високопромисловими країнами, як Німеччина й Англія. В справі еміграції робітників Стасюк вказав на те, що се дасть приплив валюти на Україну. Буде й експорт худоби, буде й привіз машин. Нема підстав бояти ся конкуренції Німеччини. При умовах горожанської свідомості — кінчив Стасюк — ми дійдемо до високого стану нашої промисловости. Треба закликати до роботи всіх, бо промисл не знає ні Грека, ні Жида. Все залежатиме від нашої енергії (оплески).

Від фракції соціал-демократів меншевиків і „Бунду“ говорив Біск: Ми голосуємо проти договору з інтернаціональних мотивів, се не значить, що ми є за продовженням війни. Ми не піддержуємо англійсько-французького імперіялізму. Біск також спинив ся на економічних боках договору й доказував, що Україна стане доставницею хліба для Німеччини, що монополізація торгівлі з хлібом буде корисна для Німеччини й може послужити до збагачення окремих осіб. Необхідне піднесення валюти, хоч умови для сього неприхильні. Необхідно одержати машини за наші сирові матеріали... Сей мир — говорив Біск — не остаточний. Перед нами ще заключення світового мира. Україна може й повинна в тім відіграти ролю миротворного посередника між демократією центральних держав і держав порозуміння.

Від об'єднаної жидівської соціалістичної робітничої партії Шац промовляв за ратифікацією мирового договору (оплески). Але не треба, заключивши сей мир, спочивати на лаврах. Хай се стане початком відродження України й загального миру. Хай відродить ся третій інтернаціонал і зліквідуєть ся всесвітня війна. Хай Україна стане пунктом опертя демократії. Для сього очистить атмосферу. Запечайте національне цюкування, яке вже розвиваєть ся і грозить затопити завойовання революції. Треба бороти ся з усілякими чутками й ініціатива сеї боротьби повинна виходити відсеіль... Киньмо національну сварку! Кінчить ся всесвітня війна... Хай живе боротьба пролетаріяту всіх країв проти імперіялістів усіх земель!

Виступив з промовою Рафес (Бунд): Ми — говорив він — не проти мира, бо ми боремо ся з англійсько-французьким імперіялізмом. Але ми проти такої форми мира й не бажаємо за сей мировий договір брати на себе відповідальности. Умови даного мира вимушені, але відповідають не тільки бажанням імперіялістів, а також політичній більшості Центральної Ради. Не хочачи брати на себе відповідальности, ми голосуємо проти. При дальших виводах бесідника зачали його перебувати з хорів, наслідком чого голова Грушевський навіть був приневолений звеліти опорожнити хори. Після того Рафес бажав, щоб Центральна Рада прийшла до того висновку, щоб німецькі війська як найшвидше випроваджено з меж України. Він парікав, що Німці мішають ся в життя України, хоч не навів ніяких яскравих фактів. Він будіть-то підкреслював потребу, щоб Україна стала дійсно самостійною, ні від кого незалежною, але про ширість його слів свідчив загальний сміх в залі. При глибокій мовчанці Рафес опустив трибуну. Відчинили ся двері хорів і публіка знову заповнила лавки.

Від поалей-ціону промовив Ревуцький: Наша фракція за ратифікацію мира. Мир вимушений. Коли говорять „Житте або гаманець!“ — віддають гаманець... Бесідник накликував до консолідації всіх демократичних сил.

Від жидівської народницької партії Дубинський промовляв за ратифікацію мира, хоч се мир вимушений. На будуче необхідна тверда влада на Україні та єдність демократії, бо розеднанне і розпорошенне лє воду на млин реакції.

Від соціалістів-федералістів був Корчинський за ратифікацію мира. Ні під чий вплив — зазначив він — ми не попадаємо.

Потім Грушевський і Голубович дали фактичні пояснення з приводу деяких місць з промови Рафеса. Останній між иншим зазначив, що на зїзді народів, головою якого був М. Грушевський, давали ся обіцянки помочи й підтримки народам. Грушевський підкреслив, що Україна ніяких обіцянок не давала, а тільки закликувала до федерації й Керенський, котрий годив ся на федерацію, не виповнив своєї обіцянки. Крім того народи й області Росії не відгукнули ся на поклик України зорганізувати федеративне правительство або представництво для ведення мирових переговорів.

Голубович з свого боку закликав пам'ятати на ту декларацію. Не вина се українського народу та правительства, що українська делегація була приневолена піти власним шляхом.

З великою і експресивною промовою виступив від фракції українських соціалних демократів Порш. Бесідник пригадав, що ті 10 днів, котрі були між 29 січня і 8 лютого, всім будуть пам'ятні й будуть записані золотими буквами на сторінках історії України... За сей час українська делегація всеж закінчила справу мира. Від початку революції — говорив Порш — ми стояли за ліквідацією війни. Але не на нас падає вина, що тяжка доля постигла тепер деякі народи, втягнені у війну... (До меншостей): В собі шукайте вини, а не в тактиці українського народу й Української Центральної Ради (оплески). Вей обставини могли дати тільки такий мир тому, що інакше була небезпека стати матеріалом для таких самих експериментів, як Росія. Щож? — чи відкидати мир ізза того? Щоб Україна знов була у війні?! Полемізуючи з меншостями, бесідник говорив: Однаково ви були-б проти мира. Їх позиція така: наскільки справа хилить ся до уладження нашого життя, — їх позиція буде ворожа нам. Їх тактика рівнозначна з тактикою імперіалістів! Позиція їх — антидержавна (Тут Рафес кликнув: але соціалістична, на що хтось відізав ся: не зовсім!). Уладжуючи своє житте, ми не можемо його руйнувати... Мировий договір дає можливість розвивати ся Україні й послужити на добро її трудових мас. Сей мир має величезне значінне не тільки для України; він дає шлях до загального мира. Уже вийшли з війни Росія, Україна, Румунія... виходить Сербія, не все спокійно в Італії й Бельгії... Ми йдемо до об'єднання міжнародного пролетаріату... Наша фракція за ратифікацію мира (оплески).

Спис бесідників вичерпав ся. М. Грушевський відчитав наведений вище проєкт ратифікаційного закону, над яким відбуло ся голосованне. За ратифікацію голосували всі, проти 7, стримав ся представник фракції народніх соціалістів. Проти голосували члени фракції соціалістів-революціонерів, соціал-демократів меншевиків, Бунду й польської демократичної централі, які находили ся на залі. Вислід голосування прийнято бурхливими оплесками на залі й хорах з окликами: Браво! Слава!

Забрав слово М. Грушевський: І так мировий договір ратифікований... Се демократичний мир. Він заключений, не зважаючи на всі труднощі й перешкоди. Позволю собі висловити глибоке й щире переконанне, що сей мир творить цінности не для одної тільки України, але й для демократії всіх земель! (бурхливі оплески).

Любинський (у. с.-р.) в своїй промові зазначив між иншим: Ми члени мирової делегації добували права своему народови й добули право мира. Добудьмо же ще одно право: не шукати собі приятелів ні в самій державі, ні поза її межами. Ми не відмовляємо ся ні з ким жити в дружбі. Але запобігати ласки не будемо перед ніким... Наші прапори не сплямлені, наші прилбиці цілі. Ідїм же дальше (оплески).

О першій годині в ночі закрило ся історичне засіданне.

* * *

*Сїють ся, стелять ся білі сїні...
Рідна земля мрамурова...
Сковують, ріжуть її ланцюгом...
Тижше, о тижше, ні слова...*

*Друже, по білому мрамору хтось
Мак жалібний розкидає...
Наше червоне вино розмилось,
Хтось до вина припадає...*

*Білі намети... троянди цвітуть...
Казка ніколи неждана...
Задуси, друже, потоки пливають,—
Ми-ж кричимо їм: „Осаїна!“...*

*Друже, ти... пла-чем... погаль, навкруж
Рідна земля мрамурова...
Маком цвітуть—червоноїть сїні...
Годї, о годї..., ні слова.*

(Нова Рада).

О. Олесь.

З останніх днів большевицького панування у Києві й перших днів по визволенню.

Про останні дні большевицького панування у Києві оповідає Р-л в „Новій Раді“ ось що: Останні дні у Києві минали надто в тривожнім настрої. Не зважаючи на всі хвастовиті нахвалки й удаване підбадьорюванне большевицьких ватажків, ясно було, що вони справді вже догнивають, що большевицька власть доживає останні години. Внутрішній розклад позначив ся в повному паралічі всіх большевицьких установ, у безладній та безпорадній метушні по місту, в грабункови всього, що тільки можна була заграбувати. Грабіжники вже нічого й нікого не соромили ся, — ніколи було. Серед дня підїздили тягаровими автомобілями до складів і крамниць і очищали їх до тла, особливо звичайно цїкавлючи ся харчовими продуктами та дорогими річами. Ограбовано на велику суму (близько 20 мільонів) державний банк, при чому „народні секретарі“ не гордували навіть тими самими українськими карбованцями, які вони так ретельно відбирали у громадян і, обіцявши дати замість їх добрі, — „забули“ се зробити... Карбованців украдено також на суму не менш ніж 20 мільонів.

Всі єї дні по місту кружляли чутки про українське й союзне військо, що наближаєть ся до Києва на порятунок від харківських „визволенців“. Називали ся ті чи інші місцевости поблизу від Києва, але певних відомостей не було. Людність перебувала у тривозі, яка побільшувала ся нахвалками та погрозами зайд, що заявляли: „Київ без бою не дамо“. Готували ся знову до облоги, до недавно пережитого страхіття... Громадяне й домові комітети, не зважаючи на роззброєнне їх, всякими способами добували зброю, щоб відбивати ся від грабіжників і напасників під большевицькою накривкою. В середу коло 3 год. від залізничного двірця залунала немов канонада. „Ну, почало ся“ — подумав кожен... Виявилось потім, що ще не „почало ся“: просто в поспіху й ме-

метушні більшовики запалили вагон з набоями й вони стали вибухати. Большевицьке військо та червона гвардія потягли від залізничного двірця на Печерськ, а звідти відходили за Дніпро. Лунали часто постріли з револьверів і рушниць.

Увечері стало вже офіційно в міській думі відомо, що большевиги відходять, що більшість їхніх установ та їхніх «народних секретарів» укріплено в міській думі. Дума схвалила поки-що, до прибуття Українського Правительства, перейняти на себе охорону міста й вирядити до українських властей депутацію від міської думи. Вночі збільшилися напади, розбійництво: то доправляли останні свої гулянки большевики та їхні вірні спільники—хулїгани. Двері й брами по всіх домах і дворах заставлено барикадами й повсюду на варті сторожа від Домових комітетів. Між иншим найбільший бій відбувся на Інститутській вул. ч. 22, де містився наша редакція: большевики хотіли закінчити свою полеміку з нашою газетою.

В четвер зраня потяглися через місто чехо-словацькі частини, які з зрозумілих причин не хотіли стрівати ся з австрійським військом. По вулицях ще дужче метушилися большевики, дограбовуючи місто. Проте публіка вже легше зітхала: тепер і сліпому видно було, що се вже останні «дії й накази» харківського «народного секретаріату», якими він достойно довершив свою трьохтижневу державну роботу у Києві. Уже над вечір у друкарню «Нової Ради» заявили ся червоногвардійці з наказом сконфіскувати папір нашої газети: «нам, мовляв, пригодить ся». Злодії папір забрали й відвезли до помешкання офіційного «Вестніка», але вивести вже не встигли...

Сподівали ся ночі... Ждали зі страхом, з тривогою. Домові комітети наказали всім чоловікам не роздягати ся, лягати спати, щоб бути готовими до відходу з міста, як першого ознаки нападу. Проте, на диво, ніч минула далеко спокійніше ніж попередні. Вночі секретно утікали останні «секретарі» з Юрасем Коцюбинським на чолі й їхньому почетови було вже не до бешкетів. Вранці в п'ятницю стало відомо, що вже «виїхали».

Так закінчило ся большевицьке панування в столиці України, отсе «плененіє вавилонське», яке витерпів Київ. Всього панування їхнього було рівно три тижні (від 8 лютого до 1 марта н. ст.).

«Народня Воля» принесла оповідання прибувчих з Києва самовидців про те, що робили большевики у Києві. В найдикуші часи татарського лихоліття нічого подібного тому, що робили большевики у Києві, не діяло ся. Сі дикуни розстрілювали людей тільки за те часами, що вони мали українське обличчя. Одного Грузина напр. мало не розстріляли за те, що в нього лице «хохлацьке». В державному банкові посітителя звели спільну розмову про якихсь інвалідів. На той час тут з'явив ся большевицький командуючий Муравйов, котрий підслухав розмову публіки. Вона йому не подобала ся і він раптом закричав до вартових матросів «переколоть всех!» Ті кинули ся з штиками на публіку, але та не згубила присутности духу й насильно вивела матросів, схопивши їх за руки. В Маріїнському парку людей вбивали десятками. Опісля грабили в мертвих усе й зовсім голих, на очах у публіки, кидали в товарні автомобілі, нічим не прикривши. Коли сі «защитники пролетаріату» проходили по селах, ідучи на Київ, то виколоювали багнетами очі на портретах Шевченка. В Києві в міністерствах большевики видали приказ не вживати української мови, бо української мови «нет, не било і не будет». Темний, голодний Київ розстрілював ся з гармат ще кілька днів після того, як українське військо залишило місто.

Про саме визволення Києва находимо в київських часописах такі вістки. Останнього дня лютого о 1/2 1 по полудні прийшло повідомлення телефонічної стації для передачі міському голові від Петлюри, що він уже за кілька верстов від Києва, щоб людність до сього поставила ся спокійно й

щоб відбирала награбоване від большевиків. Се повідомлення передано штабови міліції та грузинському комісаріатови, який по відході большевиків перейняв збройну охорону Києва. З радісним настроєм Киян по втечі большевиків гармоніювало ясне весняне сонце, що викликало на вулиці величезні юрби громадян. Коло міської думи цілий день великий назтовп людей нетерпляче ждав останняв останків большевицького війська йшло повною ходою. Над Києвом з'явив ся аероплян. Автомобілі Грузинів з національними грузинськими прапорами увесь час розїздили по всьому місту.

Тимчасом наближали ся українські й німецькі війська до Києва. Під Бердичевом був великий бій. В трикутнику Бердичів—Коростень—Київ большевики зібрали коло 30.000 війська. Се були переважно останки сьомої армії. Щоб не острілювати Бердичева, українське й німецьке військо зробило стратегічну демонстрацію в напрямі Хвастів—Козятин—Київ, а в дійсності Коростень—Київ. Большевицьке військо спіймало ся на вудку й було розбите. Сам Київ узято без вистрілу.

Большевики, відступаючи, хотіли зірвати всі мости через Дніпро, але позакладані в мостові бики міми пощастило повиймати, при чім згинуло двох людей. Над думою замаєв український прапор. Український командант Києва Власенко передав охорону міста міській думі. До громадян Києва вивдав Власенко відозву, в якій сповістив їх, що він вступив у виконання обовязків на підставі підтримання Ц. Ради, дійсного господаря Української Землі. Розбійники большевики, добре пограбивши Київ, розбігли ся. Власенко закликав усіх громадян, робітників, торговців і господарів до щоденних зайнять. Вкінці просив Киян, як входитьте у місто Київ українське військо, достойно його стрітати. Центральній Раді належить ся особлива почесна стріча яко нашому збавителю від хулїганів-большевиків. Вулиці повинні бути прикрашені українськими прапорами.

Передові відділи українського війська зустріло населення Києва з величезним ентузіазмом. Уже під вечір 1 марта у Києві було відомо, що українські війська находять ся на окраїнах міста. Атмосфера зразу стала легка. Все, що зостало живим вийшло на вулиці, почали ся звичайні віча, на яких відбували ся дискусії про сучасний політичний момент. На устах всіх була Ц. Рада, Українське Міністерство й безмілосердна критика большевиків. Все, безумовно все, що досі було проти Ц. Ради, зараз вело агітацію за Радою. Всі надіяли ся, що українські війська вступлять увечері в Київ, і тому до пізної ночі вулиці були повні народу.

2 марта о 9 год. ранку пройшли до площі св. Софії перші частини наступаючих українських військ з отаманом Петлюрою на чолі. Йшли чорний курінь і курінь Слобідської України. За ними йшли стройними рядами галицькі Січові Стрільці під командою отамана Коновальца й отамана Мельника. Війська посували ся в повній бойовій готовості з артилерією та кулеметами. Одночасно з сям на Велику Володимирську увійшли відділи отамана Присовського, запорозький загон, запорозький курінь, богданівці й інші частини.

Про прихід українських військ до Києва пише М. Р. в «Робітничій Газеті» ось що: «Сьогодні зранку сонце задало теплим весняним сльвом столицю. Здавало ся, все почало танцювати в його золотистих проміннях від величній радости... Улиці просто, як ріки, пливли у напрямі напівки. . . Радістю охопило все. Звідусіль несло ся, що «наші вже вступили». . . Магазины з квітками переповнені. Коло 2 год. українське військо різного роду зброї лавами появило ся на вулицях і направляло ся на площу св. Софії. Вигуки «Слава», «Ще не вмерла Україна», згуки військової оркестри потопаляли Київ, а людність морем розлила ся по площі св. Софії й по всіх улицах. Не зважаючи на далеку дорогу, козаки, маючи стомлений вигляд, радісно дивили ся і навіг з великим захопленням співади «Гайдамаків» і «Дорошенка» та «Засвітали» й

інших народніх і козацьких пісень. В рядах козаків було багато місцевих робітників, членів Ц. Ради, яких зі сльозами радости зустрічали їхні приятелі, родичі, знайомі.

На площі св. Софії майже кожний козак був уже з квітками. Грало декілька оркестр музики, дзвонили в дзвони й вигуки „Слава“, як грім, розливалися по всьому місті.

Надзвичайною дисциплінованістю відзначалися Дорошенківці, Петлюрівські гайдамаки, Костя Гордієнка й інші козаки. Коні, як намальовані, весело гарцюють, весело пробиваючи дорогу до прибуваючих нових частин війська. Врешті вся площа св. Софії та близькі вулиці з гарматами, кавалерією, піхотою з автомобілями прикуті були невиданим у Києві видовищем. Високо в небі, неначе птиця, плавав аероплан і над усім морем площі св. Софії почав робити мертві петлі. Всі з аханнем були прикуті до дивовижної птиці. Але зорганізовані ряди героїв-визвольників на ледви розчищених проходах рушили по Володимирській, відірвавши увагу від неба. Парад приймав військовий міністер Жуковський.

Людність з великим хвилюванням очима вивала ся у кожного козака, пізнаючи в ньому С. Петлюру. Шукали його й серед приймаючих парад, але й там не знаходили... Козаки струнками рядами по всіх військовим правилам проходили парадом. Їх зустрічали оркестри музики, військовий міністер вітав з перемогою... проходили ряди за рядами й укривались невгаваючим „Слава“... Нарешті поруч з іншими козаками зі втомленим видом, увесь у сірому і в чорній шапці наближався й Петлюра з його орлячими відділами.

Все заклекотало й залило ся радістю до ентузіазму... Живий Петлюра, „Слава!“ — ревла від усуди... Військовий міністер запросив С. Петлюру до себе, де він був аж до кінця параду.

Останніми проходили кулеметчики й гарматчики. Розриваючи ланцюг і пробиваючи стіну громадянства до Петлюри наблизилась делегація з великими букетами живих квіток... Сонце, дивлячись на це велике свято радости, все тепліше й яскравіше цілувало всіх своїм золотим світлом.

Врешті все замовкло й людність з великою впертістю почала посуватися у той бік, де був військовий міністер і С. Петлюра. Звідти котили ся схвильовані звуки промови військового міністра Жуковського. Він вказав на момент надзвичайної ваги в життю Української Народньої Республіки, на побіду української демократії й на самостійне дальше існування Української Народньої Республіки, в котрій вся увага буде звернута на те, щоб дати спокій всьому змученому людові й щоб твердо закріпити великі здобутки трудового люду України в сучасній революції. Але для цього необхідна ваша допомога, громадяне, й рішуча піддержка Народнього Міністерства в його роботі. Отже ми віримо, ми певні, що ви вкупі з Народнім Міністерством стоятимете твердо за будівничу роботу в будівництві віднині Самостійної Української Народньої Республіки. Вигуками „зробимо все!“, „згода“, „слава!“ зустріло промову, а потім з словом виступив С. Петлюра. Все навкруги замерло, а він з надзвичайною щирістю і запалом вказував на ті величезні страждання всіх горожан нашої Республіки від грабіжницько-більшевицьких банд... Був момент, коли наш нарід на хвилину забув ту силу державну будівничу, яка була запорукою його творчості. Але се була тільки хвилина й тепер ми знов у столиці змученої й обграбованої України і з новою вірою й міццю приступаємо до міцного будівництва нашої любої Української Народньої Самостійної Держави й ми віримо у вашу допомогу та творчу силу. Грім радісних згуків був відповіддю промовцєви.

Море люду почало плисти дальше, а сонце ще яснійше всміхало ся до всіх святкуючих визволення. На всіх обличчях грала одна слава, вічна слава всім героям борцям визвольникам з надлюдської неволі віднині Незалежної Української Народньої Республіки“.

В часі дефіляди з балкону міської ради промовляли радні Сухових, Феценко-Чопівський і голова міста. Спеціальний командант міста от. Присовський звернувся до товпи з такою промовою: „Горожане! Вітаю вас в імені останків української армії. Доложу всіх заходів, аби життя вернуло до звичайної норми, щоб людність могла забути страхоття, які пережила протягом останніх тижнів“. Зібрані на балконі радні й публіка на вулиці уладили новому командантові овацію. О год. 1/2 по полудні прибув от. Присовський до управи міста. В залі управи зібрали ся всі члени управи міста з головою Рябцовим на чолі. Командант представив ся зібраним, а потім президент міста виголосив привітну промову. У своїй відповіді от. Присовський зазначив між инш., що як в Житомирі, Бердичеві й Коростні, так і в Києві старатиметь ся завести нормальний лад не при помочи терору, але по справедливості.

Від того дня Київ стає щораз більше приходить до себе.

„Підрахунки“ большевицького панування у Києві дає „Ромул“ в статі під тим самим заголовком в „Новій Раді“. Неначе важка змора зсунула ся усім з грудей з виходом большевиків, — читаємо тут, — неначе розвіяла ся чорна хмара, що осувала була все життя. Тепер маємо й можемо зробити нашвидку хоч деякі підрахунки з недовгого, але памятного панування большевиків у Києві.

До Києва вони тягли ся всім серцем і всім „помишленієм“ своїм. Бувши принципіально й на практиці найкрайнішими центральними й наперекір усієї своїй „сепаратистичній“ фразеології бажали знову почати „собрание Русь“ в формі одномантних „совітських республік“, об'єднаних і сцентралізованих коло „революційного“, а саме анархічного Петрограду, большевицькі ватажки зрозуміли, що без Києва їм не стати твердо на своєму становищі. Не досить було повоювати Україну, треба було здушити її серце, треба було вищідити з нього живу, гарячу кров, що розносила інше життя, як те, що уявляло ся в хоробливій фантазії самодержцям з Смольного. Жадне місто на Україні не дорівнювало з цього погляду Києву, жадне не могло грати ролю голови на Україні й, маючи в руках чи то Харків, чи Катеринослав, чи Полтаву, — большевики все-таки не мали України. Щоб запанувати на Україні, треба було здобути Київ. І от похід на Київ став ся їхньою метою, найпершим завданням. Почала ся підготовка. Пущено по Україні й в самім Києві тисячі агітаторів, що на всі голоси кляли „буржуазну“ Ц. Раду та вихваляли „робітницько-селянське правительство“, обіцяючи кому царство соціалізму, кому просто грабунок і здобич, кому добру плату, кому високе становище й кар'єру. Потім почала ся систематична облога Києва, спершу здалеку. Поволі коло тієїпало, ворог насував усіма сторонами. Фронт розбитий, здеморалізований і розагітований до краю, був невинодним резервуаром, з якого черпали большевики собі підмову й руйнували основи громадського життя. І от нарешті після памятных подій, 8 лютого стало ся, — серце України опинило ся в большевицькій жмені.

Що стало ся за ці жахливі й танебні тижні — ми знаємо, ми всі, що мали нещастє перебувати в Києві. Божевілля й страх літав над містом і, де далі, набрав таких огидних форм, що дихати робило ся неможливо. Пригадуєть ся один епізод з давньої історії Києва, коли в нім також запанувала була „власть, принесена з півночі на вістрях“ копій, бо багнетів тоді ще не знали. То було 1171 р., коли суздальський князь Андрій Боголюбський взяв Київ, як тоді говорили, „на щит“. Грабували напасники, як оповідає літописець, увесь город, Поділле й Гору, монастирі й Софію та Десятинну Богородицю, і не було помилювання нікому: церкви запалили, християн одних повбивано, інших повязано, жінок забрано в полон, силоміць відірвавши від чоловіків, діти заходили ся від плачу, бачучи матірок своїх у такому поневірянні. . . . Награбовано силу: „церкви обнажиша іконами і книгами і

ризами і колоколами"... „І бисть—кінчас літописець—в Київї на всіх чоловічїх стєнанїє і туга і скорб неутїшимая і слєзи неперстанїї“.

Се все було в Київї й за наших днїв, — за сїєї нової власти, принесеної з півночі. Життє людське... Ще й досї озиваєть ся луна від пострілів у Марїїнському паркови, який зайдї обернули в катївню. Скїльки людей побито, ми ще не знаємо. Муравїюв рахує на кїлька тисяч, а він же людина в сьому компетентна. Та й коли минули вже було перші чадні днї крївавого туману, всеж кожної ночї большевики „підсипали“ все нових трупів. Добро... Грабунок увесь час їшов найвідкритїйший і найбезсоромнїйший: „обнажиша“ справдї Київ від усього, що тїльки можна була вивезти, починаючи від харчових продуктів і кінчаючи грошевиими знаками. Лад... Про нього й говорити нічого,—все було зруйноване до тла і в хвїлях анархїї що ночї кїївські улїпї й двори ставали ареною крївавих боїв, життє громадян тїлькї оружью засяюло мусїли обороняти життє й добро своє. З мстивою завзятїстю почали зайдї нищити й касувати все, що нагадувало попередню властї і що держало ще сякий-такїй лад. І докасували ся до того, що й їх самих захлїснула хутко хвїля анархїї. За три тижнї панування в Київї большевики згнили цїлком і погибель їхня стала питаннем днїв,—усє одно, чи прийшло-б визволеннє з боку, чи нї. Се тому, що вся енергїя їхня повернула ся на саме руйнуваннє, шахраїства, грабунок, „конфіскацїї“, в яких виявлено стїльки тупої злостї, скїльки й завзяття, сполученого з таким сїрним убожеством та мїзерїєю, що навїть не вірило ся спершу. Доказ — большевицька прєса, яка взагалї буває тепер нервом і найкращим показником сили даного напряму. Бїльш убогого, сїрого, нахабного й, скажу просто, дурного створїння й увявити собі не було можнїя. На краденїм паперї краденими думками розводили офїцїальнї писакї тапї візерунки з дємагогїї, догабства й тупостї. Не треба було власнє й бороти ся та агїтувати проти большевизму: своїми дїлами й своїми писаннями він сам проти себе агїтував найкращє й у всїх, навїть у тих, хто радїв колись їхньому приходови, була одна думка: коли-ж нарештї заберуть ся вони звїдси? Навїть у тих, задля кого вони нїби-то почали свої крїваві спроби: трудящим людям, пролетарїятови стало жити безмїрно сутужнїйше, коли справдило ся гасло: „вся властї совїтам“. Нїякої власти у них не було, затє безладдє, безхлїбє, безвїддє, безгрішнє і т. ин. взяли таку силу й так дали ся в знаки, що далї вже було нїкуди. І як колись Андрїя Боголюбського, так тепер його наслїдувачїв випроваджувано з Кїїва однодушними проклинами. Щоб здискредитувати большевизм, варто було б навмиснє пїддати ся пїд „совїтську властї“: глїбшої їй могили нїхто не мїг викопати нїж тї божевїднї хлопчакї й шахраї, що правили за „народнїх секретарїв“.

* * *

*Сонєчко чарїанє в першї днї весноу
Цїлувалоєсь-цїлуєсь з рїдною земльоу
І з їх поцїлуєць, з їжноу любовїю
Виростали квітї чарїанє чудовї.*

*І що ранок Божїї сонєчко зявлялось,
І квітї, з землєю цїлувалоєсь-цїлуєсь,
І їх щастє й радїстє розливалоєсь всюди,
І радїли з ними і звїрї і людє.*

*Та зїма діталаєсь і в пїчнюю пору,
Як сховалоєсь сонєце за високу гору,
Коли пїжнї квітї спокїйно заснули,
Вона на них лютїм холодом дїхнула.*

*І померли квітї: А як сонєце встало,
Як промїні першї до землї дітали,*

*Їх не стрїли квітї своїм любим смїхом,
Бо сном вїчним спали пїд холодним снїгом.*

*І хотї снїг той скоро сонєчко пропало
І в палкїх обїїмах землєу цїлувало,
Ає бїднї квітї сонєцо не радїли:
Оживитї їх знову не було вже сили...*

*Так в життї мойому на тї квітї-мрїї,
Що родились, квітї в роки молодїї,
Що я живє мим нїмї,—тежє снїгї упали
І зївали мрїї, на вїкї пропали.*

*І хотї снїг вже тає й сонєце знову цїє,
Їм не оживитї вже мї квітї-мрїї,
Бо що цїлї роки снїгї тїжє крїли,
Оживитї те знову вже немає сили.*

Полонєний Микола Катєлнородський.

Чого прийшли Нїмцї на Україну.

Пїд сїм заголовком видало видавництво „Вїдроджєннє“ у Москвї офїцїальнї повїдомленнє, думкї й розмови. Тому, що не тїльки на Українї, а й в осереднїх державах вороги українського народу, а в першїй мїрї Москалї й москвофїли, пускають усякї брєхнї про нїмєцьку помїч Українї, ми також подаємо ось тут: 1) думку проф. М. Грушевського про сю справу, 2) заяву голови Ради народнїх мїнїстрїв В. Голубовича, 3) розмову з представниками нїмєцького штабу в Кїївї, 4) вїдповїдь державного канцлєра Нїмєччини гр. Гертлїнга на телеграму голови Ради народнїх мїнїстрїв В. Голубовича й 5) поклям Української Центральної Ради до громадян Української Народної Рєспублїки.

Голова У. Ц. Ради проф. М. Грушевський сказав про помїч Нїмєччини Українї ось що: В нїмєцьких полїтичних кругах було здавна бажаннє, щоб Україна вїдокремилась в самостїйну, сильну державу. Вони уважали се корисним для Нїмєччини. Пїд час вїйни нїмєцьке правитєльство заходилоєсь через їнстрєторїв вчїти полонєних Українцїв, що поцадали до них, освїдомляти їх з національного боку й пїдготовляти з них українськї полкї, котрї могли-б пїсля вїйни стати в оборонї Українї. Се діялось без порозумїння й волї українських полїтичних провїдникїв, бо вони стояли за мирнє полагоджєннє української справи в Росїї; хотїли, щоб Росїя перетворилась у фєдєрацїю. Але Нїмцї думали, що мирно українська справа не розрїшить ся, і їх сподїваннє справдились.

Нї кадєти й октябристї, що правили Росїєю в першї мїсїяцї пїсля революцїї, нї росїйськї соціалїстї-революцїонєри Керєнського не хотїли дати прав Українї, не хотїли щиро пїти по дорозї фєдєрацїї, як то радїли й добивались Українцї. А коли владу в Росїї захопили большевики, вони захотїли силємїць задавити нашу українську вїльнїстє, знищити Центральну Раду й наново пїдбити Україну пїд Росїєю, почали з нами вїйну та стали здобувати Кїїв, щоб не дати нам довести до миру з Нїмєччиною й Австрїєю.

Тодї Українське Правитєльство й мусїло пригадати собі тї українськї полкї з полонєних, що фєрмувались в Нїмєччинї. Воно рахувало, що обїїдет ся з-своїм вїйськом з помїчнїю Сїох українських полкїв і галицьких Сїчових Стрїльцїв, котрїх хотїло дістати з Галичини. Але виявилось, що полкї з полонєних можуть прийти за якийсь мїсїяць, а Австрїя не похочувала давати стрїльцїв і взагалї пїд впливом свого громадянства з початку зовсїм вїдмовлялась вїд „допомоги“. Таким чином треба було спїшити з очищеннєм Українї вїд большевикїв, щоб настав лад і не пропала весна для роботи на полї.

І от правитєльство наше побачило себе змушєним прийняти помїч вїд Нїмєччини, котру та, бажачи допомогти

Україні якомога скорше стати на ноги, пропонувала від самого початку, не жадаючи за се ніякої нагороди. Зараз по підписанню трактату правительство наше попросило німецьке правительство подати своє військо на Україну й за кілька днів, в перших днях лютого, воно було подане.

В інтересах Німеччини, щоб Україна була самостійна й сильна, і вони помагають нам для цього.

Військо їм потрібне самим і тому їх полки зістануться тільки доти, доки вони будуть потрібні нашому правительству для очищення України. Їм наказано не грабувати, ні кривдити українську людність, бо німецьке правительство хоче, щоб між Україною і Німеччиною були відносини ширі й дружні і щоб українська людність дивилася на Німців, як на своїх приятелів. При кожній німецькій частині мусять бути українські комісари й перекладчики; на місцях, де Німцям чогось треба, вони повинні звертатись через них до місцевих наших установ. Треба тільки, щоб ці установи були в порядку й помагали Німцям мати все їм потрібне, дорогою законною, за гроші, а якби де сталась від Німців кривда, давати знати нашим властям.

Голова Ради народніх міністрів В. Голубович заявив: Війна, объявлена совітом народніх комісарів Україні, захопила нашу молоду Українську Народню Республіку зовсім невідготовленою. Большевики наслали на Україну силу свого війська й червоногвардійців (здебільшого грабителей і злочинців), котрі сараною пройшли по нашому краю, беручи місто за містом, і захопили навіть Київ.

Центральна Рада та Правительство України — Рада народніх міністрів мусіли покинути на деякий час Київ, виїхали на Волинь і почали збирати сили проти насильників і грабіжників. Але одурений большевиками наш народ дуже мляво підіймався на охорону свого краю, своєї волі, свого багатства, а тимчасом большевики без ладу, без контролі відбирали та грабували у селян усякий продукт, як то: хліб, худобину, цукор, і вивозили у Великокорсію. Руйнували вони усе народнє багатство, а людність нашу розстрілювали тисячами й десятками тисяч.

І от, щоб припинити руїну краю, щоб заховати людність від розстрілу, знущання та грабунку, Українське Правительство через свою мирову делегацію звернуло ся 12 лютого с. р. до німецького табору за допомогою проти грабіжників. Німецький наряд згодив ся допомогти нашому народови й вислав на Україну військо.

В тих місцях, де загодя роз'яснено населенню про мету приходу Німців, там, де мала ся хоч якась влада, там українське населення віднесло ся спокійно й навіть задоволено. Навпаки, в місцях, де агітували большевики, населення зустріло німецькі війська вороже й навіть зі зброєю в руках.

Щодо відношення німецької старшини й Українського Правительства, то се — відношення співробітництва; добрі приятельські відносини, без яких то небудь непорозуміння. Німецьке військо, яко дружнє, не вмішуєть ся у внутрішні діла, у хатні справи Української Народньої Республіки. Німецька старшина не судить, не карає громадян нашої Республіки, а коли кого арештує, то тільки за напад на німецькі війська або за допомогу большевикам. Щодо реквізиції хліба, худоби й інших продуктів, то роблять се німецькі війська не для вивозу у Німеччину, а для потреб походного часу; але при реквізиції Німці видають квитки (розписки), по яким буде платити Українське Правительство.

Вороги наші пускають усякі непевні чутки, ніби-то Німці мають забрати з України увесь хліб. Згідно з договором, котрий підписала Українська Народня Республіка з Німеччиною, ми продаємо Німцям після обмолоту лише лишок („ізбиток“) нашого врожаю, не руйнуючи таким чином нашого сільського господарства й не зменшуючи потреб української людности. Скільки саме муситимемо продати Німцям цього року, се встановить комісія, котра складаєть ся порівну

з Українців і Німців. Сяж комісія вкаже, скільки та якого краму треба привезти з Німеччини для наших селян і для мешканців міст. Але багато краму й зараз вже привезеть ся і до Великодня вже буде сила дешевого доброго краму.

Нарешті мушу сказати, що на мою думку при нашій zorganizованости дружні відносини з могутньою німецькою державою принесуть лише користь молодій Українській Республіці, зміцнять її і поставлять нарівні з іншими великими державами.

Представники німецького штабу сказали: Німецькі війська прийшли на Україну на просьбу Українського Правительства, щоб установити знов спокій і лад. Таким чином німецькі війська — гості Українського Правительства й тому відносини поміж ними добрі.

Українські війська підлягають найближчій німецькій старшині й під її проводом воюють спільно з німецьким військом.

Відношення до населення дуже неоднакове, дивлячись по поглядам і відношенню населення. Усі бажаючі порядку, котрі стоять на боці Правительства, бачуть у Німцях своїх визвольників і задоволені з їх приходу. Вороги Правительства, а так само й усі, хто через непорядки міг багатіти, і насамперед широкі кола, котрих нацьковано й неправдиво освідомлено, ті бачуть у Німцях своїх ворогів і боять ся через них щось утерати. Особливо треба підкреслити, що більша частина селян гадає, що Німці покликані багатими поміщиками, щоб перешкодити розділові землі. Се — брехня, бо Німці ні в яким разі не мають наміру втручати ся у внутрішні політичні відносини Українців. Велика частина Жидів бачить свої інтереси нарушеними Німцями, бо вони під час панування большевиків мали змогу робити дуже гарні діла торговлею награбованим майном.

Німецькі війська затримують, арештовують громадян України лише тоді, коли захоплюють їх під час злочинства й коли немає на місці органів української влади, або вони не мають сили вжити відповідних кроків. Коли в окремих випадках було се з іншої причини, се було непорозуміння.

В звязку з сим Українці, заарештовані німецькими військами, будуть передавати ся українській владі для притягнення до суду. В багатьох випадках суд зробило військо через нерозуміння обставин; пороблені відповідні пояснення та вказівки.

Військам, котрі на просьбу Українського Правительства прийшли до краю (на Україну), неможливо доставляти харчування з Німеччини, а тому вони мусять се одержувати від краю (України). Але се може відбуватись лише законним шляхом. А тому військам наказано так: Харчування, як що тільки як небудь можливо, купувати й зараз же платити. Коли купити не можливо, то добування харчування мусить відбуватись через посередництво органів влади. Лише тоді, коли не маєть ся ніяких органів влади або вони відмовляють, військо мусить, закличавши товмача (перекладчика), звернути ся безпосередно до населення, щоб його умовити доставити військови все, чого воно потребує. За всі приставлені продукти мусить бути виданий квиток, по можливости на українській мові, обовязково з печатю і підписами. Для сих рахунків військо веде докладно книгу, щоб її кожен час можливо було провирити. Виплати по рахункам зроблять українські органи влади. Війська, що ведуть війну, дійсно обтяжують населення; але уникнути цього не можливо. Однак громадянин не мусить згадувати завжди про ці неприємности, але пам'ятати, що багато німецьких офіцерів і салдатів життє своє віддали за врятування України від большевиків.

Щодо запитань, як далеко піде німецьке військо по Україні, то се в першу чергу залежить від бажання Українського Правительства.

В разі, як се було-б потрібне, Німеччина, не дивлячись на важку боротьбу на західнім фронті, цілком в силах надіслати на Україну ще значно більше війська.

Німецький державний канцлер. Голова Ради народніх міністрів Голубович вислав до німецького державного канцлера гр. Гертлінга таку телеграму: Я користуюсь випадком мого одноденного пробування в Бересті в гостях у головнокомандуючого німецьким військом східного фронту, щоб з великою радістю сповістити вас, що українське й німецьке військо вступило в столицю України Київ, де їх радиче зустріло населення. Ми приписуємо визволення нашого міста та країни по більшій частині тій допомозі, якої ми просили в німецького уряду та яку нам дало побідне німецьке військо в боротьбі проти ватаг північної Росії. Від імени українського народу та його уряду сердечно дякую вам. З несподіваною радістю ми зустріли звістку про визволення Києва. Я поздоровляю німецьке й українське військо зі скорим успіхом, з задоволенням відзначаю факт участі німецького війська у визволенню України. Хай будуть забезпечені українському народови воля і могутність.

Німецький канцлер відповів: З щирою радістю почуваю вістку про визволення Києва, старій високошановній столиці України. Я здоровлю вас і молоду українську армію з таким швидким успіхом і висловлюю разом з усією німецькою людністю своє задоволення з приводу того, що німецьким військам довелося взяти участь у визволенню українського народу. Хай назавше збереже він волю і владу, щоб жити у згоді по власному розумінню і ним самим установленому праву. Німецькі війська ще стоять у вашому краю. Однак маю сміливість заявити, що як тільки ви прийдете до переконання, що справа німецьких військ скінчена, негайно буде даний наказ про їх вивід.

Від Української Центральної Ради до громадян Української Народньої Республіки. (Оповідання). Україна пережила тяжкі часи, яких давно не переживала. Саме в той час, як Центральна Рада доводила до кінця своє діло — мир з західними сусідами й розпущення до дому втомленого, змученого війська, робітничим законодавством і як готовилась передати далі порядок нашого визволеного Україною Установчим Зборам, найшли на нас російські большевики.

Пішов огонь і руїна по землі нашій. Горіли городи й села. Лила ся кров, нищилось все багатство нашої землі. Большевики збаламутили багато й наших людей, особливо солдатів, фальшивими чутками й порожніми обіцянками, котрих не могли здійснити, та захитали оборону нашої країни. Їх підтримували також ті прихильники царської влади, нищителі трудового народу, що не хотіли допустити, щоб Україна була вільною і незалежною, щоб зісталися в силі свободи, проголошені третім і четвертим Універсалом.

Російське правительство большевиків народніх комісарів завзяло ся знищити Українську Центральну Раду й поставлене нею Правительство народніх міністрів, щоб не дати їм довести до кінця миру. Всіма силами повело воно наступ на Київ і стало його безжалісно руйнувати з гармат і палити. Тоді Центральна Рада й Рада народніх міністрів, щоб заховати від знищення столицю України, вийшли з Києва та перенесли діяльність на якийсь час на Волинь. Але весь сей час — і під обстрілом Києва і під час виходу свого — не переривали вони своєї роботи коло забезпечення волі України та її трудового люду. Центральна Рада прийняла земельний закон, що всю землю передає трудовому народови, ухвалила закон про робочий осьмогодинний день. Постановила зорганізувати громадські роботи для безробітних і призначила на се 100 мільонів карбованців. Довела до кінця і діло миру і в самий час, коли большевики входили до Києва, в Берестю делегати України підписали мир з Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією і Туреччиною — мир почесний і гідний, який вертав Україні всі землі і всіх полонених без усяких оплат.

Українське військо, яке вірно зісталося при Центральній Раді, за той час завзято билось з большевиками.

Проте бачучи, що ся боротьба затагається і своїми силами не можна буде скоро вигнати з України ворогів і завести ладу, а весна надходить і для роботи мусить бути лад і порядок, Рада народніх міністрів постановила прийняти допомогу нових, замирених сусідів — Німеччини й Австрії, щоб за помічю їх війська, якомога скоріше, очистити край наш.

Вороги нашої волі з сього приводу почали лякати людей, що тепер, як Німці йдуть на Україну, то се кінець українській волі, кінець свободам, знов будуть панувати пани, а селянам землі не буде.

А се неправда.

Українська Центральна Рада, як проголосила своїм четвертим Універсалом незалежність і самостійність Української Народньої Республіки, так при тій самостійності й незалежності стоїть і буде їх боронити від усякого замаху.

Як віддала вона всю землю робочому народови земельним законом, так на тім вона і стоїть. Закони, видані на користь робітників, також будуть і далі в силі.

Всі свободи, установлені третім і четвертим Універсалом, і далі зістають ся. Професійні спілки, ради селянські й робітничі мають далі вести свою роботу для охорони своїх класових професійних інтересів. Тільки на владу не можуть вони претендувати, бо владу на Україні мусить бути одна — Української Центральної Ради й міністрів.

Всі народности України мають користувати ся всіма громадянськими й національними правами та вільностями, які проголошено четвертим Універсалом.

В усе Німці не мішають ся і ніякої зміни в тім не мають робити. Вони приходять як наші приятелі й помічники на короткий час, щоб допомогти нам в скрутну хвилину нашого життя, і не мають заміру в чім небудь перемінити наші закони й порядки, обмежити самостійність і суверенність нашої Республіки.

І Українська Центральна Рада не має наміру задержувати в своїх руках влади довше, ніж зможуть зібратися Всенародні Збори Українські. Установчі Збори, призначені на день 2 лютого, не могли зібратися через большевицький наступ. В сій хвилі ще не відомо, де встигли відбутись вибори, й чи не знищено результатів сих виборів. Але в кожному разі Центральна Рада, як тільки можна скорше постарався ся скликати вибранців народніх, вибраних загальним, рівним, безпосереднім, тайним і пропорціональним голосуванням і передасть їм владу, а тепер всіх громадян Української Землі закликає:

Непевним поголоскам, котрі пускають вороги ладу та свободи, не вірити,

братись до роботи громадської. Помогати правительству у боротьбі з безладдям і всіма, хто його сіє, роботою пильною, твердою, зорганізованою спішити залічити тяжкі рани, задані нашій країні тяжкою війною і усобицями.

Подбати особливо про те, щоб земля, яка перейшла до рук трудового народу, була уся засіяна, бо в хлібі наше багатство.

Аби жила й цвіла наша відроджена, вільна й незалежна Українська Народня Республіка.

Дано в Києві, року 1918, дня 11 березня, в свято народження Тараса Шевченка.

Українська гривня.

Центральна Рада прийняла закон про новий випуск українських грошей. Він установляє, що монетною українською одиницею, на котру буде йти рахунок, буде гривня, рівна півкарбованцеві й поділена на 100 шагів. Незадовго будуть випущені срібні гривни, золоті двадцяти-гривняки, паперові гроші в 2, 5, 10, 20, 100, 500 і 1000 гривень і дрібна монета в 1, 2, 5, 10 і 50 шагів.

Що карбованець наш, як і російський рубель на монетну одиницю занадто великий, се признано давно. Всі європейські краї крім Англії рахують на дрібніші гроші: в Німеччині на марки, рівні приблизно півкарбованцеві, в скандинавських краях на корони різної великості, в латинських краях на франки різної назви й великості, в Австрії на корони приблизно такі, як франки, а рівні приблизно 40 копійкам, і т. д. І в Росії давно вже носили ся з гадкою замінити рубель меншою одиницею, — тільки не могли рішити, чи перейти на полтинник, чи на франк, і так на сім справа завмерла.

У нас, коли Ц. Рада прийняла закон про випуск карбованців, поділених на 200 шагів, тим самим принципіально вже було рішене питання, що монетною українською одиницею буде пів карбованця, поділеного на 100 шагів. Треба було тільки знайти для неї відповідне імя. По довгих міркуваннях українські фракції Ц. Ради прийшли до переконання, що єдино правильно буде й тут, як і в справі державного українського гербу, вернути ся до старої української монетної одиниці, яка була у нас за часів нашої державної незалежності — до гривни, або як тепер вимовляють у нас се слово (гривня), — до гривні.

Се дуже стара наша одиниця ваги й заравом вартості, початок котрої навіть невідомий. З початку так звав ся очевидно фунт срібла, що був одиницею міри. Але згодом, як то звичайно бувало з усякими монетними одиницями, — металічна вага гривні все зменшувала ся. В часах київської держави вона важила тільки коло пів фунта срібла, далі-ж ще менше, але гривня все-таки довго зіставала ся у нас монетною одиницею. Аж з тим, як наші землі стали переходити під власть Польщі й Литви, починаєть ся у нас рахунок на копи, на злоті, перенесений з Польщі й Литви разом з чужою монетою. Він згодом закорінив ся й витиснув у нас старий рахунок на гривні й місцями в певних змінених формах рахунок на коповики та злоті задержав ся ще й тепер.

Ще пізніше разом з московською верхністю над Україною і з московськими грошима вернула ся до нас і стара гривня вже в новій московській формі яко частини московського рубля. Так було з багатьма іншими річами: різні правила, уряди, постанови київського часу, що за київської держави поширили ся в підлеглих їй великоруських (московських) краях, там набрали иншого, відмінного значіння і потім, коли настала московська власть на Україні, вертали ся з нею до нас з сим новим чужим нам значінням. Так в Московщині з часом монетною одиницею став рубель, себто відрубок, що був з початку половиною гривні; гривня з часом страгала свою металічну вартість і кінець-кінцем була прирівняна до десяти копійок, котрих в рублі раховано сто. Коли потім в минулому столітті переведено новий рахунок на срібло, назва гривні зістала за 10 копійками мідю, що значили три з половиною копійки на срібло, й так досі задержав ся у нас по селах сей рахунок на гривні (семигривенник — двадцять копійок).

Се декого бентежило, коли зайшла мова про повернене нашої старої монетної одиниці, яка вже вона, мовляв, наша, коли побувала в московських руках і там стала гривеником, — як його робити половиною карбованця. Але так не можна міркувати.

Не одно наше побувало в московських руках і набрало там иншого значіння, але коли воно наше й нам потрібне, то як нам його пурати ся? І козак наш, борець за волю й рівність, вернув ся до нас у виді московського козака з нагайкою, призначеною на те, щоб розгоняти народ. Та ми того не злякали ся й козацького імени не відрікли ся! Колись поруч нашого Переяслава, Галича, Либеди, Золотих Воріт київських зявили ся Переяслави, Галичі, Золоті Ворота на Московщині, там називали городи й місцевости на взірць

Київщини. Чи нам через се перемінати свої питоменні назви, що такі зявили ся на Московщині?

Ні, наше зістаєть ся нашим і, коли воно нам потрібне, ми можемо ним покористувати ся і надати йому свій зміст, не зважаючи на те, який зміст хто десь колись в нього вкладав. Коли нам треба своєї монетної одиниці, на що нам назвати її полтиною, коповиком, короною, маркою, франком, коли у нас була своя стара назва, дарма, що вона була в чийсь чужім уживанню.

Иншої грошевої одиниці у нас не було крім гривні, — їй годить ся й бути нашою монетною одиницею. Була вона одиницею за нашої старої держави, нехай буде й за нової.

Злетіла вона була з фунта (на пів фунта срібла, до трьох копійок мідю, вартості фунта хліба, зможе й піднати ся до вартості пів карбованця. А вже й так ми мали гривню, рівну трьом копійкам, і гривню чи гривенник, рівну десяти копійкам. Нічого, розбирали ся люди. Розберуть ся й тепер дуже скоро й не помішають московського гривенника з українською гривнею.

Люде розбирають ся в грошах дуже скоро. І однаково прийдесть ся розбирати ся в українських карбованцях і в николівках, в керенках, московських грошах золотих, срібних і паперових; в різниціях курсу на них всяку всячину. Що в тій монетній замішанині, яка неминуче буде якийсь час та вже й тепер є, може орієнтуванне у вартості й ціні нової української гривні? Прийде легше, як що небудь, і власне раз виведе з усякого замішання саме тому, що уся зовсім нова одиниця.

Приблизно вона відповідатиме німецькій марці й англійському шілінгови, золота двадцяти-гривенна монета англійському фунтови стерлінгів. 80 гривень приблизно відповідатиме 100 франкам, 100 австрійським коронам, 100 італійським лірам. Завданням нашої фінансової політики мусить бути те, щоб такий курс мали наші паперові гроші, себто щоб наш кредитовий білет на 20 гривень дійсно відповідав золотій монеті в 20 гривень, а тоді відповідатиме англійському фунтови й золотому двадцяти-марковикови й наш паперовий кредитовий білет на 20 гривень. Сього треба досягти й тоді наша гривня буде в честі та поважанню.

(Нар. Воля).

Михайло Грушевський.

Українська комісія для друку грошей в Німеччині з її провідником Е. Голіцинським (X).

Німецькі побіди на західнім фронті.

Дня 22 марта після короткого, але сильного обстрілу гуратанням вогнем Німці почали наступ на фронті між Арра й Ла Фер, який дуже скоро поширився до 80 кілометрів. Англіїці, які боронили сю частину фронту, не витримали несподіваного німецького наступу, й Німці пробили відразу першу та другу, а незабаром і третю лінію англійських окопів. Свій успіх завдячують Німці незвичайно сильній артилерії, незломній хоробрості піхоти й подиву гідному точному співділанню різних родів зброї, передусім піхоти й артилерії. Німецька артилерія зявляється так скоро за піхотою, що Англіїці, не зважаючи на всі зусилля, не могли спинити німецького наступу та прорив англійського фронту швидко збільшувався вшир і вглиб.

Вже в перший день наступу Німці забрали в полон понад 16.000 Англіїців і здобули понад 200 гармат. За весь час наступу число полонених зросло до 75.000, а число гармат до 1.100. Крім того здобуто багато тисяч кулеметів, величезні склади муніції, багато локомотивів, вагонів, дуже великі засоби поживи й одіжи та иншої добичі.

За декілька днів Німці пробилися на 60 кілометрів у глиб англійсько-французького фронту й зайняли територію до 2000 квадратних кілометрів. Німецький клин все глибше вбивається між англійською та французькою частинами фронту, загрожуючи розірвати його. Французи й Англіїці стягають всі можливі резерви, забираючи, що дасться забрати, й з інших частин фронту, а навіть з Італії та з Греції і стараються всіма силами спинити Німців, але, як показується, не можуть цього зробити. Німці здобули багато сильно вбудованих позицій і цілий ряд сіл і міст: Ла Фер, Бапона, Перрон, Альберт, Несль, Роге, Нойон і т. ин. 28 марта Німці здобули важний стратегічний пункт Монтиде, на залізничній шляху від Парижу до Амьєн, головної квартири англійського штабу. Амьєн стоїть вже під огнем тяжкої німецької артилерії. По здобуттю Амьєн Німці зможуть з одного боку загрожувати Парижу, а з другого боку білу фланку, а почасти й спину англійської армії, яка в такому випадку могла б опинитися в дуже небезпечнім положенні між морем і німецькою армією.

Дальшому наступови Німців сильно сприяє їх тяжка артилерія та літаки. Німецькі гармати з успіхом обстрілюють пункти, що лежать на 40 кілометрів поза французько-німецьким фронтом, і шкочуть пересуванню резерв. Летуні відбувають не лише розвідочну службу, інформуючи точно штаби армії про рухи противника, але й беруть діяльну участь в бою, обстрілюючи з кулеметів ворожі лави з незначної високости.

При теперішнім наступі Німців узяли значну участь з їх боку й численні танки, опанцеровані й озброєні кулеметами потвори, які ломлять на своїх шляху, як солому, товсті дерева та рвуть, як нитки, найгрубіші дротяні загороди.

До найбільших несподіванок сього наступу Німців належать безперечно їх нові, зроблені Крупом гармати, які обстрілюють Париж на віддалі понад 100 кілометрів, примушують значну частину його населення опустити місто й ширяють переполох не лише в Франції, але й в Англії.

Кілька днів після недовгої павзи, протягом якої Англіїці та Французи даремно старалися відбити бодай частинку наступу. В попередніх боях Англіїці мали такі великі втрати, що Французи мусіли перебрати на себе деяку частину фронту, яку раніше боронили їх союзники. Головним вождом французьких, англійських, бельгійських і американських військ призначено французького ген. Фоша. Для оборони своїх нових позицій союзники стягнули величезні сили, чекаючи що дня нового нападу Німців. І вони відновили свій наступ 5 квітня. Не зважаючи на те, що союзники свігли цілком добре знати, де Німці почнуть знов наступати, вони не

з змогли й на сей раз стримати німецького наступу та мусіли знов відступати на кілька кілометрів назад. Посуваючись з обох боків міста Морей, Німці здобули на західнім березі Авр Кастель і Майїї. По закінченні обчисленню вносився дотеперішня здобич німецької армії від початку офензивив понад 90.000 полонених і понад 1300 гармат.

Вісти.

Смерть матери проф. М. Грушевського. В часі обстрілювання большевиками Києва й дому голови Ц. Ради проф. М. Грушевського його недужу матір винесли 25 сїчня на руках до сусідньої лічниці, де вона померла 30 сїчня. Похорону Покійниці відбули ся тоді потайно, бо большевики чотували на семью проф. Грушевського, щоб її увязнити. 24 марта яко в сороковий день смерти Покійниці відправлено у соборі св. Володимира у Києві панахиду.

Рада народніх міністрів про Союз визволення України. Член президії Союзу визволення України Олександр Скоропис-Іолтуховський, діставши ся через Стокгольм і Петроград до Києва, дня 30 сїчня мав на Раді народніх міністрів коротке звіттення про діяльність Союзу визволення України. Рада народніх міністрів, вислухавши звіттення, признала, що в діяльності Союзу та в особистій діяльності Скорописа-Іолтуховського як його члена не було нічого нечесного та шкідливого для Української Народньої Республіки, і 6 лютого постановила вислати п. Скорописа-Іолтуховського до Берестя та приділити до мирової делегації. Пізнійше Рада народніх міністрів признала його комісаром для Холмщини й Підляшя.

Катеринослав зайняли українські й німецькі війська.

Війна з большевиками. Офіційний комюнікат Генерального Штабу Української Народньої Республіки з 15 марта. Південний фронт: Наші війська з Німцями зайняли Ольвіополь. Східний фронт: Бригада Натїєва вийшла на фронт р. Удай—Лубні. Большевики розсівають ся по селах, палять, граблять і ведуть агітацію проти Українців. Чехо-словацький корпус розділив ся на большевиків і нейтральних. Чехи-большевики злучили ся з Москалями, а нейтральні частини йдуть через Курськ, Орел на схід. — З 16 марта. Південний фронт: На лінії Фастів—Знаменка наші частини зайняли Цибулево. Східний фронт: Золотоносський відділ вільного козацтва зайняв знов Золотоношу. Большевики не могли пробити ся через Гребінку й розсіяли ся по доколичних селах. — З 18 марта. Південний фронт: З Одеси наші й австрійські частини пішли на Миколаїв. З Ольгополя німецькі частини дійшли до Помічної. Східний фронт: 16 марта по тяжких походах перший кінно-козацький полк з гірською батареєю і полтавським партизанським відділом під проводом полковника Петрова зайняли Лубні й не дали можливости большевикам зірвати міст через Сулу. Тепер наші частини підходять до ст. Ромодану. З Бахмачу почав ся похід на Ромен. Поки-що зайнято Григорівку.

Справа монополізації заграничної торгівлі України розглядала ся на одному з засідань державної комісії для вимоти товарів між Україною і центральними державами. Пропозиція передати сю справу кооперативам не зустріла згоди більшости членів наради, які вказували, що молоді кооперативи на Україні не зможуть справити ся з сим складним завданням і тому необхідно віддати се приватній ініціативі, установивши тільки державну контролю над привозом і вивозом. Від імени комісії ухвалено звернути ся до населення не пропонувати центральним державам ніяких торговельних умов, поки не вяснено ся справа з монополізацією. (Н. Р.).

Де Винниченко? На заклад „Нової Ради“ до тих, хто знає щось певного про В. Винниченка, озвати ся до редакції „Н. Р.“, зайшов студент українського народнього універси-

тету й розповів про свою випадкову зустріч з ним. Зустрів ся він з Винниченком коло стації Жуляни 12 лютого н. ст. Винниченко їхав з дружиною з святошинської санаторії, де він лежав хорий. В Жулянах вони сіли в якийсь брудний етапний поїзд і поїхали на Фастів, Козятин, Христинівку та Знаменку. Їхати увесь час довело ся у брудних, загиджених вагонах разом з грубою салдатею масою, маючи при собі тільки маленький кошук з найнеобхіднішими речами. Про захоплення Києва большевиками Винниченко сказав, що хоч большевики й захопили Київ, однак се не свідчить про кінець всьому, бо має прийти закордонна поміч. Про себе В. Винниченко сказав: „Я все дав, що міг, а тепер знову вертаю ся до письменницької праці“. Він дуже турбував ся за свої манускрипти, книжки й ин., що залишали ся на його квартирі у Києві. На Знаменці інформатор розпрощав ся з Винниченком, при чім останній висловив бажання добратися до Новочеркаська, але се було неможливе й він поїхав кудись на південь, але в усякім разі не на Херсонщину, а скорше у Крим.

Обіжник міністра внутрішніх справ. З підписом міністра внутрішніх справ П. Христюка (за попередньої Ради народніх міністрів) губернським і повітовим комісарам розіслано такий обіжник: „В останнім часі дуже часто помічають ся випадки розграблення окремими особами живого й мертвого інвентаря з маєтків. Виходячи з того, що на підставі земельного закону всі маєтки, а також живий і мертвий інвентар є власністю народу, що за цілість сього майна відповідають земельні комітети, пропонують ся комісарам пояснити земельним комітетам, щоб вони не допускали до такого лиходійства, памятаючи, що за се вони понесуть кару, як за лінівство в охороні народнього майна. Комісари мають поробити всі заходи коло звернення награвленого інвентаря на таких умовах: 1. а) Предмети проживлення і наші віддають ся на реверс в місяць й реченець, вказані повітовими господарськими управами. б) Живий інвентарь віддаєть ся в те господарство, звідки його забрано, в тім разі, коли се господарство має досить корму та приміщення, в противнім разі зостаєть ся у тримаючих на збереження з відібранням у них відповідної підписки. в) Мертвий інвентарь і частини зруйнованих будов звертають ся в ті господарства, з яких їх забрано, під наглядом за вповненням сього повітових земельних управ, у розпорядження котрих згідно з законом перейшов живий і мертвий інвентарь. г) Ліс і дрова звертають ся в господарства та звозять ся у вказані земельними управами місця. д) Лісні матеріали звозять ся в склади, звідки їх забрано, та звертають їх власникам відповідно до приналежності. е) Меблі, посуда й інші речі домашнього обходу звертають ся їх власникам або повіреним. ж) Річи, взяті від інших, вказаних на першім місці, треба звертати в місяць, звідки їх узято. 2. Особи, товариства й організації, що збули вже розграблені річи, повинні віддати отримані з них гроші до найближчих скарбових урядів у депозит губернського земського комітету. Усе майно, котре по закону зоставляєть ся власникам, звертаєть ся їм. Про сей розпорядок широко сповістити населення та про пороблені розпорядки негайно повідомити міністерство. Народній міністер внутрішніх справ П. Христюк. Директор Адміністративно-політичного Департаменту Гавєський.

В справі меж України з Росією і Румунією подає за „Боротьбою“ „Кіевская Мысль“ таке: Межа Великої Росії й України проходиться етнографічними межами української території через орловську, курську, воронізьку губернії й через Донську область. Чернігівська губ. в цілості увійде в склад Української Народньої Республіки. Задумано також прилучити до України ціле українське Передкавказзе, яке обіймає Кубанську область, Чорне море по Сухум і частину Терської і Ставропольської областей. На полудні межувала б таким робом Україна з незалежною кавказькою республікою. — Середня Бесарабія відійде до Румунії, хотинський по-

віт, частина сороцького, а також акерманського аж до гирла Дунаю мають належати до України.

Назначення. Серебрякова призначено командантом винницького повіту. Губерніальним командантом Чернігівщини призначено Бондаренка, а Полтавщини Кудрявцева. Військовий летун Віктор Павленко призначений інспектором повітряної фльоти України.

Університетська справа на Україні. 24 марта на засіданні Ради професорів обговорювало ся питання про перетворення київського українського народнього університету на державний, про зєдинення його з університетом св. Володимира та про заснування на Україні цілої низки українських університетів (Відродження).

Та сама часопись доносить, що Українське Наукове Товариство у Києві виробляє проєкт утворення цілого ряду державних і народніх українських університетів та вищих наукових заведень, які має предложити ся міністерству просвіти. Поки-що згідно з тим предложенням утворено б три державні українські університети, а саме: у Києві, Катеринославі й Кам'янці Подільській і 8 народніх університетів в Харкові, Сумах, Полтаві, Кременчузі, Черкасах, Житомирі, Винниці й Чернігові. Полтавський і чернігівський університети стали б в короткім часі державними. На університет в Кам'янці Подільській зібрано коло мільон карбованців. На нараді вищих урядників українського міністерства просвіти директор департаменту для вищих шкіл предложив програму будучої діяльності департаменту. В дискусії піднесено питання, чи українська держава буде в силі удержати 2 університети в Києві, як що народній київський університет перейде на державний кошт. Більшість учасників наради висловила сумнів про можливість удержання у Києві двох державних університетів і домагала ся утворення з володимирського й народнього університету одної вищої школи. Се питання мають порішити збори професорів українського народнього університету й міністерства просвіти.

Розмова з гр. Форґачем. Один з співробітників „Нової Ради“ мав розмову з провідником австро-угорської торговельної делегації гр. Форґачем. Ціллю делегації на думку гр. Форґача в першій черзі є завязання живих торговельних відносин між монархією і українською державою. Найкатегоричнійшим способом запевнив він, що Австро-Угорщина не має жадних анексієних цілей на Україні й не бажає зовсім вмішувати ся у внутрішні українські справи. Факту що австрійське військо оперує на Херсонщині, а німецьке у Києві, Полтавщині, не треба розуміти так, бупім-то центральні держави мріяли про якийсь поділ України на сфері впливів. Напрями воєнної акції одних і других військ залежать виключно від географічних обставин. Австрійське військо пішло на Україну як приятель, а не як ворог. Його відкличеть ся назад, як тільки порядок в краю привернеть ся і як того зажадає Українське Правительство. Змаганням деяких російських кругів закаламутити приязні відносини між Австро-Угорщиною і Україною гр. Форґач не надає жадного значіння.

З німецьким послом у Києві мав нагоду розмовляти співробітник „Боротьби“. Німецький посол Мумм жонатий з донькою колишнього німецького конзуля Шефера, що перебував у Києві. Вражіння з Києва у нього дуже гарні. Безумовно українська держава не цілком ще наладжена, — говорив посол, — але ми маємо надію, що вона швидко стане на ноги. Що торкаєть ся німецького війська, воно вийде на перше слово Українського Уряду, розумієть ся, коли правительству молодой республіки більше по душі большевики, — закінчив, сміючи ся посол. Ми знаємо, що частина українського громадянства проти нас, Німців, але ми певні, що швидко всі побачать, що ми приятелі, а не вороги української держави, та змінять до нас відношення. Посол Мумм трохи вражений тим, що серед Українського Правительства зєднаність ся в одній особі кілька ріжнородних посад. Голубович зробив на нього як найкраще вражіння, бо се дійсно державний муж.

Українська телеграфічна агенція (У.Т.А.) Українська державна телеграфічна агенція розпочала сими днями свою діяльність. Завдання агенції — об'єктивне освітлювання всіх найвидатніших подій громадсько-політичного й соціально-економічного характеру, що відбуваються на Україні та за кордоном. Агенція має своїх кореспондентів в найголовніших центрах України, в Німеччині й Австрії. По змозі агенція відкриватиме свої відділи й по інших закордонних центрах. Телеграми є трьох груп: першу групу можуть передплачувати ті видання, які бажають одержувати докладні відомості про всі світові події; другу — ті, що бажають одержувати телеграми в більш скороченім вигляді, а третю — ті, яким потрібні найцікавіші телеграми в дуже скороченім вигляді. Тимчасова ціна телеграм першої групи — 1000 карб., другої 500 карб. і третьої 200 карб. на місяць.

Перша українська дивізія в Києві. 24 марта в день на площі св. Софії відбувся парад дивізії, який прийняв міністер війни ген. Жуковський. Парадом командував начальник дивізії ген. Зелінський. На параді були присутні вищі військові українські влади та представники німецької й австрійської команди. Увечері в міському театрі відбулася урочиста вистава в честь козаків першої української дивізії. В театрі була присутня ціла Рада міністрів з Голубовичем, багато членів Центральної Ради з проф. М. Грушевським, найвищі українські влади та представники німецьких і австрійських військ. По відспіванню гімну „Ще не вмерла Україна“ проф. М. Грушевський звернувся до козаків з промовою, в якій привітав їх з поворотом до Рідного Краю. Ми знаємо, — сказав проф. Грушевський, — що ви стомилися, що по роках тяжкої війни вас ціле серце тягне до рідних огнищ. Але ще кілька місяців ви повинні послужити Україні, заки військо, яке тепер творить вас, не замінить вас. Ми сподіваємося, що ви вірно послужите, поки вас не відпустять, що серед вас не буде ворогів України й не найдуться особи, котрі в минуту небезпеки проголосять себе нейтральними. Далше проф. Грушевський заявив, що Німці не задумують нічого недоброго й не бажають покористуватися трудними для нас обставинами. Німеччина хоче, щоб Україна вийшла з боротьби сильною і незалежною. Свою промову закінчив Грушевський коротким оповіданням історії Центральної Ради та її завдань, які проводитимуться в житті. З промовами виступали ще міністер війни ген. Жуковський і міністер земельних справ М. Ковалевський (К. М.).

В справі визволення Києва поправив Фещенко-Чопівський на засіданні київської міської ради 8 марта недокладність Савенка, який сказав у своїй промові, що „після того, як большевики відійшли за Дніпро та в Київ увійшли німецькі війська“... З огляду на історичне значіння недокладности Савенка Фещенко-Чопівський зазначив, що Київ зайняли українські війська й тільки добу пізніше прийшли німецькі війська (К. М.).

На висилку української молодіжки за кордон на науку Рада народніх міністрів асигнувала 2 мільйони карбованців (К. М.).

Дещо про наших Українців, що були в полоні в таборах у Німеччині й Австрії. Під сим заголовком умістили бувші полонені Українці, тепер козаки українського війська д.д. Ів. Невеселій і П. Святун рад статей в останніх числах київської „Народньої Волі“. В сих статях оповідають вони докладно про життя й роботу по українських таборах в полоні.

Шевченкові дні в Києві. Все якісь несприятливі обставини не дають Україні відсвяткувати Шевченкові дні 10 й 11 марта з такою урочистістю, якої вимагала б величність сього національного свята. Давнійшу московську поліцейську нагайку заступила сього року загребуща лапа московського „революціонера“, найкрайнішого соціаліста большевика, що прийшов руйнувати нашу землю замість колишнього московського жандарма. З тої причини і Київ не міг в один день уладити всенародніх величній і бучних свят, але сї свята відбувалися і по Шевченкових днях. 11 марта в ба-

гатьох державних і приватних інституціях звичайні заняття не відбули ся. Так само в шкільних заведеннях. Память поета пошановано в одних наукових заведеннях панахидою та промовами, в інших літературно-музичними ранками, присвяченими творам Тараса Шевченка. Комітет для улаждення річниці памяти Шевченка зорганізував на університеті урочисті збори, на яких професор українського університету Сушицький прочитав лекцію на тему „Народність в творах Шевченка“. В народній аудиторії з ініціативи українського товариства „Дитяча Хата“ улажено дитячий літературно-музичний ранок; увечері відбувся народній концерт. В національній українській театрі у неділю виставлено урочисто „Назара Стодолю“, а в понеділок в тім самім театрі відбувся великий концерт, присвячений творам Шевченка. В сім концерті взяли участь артисти опери, української драми й хор національного театру. В Лукіановськім Народнім Домі трупа українського робітничого клубу виставила „Назара Стодолю“. По всіх державних інституціях не було зайняття. В багатьох фабриках і заводах не було роботи в сей день. Не працювали також і в газетних друкарнях, наслідком чого вранці 12 марта київські газети не вийшли.

Місто було украшене українськими прапорами. На площі св. Софії духовенство собору св. Софії о 12 год. дня відправило панахиду по великім поетові в присутности членів Українського Правительства, українських військ і запрошених німецьких офіцерів. Велике число публіки зібралося недовго перед богослуженням і лишилося до скінчення молебня. Потім відбувся військовий парад. Крім українських військ київського гарнізону взяли участь у ній полонені козаки з Німеччини. Українські війська мали прапор з портретом Тараса Шевченка. По панахиді начальник Данченко виголосив промову, присвячену памяти національного поета. Війська й народ привітали появу портрета Шевченка окликами „слава“, оркестра відіграла український гімн. Війська пройшли через площу церемоніальним маршем і вулицею св. Софії пустилися на Хрещатик. Парад привітав військовий міністер отаман Жуковський. На площі перед будинком міської ради грала 12 марта від 1 години німецька військова оркестра.

Управа київського союзу робітників друкарської справи на засіданні 10 марта постановила: „Шануючи память великого співця угнетених і обездолених Тараса Шевченка, — управа союзу робітників друкарської справи ухвалює день 11 марта уважати святом.“

Коло 1-ої години 11 марта до будинку міської ради підійшла військова німецька оркестра й почала грати. Коло половини 2-ої години до будинку міської ради підійшла українська військова оркестра з портретом Шевченка на чолі. Але управа міста — не була пригатована до зустрічі.

3 Проскурова. „Нова Рада“ з 22 марта доносить, що прокурівський повітовий комісар зателеграфував Ц. Раді, що селяне в повіті, озброєні ручними бомбами й кулеметами, не пропускають вивозити з повіту хліб до Австрії. Причина — голод, що насуваєть ся на повіт. Настрій селянства пригнічений.

Посилайте книжки до Бібліотеки Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові. Управа Бібліотеки Наукового Товариства ім. Шевченка звертаєть ся отсім до шановного українського громадянства, а передовсім до шановних авторів, редакцій і видавців, як рівнож до наших товариств і інституцій з уклінною просьбою присилати до Бібліотеки Товариства всякі — свої й чужі — видання, що вийшли від р. 1914 аж досі, як в українській мові, так і в якій будь иншій, коли вони присвячені Україні й українській справі, а саме: книжки, брошури, журнали, газети, звідомлення, програми, відозви, оповістки, афіші, переписні листки, мапи, взагалі всякого роду листкові видання, як з часів російської

окупації австрійської України, так і зперед неї і по ній, а також усякі друки, що тим чи иным шляхом доходили або й досі доходять сюди з закордонної України.

Шкода велика, щоб усі такі друки пропадали без користі в приватних руках, нищилися або затрачувалися, коли тимчасом зібрані у воєнним архіві Бібліотеки можуть вони бути дуже цінним матеріалом до нашої історії за часів великої світової війни, а передовсім можуть уже тепер значно допомогти бібліографічній комісії Товариства при уложенню розпочатих нею публікацій: 1) Загальна українська Бібліографія за 1914—1918 рр. (реєстр усіх друків, виданих у сім часів по українськи), 2) Голоси чужинців про українську справу в часі світової війни (реєстр окремих публікацій і часописних статей та заміток на сю тему).

Управа Бібліотеки сподівається, що наше громадянство зрозуміє цілу вагу справи й охоче відгукнеться на сей заклик. За кожний найменший дар, за поодинокі навіть число газети (особливо українських, виданих в Австрії в 1914 р.). Бібліотека буде дуже вдячна. Присилати треба на адресу: Львів, ул. Чарнецького, ч. 24. Бібліотека Науково Товариства ім. Шевченка.

При надсиланню витинків з часописей конче треба докладно означувати, де, коли та в яким числі друкувала се дана річ. Просить ся також шан. авторів по зможі о ласкаве відкритте своїх криптонімів і псевдонімів, що ними підписували вони свої праці. — За Управу Бібліотеки Вол. Дорошенка.

Бібліографія.

„Відродження“. Щоденна безпартійна демократична газета. Видає Редакційно-видавничий Відділ Українського Військового Міністерства.

Від 27 марта почав виходити у Києві денник під тим заголовком, який, як виходить з передовиці, ставить собі за девіз латинську приповідку „Salus rei publicae suprema lex esto“, себто по нашому: добро держави—понад усе. Девізом часописи є сильна держава, яка забезпечувала-б Україні повну самостійність і давала-б можливість розвитку всіх народніх сил. Редакція обіцяє своє співробітництво всім народнім чинникам, які підуть у своїй громадській роботі по сій діві.

Большевизм, який кинув усю державу в повну анархію, звернув українську демократію на той шлях, від якого вона так дуже досі відпекувала ся, на шлях повної державної самостійності, а будова нового державного ладу, опертого на демократичних засадах, припала тепер до виконання самій українській демократії серед таких поганих обставин, що гірших не можна собі представити. Одиноким способом, який дав би спромогу українській демократії вивязати ся від взятого на себе обовязку, може бути негайне створення сильної влади. Бо тільки сильна влада зможе обняти в сильні руки сї розбіжні течії розбурханої анархією суспільности й направити їх в річище нормального розвитку. Треба як найскорше створити основи, на яких може оперти ся сильна влада, а без яких вона є тільки самодурством.

Ще й інші обставини наказують українській демократії взяти ся як найскорше до державно-творчої роботи. На українській території живуть інші народности, які, правда, численно незначні, але під матеріальним і культурним оглядом розмірно сильні, а притім ставлять ся вороже до української державности, котра мусить усунути їх з займаного ними до сього часу пануючого становища на положення і права національних меншостей. Сї національні меншости в силі на кождім кроці спиняти й утрудняти державну будову, а вороже відношення національних меншостей до молоді держави відчуваєть ся на кождім ступні. Се вороже відношення вимагає рішучого протиділання з боку української демократії, яке тільки при сильно зорганізованій влади може дати позитивний успіх.

До того всевітня війна доходить до найвищого напруження. Обидві воюючі сторони готувлять ся до рішення, а се рішення торкаєть ся і України й рішення української справи залежатиме головню від тої реальної сили, яку представлятиме собою Україна в моменті, коли розмову гармат заступить спокійніша, правда, але не менше небезпечна для поодиноких народів — розмова дипломатів, які зачнуть підраховувати реальний вислід надлюдських зусиль своїх народів. Коли українська держава не має показати ся пустою фарсею, коли її повстання не має бути тільки одною з численних фаз, через які переходила російська революція, а має явити ся впливом свідомих зусиль українського народу й має оперти ся на власних силах, Україна мусить до того часу, коли наново буде перекроковати ся карта Європи, створити все те, що становить фактичну істоту держави. Щоб виконати се завдання і стати вже раз на твердих основах, на яких не захитала-б нас жадна ворожа сила, треба негайно приступити до створення тих реальних чинників, на яких кожна влада мусить оперти ся, а сими чинниками в першій мірі є сильна дисциплінована армія і цілий ряд інших виконавчих органів, котрі в скоординованню своєї діяльности не тільки змогли-б побороти пасивне становище мас, але й їхне вороже відношення до всякого правового порядку.

„Відродження“ ставить собі головною ціллю заступати інтереси усієї української демократії, не замикаючи ся у вузькі рамки партійної програми, а противно стоячи в першій мірі на становищі інтересів держави на як найширших демократичних підставах, що одиноке може сповнити всі свої культурні завдання і забезпечити нормальний розвиток суспільного ладу, останньою ціллю якого є повна незалежність одиниці в її життю. Притім часопись не перечить потреби рівночасного переведення тих реформ, пекуча потреба яких викликала революцію, а неперевердення яких грозило-б новою катастрофою для молоді держави. Розуміть ся тут переведення земельної реформи, яка не тільки створила-б матеріальну підставу для широких мас трудового населення, але zarazом дала-б можливість найпродуктивнішого використання наразі найголовнішого джерела нашого національного добробуту. Заразом заявляє себе часопись прихильникою негайних реформ на полі робітничого законодавства, які забезпечили-б матеріальне існування робітничої верстви, але рівночасно не загрожували-б основам існування промислової продукції, без котрої жадна держава не в силі розвивати ся і поширяти свої культурні функції. Зреалізовані сих реформ може запевнити тільки сильна державна влада, а гарантію переведення сих реформ становить розширення політичних прав на найширші верстви суспільности та втягнення тим способом сих верств до співучасті в державній роботі. Гасло часописи є інтерес держави понад усе, але держави демократичної, яка була-б засобом трудячих мас до оборони своїх життєвих інтересів.

Перше число займаєть ся економічним боком мирового договору України з осередніми державами, шкільною справою, державною обороною України при помочи створення власної дисциплінованої армії та подає біжучий часописний матеріал.

Є се пятий денник у Києві. Крім того виходять у Києві отєї українські денники: „Нова Рада“, „Робітничая Газета“, „Народня Воля“, „Боротьба“. Останні дві часописи се органи соціалістів-революціонерів, перша правіці, друга лівіці.

Зміст: Зв'язаними силами. — Реконструкція Ради народніх міністрів. — Засідання Малої Ради в перші роковини Української Центральної Ради. — Мировий договір на Малій Раді. — О. Одесь. Сють ся, стелюг ся білі сніги. (вірш). — З останніх днів большевицького панування у Києві й перших днів по визволенню. — Подонений Микола Капельгородський. Соєчко чаріє в перші дні весною (вірш). — Чого прийшли Німці на Україну. — Михайло Грушевський. Українська гривня. — Вісти. — Бібліографія.

ВІСТНИК

ПОЛІТИКИ, ЛІТЕРАТУРИ Й ЖИТТЯ

Виходить що неділі. — Менших рукописей не звертаєть ся.
Адреса: Wistnyk, Wien VIII., Josefstädterstraße 79, II, Tür 6.
Телефон: 13430. Чек. конто: ч. 107.090

Передплата: річно—20 К., 10 карбованців; піврічно—12 К., 6 карб.; квартално—6 К., 3 карб. Ціна поодинокого числа 50 сот., 50 шаг. Зміна адреси 50 с., 50 шаг.

/ рік. Ч. 15.

Відень, 14-го квітня 1918.

Ч. 198.

Невмирущій пам'яті творця української побутової повісти.

Українська література понесла болючу втрату. 2 квітня о 10 год. рано помер в 80 році життя творець української побутової повісти Іван Левицький, відомий також під псевдонімом Печуй.

Родився 18 листопада 1838 р. в містечку Стеблеві бувшого богуславського, а сьогодні канівського повіту на Київщині, де його батько Семен був священником. Від 1847 р. вчився в богуславській духовній школі, а потім в духовній семінарії від 1853—59 р. і в духовній академії від 1861—65 р. В 1859 р. став учителем богуславської духовної школи й займав се місце майже два роки. В 1865 р. став учителем духовної семінарії в Полтаві, звідки при кінці того самого шкільного року перейшов на службу у варшавську округу до каліської жіночої гімназії як учитель російської мови, історії й географії Росії та Польщі. Через рік перейшов як вчитель тих самих предметів до сидлецької жіночої греко-уніятської гімназії, де 6 літ сповняв обовязки Звідси перенісся в одеську наукову округу до кишинівської мужеської гімназії як вчитель російської мови. В 1885 р. покинув службу, пішов на пенсію і відтоді жив у Києві.

Національну свідомість виніс з рідної хати. Його батько говорив проповіді українською мовою. Вдома не говорили інакше, як по українськи. Від батька чув оповідання з української минувшини, а коли підріс, читав історію Маркевича й Бантиш-Каменського та літопись Самовидця і Гребінчин альманах „Ластівка“, які були в бібліотеці його батька. Вже змалку придивлявся до народнього життя і навчився багато народніх пісень і казок.

Свою літературну творчість почав оповіданнями з студентського життя, як напр. „Суд над нами“. У львівській „Правді“ за 1868 р. помістив дві повісти: Гориславська ніч або рибалка Панас Круть і „Дві московки“, а за 1869 р. велику повість „Причепу“, де виявив свій блискучий белетристичний талант. У львів-

ській „Правді“ помістив також переклад повісти Щедрина „Про те, як мужик харчував двох генералів“. І перша збірка творів Ів. Левицького вийшла у Львові 1871 р. п. заг. „Повісті Івана Печуя“, ч. I, куди увійшли: „Дві московки“, „Рибалка Панас Круть“ і „Причепу“. Сей перший том повістей Левицького пропустив петроградський цензурний комітет для надрукування в Росії, але його задержала головна управа для справ друку й він в повноті не вийшов тоді в бувшій царській державі. З нього вийшло в 1874 р. окремим виданням оповідання „Рибалка Панас Круть“ (також 1887); „Дві московки“ вийшли в Києві щойно в 1882 р., а „Причепу“ ждала поза межами галицької України аж на збірне київське видання (т. III, п. з. Нахаба).

Іван Нечуй-Левицький.

В „Правді“ за 1873 р. помістив Левицький казку „Запорозці“, яка разом з повістю „Хмари“ й оповіданням „Не можна бабі Парасці вдержатись на селі“ увійшла в київське видання повістей Левицького з 1874 р. „Правда“ з 1875 р. принесла його фантазію п. з. „Бідний думкою багаті“, а в Києві вийшло окремо оповідання „Благословить бабі Палажці скоростижно вмерти“. Взагалі на другу половину 70 рр. припадає найвища літературна творчість Левицького, що надрукував саме тоді повість „Микола Джеря“ в „Правді“ за 1878 р., незрівняну „Кайдашеву семью“ там же в 1879 р. (київське вид. з 1887 р.), а в 1881 р. окремим виданням „Бурлачку“. В альманаху „Луна“ за 1881 р. помістив опов. „Приятелі“ й „Тарасову могилу“. В гебрідній формі, подаючи розмови Українців українською мовою, а авторське оповідання московською, надрукував у „Київск-ій Старині“ за 1884—85 рр. свою найбільшу повість, сим разом з життя українського духовенства 20 рр. XIX в., п. з. „Старосвітські батюшки та матушки“ (в цілості в українській мові у львівській „Зорі“ за 1888 р. і в II т. збірного київ. вид., куди увійшла й „Бурлачка“).

В „Ділі“ 1885 р. помістив подорожні вражіння „В Карпатах“, а з 1886 р. „Дрегочин та Остріг, померші українські городи; замітки з дороги“. До альманаху „Степ“ 1886 р. дав оповідання „Невинна“, у львівській „Батьківщині“ з того ж року надрукував 3 байки, в 1887 р. вийшли в Галичині „Два брати“, в „Зорі“ з того ж року надрукував нарис „На концерті“, в „Правді“ з 1888 р. „Пропаші“, а в Києві 1889 р. окремим виданням „Чортячу спокусу“. В „Правді“ за 1890 р. появилася „Афонський проїздисвіт“, а тодішня „Зоря“ принесла його велику повість з життя сучасної інтелігенції, навіяну сильно дидактичною або полемічною тенденцією п. з. „Над Чорним морем“. Ця повість вийшла тоді й окремо у Львові, а пізніше увійшла в IV том збірного видання разом з оповіданням „Київські прохачі“. В дальших річниках „Зорі“ появилися такі повісті Левицького: „Навіжена“ за 1891 р., „Поміж ворогами“ за 1893 р. і „Не той став“ за 1896 р. В альманаху „Складка“ за 1897 р. появилися „Старі гультяї“, а в „Бібліотеці найзнаменитших повістей „Діла“ в 1900 р. історична повість „Гетьман Іван Виговський“ (в тій самій „Бібліотеці“ появилися також повісти „Хмари“, „Причепи“ й „Микола Джеря“). Нові повісті й оповідання увійшли в сьомий том збірного київського видання, а саме: повість „Не однаковими стежками“, оповідання „Телеграма до Грицька Бинди“, „Вольне кохання“ і „Ніч на Дніпрі“.

Крім того надрукована тут його історична драма п. з. „В диму та в полум'ї“. На драматичнім полі виступив ще 1875 р. з опереткою „Маруся Богуславка“ й комедією „На Кожумяках“. В 1886 р. видав комедію „Голодному й опеньки м'ясо“.

З популярних і наукових праць Покійника вийшли три в 1875 р., а саме „Унія і Петро Могила“, „Перші київські князі Олег, Ігорь, Святослав і св. Володимир і його потомки“ й „Татари і Литва“. В цих брошурах спопуляризував покійний Автор історичні праці й погляди Костомарова й Антоновича. На підставі праці Афанасєва „Поетическія воззрѣнія Славянъ на природу“ дав нарис української народної мітології п. з. „Світосгляд українського народу“ в „Правді“ за 1876 р. (й окремо 1877). Накладом київської громади вийшла у Львові його велика популярна брошура „Український гетьман Богдан Хмельницький“ яко продовженне трьох київських брошур. (Сі три брошури передрукувала львівська „Просвіта“ в роках 1878-81). Яко дальше продовженне вийшла в 1881 р. його брошура „Гетьмани Виговський та Юрій Хмельницький“. З літературної критики треба зазначити його працю в „Правді“ з 1878 р. п. з. „Сьогочасне літературне правовання“, де Автор пробував уґрунтувати теорію реалізму, національності й народности в літературі, отже тих принципів, які практично переводив у своїх творах. Ряд фейлетонів, виданих потім окремою книжкою, присвятив під псевдонімом „Баштовий“ „Українству на літературних позвах з Московщиною“. Свої думки про теперішню літературну мову зібрав Покійник у „Кривім дзеркалі української мови“, але висловлені ним тут погляди в більшій частині не видержують критики, як і його „Граматика української мови“.

Перечислені вище писання Ів. Левицького далеко не дають повної картини його літературної й популярної творчости. Тут треба згадати ще про його участь в повнім перекладі святого письма старого й нового завіту на українську мову, довершеним Кулішем, Пулюєм і Покійником, а виданим у Відні 1903 р. накладом лондонського Біблійного Товариства.

Що торкаєть видань творів Левицького, можна згадати перше повне видання повісти „Хмари“ Українською Видавничою Спілкою в 1904 р. з новими розділами XIII—XV. Перший том київського збірного видання появилася в Петрограді, дальші в Києві.

Іван Левицький се побіч Панаса Мирного найвизначніший письменник з цілого ряду талановитих письменників, що появилися в українській літературі при кінці 60 і з початку 70 рр. Задля своїх мистецьких картин з побуту правобережної України, селян, фабричних робітників, духовенства, по-

міщиків і шляхтичів-орендаторів, студентів і професорів, міщан і Жидів, задля гарного, легкого способу оповідання, поетичних описів природи та прегарної мови став він улюбленцем усієї України, тим більше, що його твори дихуть щирим українським гумором. Доказом широти його гумору є й те, що йому незвичайно вдають ся гумористичні типи. Всі його типи плястичні та схоплює з живою дійсністю. Жива побутова дійсність так захоплює артиста, що психологічна аналіза відходить на другий план у Автора.

Програму літературної діяльности находимо вже в повісті з 1869 р. „Причепи“: „Хто з Києя не памятає часу перед севастопольською війною? То був тяжкий час для України, то було її лихоліття. Простий народ стогнав у тяжкій неволі під панами, мусів мовчати й терпіти гірше, що до Хмельницького. А за кожний стои його московським звичаєм катовано. Україна забула історичні перекази й не могла наукою дійти до страчених думок. На обох боках Дніпра опинились у чужих порядках, в чужій шкурі, набірали ся чужої мови, забували свою. Згинула наука, упала просвіта, зоставшись тільки в схолястичних латинських духовних школах. Університетська наука була тільки азбука європейської просвіти, обрізано її по казенній мірі. Та наука хотіла повучувати собі людей на Москалів, до війська, до уряду. З українських університетів і других шкіл повиювали ті халтурники, хабарники-урядники, несправедливі судді, що правого робили винним, а виноватого правим; ті консерватори-вчителі і професори, що вертіли історією по московському наказу; ті офіцери-Москалі, що забивали свій жажданий народ на закупцях. А народ робив панщину, а поміщики Ляхи і Москалі, дерли останню шкуру з України тим часом, як наші щиро-Українці за свою молоду українську ідею сиділи вже в неволі, на далекій московській півночі“.

„Московська школа на нашій Україні багато одрізняла луччих людей од свого народу, од свого племя, од семі, од батька й матері. А знов народ дуже одрізвив сам себе од панів, од вчених Українців і косим оком споглядає на їх. Між ними викопана велика безодня! І потрібно великої великої праці не одного генія, щоб засипати ту провалину почату Ляхами, скінчену Москалями, щоб звязати те, що порвала наша недбайливість та стидка українська байду жисть та лежача недобачливість“.

І коли великий Покійник навіть не поставив собі своєї за ціль, міг відійти від нас з тою свідомістю, що його творчі праця еднала верстви й лучила розеднані кордонами частини українського народу в одну свідому себе націю, яка тепер приступила й до будови власної держави. Своім незрівняним обсерваційним хистом бистро й докладно підхопив Левицький в усій широті життя правобережної України по екасуванні великої панщини й народженню „маленької нової панщини“ з цілим її лихоліттям і безпросвітньою темрявою та змалював всесторонню картину народнього життя. Найкраще змалював в його творах життя українського селянина з його темнотою, з усіма незгодинами, сварками, злиднями та з ріжкими хвилями радості (Кайдашева семья); не менше гарно підмітив Автор деморалізаційний вплив фабричного життя на сільське окруженне (Бурлячка). Обидві баби, Параска й Палажка, невмиручі в нашій літературі. „Микола Джеря“ — се вихований кріпацтвом, з знищеним життям, тип вічного протестанта проти сучасного ладу. „Дві московки“ — жертви царського мілітаризму. В своїм бурлакуванні находить „Рибалка Панас Круть“ відпочинок на дні Росії. Такі самі повурі картини в оповіданнях „Пропаші“, „Живцем поховані“, самі заголовки яких вимовні, й інших.

Пасивному українському характерови протиставить автор енергічне діланне польських острівців в українським морі (Причепи) і щораз більші московські півелючі хвилі (Хмари). В цих двох повістях представив Левицький найкраще процес денационалізації української інтелігенції, її спольщення і змосковщення. Нових людей серед української спольщеної та змосковщеної інтелігенції змалював Покійник

в Радюкови (Хмари) та в Комашкови (Над Чорним морем), які розуміють свої обов'язки супроти Рідної Країни та її народніх мас.

Найкращі свої річи поналісував Левицький від кінця 60 до 80 рр. А що, як зазначив Куліш, „перший доторкнувся життя нашого товариського“, „тим поклав засновок до романів соціальних“. І тут змалював ряд фігур, що здобули безсмертність в нашій літературі: баби Параска й Палажка, всі постаті в „Кайдашевій семі“, міщанин Лемішка (Хмари) й дуже багато інших. Педативні типи вдали ся Автори краще ніж позитивні (в роді Радюка). З огляду на те, що твори Левицького писані простою, буденною, багатою, кобаристою і повною природної грації мовою українського селянства, пекучою потребою дня є дати в як найбільшій числі примірників бодай виданне кращих творів Покійника — яко живий і захоплюючий підручник української мови.

В українській літературі займає Левицький одно з передових місць. Совісне вивчення народнього життя з усіх боків найвірнійше вийшли у нього постаті з селянського життя і життя духовенства. Побіч Панаса Мирного, котрий також пише свої прегарні твори чудовою мовою і в своїх повістях перевищає Левицького аналізою душевного стану героїв, зробив Покійник невмирущим своє ім'я в історії української літератури 70 і 80 рр. XIX в. Від 90 рр. його літературна творчість слабла не раз більше й більше.

На жаль, не зважаючи на те, що в Австрії є кілька катедр української мови, не має такий великий письменник, як Покійник, досі своєї монографії*), і наскільки нам відомо, ніне входить навіть в університетські курси, хоч давно вже став у нас класиком і увійшов у шкільні підручники. Позволимо собі висловити сподівання, що українська нація, яка щойно по смерті розбирає заслуги своїх діячів, опромажує ся в як найшвидшим часі на виповненні свого обов'язку супроти творця суспільної повісти в українській літературі.

Помер Покійник бездітним і все своє майно записав на національні цілі.

Похорони зачали ся дня 4 квітня перенесенням тілних останків Покійника в Дехтерівського шпиталю до собору св. Софії, де відправлено урочисту панахиду. Звідси рушив жалібний похід на Байкове кладовище. Покійника несено у відкритій домовині. Домовину увінчано вінцем з голубожовтою лентою, на якій виділа напись: „Будеш, батьку, панувати, поки живуть люди!“ Перед домовиною співав сильний міщаний хор київських українських товариств. За домовиною шов великий гурт Українців, представники Українського Правительства й армії, між ними сивий, як голуб, проф. Грушевський. Відводили Покійника на вічний спочинок 16 українських священників з єпископом на чолі. Під комісаріатом для київської освіти попрощав Покійника представник того комісаріату.

* * *

*Чом марсилеза в краю не лунає?
Воля на рідній землі!
Сонце, як арфа, до нас простягає
Своїні струни свої.*

*З прому і вітру, з квіток і проміння
Сплів марсилезу Руже, —
Хай же заллунить вона голосіння,
Час і для тісні уже.*

*Бурею, вромом, квітками, промінням
Вкрийте, залійте весь край.
Луно! Далеким світлом і створінням
Свято землі передай!*

(Відродження). О. Олесь.

Державна нація.

Четвертий Універсал Центральної Ради остаточно вивів Україну з рядів недержавних націй і поставив її поруч з незалежними європейськими державами. Величезна вага сеї події лише повільно доходить до свідомости широких мас українського народу. Державна самостійність була вже від довшого часу ідеалом і гаслом політичної діяльності деяких частин української демократії, але небагато Українців уявляло собі конкретно здійснення свого ідеалу.

Довгі роки національної неволі й недержавного існування не могли не відбитися на психіці української маси й мине ще деякий час, поки державна самостійність займе належне їй місце в світогляді пересічного Українця, поки потреба бути державно незалежним зробить ся органічною потребою українського народу. Але до добрих річей привикають люде безмежно скорше ніж до злих і українській стійності, як і старі державні нації, які протягом століть користали ся необмеженою державною волею.

Самий факт здобуття самостійности вже яко юридичний акт має величезне конкретне значіння. Українська держава має право без зовнішнього стримання і перешкод використовувати сили свого населення і багатство своєї території. Українська держава має право користати для свого скріплення з матеріальних і інтелектуальних засобів інших державних і держав.

З утворенням української держави змінює ся ґрунтовно не правне становище кожного мешканця української території, а й положення тих Українців, що мешкають поза межами України. В Сибіру, середній Азії, в північній і південній Америці і т. д. живе багато українського люду. Очі Українців на чужині звернуть ся тепер на українську державу, яка втратила так багато своїх синів в часі світової війни, котрі їй такі потрібні тепер яко свідомі голови та працюючі люде.

Оголошенем четвертого Універсалу Україна здобула право на державну самостійність, але перед нею стоїть безмежно важче завдання, а саме створити господарські й соціально політичні основи національно-державної самостійности.

Німецька армія помогла Україні увільнити ся від большевицької напасти, але справою самих Українців є вже утворити таку міцну державну організацію, щоб напад північних сусідів був згорі засуджений на поразку.

Довгі роки російського панування не лише нищили економічно й політично Україну, а й затроювали душу української нації. Остання боротьба з большевиками показала, що крім темних мас, збаламучених большевиками, на поміч їм станули й освічені зрадники українського народу. Коцюбинський, Скрипники, Погної й такі інші зробили ся слухняною зброєю у большевиків і російськими катами власного народу. Супроти таких зрадників і панів з нахилами до національної зради український нарід повинен зайняти таке рішуче становище, щоб вони стали цілком неможливим явищем між Українцями. „Українці“, що з „ідейних“ мотивів служать ворогам України, повинні зробити ся в українській державі таким неможливим явищем, таким же анахронізмом, як Українець в Галичині, що захотів би тягнути своїх земляків у польське ярмо.

Політичні представники національних меншостей на Україні при обговоренні двох останніх історичних актів, проголошення української самостійности й ратифікації мирового договору з центральними державами, показали себе на жаль досить виразними противниками державної самостійности українського народу. Сьому зрештою не треба дуже дивувати ся, коли й між самими Українцями є прихильники російської державности. До членів національних меншостей українське громадянство, розумієт ся, не може ставити тих же самих вимог, що до членів власної нації, але від Росіяни

*) Розумієт ся, поза брошурою С. Фремова. Отся замітка писана без можности заглянення до заміток про Левицького та до його творів, навіть до важної його „Автобіографії“ в „Світі“ за 1881 р.

Жидів, Поляків і т. д. можна жадати лояльності супроти держави, в якій вони користають ся волею, котрої не мають меншости в жадній иншій державі.

Справа національних меншостей не є зрештою питанням життя для Української Держави вже тому, що єї меншости творять не більше 30-х відсотків усього населення. Але чим більш сумнівним буде становище сих меншостей до Української Держави, тим компактнішою масою повинні стати Українці в її обороні.

Завданням свідомих елементів українського громадянства є піднести національну свідомість українського народу на таку висоту, щоб об неї розбилась всяка большевицька чи яка инша російська пропаганда. Основою цілої державної організації України повинна бути національна свідомість народніх мас і поширення національної просвіти. В сій справі головна роля припадає народньому учителеви. Вислів, що Німеччина завдячує перемоги над Францією в 1871 р. народньому учителеви, глибоко правдивий і не втратив своєї правдивости і в теперішній війні. В справі національної освіти Німеччина може бути для України зразком так само, як і в багатьох инших відносинах. „Народній учителю, що був найбільше упослідженою особою при царизмі, повинен бути найбільш поважною особою в Українській Державі,“ — сказав недавно авторови сеї статі один з державних мужів України, який до того належав не до міністерства просвіти, а до міністерства війни. До піднесення національно-політичної свідомости українського народу причинила ся очевидно й преса й політична діяльність партій та господарських організацій, а головню національні форми цілого публичного життя.

Коли зріст демократичних основ української держави може бути лише відносно довгим процесом, утворення державного механізму мусить відбутися в розмірно короткім часі. Чим пізніше виступає якась держава поруч инших до самостійного існування, тим скорше вона мусить перевести свою внутрішню організацію. Молоді держави, як Японія, Румунія, Болгарія і т. д., перейшли процес державної організації безмірно скорше ніж старі держави вже тому, що вони могли користати ся прикладами старих держав, запозичати в них в деякій мірі вже готові державні форми. До розпорядження України стоїть не лише збройна поміч, а й величезний досвід Німців у справі організації держави. Що Українське Правительство готове скористати ся німецькими взірцями, показує хочби постанова його акредитувати 2 мільони на післання української молоді до німецьких наукових закладів. Але не зважаючи на поміч центральних держав, відбудовання Української Держави відбуваєть ся в страшенно тяжких умовах. Довга війна прогинула значну частину не лише матеріальних, а й інтелектуальних сил України. Большевицький похід зруйнував майже все, що сотворили Українці тяжкою працею після повалення царату. Українське Правительство повернуло в зруйновану, випалену, виснажену й окрадену большевиками країну. Українське Правительство мусить сотворити тепер наново не лише цілий адміністративний апарат модерної держави, а й відбудувати її найнеобхідніші технічні основи — пошту, телеграф, залізницю і т. д.

Положення молоді держави тим трагічніше, що українські фінанси знаходять ся в дуже сумній стані. Відступаючи, большевики розкрали й ті невеликі грошові засоби, які лишили ся ще в державних українських скарбницях. Наладити фінансовий апарат дуже трудно, бо промислі зруйновано, поміщицькі землі в руках селянства, а значна частина селян така невідомо своїх обовязків, що не хоче платити податків навіть до земства, так, що багато земських шкіл стоїть замкнених, бо учителі, не дістаючи від земства удержання, не мають чого їсти й мусять шукати якоїсь иншої роботи. Здобути гроші закордоном шляхом позички Україні дуже тяжко, бо війна ще не скінчена й центральні держави потребують самі грошей. Вийти з теперішньої фінансової кризи

Україна може, лише продаючи надвишки засобів поживи та сирих матеріалів, але й для сього в першій мірі потрібна знов така організація державного механізму.

Вийти з зачарованого кола державних трудностей Україна може, лише зібравши й напруживши всі свої сили. Всі горожане Української Народньої Республіки без ріжниць політичних переконань мусять усвідомити собі, що мало ще вибороти державну самостійність, треба вміти й оборонити її від внутрішнього неладу так само, як і від нападу Московщини. Самими суперечками про політику, до яких привичайно ся деякі Українці під російськими впливами, та розмовами про рятування Рідного Краю можна небагато досягти. Кождий горожанин на Україні повинен вибрати собі конкретну щоденну працю і ретельно її виконувати, а ті Українці, що знаходять ся поза межами України, в полоні, повинні пильно працювати над розвитком власної свідомости й готувати ся до майбутньої праці вдома.

М. Троцький

Про відношення національних меншостей України до її державної самостійности.

З проголошенням цілковитої державної самостійности Української Народньої Республіки національні меншости України, а надто панове Москалі та їхні прихильники попали в досить прикре становище. До того часу вони почували себе майже повними господарями всюди, де тільки повертали ся. Робили й говорили, що хотіли, що найбільш відповідало їхнім державно-московським інтересам. Протиукраїнська пропаганда серед найширших мас українського народу була природною і навіть патріотичною річчю. Панове Львови, Керенські й навіть Леніни та Бронштейни могли лише одобрювати такі щирі „братерські“ відносини московських патріотів ріжних партійних і безпартійних відтінків до свого меншого брата „хохла“. Під час панування большевиків можна було не тільки вести протиукраїнську пропаганду, але й без усякого розбору різати й мурдувати братів „хорлів“ за їхню зраду й бажання відірвати ся від „єдиної, невідімої“ тоді, як жаден Москаль і не мріяв про відділення від „хохла“. Кождого щирого сина українського народу, що говорив своєю рідною мовою, боронив права й інтереси своїх братів і батьків, панове представники меншостей уважали за державних зрадників, буржуїв, реакціонерів, ворогів революції і т. ин. Боротьба з усім, що було українське, вела ся всюди завзято й відкрито. Українці не сміли та й не мали можности вживати якихсь рішучих заходів, щоб припинити ту „братню“ ідейну роботу серед народу України, хоч і добре розуміли, до чого вона може довести. Так було від самого початку революції. Само собою розумієть ся, що така „свобода“ ділання національним меншостям дуже подобала ся і вони були задоволені.

З оповіщенням же четвертого Універсалу Української Центральної Ради становище змінило ся. Українська Народня Республіка стала вільною, ні від кого незалежною Українською Державою. Протиукраїнська пропаганда стала від того часу протидержавною пропагандою, за яку всяка держава винуватців карає як державних злочинців. Що за пана Керенського було для меншостей України патріотичним ділом і навіть у деякій мірі обовязком, від сього часу стало злочином. Меншости, які до того часу були панями положення, стали звичайними горожанами Української Народньої Республіки, мусять виконувати всі закони та приписи вже не петроградського правительства, видавані на мові Пушкіна, а української державної влади на мові Тараса Шевченка, на тій самій, нелюбій для меншостей мові, якої вони ще вчора не хотіли зовсім признавати. Стало ся се так скоро, що мало хто міг сподівати ся.

Зрозуміла річ, що така велика зміна положення меншостей України, особливо ж Москалів і їхнім прихвостнів, не могла подобати ся і вони зустріли її неприхильно або цілком вороже. Добровільно й охоче зрехти ся усього того, що вони ще вчора мали, забути те, що вони є представниками державного народу, мова якої до вчора була обов'язковою для всіх і для кожного в усіх просвітних, державних громадських установах, вони не можуть, бо се для них тяжко. Ще тяжче примирити ся панам Москалям з тим фактом, що вони ще вчора були пануючими, а сьогодні звичайними горожанами Української Держави. Та факт зівстав ся фактом і меншости України мусіли так чи инакше виявити своє відношення до Української Народньої Республіки. Панове прихильники большевиків виявили своє відношення під час їхнього панування на Україні, решта ж меншостей, як меншевики, російські с. р., кадети, „тоже-Малороси“ й інші істинно-руські люде, почали виявляти вже після очищення України від банд грабіжників і розбійників з большевиками на чолі. Як і треба було сподівати ся, майже всі панове з меншостей про людське око заявили, що вони до Української Держави та її влади будуть відносити ся „льоояльно“. Надто про „льоояльність“ говорили „батьки“ міста Києва, але як та „льоояльність“ виглядає, у „Віснику“ вже згадувало ся.

Тепер же маємо нагоду довідати ся і про те, як відносять ся до нашої мови та державної самостійности й інші панове. Останніми часами до наших рук дістало ся кілька чисел різних українських і московських газет з Києва, в яких маємо досить чимало матеріялу, котрий як найкраще доводить нам, чого можна сподівати ся від меншостей і яке відношення саме вони займають до нашого нового державного життя на Вільній Україні.

Майже всі члени Ц. Ради, що належать до меншостей, заявили ся проти ратифікації мирового договору з осередніми державами, хоч і признають, що кращого миру в таких обставинах, при яких Україні довело ся його заключати, не можна було осягнути. На засіданнях Малої Ради майже всі представники меншостей, замість корисного співділання в таку тяжку годину, яку переживає зараз ціла Україна, виступають виключно з усякими запитами до Ради народніх міністрів, уложеними в такій формі, щоб викликати як найбільше недовіре в темних мас народу проти української державної влади. Своєю „опозицією“ просто перешкоджають роботі Ц. Ради й сіють ворожнечу. Як була колись московська державна влада, то вони мовчали навіть у таких випадках, як пан Керенський, Церетелі й інші московські соціалісти запроваджували кару на смерть, закон про заслання, закривали соціалістичні газети, запроторювали до тюрем саудатів і робітників і т. ин. Ніяк не реагували навіть на спробу Керенського й Ко. віддати під суд цілий Український І. Секретаріат і Генеральний Військовий Комітет тому тільки, що вони українські та працювали на користь свого народу не по вказівці панів Керенських. Тепер же, як стаєть ся десь на Україні хоч найменша якась подія, про яку українські міністри навіть і не знають докладно через сучасні обставини на Україні, панове представники меншостей нападають на того чи иншого міністра, щоб підірвати до нього всяке довіре. Роблять все, що тільки можна вигадати, щоб „довести“ людем, що стара влада була „кращою“ від теперішньої. Атакують укрїнських міністрів одночасно та спільно й Москалі й Польяки й Жиди.

Але найкраще виявляє свою „льоояльність“ до української мови й державної самостійности кілька днів тому зорганізований „Русский Союз на Україні“. Сей „Союз“ засновано в Києві. Членом „Союза“ може бути кожний, хто уважає себе руським, хочби справді й не був ніколи ним, себто членом „Русского Союза“ може бути й Жид, і Татарин, Молдаванин, Кіргіз і хто хоче, аби назвав ся „руським“. До сього часу знали ми „союз руського народа“, дуже подіб-

ний до згаданого „Союза“, але до того „союза“ могли належати лише чорносотенці й монархісти, а до сього можуть входити, а саме вже входять і чорносотенці „Кієвлянинці“ й кадети й... російські с. д. меншевики й інші панове „руські“. Метою своєю „Союз“ ставить ніби захист російської культури, мови, школи, просвіти, національних і особистих прав та інших самопові. На урочистий відкриття „Русского Союза“ голова його Е. Єфимовський заявив: „Ми збрали ся тут без ріжниць партій не яко гасителі чужої культури, але як носителі власної. Ми знаємо, що при сучасних умовах боротьба за національну свободу тяжка (тільки тепер панове „руські“ довідали ся про се. Ред.), що вона може потребує жертв, але ми готові! Ми віддамо все своє життя, але не зрадимой своєї культури. Трудний той шлях, але виднієть ся вже світло, світло ясного сонця (ніби до сього часу воно для них було темне. Ред.), світло національної й особистої свободи, зоря справедливости!“ Промову привітали гучними оплесками, але зразуж таки, як після голови почав говорити міністер для великоруських справ Одинець і згадав кількома словами, що в минулих відносинах української й неукраїнської демократії були помилки й тертя через те, що Росіяне не були добре позайомлені з силою та глибиною національного руху на Україні, залунав голос членів „Русского Союза“: „Нікаково українськово двіженія нет!“ Хіба се не характеристичне?

Ще краще „проявили“ себе панове члени „Русского Союза“, як почав говорити, не відомо чого, попавши туди „тоже-Малорос“ (певно хотів виявити свою братню любов) В. Зіменський. Він почав свою промову так: „Привіт тобі (по українськи), старший (!) товаришу, Великоросе, від меншого (!) брата — Українця!“ Та не вспів він ще сказати кілька слів, як „старші“ брати почали по „братерськи“ кричати: „Гаваріте па рускі!.. Не надо па українські!.. Не панімаем!.. Хатя би здесь не гаварілі па українські!..“ Довело ся голові зборів просити, щоб „старші“ брати чемнійше поводили ся з „меншим“ братом і дали змогу говорити йому його власною мовою, а хто не хоче його слухати, щоб вийшли з залі.

Сі перші врочисті збори „Русского Союза“ виявили своє національне обличчє перед цілою Українською Державою як найкраще й можемо бути певні, що навіть панове „тоже-Малороси“ в роді Зіменського скорше чи пізнійше, а зрозуміють, чого саме можна ждати від зорганізованих у „Русській Союзі“ „старших братів“, хоч там є не тільки чорносотенці, але й соціалісти.

Студенти Великороси київського університету св. Володимира також зорганізували ся в філію згаданого „Русского Союза“ й розпочали свою „просвітительно-національну“ роботу, щоб не допустити до повної українізації університету, який тепер є державним українським університетом. Панове професори, які признають себе руськими хочби тому, що належать до „Русского Союза“, підтримують своїх студентів у національній боротьбі проти Українців.

В Одесі, більшість населення якої складаєть ся з усяких інородців і зайдів, усі московські та помосковщені елементи ведуть протидержавну агітацію ще з більшою силою і нахабством. Починаючи від найправішого монархіста і кінчаючи найрадикальнійшим соціалістом, усі повстають проти самостійности Української Народньої Республіки й агітують за прилучення її до Росії. До укрїнської мови відносять ся просто з презирством. Осі. Дух зброях робітників, як тільки краєвий комісар Коморний заговорив по українськи, счинив ся такий лемент і протести, що він змушений був говорити по московськи. В своїх ухвалах деякі одеські робітники (вжеж не Українці) домагають ся, щоб про державний лад на Україні рішили Українські Установчі Збори, але про устрій цілої бувшої Росії (ніби вона може бути цілою в попереднім складі) щоб рішили лише Загальноросійські Установчі Збори. Українізацію краю, а надто введення української мови яко державної до скликання Українських Установчих Зборів ува-

жають недопустимою річчю. Свої домагання єї робітники обіцяють підтримувати найрішучішим способом до проголошення загального страйку включно.

Московська газета „Одеський Листок“, виступаючи проти українізації життя на Україні, в статі Л. Гросмана пише так: „...Ми повинні пригадати, що н о в о в и д у м а н а „Херсонщина“ (!) се тільки пустий термін, а в дійсности се є лише південь Росії (!), який органічно звязаний з її північчю і не збираєть ся позбутися без протесту ні своєї мови, ні своїх прав (!) на культурне й національне самоозначенне“.

Словом, панове помосковщені Одесити ще ніяк не можуть погодити ся з дійсним фактом, що вже нема півдня Росії, а є лише самостійна Українська Народня Республіка й що вони є горожанами не російської, а української держави. З сих причин вони ведуть протидержавну агітацію, проти якої українська державна влада, а за нею й цілий український народ змушені будуть вжити всіх законних способів, і тоді знову почнеь ся лемент проти „репресій“ Українців, запити до міністрів про незаконність, утиски, знищення свобод і т. ин., а в результаті великі перешкоди в роботі над будовою державного організму, що меншостям України напевно дуже подобаєть ся і навіть на руку.

З наведених досить яскравих і повчаючих фактів ми бачимо, що панове „руссіє“, а за ними й інші „меншости“ навіть не думають ще про спільне братерське життя з нами в нашій молодій державі. Вони гуртують ся навіть у такі організації, як „Рускій Союз“, де мають місце й соціяліст і чорносотенець, щоб спільними силами поборювати нас у нашій же державі. Виходить, що не тільки большевики єднають ся з бувшими жандармами, поліцаями, грабіжниками й іншими ворогами волі українського народу, щоб тільки залити кровю ціду Україну, здушити її змагання до самостійного життя, але й панове меншевики з іншими неукраїнськими „соціялістами“ беруть ся до обєднання з чорносотенцями, щоб під покришкою охорони російської культури, якої ніяка небезпека не загрожує, сіяти національну ворожнечу, обстоювати „руссієць“ кївського університету й т. ин. Се все говорить нам, Українцям, що боротьба за волю і щастє українського народу, за свою власну демократично-народню державу ще тільки почала ся, що треба ще багатько й дуже багатько тяжкої праці й мобілізації всіх демократично-національних сил, аби побороти всі ті труднощі, яких доведеть ся ще нам зазнати в нашій новій життю. Все, що неукраїнське, до нас поки-що вороже або байдуже. Щирих приятелів з чужинців ми майже не маємо. Треба надіятися переважно на власні сили. Але не сміємо ми впадати в зневіру. Наша справа, наші змагання народні, чисті й ідейні. Цілий український народ мусить уже се зрозуміти й одностайне взяти ся до великої творчої роботи собі самому на користь, а коли дружно візьмемо ся, тоді не страшні нам будуть ні большевики, ні меншевики, ні всі меншости, хоч би як міцно зорганізовані в „руссіє“ й інші „сюзі“. За нами право, за нами й власна сила. Треба лише відповідно й дуже розумно використати її.

Полонений Іван Павлюк.

З рідного поля*).

I.

Ви всі, що покинули рідний порі
Нещасним нащадкам на шкоду,
Шукайте, питайте забутих дорі,
Вертайтеь до свого народу!

*). Подаємо кілька поезій молодого талановитого поета Д. Загула, друкованих під псевдонім заголовком в кн. 4-й (за жовтень) кївського „Літер.-Наук. Вістника“ з 1917 р. Ред.

Здайте ті дивні, чарівні слова,
Що серце в піснях виливало,
Бо вас не врятує божниця нова,
Де вашиого бога не стало!

Чужим ідеалам, чужим вітарам
Ви голову довог хилили,
Самі зруйнували свій батьківський храм
І власного бога згубили.

Верніть ся, сернітьсь, невірні сини,
До тихого Рідного Краю!
У Рідній Кривій діждетесь весни
І знайдете стежку до раю.

IV.

Чужую печить наложити на чоло,
Зректи ся свого ідеалу
І все, що найкраще у серці було,
Чим серце раділо, чим серце жило,
Віддати ворогам на поталу..

Сміттям засипати святе джерело,
Що води цілющі без втину мило,
Що предкам потуку давало...
Чи бачив хто в світі ще гірше зло,
Щаруку ще більше зухвалу?

V.

Єремія 9, 1-3

Хто подасть голові моїй воду
І очам моїм сліз джерело?
Над прокляттям мого народу
Сліз би море з очей потекло...

Хто би дав мені крила орлині,
Щоб летіти за вітром степів?
Я-б далеко в безлюдній пустині
Заховав ся від вічних рабів.

І один на широкому полі
Я не чув би іркого плачу...
Та даремно!—я й сам у неволі
Невідримне ярмо волочу...

VII.

О Рідній Краю мій! Кривавими словами
Я не злекуш твоїх одвічних лютих ран.
Своїми скарами, зітханьями, слюзами
Не виллю мук твоїх бездонний океан.

Всі святощі твої порушні, розбиті,
Надії по-стопях розвіялись кудись,
Мовчать сили твої, нуругою покриті,
Чужинцям, ворогам, на вірність присягались.

Навколо мертво і все заціпеніло;
Але я вірю в день, що встанеш ти колись!
Він близко, глянть лише, як небо засяєло,
Проміння сонця гень на сході зайнялись!

Нахай мої слова, напобіи жалами,
Від берези Дністра до Дону прошумлять.
Останніми словами і криками нестями
Пробудять всіх зі сну, що сотні років сплять!

Дмитро Загул.

Деклярація Ради народніх міністрів на Малій Раді.

На засіданні Малої Ради 24 марта голова Ради народніх міністрів Голубович, як доносить „Кієвская Мысль“, забрав слово і сказав: На однім з попередніх засідань я представив гасинний список кандидатів до Ради народніх міністрів. Гепер кабінет зложив ся в повноті в такім складі (тут назів голова імена поодиноких міністрів і генерального писаря Христюка, у.с.р.). Далі Голубович виложив плян робіт Ради народніх міністрів. Момент—говорив він—в теперішню хвилю дуже критичний. Що вже наладжено, зруйнували большевики. Новий апарат для державної роботи наладжується не легко, одних уже нема, а інші далеко. Приходить ся багато зворити наново.

Переходячи до окремих міністерств, Голубович сказав: Міністерство почт і телеграфу в теперішню хвилю одно з найважнійших. Найблизшим завданням сього міністерства є установленне зносин України з заграницею, одержанне повних інформацій і переданне своїх інформацій. В сих цілях крім відбудови давнього апарату увійдуть в ужиток і повітряна почта й аероплани й радіотелеграф, стації котрого на Україні перейдуть до правительства.

Шляхи творитимуть справу першорядної ваги. Залізничні шляхи сьгодні зруйновані, комунікація в повнім розстрою. Найблизшим завданням сього міністерства відбудувати їх наново, з приложенням нових принципів і на нових підставах, з притягненням приватної ініціативи. Оброблюють ся питання тарифової політики. Наша підстава засада: дорогої повинної творови національну власність в приложенням приватної ініціативи. Поробить ся багато заходів у цілі поправи положення служачих на залізничних шляхах. Між иншим для задоволення життєвої нужди творитимуть ся хутори, до чого вже приступлено. Творить ся сіть елеваторів.

В міністерстві торгівлі та промислу вестиметь ся робота двома шляхами: поперше загранична торгівля, подруге внутрішня торгівля. В заграничній торгівлі проводитимуть ся принципи державної монополії, а на тих полях торгівлі, де не можна буде приложити монополізації, установленне повної державної контролі. У внутрішній торгівлі — треба дати можливість розвинути ся найширшій приватній ініціативі, а також притягнути до сеї прави в найширшій ступні кооперативи не тільки приватні, але й земські.

В міністерстві фінансів положення особливо трудне. Тут все знищено й усе треба творити наново. Перше завдання—усуненне недостачі грошевих знаків і заміна інших грошевих знаків знаками Української Народньої Республіки. Звернеть ся окрему увагу на розвиток емісійного права, установить ся контролю над діяльністю банків, змінить ся систему щадничих кас, аби зробити їх елястичнійшими.

Харчове міністерство повинно відіграти велику ролю. В часі війни головним завданням сього міністерства була доставка харчів для армії. Але тепер сей час проминув і першим завданням харчового міністерства є доставка продуктів містам, поміч для поправи справ торгівлі. Ті органи — харчові управи й комітети, які були давнійше, показали ся невідповідними потребам життя і недостаточними. Утворить ся инший апарат, себто окремих повновласників для земель України, щоб наладжували харчову справу. В руках сих окремих повновласників зосередить ся влада для харчових справ.

В земельній справі стоятимемо на ґрунті Універсалів і законів Ради та проводитимемо їх в життє під технічним і практичним оглядом при помочи земельних комітетів, які зреформують ся притягненням до їх складу досвідчених сил: агрономів і техніків. Тепер на першій пляні державні засів і роблять ся всі заходи, щоб засіви всюди відбули ся. Для

сеї цілі висилаємо на місце інспекторів і пропагандистів. Все основується на ділових принципах.

Що торкається ся міністерства праці, коли ми вернули ся до Київ, застали тут багато непорозумінь між власниками підприємств і робітниками. Підприємці думали, що з робітниками можна розплачувати ся постарому, можна хрест над завойованними робітничою класою. Се непорозуміння. Колективні умови треба зберігти, повинні існувати поєднуючі камери й полюбовні суди. Професійні організації зостануть ся для проводу професійними робітничими справами. Зостають ся і ради робітничих депутатів, але яко класові організації. Одначе не може бути змагань захопити владу. Тепер серед трудових безробітних має рости безробітте, тому закон про суспільні роботи проведесть ся в життє можливо найскорше. Поробить ся заходи коло несення помочи й облекшення долі армії інвалідів. Створить ся ремісничі та професійні школи для приготування до праці осіб, що шукають праці.

В міністерстві внутрішніх справ найблизшим завданням є охорона порядку на території України. Міністерство дбатиме про зорганізовану міліцію і поставленне її на відповіднім ступні, щоб збережено всі свободи, здобуті революцією. Установить ся влада на місцях; в сих справах поможе нам військове міністерство.

Найблизшим завданням військового міністерства є утворенне тої переходової армії, яка потім перемінить ся в міліційне військо. Регулярна армія реорганізується на демократичних принципах.

В міністерстві заграничних справ найблизші завдання є установленне добрих суєдських відносин до всіх держав. Добивати ся того, щоб нас признали самостійними всі держави. Найважнійшими справами найблизшого часу є заключенне мира з Росією й переговори з Румунією, а також уладженне тої ситуації, в котрій ми тепер находимо ся.

Наша політика—закінчив Голубович—характеризується тим 12-дневним босом, який ми винесли. Се твердість, бажанне установити лад і зберігти всі завойовання революції та здійснити реформи, проголошені Універсалом (бурхливі оплески).

На запит Гольдельмана (поалейціон), чому нема списку міністрів для національних справ, Голубович пояснив, що національних міністрів вибирають національні організації. Коли се зробить ся і предложить ся список національних міністрів, тоді про се зreferується ся на Раді.

Почала ся дебата над справою дискусії з приводу декларції правительства та про затвердження списку міністрів. Салтан (у.с.р.) запропонував, щоб дискусією відложено, а список зараз затверджено. Навпаки Гольдельман настоював, аби міністрів затверджено по дебатах з приводу декларції. На се заявив Салтан, що коли Рада відмовить ся затвердити міністрів, зостанеть ся на той час без правительства, а сього не може допустити переживана хвиля. Шац (жид. зед. соц. роб. п.) сказав: Ніде нема такого порядку, щоб наперед затверджували міністрів, а потім вже висловлювали їм довіре або недовіре. І не треба творити такого прецеденту. Треба прийняти список до відома, а дебаты й голосування відложити до найблизшого засідання. Крижановський (труд. п.) рекомендував прийняти з початку доповненне кабінету, а потім запитати: яке твое вірую? І тоді сказати: ми сьому правительству довіряємо або ні.

Під голосування поставлено справу: список міністрів затвердити зараз, а дискусією відложити. 31 голосом проти 8 сьоу пропозицію прийнято. В більшости голосували у.с.р., у.с.д., соц. фед. й трудовики. В меншости знайшли ся всі національні меншости, отже російські с.р., с.д., „Бунд“ і ин.

Пам'яті юнаків-героїв, замордованих під Крутами.

На вас, завзяті-юнаки, що возлюбили Україну, кладу я кращі гадки, мою сподіванку єдину...

І їх нема...

Кого ми поховали?

Хто зважить той жаль?

Зберіть всі хмари з усього світа й не складете тої незрозумілої туги, що оповила серце...

Жалю не має ваги.

Найпалкїйші діти України, найдорожчі жертви на залізній вївтарь волї...

Історія знає багато жертв, але такої сторїнки вона ще не розгортала перед людськими очима.

В часи хрестових походів ішли відбивати Єрусалим лави охоплених ентузіазмом дітей, вони й гинули лавами, з повною вірою в царство небесне й у вічне життя.

Бились до загину герої-юнаки Греції та Риму й виступали на бій озброєні всією тогочасною військовою мудрістю, фізичною силою, певні своєї перемоги.

Ллеть ся і до останніх днів кров героїв-патріотів, але вона ллеть ся на війні з ворогами, а ворог що? Ворог воїн, воїн — воїнови брат, він поважає свого супротивника, бо розуміє, що доля їх єднає, — він убиває під час сїчі і доглядає, коли візьме в полон, він і карає, та карає тільки смертю.

А що було тут?

Якої вічної нагороди сподївались юнаки, вирушаючи на бій? — Вічної смерті.

Чи вони вірили в свою перемогу? Чи сподївались на свою силу? Ой, ні! Чи то були знавці козаки, окурєні порохом, призначені до військової справи. Ні, ні. То були гімназисти й молоді студенти, незвичайні до військової справи. Вони не визнавали ні права війни, ні права смертної карі. Їх душам було огидне кожне насильство, убійство, бій.

І вони пішли.

Коли вдарив останній час Україні, вони пішли, 400 юнаків проти 13.000 большевиків.

Сподївались засипати своїм трупом повідо прорвану гатку.

І полягли усі.

Чи-ж вони не відали, проти кого йшли.

Поки історія людська буде істнувати, доти будуть всі і далекі нащадки наші, з жахом, з огидою згадувати страшне слово „большевик“.

Каїн, Юда й большевик. Три людські потвори, три звірі, що викинула на світ Божий якась страшна безодня. Ні, і то порівнянне неправдиве! Каїн убив брата, але сам вжахнувся свого злочинства і як безумний кинув ся тікати від братнього трупа; Юда продав Христа, але не стерпів муки сумління й „удавив ся“ сам. А большевик перед смертною карою, перед розстрілом відризував носи, вуха, проколював очі, випускав тельбухи, добивав недострілених прикладами по голові, мов скажених собак, і тішив ся муками своїх братів.

Все те відали герої-юнаки й пішли свідомо на людські муки, щоб затримати ворога, щоб дати можливість Україні підписати мир з центральними державами, що дасть щастє і спокій народою нашому. Народою, що сам потяг з большевиками і повстав на своїх: Святий Боже, де-ж твоя правда? За що-ж загинули сї найкращі сини України? Хто їх не знав? Хто не знав Поповича? Відний, дорогий товариш! В часи, коли гинула вся Україна, як він кїдав ся скрізь, щоб всім допомогти, щоб роздмухати іскру надїї. Чи є хто з Українців у Києві, хтоб не знав Володю Шульгина?

Його ніхто не звав Володимиром Яковлевичем, не зважаючи на те, що він вже кінчив університет, — так хтілось кожному сказати щось тепле, ласкаве сїй всім дорогїй, всій любїй, всім рїднїй людині.

Відколи скінчив гімназію, він став душею молодї й теплим звязком між нею і старшим поколїннем, бо він був увесь — любов до України. Палкий організатор, палкий промовець, теплий заступник всіх тих, що постраждали за Україну, любий, дорогий, незабутній Володя Шульгин! Він згромаджував, єднав молодь і разом з тим всією своєю істотою збуджував у людей старшого віку віру в долю України.

І його нема. Був душею молодї і разом з нею пішов на смерть. А ті гімназисти 6, 7, 8 клас, — дорогі діти на світїннї життя:

Чи тож їм треба було умирати?

Вони всі понесли на жертву Вітчїні свою молодість, радість щастя, нерозважне горе крєвних і молоде своє життя.

Заметене снігом поле, а на йому похашем окопалися чотириста юнаків, без штабу, без опанциреного поїзду; по три набої на душу. Зачорніло здалеку, почали наступати з сїх боків колонами большевики. Тринадцять тисяч вибрудків на 400 беззбройних юнаків...

Єдиний командир юнацької батави, що лишив ся з нею сотник військовий, звернув ся до юнацтва: „Вже нам, товаришї, не вертати ся на Україну, послужимо же всі нещї, поляжемо за неї всі“. Всї покляли ся. Три дні боролись — і полягли на чорнім полі смерті.

Закипіло большевицьке свято. Шляхетні голови молодї, що жили лиш вищим пориванням, любовю до народу, до правди, до волї, — сини братерського народу були прикладами, виймали очі, мордували нелюдськими муками.

Що смерть? Смерть ласка, — смерть хвилина...

А муки ті?

Сердешна Україна, чи-ж вона того хотїла? Бїдна, нещасна, єто крот нещасна й самотня в днї своєї волї, оточена гадюкоподлем ворогів, від уст рїдних дітей відбирає хлїб і дає чужинцям, щоб всіх порівняти, — і має в подяку ненависть, зраду, злобу! — На ту волю народню вона-ж віддала останню свою оборону, свою чесну, інтелїгентну молодь.

Ой, ні! Тих жертв не можна забути, не можна подарувати.

Але вони кличуть не до помсти. Не для ненависти та злоби понесли вони своє життя, а зза незмірної любови до Рїдного Краю і та любов свїтитиме йому довгі віки.

Страшно вмерти, але ще страшнїше загинути марно. Того дня, коли большевики вступили у Київ, коли здавалось, усе загинуло, прийшла до мене мати та впала перед мною на вколїшки.

„Я мала одного сина, — так, як сонце в небї, сказала вона, і він пішов проти большевиків. Колиб я йому сказала одне слово, колиб я прохала його лишитись, він пожалував би мене й зостає ся-б зі мною, але я не сказала ні слова; — коли Україні потрібні наші діти, хай їдуть. Тільки скажіть менї, поклянїть ся менї, що Україна не загинула, й тоді я не буду плакати, не буду вбиватись за єдиним моїм сином. За ради сїх матерей, за ради сїх юнаків-героїв ми повинні всі, що лишили ся живими, поклястись на сїй могилї — віддати Україні все наше життя. Тільки всесильною працею на життє України можемо ми поквітувати їх жертву та зняти з них тягар марної, нїмої смерті.“

Діти України, старші й малї, єя могила — наш храм! Минуть роки, десятки років, столїття, — пам'ять про юнаків героїв не згине во вік. Вона свїтитиме не тільки Українцям, всім, обраним Богом людям, що покладають життє своє во імя ідеї, во імя брата свого.

Для нас могила єя лишить ся на віки полум'ям віри, вона дала нам незабутнє минуле.

Єе буде друга свята могила над Днїпром. В хвилині одчаю, в хвилині занепаду, в хвилині знесилля будуть при-

ходити до неї старі й малі, щоб відживитись тим святим вогнем ентузіазму, який палатиме тут і під камінним хрестом.

Діти України, — се ваша могила, вона буде тим дзвоном, що *vivos vocat* (живих кличе), не дасть нам спинятись, не дасть забути.

Сей день стане днем всієї шкільної молоді України. Від року до року сюди будуть приходити, тут будуть плакати, тут будуть молити ся, тут будуть складати братерську присягу ті, що матимуть переступити поріг життя.

І коли життє вітре з пам'яті сучасних сі дороги обличчя наших братів, коли прийдуть нові люде... вони пам'ятатимуть, що тут лежать ті, що віддали все, що мали, молодість, розум, цасте й життє за волю України.

Весняне сонце гріло й заливало золотим промінням дорогі труни, коли жалібний похід рушав через місто до останнього притулку юнаків-героїв над рідним Дніпром, а коли труни поставили над могилою, — на прозорім, кришталевім небі засяв молодий місяць і танки мигтячих, променистих зірок.

Весна прощалась з молодістю, а молодь ридала над могилою і лила ся в останнє рідна пісня.

Будьте-ж певні, дорогі, незабутні герої, ваша смерть не згнула марно. Чуєте?! Вона живе й житиме до віку — вільна, самостійна Україна.

Л. Старицька-Черняхівська.

Шевченкове свято в таборі полонених офіцерів-Українців „Hann.-Münden“ в Німеччині.

„Я на сторожі коло їх поставлю слово“.
Т. Шевченко.

Мудре й світозарне — те слово... І нема, здасть ся, таких обставин, таких умов, серед яких се слово може бути забуте тим, хто його раз пізнав.

А хто-ж тепер, в часі великого відродження нашої країни, не пізнав того слова?!

Розшарпана й пригноблена наша мати-Україна всеж нікому з своїх синів не забула в свій час вкласти в груди частину свого великого серця. І зараз, коли се велике серце волею свого національного духа беть ся в грудях Матері, — сини її не можуть лишатись пасивними свідками... Бо кров заговорила... Заговорила і прагнуть сини України, за тисячі верст, прагнуть душею, розумом стати до тої великої праці, якою святить ся, з якої воскресає їхній Рідний Край, відроджуєть ся український народ...

Кров заговорила... і те „слово“, що його поставив наш поет „на сторожі“ цілої долі українського народу, зберегло навіть до краю зденационалізовану частину нашої нації — офіцерів українського походження, зберегло від загибелі зерно, з якого мусить вирости многоплідний колос національного життя... Треба пережити, відчувти ту єдність, ту однастайність, те високе одушевлення, з якими святкувались роковини Т. Шевченка в таборі полонених офіцерів-Українців „Hann.-Münden“, аби в сьому упевнитись.

Люде різних політичних партій, різних станів, різної освіти, різних переконань і літ, мало знані між собою, майже чужі... Але всі вони злились в сій великий день, всі об'єднались того великого прапора, на якому Шейвченковим словом так яскраво витаврована — велика ідея культурного та соціального визволення українського народу.

При найзлітших умовах життя в полоні в одну мить зазеленіла обдірана зала таборового театру. Великі гірлянди ялин та сосни, національні прапори, українські герби... Великий, в цінній оправі, портрет Шевченка, роботи полоненого офіцера-малюра, оточений зеленими вінками, велично виступав на тлі блакитно-синього килима, що звисав через цілу стіну театральної сцени...

Театр повнісенський...

Після коротенької біографії Шевченка, яку оповів пор. Панасюк II, великий хор під досконалою орудою пор. Коньковського відспівав „Як умру“ та „Ще не вмерла Україна“, потім кап. Яворський прочитав вірш „Гимн свободи“ та проспівав „Дивлюсь я на небо“.

Сердечно й правдиво декламував старий полковник Педаш-Педашенко твори Шевченка — „Пророк“ та інші. Іван Личко проспівав блискучий романс Лисенка на слова Шевченка „Огні горять“ та дует „І широкою долину“ з пр. Ткачевим, далі Личко сказав гарячу промову: „Заповіт Шевченка українському народові“. Зазначивши ті ідеали, які український народ вже перетворив у життє, промовець зупинивсь на тих, які український народ і перш за все його інтелігенція ще мусить перетворити. „Мусимо ми, українська інтелігенція, вчити ся української свідомості, вчитись робити свою національно-українську державну політику, вчитись вкладати в нові форми виборотого й освяченого кровю нового горожанського життя свій український широко-демократичний та соціальний зміст...

Бо, не навчившись, знову впадемо в кайдани, як колись в них впали наші прадіди“...

Закінчив промовець вірою в те, що прийде час і український народ вкупі з іншими народами, як рівний з рівним, як вільний з вільним об'ємть ся, утворе й освятить велику і грізну для ворогів свободи федеративну спілку народніх республік, за яку страдав і мучив ся наш геніальний поет.

З тих гучних оплесків, з тих одушевлених овацій, які викликала ся промова, видно... як заговорила кров синів України в наші часи. Значить, ні режим Романових, ні тяжкі умовини життя в полоні не могли задущити в сих багатьох страждавших людях національного інстинкту. А коли так, то

Не вмірає правда,
Не вмірає воля
І неситий не вворе
На дні моря поля“...

Hann.-Münden.
Німеччина, 10—III—1918.

Z.

Перша й друга відправка козаків-добровольців з табору Раштат в Німеччині на Україну.

По заключенню мира України з почвірним союзом табори українських полонених у Німеччині одержали дня 12 лютого телеграму з закликом мирової української делегації, щоб українські офіцери й воляки ставили ся у розпорядженне свого правительства та зголошували ся у здисципліновані відділи для оборони Рідного Краю від чужих напасників.

Тому, що перші відділи козаків-добровольців, по 800 чоловік з кожного українського табору, мали відіхати через чотири дні, в нашій таборі, в Раштаті, закипіла підготовча робота... Генеральна Старшина таборової громади, нарадивши ся коротко над переведеннем діла, скликала ще того самого дня (12 лютого) ширше таборове тіло, т. зв. Ген. Раду й загально-таборове віче, котрі однодушно постановили негайно після потрібного числа людей на бойову виручку загроженій Ненці-Україні.

В таборі було під сей час небагато, понад 700 чоловік. Назначена Ген. Радою спеціальна комісія урядувала цілу ніч з 12 на 13 лютого та вранці доставила таборовій старшині список на 400 чоловік, котрих вибрала споміж зголошених таборових добровольців. Інших 400 козаків дібрано з більших робітничих команд, де прагнуть громадяне раштатського табору. З сих команд стягнуто телеграфічно по 2—3 чоловік, в першу чергу українських провідників

Ген. Зелінський з своїм штабом і представники пруського міністерства війни перед відїздом Зелінського.

(Зліва на право: 2-й пор. Ляниц, тепер секретарь військової місії у Кївї, передтим референт українських таборів у пруськїм міністерствї війни; 6-й пор. Сиротенко, адютант Ген. Зелінського; 8-й Ген. Зелінський, якому поручено провід над армією з полонених; 10-й Ген. Фїдрїх з пруського міністерства війни, до якого належать там справи полонених; на самїм краю др. Роман Смаль-Стоцький, референт українських таборів при берлінській централї Союзу визволення України).

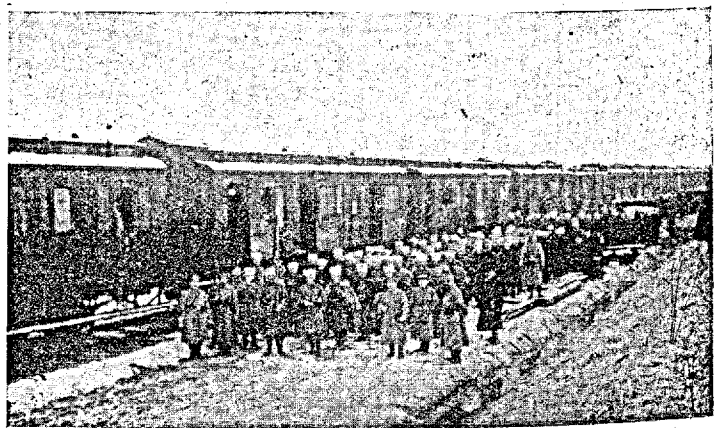
команд, котрим поручено на своє місце призначити заступників. Записаних добровольцїв подїлено на 8 сотень, яким протягом 15 й 16 лютого видано сїчовї одяги (синї козацькї жупани й сивї шапки та чоботи й всякї потрібнї в походї причандали).

Мїжтим з офїцерського табору в Ган-Мїнденї прибуло до Раштату 40 українських офїцерїв-добровольцїв, що разом з двома українськими офїцерами нашого табору прилучили ся до першого військового транспорту на Україну.

Дня 17 лютого рано було все готове до відїзду. У табор прибули представники нїмецьких військових властей, що теплими словами попрощали наших козакїв, бажаючи їм щастя й успїхів у боротьбї за Рїдний Край. О 1 годинї по обїдї добровольцї всїли в окремиї поїзд, що заїхав був аж під табор, і під звуки власної музики, котру взяли зі собою, та в бадьорїм настрою й захопленню поїхали, щоб одностайне на лютого ворога стати.

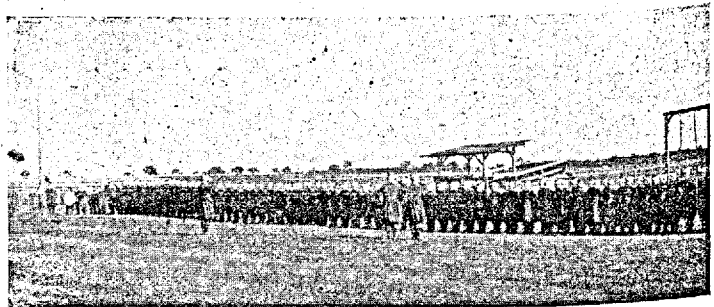
Висилку другого транспорту козакїв-добровольцїв на Україну раштатська громада мала змогу краще підготувати й перевести, бо часу до сього було куди бїльше нїж при першїй відправцї. Другий транспорт мав відїйти не скорїйше нїж 1 марта. До Українцїв з раштатського табору, що працюють на ребїтничих командах, таборова старшина вислала друковану відозву з датою 14 лютого, в котрїй після дослївного наведення телеграфїчного заклик у української мирової делегацїї з 12 лютого ще від себе гаряче закликала товаришїв у важку й тяжку хвилю сповнити горожанський обовязок супроти zagrożеного Рїдного Краю та зараз відгукнути ся на голос розпуки з України.

Як тїльки сей заклик дїйшов на робїтничї команди, стали до Українського Секретарїату в табор Раштат з усїх усюдїв сотками напливати зголошення добровольцїв у другий транспорт з дуже інтересними дописками, як напр.: „хочемо бороти ся та вмірати за Рїдний Край“, „шлїть нас

Всїданне до вагонів віддїлу козакїв-полонених у Зальцведелью.

ради Бога, у першу чергу“, - „голови положимо за святу Українську Землю“ і т. ин. Через який тиждень було вже бїля 3 500 зголошень, а в другїм транспортї мало їхати тїль-

Парад Сїчи у Вецларї.

ки 1.200 чоловік. Треба було новою відозвою заспокоювати тих, що не могли покласти в сю відправку.

Дня 20 лютого прибуло в Рапшат в Ган.-Міндену 53 офіцерів, з котрих опісля 48 (з ним один рапшатський) поїхало з другим транспортом. Найстарший рангою підполковник Левенсон щиро зайняв ся зорганізованим і розділюванням на сотні всіх тих етагнених з команд Українців, що ще раз добровільно дали на се свою згоду.

Дня 28 лютого увесь транспорт був уже в січових уніформох і знові готовий до відїзду. Найближчого дня 1 марта попом. вистроїли ся всі відїзджаючі на таборовім майдані, а голова табору Петренко передав провідникови куріня, — який прийняв назву гетьмана Виговського, — святочним способом малиновий козацький прапор.

На сю саме хвилю прибули у табор представники „Союза визволення України“, п.п. Жук і Козловський, котрі зараз же сердечно привітали козацьких нападків, що добровільно їдуть на велике, святе діло — оборони дорогого Рідного Краю.

Увечері 1 марта улаштовано в театральній таборовій залі велике прощальне віче. Чудова се була картина, коли 1.250 козацьких синіх жупанів і сивих шапок, що мінили ся в електричним світлі, зайняли місця глядачів напроти сцени. Після відкриття віча референт таборової громади Адам Миколаєвич серед оплесків вивів на сцену свою 7-літню донечку Лябку, що від галицької землі прийшла попрощати українських козаків. Дитина сміливим, звучним голосом сказала отсих кілька речень: „Україна кличе розгублених діточок своїх... Честь вам, землякам, що відгукнули ся на її голос!.. Україну хочуть знищити прокляті кацапи... Слава вам, козаки, що їдете боронити Рідний Край!.. Щаслива вам дорога... Хай живе наша Україна!..“ Сі прості, але дитячо ширістю надихані слова до сліз зворушили присутніх. Мабуть згадали всі свою рідну хату й семью, де такоюж мовою діти щебечуть...

Після сього виголосив ще промову п. Козловський, вічевий реферат про положення України та про те, які прикмети необхідні українському козакови, — п. Жук, а закінчив віче прощальною промовою референт таборової громади А. Миколаєвич.

На другий день (2 марта) перед 7 год. раненько попрощали відїзджаючих відпоручники німецьких військових властей, що захоплювали ся просто виглядом і настроєм наших козаків, а пів години пізніше українські добровольці сиділи вже в окремім поїзді, маючи з вікон блакитно-жовтими прапорцями та козацьким звичаєм пісні співали...

Мозаїки церкви св. Софії у Києві.

I.

Византия, Рим, Венеція, Палермо, Київ — отсе найважливіші центри, в котрих цвіло византийське мозаїкове мистецтво. Але спеціальне й одинокое значінне припадає Києву. З византийської малярської спадщини зостало ся нам найменше пам'ятників у самій Візантії.

Хто розглядаєть ся по монументальних церквах Царгороду за мозаїками, сей дізнає великого розчарування. Крім великого мозаїкового циклу в Кахріч-Джами, котрий припадає на третій період розцвіту византийської штуки (початок XIV стол.), не зостало ся майже нічого, особливо з часу, коли византийське мистецтво дійшло до найвищого розцвіту, себто від X до XII ст.

Аби створити собі картину величності й високої артистичної культури сього періоду, особливо малярства (мозаїки), мусимо звернути наші очі поза межі Візантії. Найперше місце займає тут Київ: мозаїки церкви св. Софії й малярства св. Михайла.

Італія, Сицилія, Греція бережуть безчисленні мозаїки сього періоду, але не дорівнюють своєю монументальністю

київським. Але не лише в тім лежить значінне київських мозаїк. Вони одинокі (з виїмкою деяких грецьких) удержали чистий і незмішаний з чужими елементами стиль і характер византийських рук.

Хто займав ся історією італійського малярства в XII і XIII стол., той знає, яку трудність справляє розрізнення чисто византийських рук від корінно-італійських. Византийські мозаїкистці працювали тут побіч італійських, котрі ставали їх учениками. Византийська штука в Італії не була зникла вічна культурно-артистична традиція — староримська штука, котра в усе нових фазах відроджувала ся. Коли тому італійські меценати звертали ся до Візантії з просьбою прислати їм мозаїкістів, се не означає, що артистичний стан в Італії не дорівнював византийському. Противно! Се означає, що італійська штука шукала нових проблем, котрі лише у византийській штуці удержали ся через цілі віки. У Візантії зберегли ся всі технічно-артистичні здобутки старовинної — антично-римської штуки, котрі на заході наслідком розстрою державно-політичного й культурного життя після мандрівки народів пішли в забуттє. І не диво, що в періодах італійських ренесансів (а було їх більше) італійський мистецький інстинкт звертав ся там, де сі традиції чисто й майже незмінно заховали ся, до Візантії. З сього бачимо, яке величезне культурно-історичне значінне має византийська штука. Від неї ведуть прості витки до основників національної італійської штуки, а навіть новочасного малярства взагалі, до великого Фльорентійця Гіотта з Бондоне.

Але вернім до Києва. Значінне його мозаїків з наведених висновків стає нам ясним. Се вони одними з найважливіших критерій пізнання оригінального византийського стилю побіч грецьких мозаїк, вони є одиноким заповненням невіджалованої прогалини в штуці Царгороду. З рівним зацікавленням падує на них наші очі, як колиб італійських мозаїк на їх византийські оригінали, — порівнюючи їх з рівночасними пам'ятниками в Італії, можемо точно слідити за їх впливами. Передовсім за чисто формальними елементами: укладом композиції, звязю простору та пречудним зіставленням красок, котре є лише дальшим розвитком пізно-римського імпресіонізму, який осягнув свій стиль розвитку в монументальнім циклі базиліки Пречистої Марії Маджйоре в Римі.

II.

Рецепція византийського стилю на Україні зачала ся уже за Володимира Великого. В парі з культурно-духовим перейняв Володимир цілий державний устрій Візантії з його імперіалістично-теократичним ладом. Пенетрація византийської штуки є лише одним з об'явів великої течії, котра йшла з Візантії й розбігала ся проміннями по Україні.

Володимир Великий велів спровадити великі бронзові коні з Візантії й уставити їх перед Десятинною церквою. Подібні-ж коні спроваджено до Венеції й окрашено ними каплицю дожів. Десятинна-ж церква була першим византийським монументальним пам'ятником на Українській Землі. Визначно згадуєть ся в літописи за ікони, котрі в тім часі перенесено з Візантії й поміщено в Десятинній церкві. Все се свідчить про те, що вже з кінцем X ст. завдяки заходам великого князя Київ зачав прибирати византийський вид і характер. Не диво, що згодом прообразом його стала велика столиця над Босфором, котра тоді зарохувалась до світового центрів. Коли Ярослав Мудрий перейняв зачате діло свого великого попередника, поставив за першу точку своєї реорганізаційної програми дальше плеканне византийських традицій. Символом його змагань стала київська „Софія“, названа так на зразок византийської метрополітальної церкви. Київські князі зачали тоді ривалізувати в монументальних будівничих концепціях з їх византийськими сусідами.

Ярослав покликав византийських мозаїкістів, — свідчить про се стиль, який нагадує подібні мозаїки, котрі переховали ся в грецьких монастирях (Гозіос Люкас), а передовсім

розміщене мозаїк після певного усталеного правила. Не треба забувати, що тодішні церкви Византії, а особливо дві: церква св. Софії та церква св. апостолів — пишалися повною красою своїх мальовничих укрощень, — їх стіни сліпим золотом та різнобарвністю мозаїк. Знаємо се з описів тогочасних письменників. Тому нема сумніву, що програму окраси перейнято звідси. Нині дивним випадком, хочаби зрекструувати собі живе поняття византійської церкви, мусимо зупинитися на їх не менше величній, київських дереватах. Найзамітнішою частиною мозаїкової окраси є головний вівтарь, себто стіни головної абсиди та баня; вони також найменше потерпіли від немилосерних реставрацій (в XVII і XIX ст.).

В кожній византійській церковній будівлі означувалися дві точки напрям двох великих осей, котрі себе держали в рівновазі. Горизонтальна вісь кінчила ся головним вівтарем, вертикальна вісь банею. Сі точки є проті найважливіші у цілім будівельнім комплексі, на них звернені є все очі видців: головний вівтарь, де відбуваєть ся містерія тайни евхаристії, окрашений причастем св. апостолів, горішня частина великою статуєю Богоматери. Баня була символом неба, куди звертав ся в молитві дух побожних: тут серед хору ангелів і пророків видніло величне погрудде Христа, т. зв. Пантократора. Питомим византійським церквам є їх строгий гієрархічний у собі й від світа замкнений характер, всі святі у своїй суворій божеській задумі, віддалені від всього, що „з тим світом“ має лучність. Не посередниками між Богом і вірними являють ся нам византійські святі, вони самі недоступні, піднесені у сферу божественности, подібно, як Христос являєть ся нам не яко лагідний добрий суддя, тільки як строгий та грізний Вседержитель.

Володимир Залозецький.

Національна справа.

(Уваги на часі в зв'язку з війною).

II. Головні чинники й основні фази національно-відродних рухів нового часу.

Національне пробудження і далі культурне відродження й самоозначення т. зв. „неісторичних“ народів є одною з найцікавіших появ новочасного життя. Се не випадковий епізод у новітній історії Європи, але дуже типова поява, спричинена й викликана цілою низкою культурних, політичних і суспільних чинників. Відомо загально, що сі національно-відродні рухи датують ся головно від початку XIX ст. Тоді саме європейська суспільність вступила в одну з найкритичніших стадій свого розвитку, коли старі феодальні її основи, т. зв. „ancien régime“ (старий лад) занепадав під могутніми ударами великої французької революції, а на його руїнах почала народжувати ся нова людська громада під соняшним, чарівним гаслом: „вільности, братерства та свободи“, коли проголошено одну з найбільших засад нового часу — визволення людини (у так зв. „Декларації прав людини та громадянина“).

Дуже цікаве й гідне уваги те, що французька революція, яка спеціально у національній справі (саме щодо поневодених народів Франції та їх мов) зайняла крайню державно-централістичне становище (французькі якобінці-централісти були саме батьками й ідеологами всіх пізніших протинаціональних державних централізацій скрізь по всій Європі, отже всіляких їх „обрусій“, германізацій, мадьяризацій і т. ин.*), мала своєю

* Згадаємо лишень палкі промови в конвенті проти інородців та „patois“ (нарічей) Барера та Ірегуара: Перший рішуче висловив ся проти федералізму та за примусове розповсюдження серед інородців „мови свободи“, себто французької. Він казав: „Треба розповсюдити державну мову, треба знищити ту аристократію мови, котра цемов ставить освічену націю серед варварської нації. . . Федералізм і пересуди говорять по бретонськи, еміграція та ненависть до республіки — по німецьки, контрреволюція говорить по баскськи. Розбиймо-ж сі знярядда шводи й облуди. Громадяне, мова вільного народу мусить бути одна і таж

загальною ідеологією чималий вплив на розвиток визволення народів. Згадана вже тут „Декларація прав людини та громадянина“ була саме політичним евангелієм перших апостолів національного відродження історією забутих і приборканих народів-кріпаків.

Се зрештою зовсім зрозуміле: індивідуальне відродження людини було одною з передумовин суспільного визволення загалу. З руїн феодальної суспільности насамперед визволив ся так званий „третій стан“ (tier état), але побіч та поруч нього виринула на суспільно-політичній обрії зоря нової епохи: працюючого, обездоленого народу, якому припало завдання бути головним двигуном і будівничим майбутньої нової суспільности. Головну-ж масу та національне ядро „неісторичних“, а здебільшого й поневодених народів взагалі творить саме сей працюючий нарід. Бо колишнє його власне панство винародовило ся на користь державно-пануючої нації, а саме — зверхніх аристократичних його парів (напр. спольщене, а потім змосковчене українських верхів). Новочасна „інородчеська“ інтелігенція так само якись час поповнює риди національних перекинчиків особливо там, де власне національне відродження постуїає поволі наперед або де державний пануючий нарід представляє заразом культуру всесвітнього значіння (напр. словацькі, хорватські або українські т. зв. „мадьярони“ перевертні на Угорщині, або флямандські „франскіліони“ (Flandskiljon) у Бельгії).

Задля „неісторичних“ народів новочасна суспільна еманципація спричинила заразом національне пробудження та відродження, а далі й визвольне прямування до самоозначення й самоуправи. Величезну ролю у сім, як і в суспільнім русі нової доби взагалі, відіграв капіталізм, який справді став кумом національних відродін приспаних історією народів-кріпаків.*)

Однак в генезі відродження народів-кріпаків капіталізм щодо часу був пізнішим чинником. Отже про його говорити-мемо потім. А тепер мусимо ще звернути увагу на один факт у процесі новочасного національного ренесансу, що хронологічно попередив французьку революцію. Маємо на думці піонерське значіння релігійної реформації в її різноманітних проявах у заранку історії нових віків, яка своїм протестом проти мертвої латинщини у священних книгах і заве-

сама для всіх. Ми обов'язані перед нашими співгромадянами, обов'язані для ствердження республіки зробити так, аби на всім її просторі говорило ся мовою, котрою написана Декларація прав людини“. Ще рішучіше гримав у сім дусі другий бесідник конвенту, згаданий вже Ірегуар. „Громадяне, — казав він, — ви маєте щастє бути Французами!. Ви ненавидите політичний федералізм, відкиньте-ж і федералізм мови! Мова мусить бути єдина, як республіка!..“ Сей державний протинаціональний централізм французького якобінізму перейшов потім у спадщині до революційного й соціалістичного руху в Європі у XIX ст. Європейський революціонізм і соціалізм дуже довго й традиційно догматично уважав новочасні національні рухи за прояви замаскованої реакції й абсолютизму й тому вороже ставив ся до них та вперто поборював їх. Згадаю лише дуже поширений державний централізм і очевидну неохоту до національної справи серед російських революціонерів і соціалістів (Ткачев напр. був свого роду російським Барером або Ірегуаром). Лише наприкінці минулого століття почав ся зворот в європейським соціалізмі від сеї фатальної ворожнечі та нехтування національного питання. Але про се на дальших сторінках сеї праці. (Докладніше про державний централізм французької революції у знаменитій розвідці Драгоманова: „Чудацькі думки про українську національну справу“, яка взагалі є одна з найцікавіших про національну проблему).

* „Пробудження неісторичних націй — каже найліпший дослідник сеї справи О. Гавер — є одною з безчисленних зверхніх форм капіталістичного розвитку“ (Див. його відому монографію: „Nationalitätenfrage und Sozialdemokratie“, стор. 239). Інший визначний теоретик національної проблеми К. Реннер зауважає з сього приводу: „Капіталістичний спосіб продукції має для історична ту дуже поважну функцію, що вриває неісторичні нації з безнадійного отупіння та що дає спроможність при упертій економічній праці витворити класу за класом та повільно з ераментів нації утворити повну націю. Се зробив він в Австрії з Чехами та Словінцями протягом менше більше двох поколінь“ (Пор. його розвідку: „Проблеми Сходу“, по українськи видану в збірці статей К. Реннера О. Гаммер: „Національна справа, інтернаціоналізм, імперіалізм і соціалізм“, а саме дуже цікавий II розділ: „Пробудження неісторичних націй“).

ченням в них живих народніх мов була чималим і одним з перших імпульсів до пробудження національної самосвідомості серед народніх мас „неісторичних“ народів. Але й серед історичних народів релігійно-реформаторські прямування іноді мали виразно-національний характер, як напр. чеський гуситизм, котрий причинився до великого поглиблення народньої самосвідомості Чехів, а потім був найбільшим їх зброєю проти небезпеки германізації. Видання Євангелія чи Біблії (а іноді престо модифіковані) на рідній мові для багатьох „неісторичних“ народів (напр. Фінів, Естонців, Лотішів, Литовців і т. ин.*) було початком власного письменства. Коли отже згодом (у XIX ст.) почалося новочасне культурно-літературне відродження сих народів задля вироблення власної їх літературної мови, ці літературні початки з часів реформації були підвалинами та вугольними каменями.

А не треба хіба спеціально підкреслювати, яке величезне значіння мало у відродженню „неісторичних“ народів утворення власної літературної мови на народній основі. Се власної вихідна точка кожного національного ренесансу; підвалина, на якій будуватиметься потім далі культурно-національне самоозначення даного народу; словом, подія першорядного культурного й суспільного значіння для визвольних народів-кріпаків. А се не тому, щоб рідна мова була якоюсь святістю або національним фетишем, а лише тому, що природний культурно-національний розвиток і поступ кожної народної нормальності може відбуватися тільки на основі власної рідної мови. „Література — каже Драгоманів — мусить нести в маси народу просвіту, а то найлегшим способом. Для того літературна мова мусить бути як найближча до простонародної“ (Чудацькі думки, 118). „Подібно до обороту крові в організмі — зауважає Житловський — мова являєть ся двигачем в організмі тих елементів духової природи, що їх мусить ся доставити кожній особі даного народу“ (Соціалізм і національне питання, стор. 57).

Ін. Почковський.

(Далі буде).

* Жорес у своїй дуже цікавій розвідці „Батьківщина й робітництво“ (український переклад видала в 1915 р. У. С. Р. П.) слушно звернув увагу на фактично революційно значіння Біблії. „Перекладана всюди на рідні мови, Біблія мала навчити народи думати. Ся Біблія повна боротьби й різкості, парівання, крику й бунту невчотого народу, гордість якого мавби подобаєть ся Богові, хоч він її карає й покаєть; ся Біблія, в якій вибрані пророки безупинно ворохоблять народ, а своє право приказувати мусять здобувати заслугами: ся дивно революційна книжка, в якій розмова поміж Іовом і Богом ведець ся сям способом, що Бог виступає в ролі обвинуваченого, якпй проти крику розину праведного може боронити ся тільки глухим гуком грому; ся Біблія, в якій виступають пророки зі своїми прокляттями на неправедних багатців, з месіянськими мріями про загальне братерство, з цілим жаром свого гніву й надії, з палким огнем на устах...“ (стор. 9). Зайво додавати, що пригноблені народи могли багато черпати з Біблії для усправедливлення своєї національно-визвольної боротьби. Коли тут мова про реформування, слід звернути увагу на дуже цікаву порівняльну однакового впливу поодиноких світових релігій на розвиток національно-відродницьких рухів поневодених народів. Отже під сям оглядом, на що вже звернув увагу Драгоманів („Чудацькі думки“, стор. 60 і 73), найліпше виказуєть ся протестантський. Згадаємо напр. Естонців, Фінів, Лотішів і т. инш. Сей факт особливо різко виступає, коли порівняємо національний поступ споріднених народів у зв'язку з їх релігією. Найліпше шотландські рівняни протестантів а найгірше католицькі Ірландці та Бретонці. Або коли порівняємо напр. протестантських Лотішів з католицькими Литовцями чи ще ліпше з їх земляками Летголами-католиками, побачимо те саме. Православ'я більш менш аналогічне під сям оглядом з католицізмом. Пор. напр. Сербів з Хорватами. Про мусульманство ще тяжко говорити, бо воно поширене адебільша в країнах, куди європейський національний ренесанс перший починає проникати. Але після його впливу на Балкані серед південних Славян не можна говорити про його великий національний активізм.

Вісти.

Білорусь самостійною республікою. Тимчасове правительство Білоруси проголосило її самостійною республікою (Білорусское Слово).

Харків зайняли 8 квітня українські й німецькі війська. 9 квітня відправилася о 9 год. рано з Києва перша повітряна пошта з урядовою кореспонденцією.

Мала Рада з приводу смерті Івана Нечуя-Левицького. На кінці засідання Малої Ради з 2 квітня М. Грушевський оповістив, що старий український письменник Іван Нечуй-Левицький, якому Мала Рада на попередньому засіданні признала пенсію 2400 карбованців на рік, помер того дня з раненою в Дехтарівському шпиталі. На запрошення Мала Рада вшанувала пам'ять письменника вшануванням. За порадою М. Грушевського Мала Рада одноголосно постановила доручити Правительству, щоб воно подбало про урочистий похорон Івана Нечуя-Левицького, а також, щоб доглянуло за речами Покійника, які він записав у своїм завіщанні на національні цілі, бо рідні у нього нема (К. „Відр.“).

Розмова з міністром внутрішніх справ М. Ткаченком. Кореспондент київського „Відродження“ мав розмову з міністром внутрішніх справ Ткаченком, який сказав, що міністерство працює тепер над проведенням закону про поділ України на землі й заведенням у відповідних землях органів адміністративних, судових, а також громадського самоуправовання. Далі міністер Ткаченко сказав про органи влади, що там повинна почувати ся центральна тверда влада. Тому міністерство заурбував призначення деяких комісарів на місця. Між іншим заурбував міністер, що деякі комісарів, які вийшли й інших адміністраторів прийдець ся замінити новими, бо вони не виправдали тих надій, які на них покладались. Комісарам надасть ся право видання окремих правил і інструкцій, а також в їх розпорядженні поступає міліція. Органи самоврядування також повинні виявити твердість і рішучість у виконанні своїх функцій, а також надалі повинні працювати в найтіснішій контакт з міністерством внутрішніх справ, так само і з його представниками, а наразі, коли органи самоврядування замість контакту будуть виявляти опір українській владі й малу діяльність, міністер не стане перед новими виборами. Міністер зверне тепер найпильнішу увагу також на українізацію на місцях всіх органів самоврядування.

Фельдмаршал Бем-Ермолі в Одесі. 7 квітня в розмові з кореспондентом У. Т. А. фельдмаршал Бем-Ермолі заявив: „Наша ціля, при якій була б цілком гарантована недоторканість власності й особи. Кожний свідомий сього громадянин України повинен всіма силами піддержувати наші завдання. В сьому напрямку ми покладемо великі надії на пресу, яка краще розбереть ся в сьому. В політичні внутрішні справи ми не втручаємо ся, се не наше діло. В наше економічне завдання входить виробити добрі умови для обміну продуктів нашої індустрії на ваші харчові продукти. Ніякі ревізії не будуть допущені; за все платитимуть цілком. Україна дуже багата держава й наше головне завдання допомогати розвиткови та процвітанню держави для спільних інтересів. Ми будемо вживати всіх заходів, щоб збудити від летаргії всі елементи, здатні до праці на користь України. Занадто багато в нас безробітних, занадто мало енергії виявляєть ся в утворенню правдивої регулярної праці, особливо в аграрнім питанні. Треба вжити всіх заходів до того, щоб поля засіяно тому, що не зробити сього — се означає зробити злочинство проти самих себе. Всі справедливі вимоги населення й адміністрації ми охоче будемо виконувати“.

Торкнувшись потім в розмові інциденту з арештом касієра книгарні Івасенка на ґрунті розбіну корон на російській гроші, Бем-Ермолі сказав: „Подібно сумні випадки не повторюватимуть ся; призначено суворе слідство. Як що

офіцер винуватий, його покарають. Між иншим можу заявити, що непорозуміння на цьому ґрунті не можуть повторювати ся тому, що я одержав телеграму про установлення курсу корони в пятьдесят копійок. Питання обміни товарами так тісно звязані з питанням транспорту, що тільки коли налагодить ся рух ваших залізниць також в Царгородом, Констанцію, дунайськими портами, Херсоном, Миколаївом, тоді тільки начнеть ся правильна обміна товарами. Всю транспортову флоту забрали большевики, частина забраної повертаєть ся, частину zostавших транспортів у Херсоні, Миколаїві, Одесі починаєть ся використовувати. Тільки недостача транспортних засобів гальмує завдання обміни товарами" (У. Т. А.).

Візита фельдмаршала Айхгорна у отамана Слівінського. Дня 6 квітня с. р. комендант армейської групи фельдмаршал Айхгорн зложив першу офіціальну візиту начальникови Українського Генерального Штабу отаманови Слівінському. Після свого офіціального привітання фельдм. Айхгорн в теплих, повних одушевлення словах висловив надію, що енергійний начальник Українського Генерального Штабу отаман Слівінський своєю дальшою солідною і всесторонньою працею здобуде собі славу українського Мольтке чи Гінденбурга. Фельдмаршал Айхгорн виявив також велике зацікавлення щодо майбутніх меж молоді Української Народньої Республіки й висловив надію, що вона в короткім часі стане могутньо-сильною. Далі він висловив своє велике задоволення з приводу спільної одноцільної праці Штабу, отамана Слівінського з головним німецьким корпусним штабом генерала Грюнера. Отаман Слівінський, щиро приймаючи дорогого гостя в мурах нового Українського Генерального Штабу, висловив йому зі свого боку належні слова подяки за його признание і заявив, що він доложить всіх зусиль, щоб молода українська армія, яка тепер щойно в початкових стадіях організації, росла, більшала й могутнійшала, щоб в короткій будучині змогла стати нарівні з могутньою німецькою армією. При своїм прощанні фельдмаршал Айхгорн заявив, що він все та всеюди буде йти назустріч продуктивним, солідним і шляхотним змаганням отамана Слівінського (Н. В.).

Праця Українського Військового Міністерства. Військовому Міністерству України доводить ся вести дуже відповідальну працю утворення нової збройної сили на місцях хаосу, отриманого в спадщині, при найтрудніших обставинах. Політичні обставини вимагають одночасно й наспіх розробляти статут організації армії й вести війну з большевицькими загонами для увільнення української території. Усю велетенську працю київської округи, яку ідеально вели найкращі офіцери Генерального Штабу, розбито та знищено. Над її нікчемними останками засіли тепер і Головний Штаб і Генеральний Штаб України, надаючи лад всьому, що отримано в спадщині.

Розроблення підвалин для формування нової армії на принципах територіального комплектування і скорочення реченця служби вже само незвичайно відповідальне та складне. Над тим треба працювати планоно й ретельно кілька місяців, втягнувши відповідну скількість дуже компетентних фахівців. Лише тоді можливо забезпечити плідотворність праці й скласти схему армії найвідповіднійше до потреб і особливостей української держави, її народу й біжучої політичної хвилі. Генеральний Штаб вже приступив до вироблення плану формовання армії на підвалинах територіального комплектування, установив реченці для будучих покликань, визначив райони та збірні пункти територіальних округ і заклав сітку губерніяльних і повітових командантів. Надалі припускаєть ся зосередити в штабах корпусів і дивізій територіальної армії весь обрахунок і покликання зобовязаних до війська, як се ведеть ся в Швайцарії, Сербії і т. инш.

Трудність прикладення праці збільшуєть ся тим, що анархічні виступи на місцях знищили майже весь мобілізаційний апарат, що загинули статистичні відомості військо-

вих начальників, а до того ще багато частин України не увільнено від большевицьких загонів. Задля поновлення системи обрахунку та прийому покликаних розпочато ту саму енергійну працю: збирають ся відомості по постачанню, відкомандировують ся на місця досвідчені інспектори і т. ин. Окрема комісія, яка існує при Генеральнім Штабі, розроблює проєкти ріжних статутів і наказів для української армії, беручи на увагу всі побутові й політичні міркування. Взагалі, не зважаючи на надзвичайно трудні умовини, праця кипить і до осені вже повинна дати перші конкретні наслідки (К. „Відр.“).

Авіаційна почта. В найближшій часі мають розробити ся авіаційні пляхи на лініях: Київ—Одеса, Київ—Полтава, Одеса—Миколаїв і т. ин. Таким самим робом має притягати ся до перевозу почти не тільки легкі апарати, а також кораблі „муромці“, які визначають ся великою містотою, а між близькими пунктами, як напр. Київ—Житомир і инші, навіть асростати, хоч останне не певне. З боку найвищої „отаманщини“ авіації й повітряного плавання є дуже прихильне відношення до авіаційної почти (К. „Відр.“).

Військово-історичний музей, що існував у Києві при місцевім відділі „Русского Военно-Исторического Общества“, значно доповнений памятниками війни 1914—1918 рр. і революції 1917 р., переходить в завідування військово-наукового відділу Генерального Штабу. Призначено на посаду завідуючого музеєм Благодиря вислав відділ до Берліна для студіювання берлінського військово-історичного музею (К. „Відр.“).

Поляки в Польщу. Українське Правительство звернуло ся в ультимативній формі до польських корпусів, що розташовані на Поділлі, з домаганням покинути межі України. Потяги для польського війська підуть в напрямі на Бобринськ (К. „Відр.“). (Пізнійше прийшла вістка, що такі польськи корпуси на Україні, Ред.)...

В справі Холмщини. Холмський губерніяльний комітет одержав від першої делегації, що виїхала на Холмщину, з Берестя повідомлення, що політично-партійна робота там заборошена. Поляки з Австрійцями думають про відруєння границі за Буг. Українське населення під терором Поляків. Зазначені в мировім договорі південні частини пружанського повіту вважають ся неналежними до території України. Збігців, які не мають посвідки від „польського центрального обивательського комітету“, повертають назад, а Поляків і Жидів без найменших перешкод пропускають на Холмщину через Волочеська (К. „Відр.“).

Прилучення мозирського повіту до України. На підставі 11 статі мирового договору між Українською Народньою Республікою й центральними державами до території Української Народньої Республіки, а саме до Волині прилучаєть ся мозирський повіт минської губернії. Згідно з сим податкова інспекція цього повіту переходить під управу волинської фінансової палати (Н. Р.).

Нова політична партія. Як доносить київське „Відродження“, є певні відомості, що на Україні в останній час складаєть ся нова політична партія, яка буде називати ся націонал-демократичною. В склад цієї партії входить українська буржуазія, яка хоче боронити земельної власности, але таким чином, щоб маєтки були розміром не більші 500 десятин. На чолі цієї партії стоїть багатий поміщик генерал (Скоропадський), який до большевицького нападу на Україну мав тісні взаємини з деякими організаціями вільного козацтва, котре не визнавало затвердженого українським урядом „Вільного Козацтва“.

Організація вищих шкіл. На засіданню професорів українського народнього університету з 31 березня вибрано 10 представників до комісії при міністерстві просвіти щодо вироблення плану українзації вищих шкіл на Україні, а саме: увійшли до неї професори: Швець і Лучицький (природничий факультет), Граве та Ганіцький (математичний факультет), Василенко та Веселовський (правничий факультет), Лукьяненко та Зінковський (історично-філологічний факультет),

Константинович та Черняхівський (медичний факультет). Комісія розпочала вже працю (К. „Відр.“).

Урочисте відкрите вищого технічного інституту у Києві. В неділю 31 березня відбулось урочисте відкрите вищого технічного інституту. О 12 год. в помешканню духовної семінарії відправлено молебень, після якого в народній аудиторії відбулось урочисте читання акту відкриття та статутів інституту. Перед прочитанням акту директор сказав промову, в якій він підкреслив значіння нового інституту й закликав зібраних слухачів до невпинної праці над своєю освітою, чим вони принесуть величезну користь бідній технічними фахівцями України. Директор скінчив свою промову привітом і бажанням успішної праці для кращої будуччини української молоді. По прочитанню акту та статуту представник духовенства в своїй промові вітав відкрите сеї такої потрібної тепер на Україні вищої школи й директора проф. Лебединського, який, не зважаючи на тяжкий час і перепони, взяв ся за сю велику й важку працю. Після того виступило багато промовців, найбільше представники студентів вищих шкіл Києва (Н. Р.).

Похорон студентів-січовиків. 19 березня відбув ся похорон студентів і гімназистів, що по лицарськи положили свої буйні голови, боронячи Україну від нападу північних варварів. Коло другої години дня жалібний похід вирушив від залізничного двірця. Прості, деревляні блакитні домовини були поставлені по дві на площі візників. В поході брали участь духовенство, студентський хор під орудою Кошниця, військова оркестра, військові відділи й сила народу. Коло будинку Центральної Ради процесією зустрів уряд: члени Ради на чолі з проф. Грушевським і міністри на чолі з В. Голубовичем. Процесія спинилась. Проф. М. Грушевський, промовляючи, сказав приблизно так: Dulce et decorum est pro patria mori. Солодко та прекрасно вмерти за Вітчизну так, як умерли отці й брати наші, які полягли головами, боронячи Рідний Край від ворогів... Саме сьогодні, коли Центральна Рада засідала, почали зривати сього двоголового орла, сей символ самодержавя, се п'ятно неволі, в якій Україна перебувала стільки віків... Але ся операція знищення неволі не могла пройти безкровно і кров пролилась. Щасливі ті, хто кровю засвідчив свою любов до Рідного Краю... Слава їм і вічний спокій!... Крім Грушевського промовляли ще член Центральної Ради О. Степаненко та представник старшини січових стрільців. Далі похід рушив по Фундукліївській, Хрещатику, Олександрівській на Аксольдову могилу. Тут, над Дніпровими кручами, поклали в землю вірних синів вільної України... На могилу поклали різні делегації багато вінків і живих квіток. (За „Нов. Ра.“ Вище подаємо рівночасно згадку Л. Старицької-Черняхівської „Памяти юнаків-героїв, замордованих під Крутами“ за тож часопису).

Смерть Нероновича. Київське „Відродження“ одержало вістку про трагічну смерть бувшого члена Центральної Ради Нероновича. Як відомо, Неронович був народнім секретарем „Української робітничо-селянської Республіки“ й відступив разом з большевицькими бандами в напрямку до Полтави. Кажуть, що він наче то став приходити до памяти там в Катеринославі на большевицьким зїзді пропонував заирит ся секретарства, покинув ряди большевицького війська й incognito приїхав на ст. Гоголево, щоб звідти піти до дому (в Сорочинцях). Від Гоголева до Сорочинців 14 верстов. Довело ся їти пішки. Неронович пішов разом з селянами й кілька днів переховував ся у своїх родичів. Через кілька днів після очищення Миргорода від большевиків через Сорочинці проходила частина Богданівського полку. В той же день увечері заарештовано Нероновича й посаджено в земську школу. Далі Нероновича допитано та його посвідчення списано на папері. Родичі Нероновича звернулись до члена Центральної Ради, що той час перебував у Сорочинцях, з проханням — як небудь полегшити долю Нероновича, наслідком чого обіцяно відвести Нероновича до Полтави або

до Києва. Але на другий день, коли відходила частина Богданівського полку в Сорочинців, Нероновича взято на підводу й повезено в напрямку на Баранівку. Та незабаром волосну управу повідомлено телефоном з Баранівки, що Нероновича розстріляно й що труп його лежить недалеко від Сорочинців. На другий день Нероновича поховано в присутності його найблизших родичів.

Подяка від 1-ої української дивізії. Нарешті після довгої неволі, після різних подорожніх митарств части першої української дивізії 18 березня почали перебувати на стації Київ. На долю 2-го гайдамацького полку імени Максима Залізняка випало щасте пережити хвилі теплої зустрічі своїх братів у столиці Української Народньої Республіки. За ті до глибини душі проймаючі привітання на Рідній Землі, за ті зворушливі до сліз, теплі промови улюбленого старого батька нашого, батька всеї України, п. президента У.Ц.Р. М. Грушевського, військового міністра п. Жуковського, міністра харчових справ п. Ковалевського, представця Ц. Р. п. М. Левицького, за теплу діяльну участь отамама вільних козаків п. Данченка по улаштуванню перших кроків нашого нового життя у Києві, за привітання від українського університету, середніх шкіл, січових стрільців, за теплу, сердечну зустріч з піднесенням хліба-соли визначної славної трупи українського театру з славним артистом М. Садовським на чолі, улаштовану окремо по шляху подорожі війська до своїх помешкань, за всю сю таку рідну, таку сердечну, таку милу стрічу нас усім населенням в імени усього війська першої української дивізії приношу всім від усього серця найщирішу подяку. Разом з сим маю щасте додати, що дивізія, будучи складена виключно з свідомих Українців, приїхала на заклик Української Центральної Ради, щоб усею своєю збройною силою, своєю енергією, знанням і життєвим досвідом підперти владу У. Центральної Ради й держави народніх міністрів на території всеї Української Республіки аж до перебрання влади на Україні Українськими Установчими Зборами. Отаман першої української дивізії Зеліньський.

Приказ генерала Гренера німецьким військам на Україні. (Офіційно). Київ, 30 березоля. Є причини, щоб ще раз найрішучійше вказати на ось що: Німецькі війська прийшли на Україну на просьбу Українського Уряду, щоб допомогти урядови при визволенню краю від большевицьких банд і завести спокій і порядок. Сим уможливив ся українському Урядови виповнити свої зобов'язання, зроблені в мировім договорі, які послужать також для добробуту німецького народу. Отже ми находимо ся в приятельським краю. Правительство населення готове поставити до вашого розпорядження все, що потрібне для виповнення нашого завдання. Але сподівають ся, що при всяких вимогах буде поступати ся при строгім додержанню існуючих для того постанов. Тільки тоді ми задержимо довіре до нас з боку населення, а там, де його нема, придбаємо.

Тому найсерйознішим обовязком кожного начальника, кінчаючи найменшою командою, є удержувати з залізною строгістю військову дисципліну й порядок у підвладних йому військах. Особливо звертаю увагу на бездоганну дисципліну на вулиці. Не можна допустити випадів супроти державної або приватної власності або інших вчинків, що нарушують дисципліну, й їх ні в якім разі не повинно бути.

До загального управильнення справи армії зокрема приписуєт ся: 1) Користуванне краєм для забезпечення військ. 2) Потреби військ покривати в першу чергу закупом. Оскільки буде дозволяти положення, оминати реквизиції. Наколи можливо, завсїди притягати для забезпечення військ продуктами української влади. Тільки там, де їх нема або відмовляють, жадати потрібного безпосередно від сільської старшини або інших поважних осіб. Тільки тоді, коли се також не дасть наслідків і виключена инша можливість забезпечення, брати силою, але завсїди під доглядом офіцера.

Оскільки можливо, притягати перекладчика. При всіх ревізіях виставляти в двох примірниках поквітованне, коли також можливо, на українській мові, один з них передаєть ся дотичній громаді або селянам і т. д., а другий призначаєть ся для війська, яке бере продукти. У поквітованню мусить бути занесене докладно все, що зареєстровано, з повторенням чисел словами й воно мусить бути підписане офіцером або вищим урядником і мати печатку дотичної військової часті. Для перенумерованих у поодиноких частях поквітовань вести й додавати до неї дублікати реквізиторних поквітовань. Дрібним командам, що знаходять ся під проводом підофіцера, як також салдатам, що посилають ся поодинокі, видавати незаповнені квітки з підписом і початком, які при потребі заповняють ся згідно з приписами. У цьому випадку, докладно подавати на обох примірниках поквітовання імена провідників команди та поодиноких салдатів, як також військову частину.

800 паровозів і 3000 вагонів. На засіданню державної комісії для обміну товарами між Україною і центральними державами голова комісії М. Порш заявив, що Німці згодились повернути Україні захоплені ними у большевиків 800 паровозів і 3000 вагонів. (Н. Р.)

„Тарасова ніч“ О. Кобця на вечері Шевченка у Києві. Театр М. Садовського виставив на вечері Шевченка 13 березня також символічну картину О. Кобця, друковану у Вістнику й видану окремою відбиткою п. з. „Тарасова ніч.“ Про виставу й саму річ пише В. Старий в „Новій Раді“ ось що: „Ся картина, пера мало ще відомого, але безперечно талановитого молодого поета О. Кобця, зробила найкраще вражіння. Художній примітив, написаний мелодійним віршем, повний сильного патріотичного підйому, в стислій формі малює момент відродження України, звязаний з вищими пророчими словами, що виходять з могили „батька Тараса“. І коли змосковлений салдат і український робітник виказують свою пошану до „Заплаканої Матери“, аудиторія притихає, а як здалеку починаєть ся тупіт народу та згукі маршу, а салдат, що зрозумів, хто він, розбиває кайдани, якими скута сидить в московській в'язниці Україна, — публіка з радістю бачить, як хилить ся й падає двохголовий орел. Апофеоз викликає справжній ентузіазм і „Ще не вмерла“ виконуєть ся кілька разів зряду. З окремих виконавців картини треба зазначити експресивну деклямацію п. Корольчука („Старий козак“) та п. Малиш-Федорець („Україна“). „Тарасова ніч“ з огляду на її художність і відповідність моменту варто було б повторити, усунувши деякі декоративні дефекти та вишколивши другорядний персонал (салдати), що, хоча було й природним для премери, алеж вносило деякий дисонанс в загальний гарний малюнок. (Від Редакції. При виході картини О. Кобця окремою відбиткою ми підкреслили потребу вистави „Тарасової ночі“ на Шевченкових вечерах, а тепер ще раз-пригадуємо, що се річ і артистична й практично відповідна нашому часови та змаганню).

Театральна Рада при міністерстві народньої освіти. При міністерстві народньої освіти заклали ся відділи мистецтва, а кожен відділ крім служачих складаєть ся з громадського колектива — ради вибраної з фаховців. Комітет українського національного театру був тимчасом такою радою при театральнім відділі міністерства освіти. Тому, що до комітету українського національного театру вибрано більше ніж 40 осіб, з котрих деякі жили поза Київом, деякі рішуче відмовили ся брати участь в його діяльності, а мистецькі ради на думку міністерства мусіли мати максимум 15 до 16 осіб, комітет українського національного театру подав до розгляду міністра освіти увесь склад членів комітету, прохаючи його вибрати з них і затвердити Театральну Раду. Міністер вибрав 18 осіб. Ось вони: В. Винниченко, Д. Антонович, Л. Старицька-Черняхівська, О. Олесь, В. Відінська, Л. Яновська, С. Васильченко, М. Садовський, О. Курбас,

Г. Маріяненко, Н. Дорошенкова, М. Орел-Степняк, П. Коваленко, М. Старицька, М. Бурачек, З. Моргуліс, М. Грушевська, А. Мазуренко. З сих осіб і складаєть ся тепер Театральна Рада при театральнім відділі міністерства освіти. Діяльність комітету українського народнього театру припиняєть ся і всі справи передають ся до Театральної Ради. (Н. Р.)

Кіоски на залізничних двірцях. Як відомо, книжні кіоски на всіх залізничних стаціях були в аренді у Суворіна. Сі кіоски мають велике значіння як єдиний в багатьох місцях пункт, де тільки можна дістати якусь книжку. Ще більше значіння мають сі кіоски в справі розповсюдження часописей. До останнього часу ся справа провадила ся дуже погано щодо вибору книжок і часописей, який залежав від загальних умов, цензури залізничної жандармерії й особливого напрямку суворинського підприємства. Тепер сю справу бере до своїх рук культурно-просвітний відділ міністерства шляхів, на чолі якого стоїть відомий український діяч др. М. Левицький. Українські видавництва мають тепер спроможність ще більше пошприти свою діяльність, бо через кіоски на залізничних стаціях можна буде приблизити друковане слово, яко мога більше, до населення (Н. Р.)

Стан пільних робіт на Україні. Відділ „Посівплощі“ при міністерстві земельних справ одержав вістку про польові роботи: Роботи переважно почали ся в київській, волинській, а почасти чернігівській губерніях. Зі сквірського повіту повідомляють, що частина вівса вже засіяна, приступають до засіву буряків. Управа приступила до реєстрації „лишків“ насіння і хліба. З Острога повідомляють, що поміщики й орендарі мають приступити до засіву, коли Центральна Рада скасує існуючі договори на право користування землею. Чекають на пояснення. В прифронтових житомірським і козельським повітах помітна велика підготовча робота. З канівського повіту повідомляють, що в ставській економії є 8500 пудів буряків. Населення прохає розділити насіння на засів. В козельським повіті приступлено до засіву вівса, гороху, льону, гречки, ячменю. В багатьох повітах відчуваєть ся недостачу насіння. В сім напрямі видає міністерство земельних справ негайні розпорядки й дає вказівки (К. „Відр.“)

Як п. Микола Залізняк опинив ся в Берестю? З поінформованого боку подають, що ані Українське Правительство, ані українська мирова делегація не за прощували пана Миколи Залізняка до участі в мирових переговорах в Берестю. Але як в такім разі попав п. Залізняк в „політичні дорадники“ мирової делегації і через цілий час обертав ся серед неї?

— Єдиний невипроданий добрий і гарний український —

КАЛЕНДАРИК

для Січових Стрільців і жовнірів-Українців

коштує лише К 1.80. — Замовляйте скорше в адм. Вістника.

Зміст: Невмирущій пам'яті творця української побутової повісти. — О. Олесь. Чом маршалеца в краю не дунає? — М. Троцький. Державна нація — Подонений Ів. Палюк. Про відношення національних меншостей України до її державної самостійности. — Дмитро Загуд. З рідного поля. I, IV, V, VII. — Декларація Ради народніх міністрів на Малій Раді. — Л. Старицька-Черняхівська. Пам'яті козаків, замордованих під Крутами. — З. Шевченкове свято в таборі полонених офіцерів-Українців „Hann-Münden“ в Німеччині. — Перша й друга відправка козаків добровольців з тобору Раштат в Німеччині на Україну. — Володимир Залозецький. Мозаїки церкви св. Софії у Києві. — Гп. Бочковський. Національна справа. II. Головні чинники й основні фази національно-відродних рухів нового часу. — Вісти.

Видає і відповідає за редакцію Микола Троцький
— З друкарні Адольфа Гольцгаузена в Відні. —